

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาสถาปัตยกรรมไทย แผน ก แบบ ก 1 ระดับปริญญามหาบัณฑิต

ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2565

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศิลปากร

ธัมมโมกษสถาน

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาสถาปัตยกรรมไทย แผน ก แบบ ก 1 ระดับปริญญามหาบัณฑิต

ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2565

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศิลปากร

DHAMMOKHASATHARN

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for Master of Architecture (Thai Architecture)
Department of Architecture and Related Arts
Silpakorn University
Academic Year 2022
Copyright of Silpakorn University

หัวข้อ	ธัมโมกษสถาน
โดย	นายภูมิ บุรณะ
สาขาวิชา	สถาปัตยกรรมไทย แผนก ก แบบ ก 1 ระดับปริญญาโท
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	ศาสตราจารย์ สมคิด จิระทัศนกุล

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

.....คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

(รองศาสตราจารย์ ดร. อภिरตี เกษมสุข)

พิจารณาเห็นชอบโดย

.....ประธานกรรมการ

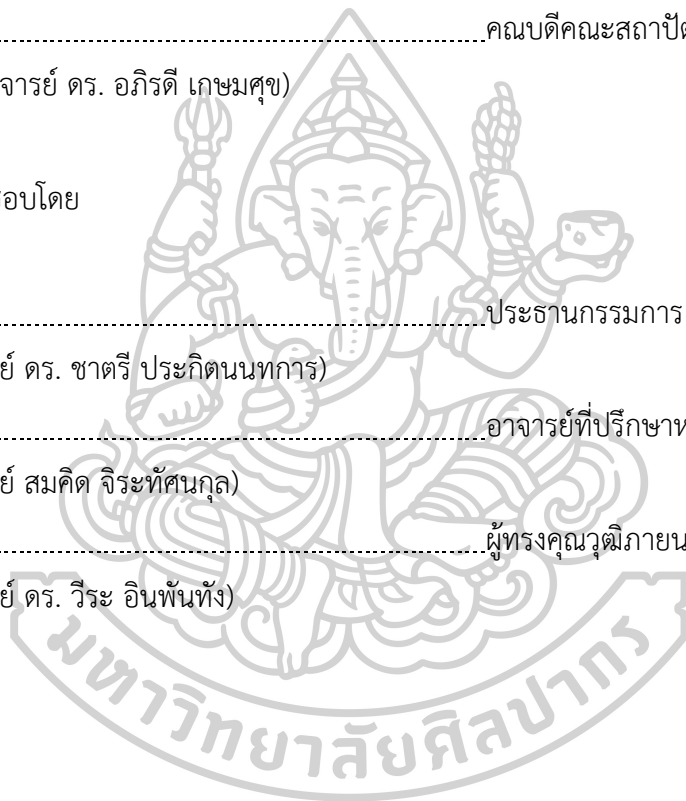
(ศาสตราจารย์ ดร. ชาทรี ประภิตนนทการ)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

(ศาสตราจารย์ สมคิด จิระทัศนกุล)

.....ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

(ศาสตราจารย์ ดร. วีระ อินพันทั้ง)

630220027 : สถาปัตยกรรมไทย แผน ก แบบ ก 1 ระดับปริญญาโทบัณฑิต

คำสำคัญ : ปฏิภาณสุปปาต, พระพุทธศาสนา, ธรรมสภาวะสถาน, สถาปัตยกรรมไทย, เจเนอเรชันมี

นาย ภูมิ บุรณะ: ธีรโมกษสถาน อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : ศาสตราจารย์ สมคิด จิระทัศนกุล

ธีรโมกษสถาน เป็นโครงการออกแบบธรรมสภาวะสถานเชิงทดลอง เพื่อศึกษาถึงวิธีการออกแบบพื้นที่ทางจิตวิญญาณที่สร้างการตระหนักรู้และเข้าใจหลักปรัชญาอันเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา อันว่าด้วยเรื่องการเกิดขึ้นและดับลงของวงจรแห่งทุกข์ หรือปฏิภาณสุปปาต แก่คนรุ่นใหม่ในนิยามของกลุ่ม Generation Me ที่ในเวลานี้กำลังประสบปัญหาความทุกข์ทางใจจากการเปรียบเทียบตนเองกับภาพชีวิตที่สวยหรูในสื่อสังคมออนไลน์ จนนำไปสู่ความรู้สึกขาดแคลนที่พึงทางใจจนก่อตัวเกิดเป็นชนวนสำคัญซึ่งนำไปสู่ปัญหาทางสังคมต่อไปในที่สุด อีกทั้งช่องว่างทางความเข้าใจต่อพระพุทธศาสนาที่เพิ่มมากขึ้นจากการสื่อสารอย่างไม่ตรงประเด็น หรือขาดความสอดคล้องกับทัศนคติคนรุ่นใหม่ในพื้นที่ทางพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน จนส่งผลให้หลักการทางพระพุทธศาสนาเริ่มเลือนลางและถูกแทนที่ด้วยความคิดแบบอัตนัยขึ้นมาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของตน

อย่างไรก็ดีผู้ศึกษาได้มองเห็นแนวทางที่จะนำพาเอาหลักธรรมอันเป็นแก่นสาระสำคัญของพระพุทธศาสนามาตีความเพื่อคลี่คลายความซับซ้อนให้กระชับและตรงประเด็นยิ่งขึ้น ผ่านการทบทวนทฤษฎีทางจิตวิทยา หลักการและนิยามทางพุทธปรัชญาที่ว่าด้วยการเกิดและดับแห่งทุกข์ คุณลักษณะเฉพาะของกลุ่มคนรุ่นใหม่ เช่น ค่านิยม ความคิด ปัจจัยเบื้องหลังการแสดงออกพฤติกรรม ตลอดจนพฤติกรรมการเรียนรู้ สู่การทดลองออกแบบพื้นที่ทางสถาปัตยกรรมที่จะเอื้อให้เกิดการสร้าง ความตระหนักรู้ (สติ) ความเข้าใจจริง (ปัญญา) และความตั้งมั่นของจิต (สมาธิ) ตามหลักพุทธปรัชญา แก่กลุ่มเป้าหมายดังกล่าว ผ่านการใช้งานในแต่ละพื้นที่ของโครงการที่ออกแบบให้มีความสอดคล้องกันอย่างมีลำดับขั้นตอน ด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่ไล่ระดับของสาระแล้วจะจบลงด้วยการตีความจากความเข้าใจภายในสู่การสร้างมุมมองใหม่ในบริบทเดิม โดยคุณลักษณะทั้งหมดนี้ก็เพื่อให้กลุ่มผู้ใช้สอย นำเอาชุดของความคิดที่ได้รับจากโครงการนำไปปฏิบัติประกอบการดำเนินชีวิตต่อไป ภายใต้วิถีชีวิตแบบเดิมได้อย่างสัมฤทธิ์ผลอีกครั้งหนึ่ง

การศึกษาครั้งนี้พบว่าในปัจจุบันยังมีพื้นที่ทางพระพุทธศาสนาหรือพื้นที่ทางธรรมที่ต้องการจะเชื่อเชิญให้คนรุ่นใหม่หันมาทำความเข้าใจพระพุทธศาสนาอยู่พอสมควร หากแต่วิธีการต่างๆที่ปรากฏขึ้นนั้นยังขาดความเข้าใจถึงปัญหาและคุณลักษณะทางการรับสารสนของคณรุ่นใหม่ ทำให้เกิดเป็นการปรับตัวที่มุ่งเน้นเพียงให้บังเกิดความสบายใจจากมิติของความศักดิ์สิทธิ์หรือการกราบไหว้บูชา

รูปวัตถุ แทนที่การสร้างความเข้าใจในสาระปรัชญาธรรม หรือการสร้างพื้นที่แบบร่วมสมัยที่มุ่งเน้นการเรียนรู้ด้วยวิธีการภวณาในรูปแบบต่างๆ แต่ทว่ากิจกรรมอาจต้องการเวลาและระดับความเข้าใจที่มากจึงทำให้ยังไม่ได้รับการตอบรับเท่าที่ควร เช่นเดียวกันการศึกษายังแสดงให้เห็นว่าหลักปรัชญาทางพระพุทธศาสนานั้นสามารถนำมาปรับใช้เพื่อแก้ปัญหาทางจิตใจได้ เนื่องจากเนื้อหาหลายส่วนเป็นไปในทิศทางที่สอดคล้องกันกับทฤษฎีทางจิตวิทยา เพราะฉะนั้นหากต้องการจะประยุกต์หลักธรรมมาใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้าใจสู่ความดับทุกข์แล้ว จึงจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจถึงพฤติกรรม และลักษณะทางจิตวิทยาของมนุษย์เพื่อมองเห็นถึงปัญหาในเบื้องต้น จากนั้นจึงจะนำไปสู่การหยิบยกเลือกใช้ธรรมปรัชญาที่เหมาะสมมาเป็นแกนหลักในการจัดการออกแบบพื้นที่ต่อไป

630220027 : Major (Thai Architecture)

Keyword : Dependent origination, Buddhism, Dhamma-statement retreat, Thai architecture, Generation Me

MR. Phoom BURANA : Dhammokhasatharn Thesis advisor : Professor Somkid Jiratutsanakul

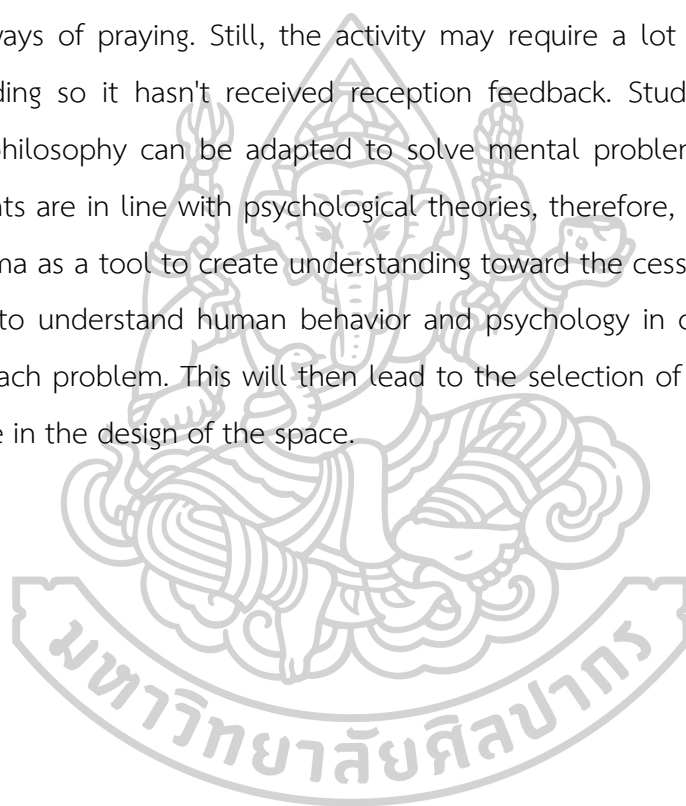
Dhammokhasatharn is an experimental design of the Dhamma-statement retreat in order to formulate a methodological process in designing a spiritual space that creates awareness and understanding of the core philosophy of Buddhism, on the arising and cessation of the suffering cycle or “dependent origination”, for the new generation called Generation Me, which at this time of their life, suffer from mental distress from comparing themselves with the glamorous images of life on social media, leading to a feeling of neediness that forms a major cause and eventually leads to the further social problem. In addition, the gap in understanding Buddhism is increasing due to inconsistent communication or lack of consistency with the attitude of the new generation in the current Buddhist area. As a result, Buddhist principles began to fade away and were replaced by egotism which become the main way of life for themselves.

However, the study has the intention to bring the core principles of Buddhism to interpretation in order to unravel the complexity to be more concise, through a review of psychological theories, principles and definitions in Buddhist philosophy on the arising and cessation of suffering and the unique characteristics of the new generation, such as values, ideas, behaviors, and factors behind an expression as well as their learning behavior. to design architectural spaces that promote awareness (mindfulness), wisdom, and concentration according to Buddhist philosophy for the target group through the experience of each area in the project which is designed to be hierarchical with the learning process at the level of the subject matter and ends with interpretations from the inner understanding, to create a new perspective in the original context. All in order for the user to carry on the set of ideas gained from the project into action in their lives. and see through the old

way of life with their wisdom.

The study found that there are still Buddhist monasteries and Dhamma areas, that cater their Buddhist teachings towards younger generations. But the various methods that appear still lack an understanding of the problems and unique characteristics of the new generation. Resulting in adaptations that focus on providing comfort from holiness or worshiping, instead of creating an understanding of moral philosophy. Or creating a contemporary space that focuses on learning through different ways of praying. Still, the activity may require a lot of time and level of understanding so it hasn't received reception feedback. Studies have shown that Buddhist philosophy can be adapted to solve mental problems. Because many of the contents are in line with psychological theories, therefore, if one wants to apply the Dhamma as a tool to create understanding toward the cessation of suffering. it is necessary to understand human behavior and psychology in order to see the root cause of each problem. This will then lead to the selection of suitable philosophies as the core in the design of the space.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ออกแบบสถาปัตยกรรมไทยขึ้นนี้สำเร็จลงได้ด้วยความเมตตาของศาสตราจารย์สมคิด จิระทัศนกุล ผู้ให้ความกรุณารับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาโครงการ พร้อมทั้งตรวจแก้ไขเนื้อหา ให้ข้อเสนอแนะ และแนวคิดอันมีประโยชน์ตั้งแต่การสร้างที่มาของแนวความคิดจวบจนกระบวนการพัฒนาแบบขั้นสุดท้าย อีกทั้งความรู้ความเข้าใจในการออกแบบสถาปัตยกรรมไทยอีกทั้งการปฏิบัติงานจริง อาจารย์เปรียบเสมือนแบบอย่างทางความรู้ ความคิด รวมถึงการดำเนินชีวิตในการศึกษาและการปฏิบัติวิชาชีพมาโดยตลอด ข้าพเจ้าจึงใคร่ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ไว้ในโอกาสนี้ รวมถึงศาสตราจารย์ ดร. ชาตรี ประกิตนทการ ที่ให้ความกรุณาเป็นประธานกรรมการ และศาสตราจารย์ ดร. วีระ อินพันทัง ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ในการตรวจวิทยานิพนธ์ขึ้นนี้

ขอขอบพระคุณอาจารย์วนิดา พึ่งสุนทร ศิลปินแห่งชาติ ที่ให้ความเมตตาอบรมสั่งสอน และถ่ายทอดหลักวิชาการทำงานออกแบบสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมไทยประเพณี ตลอดระยะเวลาการทำงานในสถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติฯ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ตะวัน วีระกุล ผู้อำนวยการสถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติฯ ที่ให้การสนับสนุนอย่างดีมาโดยตลอด อีกทั้งทุนสนับสนุนตลอดการจัดทำวิทยานิพนธ์ขึ้นนี้ ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณอาจารย์ทั้งสองท่านเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์พีระพัฒน์ สำราญ ที่ให้ความเมตตาอบรมเคียงข้างและมอบโอกาสอันดีในการเรียนรู้ ฝึกฝน ตลอดจนคำแนะนำที่มีคุณค่าตลอดการศึกษาทั้งในคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร และการดำเนินชีวิตของข้าพเจ้าเสมอ

ในระหว่างการศึกษาค้นคว้าและจัดทำวิทยานิพนธ์ ข้าพเจ้าได้รับความอนุเคราะห์จากบุคคลและหน่วยงานต่างๆ มากมาย จึงใคร่ขอขอบพระคุณไว้ในโอกาสนี้

สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

นายมฤตฤณ แพทย์ชีพ ผู้เป็นกำลังสนับสนุนในทุกด้าน และให้คำแนะนำอันมีประโยชน์อย่างดีเสมอ

นายก้องเดช หวานจริง และนายเนติพงษ์ ไชยทองศรี กัลยาณมิตรผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับข้าพเจ้าตลอดมา

นายสิริณัช อ่อนนุชมงคล และนายสิริวัฒน์ คำชื่น

สุดท้ายนี้ขอขอบคุณครอบครัวได้แก่ นางอินทรา บุรณะ, นายภัทร์ บุรณะ และนายยนตร บุรณะ ที่มีอบความรักและความห่วงใย รวมถึงกำลังใจอันเป็นแรงผลักดันสำคัญให้การจัดทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

การจัดทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้สำเร็จลงได้จากกำลังสนับสนุนของบุคคลทั้งที่ได้กล่าวมาแล้วและไม่ได้กล่าวนามไว้ในที่นี้ทั้งที่ๆ เพื่อนๆ รุ่นน้อง และผู้มีอุปการะคุณท่านอื่นๆ ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณในทุกความเอื้อเฟื้อและความเมตตาอันดีมา ณ ที่นี้ด้วย

นาย ภูมิ บุรณะ

สารบัญ

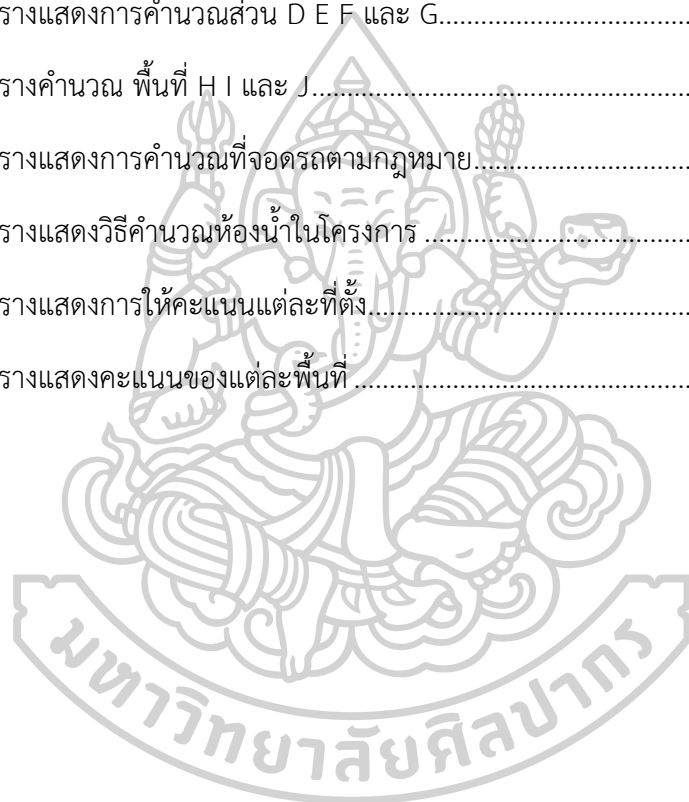
	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ฌ
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ฉ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	31
1.3 ขอบเขตของวิทยานิพนธ์.....	31
1.4 ผลที่คาดว่าจะได้รับการศึกษา.....	32
1.5 ขั้นตอนการดำเนินงาน.....	32
1.6 แหล่งข้อมูล.....	33
บทที่ 2 ข้อมูลและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	34
2.1 ทฤษฎีเรื่องการแบ่งชั่วรุ่น (Generation Theory).....	34
2.2 ทฤษฎีการรับรู้ของมนุษย์.....	38
2.3 ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalysis Theory).....	40
2.4 ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ (Hierarchy of Needs).....	44
2.5 หลักปรัชญาพระพุทธศาสนาว่าด้วยเรื่องการเกิดและดับแห่งทุกข์.....	48
2.6 ท่าทีและการปรับตัวของพื้นที่ทางพระพุทธศาสนาในช่วง พ.ศ. 2445 – 2560.....	53
2.6.1 การปรับตัวที่แตกแขนงบนฐานของกระแสนิยมว่าด้วยวัฒนธรรมการบริโภค.....	63

2.6.2 พุทธ พราหมณ์ ผี พหุศาสนวิถีแบบไทยในพื้นที่วัด.....	76
2.6.3 การเผยแพร่ปรัชญาพระศาสนาด้วยท่วงทีแบบสมัยนิยม.....	78
2.6.4 พื้นที่ทางพระพุทธศาสนาแบบร่วมสมัยสำหรับคนรุ่นใหม่ในสังคมไทย	80
บทที่ 3 แนวความคิดในการออกแบบ.....	83
3.1 สรุปลักษณ์จิตวิทยา.....	83
3.2 สรุปลักษณะของปัจเจกสมุบัติ.....	87
3.3 สรุปลักษณะของโครงการ	89
3.4 สรุปลักษณะของพื้นที่.....	91
บทที่ 4 ปัจจัยทางกายภาพ.....	99
4.1 กรณีศึกษา	99
4.2 การคำนวณพื้นที่.....	111
4.3 การเลือกที่ตั้งของโครงการ.....	116
4.4 การวิเคราะห์ที่ตั้งโครงการ.....	120
บทที่ 5 การออกแบบสถาปัตยกรรม.....	127
บทที่ 6 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	153
รายการอ้างอิง	156
ประวัติผู้เขียน.....	158

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 แสดงกิจกรรมต่างๆและจำนวนผู้เข้าร่วม ในช่วงปี 2558 – 2559	20
ตารางที่ 2 แสดงกิจกรรมต่างๆและจำนวนผู้เข้าร่วม ในช่วงปี 2559.....	21
ตารางที่ 3 ตารางแสดงการคำนวณพื้นที่ส่วน A B และ C	112
ตารางที่ 4 ตารางแสดงการคำนวณส่วน D E F และ G.....	113
ตารางที่ 5 ตารางคำนวณ พื้นที่ H I และ J.....	114
ตารางที่ 6 ตารางแสดงการคำนวณที่สอดคล้องตามกฎหมาย.....	115
ตารางที่ 7 ตารางแสดงวิธีคำนวณห้องน้ำในโครงการ	116
ตารางที่ 8 ตารางแสดงการให้คะแนนแต่ละที่ตั้ง.....	119
ตารางที่ 9 ตารางแสดงคะแนนของแต่ละพื้นที่	120

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 แสดงความสัมพันธ์โลกทั้ง 2 ที่มีมนุษย์เป็นตัวเชื่อม	3
ภาพที่ 2 แสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้ง 4 และโลกทั้ง 2 ที่มีมนุษย์เป็นตัวเชื่อม.....	7
ภาพที่ 3 ตารางแสดงจำนวนประชากรในประเทศไทย ปี 2557.....	9
ภาพที่ 4 ภาพแสดงเวลาในการใช้งาน Internet ของแต่ละ Generation / วัน	10
ภาพที่ 5 พื้นที่เพื่อการพักผ่อน และการใช้งานของกลุ่มบุคคล หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ	16
ภาพที่ 6 พื้นที่สโมสรธรรมทาน หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ.....	17
ภาพที่ 7 พื้นที่ปริศนาธรรม หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ.....	17
ภาพที่ 8 พื้นที่ลานหินโค้งเพื่อกิจกรรมอเนกประสงค์ หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ.....	18
ภาพที่ 9 แสดงกลุ่มผู้ใช้สอย(1) กิจกรรมละครภาวณา หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ.....	19
ภาพที่ 10 แสดงกลุ่มผู้ใช้สอย(2) ที่มีความต้องการอเนกประสงค์ หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ.....	20
ภาพที่ 11 แสดงมิติสัมพันธ์ของ Generation X Y และ Z	22
ภาพที่ 12 แสดงการได้มาซึ่งเงื่อนไขในการนำไปสู่การหาวิธีการแก้ปัญหา	23
ภาพที่ 13 แสดงความแตกต่างในมิติของสาระที่สัมพันธ์กับกาย ใจ และจิต	24
ภาพที่ 14 แสดงองค์ประกอบของกระบวนการหรือขั้นตอนแห่งปฏิจจสมุปปาต.....	24
ภาพที่ 15 แสดงโครงสร้างของปฏิจจสมุปปาต	25
ภาพที่ 16 แสดงการจัดหมวดหมู่และความสัมพันธ์ของปฏิจจสมุปปาตเข้ากับอริยสัจ 4 อย่างย่อ....	26
ภาพที่ 17 แสดงทฤษฎีของ Kolb และการวิเคราะห์ร่วมกับพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมาย.....	27
ภาพที่ 18 แสดงสัดส่วนและความสัมพันธ์ของแต่ละเงื่อนไขสู่การสร้างจินตภาพของพื้นที่ในโครงการ	29
ภาพที่ 19 ภาพแสดงจินตภาพของโครงการ ณ ตำแหน่งสำคัญทั้ง 3 บริเวณ.....	29

ภาพที่ 20 ภาพแสดงการจัดวางความสัมพันธ์ของแต่ละพื้นที่ในโครงการ	30
ภาพที่ 21 จำนวนประชากรในประเทศไทย ปีพุทธศักราช 2557	36
ภาพที่ 22 ภาพแสดงเวลาในการใช้งาน Internet ของแต่ละ Generation / วัน	38
ภาพที่ 23 กระบวนการรับรู้ของมนุษย์	38
ภาพที่ 24 ปริมาณการรับรู้ผ่านอายตนะทั้ง 5 ของมนุษย์	39
ภาพที่ 25 แผนภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและระดับของจิต	41
ภาพที่ 26 ขั้นตอนการรับรู้ทางกายภาพก่อนนำไปสู่การประมวลผลในระดับจิตใจที่จะนำไปสู่การ แสดงพฤติกรรมตอบสนองของบุคคล	43
ภาพที่ 27 โครงสร้างของจิต ตามทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของ ซิกมันด์ ฟรอยด์	43
ภาพที่ 28 แผนภาพพีระมิดแห่งความต้องการในมนุษย์ของ อับราฮัม มาสโลว์	44
ภาพที่ 29 แผนภาพพีระมิดแห่งความต้องการในมนุษย์ของ DePoy และ Gilson	46
ภาพที่ 30 การหมุนแบบ สมุทัยวาร และ นิโรธวาร ของปฏิจจสมุปบาท	51
ภาพที่ 31 ภาพแสดงการผนวกหลักปฏิจจสมุปบาทและอริยสัจ 4 เข้าด้วยกัน	52
ภาพที่ 32 ภาพแสดงการนำไปสู่การดับทุกข์จากการหมุนทวนแบบนิโรธวารด้วยปัญญา	53
ภาพที่ 33 แบบแสดงผังพื้นพระอุโบสถจัตุรมุขของวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม	57
ภาพที่ 34 แบบแสดงรูปปั้นพระอุโบสถจัตุรมุขของวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม โดยสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์	58
ภาพที่ 35 แบบลายเส้นแสดงรายละเอียดลวดลายหน้าบันพระอุโบสถรูปตราพระราชลัญจกร	58
ภาพที่ 36 แบบลายเส้นแสดงรายละเอียดลวดลายหน้าบันพระระเบียงรูปตราประจำกระทรวง	59
ภาพที่ 37 การประกอบศาสนพิธีและมหาเจดีย์ขนาดใหญ่ที่ประดิษฐานพระพุทธรูปกว่าหนึ่งล้านองค์ ภายในวัดพระธรรมกาย	64
ภาพที่ 38 บรรยากาศภายในสวนโมกขพลารามซึ่งอาคารสถานต่าง ๆ แทรกตัวและถูกปกคลุมด้วย ธรรมชาติ	67
ภาพที่ 39 พระวชิรญาณเถระหรือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้สถาปนาพระพุทธศาสนา นิกายธรรมยุต	71

ภาพที่ 40 ความเป็นอยู่ภายใต้สถาปัตยกรรมอันสมณะของพระภิกษุฝ่ายอรัญวาสี	73
ภาพที่ 41 พระพุทธรธรรมกายเทพมงคล วัดปากน้ำภาษีเจริญ ขนาดใหญ่สร้างขึ้นจากกำลังศรัทธา ของศิษยานุศิษย์	74
ภาพที่ 42 รูปเคารพจากพหุลัทธิทางความเชื่อที่ปรากฏขึ้นในบริเวณวัดตามภูมิภาคต่าง ๆ ของ ประเทศไทย เพื่อตอบสนองค่านิยมในการบูชาและความเชื่อด้านอิทธิฤทธิ์ที่จะสามารถอำนวย ผลสำเร็จในทางโลกแก่ผู้สักการะ	76
ภาพที่ 43 บรรยากาศอันเงียบสงบภายใต้สถาปัตยกรรมแบบเรียบง่ายและถ่อมตัวของหอจดหมายเหตุ เหตุพุทธทาส อินทปัญโญ	80
ภาพที่ 44 แผนภาพแสดงการวิเคราะห์ปัญหาของคนรุ่นใหม่ ด้วยทฤษฎีของมาสโลว์	84
ภาพที่ 45 แผนภาพแสดงการแก้ปัญหาด้วยหลักปรัชญาและสุนทรียศาสตร์	85
ภาพที่ 46 แผนภาพแสดงการผนวกความต้องการให้เหลือเพียง 6 ชั้น	85
ภาพที่ 47 แผนภาพแสดงแก้ปัญหาตามทฤษฎีจิตวิเคราะห์	86
ภาพที่ 48 แผนภาพแสดงการแทรกการเกิดเทียมและความดับแท้เข้าไปในวงจรของปฏิจจสมุปบาท แบบนิโรธวาร	88
ภาพที่ 49 แผนภาพแสดงความสัมพันธ์ของการเกิด-ดับแบบแท้และเทียมที่ผนวกกับเส้นแสดง ความสัมพันธ์แบบนาม-รูป	89
ภาพที่ 50 แผนภาพแสดงการจัดหมวดหมู่ของพื้นที่ เนื้อหาสาระ และลำดับชั้นของขอบเขตใน โครงการ	90
ภาพที่ 51 แผนภาพแสดงความสัมพันธ์ของการใช้งานในแต่ละพื้นที่	91
ภาพที่ 52 จินตภาพของพื้นที่ในส่วนที่ 1 (เกิด-ดับ)	92
ภาพที่ 53 จินตภาพของพื้นที่ส่วนที่ 2 (สติ) - 3 (เกิดแท้)	93
ภาพที่ 54 จินตภาพของพื้นที่ส่วนที่ 4 (ดับเทียม)	94
ภาพที่ 55 จินตภาพส่วนที่ 5 (เกิดเทียม)	95
ภาพที่ 56 จินตภาพของพื้นที่ส่วนที่ 6 (ดับแท้)	96
ภาพที่ 57 แผนภาพแสดงความสัมพันธ์ของแนวความคิดในการออกแบบและจินตภาพในแต่ละพื้นที่	97

ภาพที่ 58 ภาพ Collage แสดงเป้าหมายและจินตภาพองค์รวมของโครงการ.....	98
ภาพที่ 59 ทศนียภาพแสดงภาพรวมของพระมหาเจดีย์	99
ภาพที่ 60 ผังพื้นโพธิปักขิยธรรมพระมหาเจดีย์.....	101
ภาพที่ 61 พระพุทธรูปในแต่ละพื้นที่ของโพธิปักขิยธรรมพระมหาเจดีย์	103
ภาพที่ 62 ภาพ 3 มิติแสดงภาพรวมของธัมเมกษะสถูปมหาเจดีย์	104
ภาพที่ 63 ภาพ 3 มิติแสดงแผนผังรูปเสาศระธรรมจักรของธัมเมกษะสถูปมหาเจดีย์.....	105
ภาพที่ 64 แบบลายเส้นซุ่มประตูดแสดงระบบสัญลักษณ์แห่งอริยสัจ 4.....	107
ภาพที่ 65 พื้นที่ภายในวิหารแห่งแสง.....	108
ภาพที่ 66 แบบแสดงผังพื้นของวิหารแห่งแสง	109
ภาพที่ 67 ภาพตัดตามขวางแสดงพื้นที่ใช้สอยภายในของวิหารแห่งแสง	110
ภาพที่ 68 บริบทแวดล้อมและรายละเอียดของสวนลุมพินี.....	117
ภาพที่ 69 บริบทแวดล้อมและรายละเอียดของสวนหลวง ร.9	117
ภาพที่ 70 บริบทแวดล้อมและรายละเอียดของสวนวชิรเบญจทัศ	118
ภาพที่ 71 บริบทแวดล้อมและรายละเอียดของสวนอุทยานเบญจสิริ	118
ภาพที่ 72 เภณที่ในการให้คะแนน	119
ภาพที่ 73 ผังแม่บทโครงการปรับปรุงสวนลุมพินีวาระครบรอบ 100 ปี.....	121
ภาพที่ 74 รูปแสดงตำแหน่งจุดเก็บภาพในเกาะลอย	122
ภาพที่ 75 ภาพถ่ายจากจุดที่ 1-3	123
ภาพที่ 76 ภาพถ่ายจากจุดที่ 4-10	124
ภาพที่ 77 ภาพแสดงทิศทางของมุมมอง.....	125
ภาพที่ 78 ภาพแสดงตำแหน่งที่จอดรถ และประตูทางเข้าจากถนนทั้ง 2 เส้น.....	125
ภาพที่ 79 แนวแกนหลักและแนวแกนรองของโครงการ.....	127
ภาพที่ 80 ภาพแสดงตำแหน่งของแต่ละพื้นที่ในโครงการ	128
ภาพที่ 81 ภาพแสดงที่มาของรูปสี่เหลี่ยมและวงกลม	129

ภาพที่ 82 ภาพแสดงที่มาของเฉลว 12 แฉก.....	130
ภาพที่ 83 ผังพื้นเจดีย์ (พื้นที่ดับเทียม).....	130
ภาพที่ 84 ภาพ Isometric แสดงปริมาตรของแผนผังอาคาร,มวล,ที่ว่างภายในและรูปลักษณะภายใน เจดีย์.....	131
ภาพที่ 85 ทศนิยมภาพของพื้นที่ 1 (เกิด-ดับ)	132
ภาพที่ 86 ทศนิยมภาพของพื้นที่ 2 (สติ) ที่ฉายไปยังพื้นที่ 3 (เกิดแท้)	133
ภาพที่ 87 ภาพแสดงจุดเสาคานพื้นที่สุดท้ายของส่วนเกิดแท้	134
ภาพที่ 88 ภาพ Axonometric แสดงการออกแบบพื้นที่ของส่วนเกิดแท้	135
ภาพที่ 89 ทศนิยมภาพส่วนดับเทียม	137
ภาพที่ 90 ทศนิยมภาพส่วนต้นของพื้นที่เกิดเทียม	138
ภาพที่ 91 ทศนิยมภาพแสดงพื้นที่เกิดเทียมในส่วนที่ 2.....	139
ภาพที่ 92 ทศนิยมภาพของพื้นที่ดับแท้.....	141
ภาพที่ 93 ภาพ Axonometric แสดงการออกแบบพื้นที่ส่วนเกิดเทียม	142
ภาพที่ 94 ผังพื้นบริเวณทางเข้าด้านหน้าโครงการ	143
ภาพที่ 95 ทศนิยมภาพจากทางเข้าด้านหน้าของโครงการ.....	144
ภาพที่ 96 ผังพื้นแสดงภาพรวมของโครงการ	145
ภาพที่ 97 ผังแสดงที่มาและความสัมพันธ์ของรูปทรงแห่งเส้นสายต่างๆ ของพื้นที่ในมิติเชิงผัง	146
ภาพที่ 98 แบบแสดงรูปตัดของโครงการ	147
ภาพที่ 99 ภาพ Axonometric แสดงความสัมพันธ์ของการเข้าถึงแต่ละพื้นที่ในโครงการ.....	148
ภาพที่ 100 ทศนิยมภาพมุมสูงของโครงการ	149
ภาพที่ 101 หุ่นจำลองมาตราส่วน 1 : 300.....	150
ภาพที่ 102 หุ่นจำลองมาตราส่วน 1 : 300.....	151
ภาพที่ 103 หุ่นจำลองบริเวณทางเข้าโครงการ.....	151
ภาพที่ 104 หุ่นจำลองมาตราส่วน 1 : 300.....	152

ภาพที่ 105 หุ่นจำลองมาตราส่วน 1 : 300..... 152

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความดำรงอยู่ได้ด้วยดีของมนุษย์ หมายถึงการที่มนุษย์เป็นอยู่อย่างมีอิสรภาพและสันติสุขในโลกที่เกื้อกูล เพราะฉะนั้นการที่จะสามารถทำให้มนุษย์อยู่ได้ด้วยดีจำเป็นที่จะต้องมองเห็นถึงความสัมพันธ์เชิงกลไกขององค์ประกอบทั้ง 3 อย่างคือ

1. มนุษย์
2. สังคม
3. ธรรมชาติ

โดยที่มนุษย์นั้นเป็นปัจเจกชนที่มี“ความหมายในฐานะของชีวิต”ซึ่งเป็นสภาวะอันพึงมีในธรรมชาติหรือความเป็นอยู่อย่างปกติภายใต้กรอบเกณฑ์ที่ถือปฏิบัติของตัวมนุษย์ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งนั่นก็คือ “ศีลธรรม” ที่เปรียบเสมือนแกนหลักในการทำหน้าที่ควบคุมทิศทางให้เกิดจริยธรรมและคุณธรรมอันดีต่อไปตามลำดับ และ“ความหมายในฐานะบุคคล”ที่เป็นผลส่งต่อไปถึงการเป็นส่วนร่วมของสังคมอย่างหนึ่ง¹

กระบวนการที่กล่าวมาอาจเห็นภาพได้จากสังคมไทยในสมัยก่อนผ่านพื้นที่เพื่อการขัดเกลาศีลธรรมแก่มนุษย์ให้เกิดจริยธรรมและคุณธรรมต่อสังคม ซึ่งก็คือ**วัดแบบคามวาสี**ด้วยการเป็นที่พึ่งทางจิตใจแก่ชุมชนและคนในพื้นที่ นั่นก็เพราะพระภิกษุที่จำพรรษาอยู่นั้นมุ่งเน้นไปที่การประกอบศาสนพิธี และการศึกษาดำรงและเนื้อหาทางปริยัติธรรมสำหรับสั่งสอนฆราวาสเป็นหลัก ดังภาพสะท้อนที่ปรากฏผ่านการประกอบพิธีกรรมซึ่งเกิดขึ้นในรั้วรอบขอบบริเวณของวัดจนสามารถแบ่งออกได้เป็นสองประเภท คือ **พิธีกรรมฝ่ายโลกุตระ** อย่างการบวชเณรหรือบวชเป็นพระภิกษุเพื่อการศึกษาด้านปริยัติธรรม การทำวัตร การแสดงธรรมเทศนา การฝึกปฏิบัติ หรือประกอบศาสนพิธีต่าง ๆ ทั้งของพระภิกษุเองและที่เกี่ยวข้องกันกับฆราวาสเพื่อให้เข้าใจถึงสภาวะธรรมของการปล่อยวางและดับกิเลสอันเป็นบ่อเกิดของการประกอบอกุศลกรรมที่ส่งผลในทางลบกับสังคม เปรียบเสมือนการขัดเกลาสวตนของฆราวาสโดยมีพระภิกษุเป็นผู้กำกับ

¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **การพัฒนาที่ยั่งยืน** (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิกจำกัด, 2553), หน้า 231.

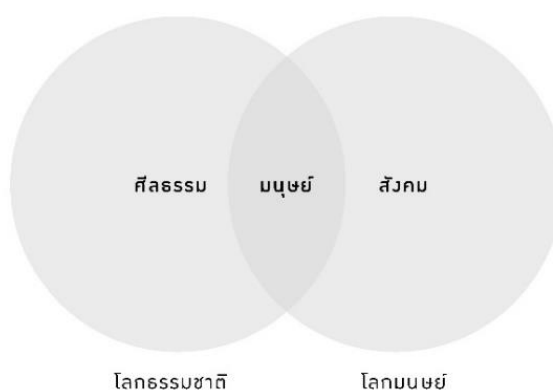
เพื่อให้เกิดสภาวะของบุคคลที่เกิดผลดีต่อส่วนรวม และ**พิธีกรรมฝ่ายโลกิยะ**ซึ่งวัดจะสนับสนุน ด้วยการเป็นสถานที่รองรับเพื่อบริการงานบุญและงานประเพณีต่าง ๆ อย่างเช่น การเทศน์มหาชาติ งานบุญเข้าพรรษา หรืองานถวายผ้ากฐิน ทั้งหมดล้วนเป็นการขับเคลื่อนให้ฆราวาสเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมที่แฝงด้วยกุศโลบายเพื่อสร้างเอกภาพของสังคมแก่ชุมชนนั้นๆ ด้วยจิตภาพดังกล่าววัดจึงมีสถานะเปรียบเสมือนแกนกลางที่มีความสำคัญต่อสังคม ที่สามารถจำแนกท่าทีที่เกิดขึ้นของวัดสมัยก่อนในฐานะต่าง ๆ ได้โดยสรุปคือ

1. **ฐานะตัวแทนความมั่นคงของแผ่นดิน** ดังสะท้อนได้จากยุคที่แผ่นดินมีความรุ่งเรืองผนวกเข้ากันกับมิติทางความเชื่อของสังคมนั้นให้ความสนับสนุนกิจการด้านพระพุทธศาสนาอย่างเช่นสมัยอยุธยา หรือรัตนโกสินทร์ตอนต้น (สมัยรัชกาลที่ 3) เพราะการจะสร้างวัดนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้กำลังกายและกำลังทรัพย์เป็นจำนวนมาก
2. **ฐานะสถาบันที่สืบทอดศาสนาให้ยั่งยืน** เพราะวัดเป็นสถานที่เดียวซึ่งเป็นที่ตั้งและรวบรวมไตรรัตน์อันเป็นหลักสำคัญสูงสุดในพระพุทธศาสนาไว้ด้วยกัน
3. **ฐานะสถานที่ให้การศึกษา** นั่นก็เพราะสังคมในแบบดั้งเดิมของไทยจะเป็นพื้นที่เพื่อการศึกษาที่สามารถผสมผสานระหว่างโลกและทางธรรมให้เป็นเนื้อเดียวกันได้อย่างดีก็ย่อมเป็นวัดในชุมชนนั้นๆ
4. **ฐานะที่พึ่งทางกายและใจของสังคม** เพราะวัดนั้นมีความสัมพันธ์กับคนและสังคมอยู่เสมอ ในมิติของการเป็นที่พึ่งทางใจพร้อมกับการชี้ทางเพื่อพ้นทุกข์
5. **ฐานะศูนย์รวมของศิลปกรรม** เพราะวัดถูกจรรโลงขึ้นด้วยกระแสนคร่ำคร่าจากสังคมที่มีต่อพระพุทธศาสนา ดังนั้นศิลปกรรมต่าง ๆ ทั้งในด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรมและประติมากรรม รวมทั้งประณีตศิลป์จึงได้รับการถ่ายทอดออกมาผ่านสื่อกลางเหล่านี้ทั้งสิ้นในมิติของรูปธรรมและนามธรรม²

ด้วยเหตุนี้ความสัมพันธ์ระหว่าง “**โลกมนุษย์**” ซึ่งเป็นตัวแทนของสังคมและ “**โลกธรรมชาติ**” อันมีศีลธรรมเป็นแกนในการดำเนินชีวิตจึงแน่นแฟ้นและดำเนินไปพร้อมกันผ่านตัวกลาง

² สมคิด จิระทัศน์กุล, **รู้เรื่อง วัด วิหาร โบสถ์ เจดีย์** พุทธสถาปัตยกรรมไทย (กรุงเทพฯ : มิวเซียมเพรส, 2554), 30.

อย่างมนุษย์ที่เชื่อมโลกทั้งสองใบเข้าไว้ด้วยกันเสมอ เนื่องจากพระที่จำพรรษาอยู่ที่วัดต่าง ๆ ส่วนใหญ่ ล้วนเป็นบุตรหลานของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนละแวกเดียวกัน ดังนั้นเมื่อศึกษาพระปริยัติธรรม จนถึงแก่เวลาอันสมควรแล้วก็ลาสิกขาออกมามองเทศฆราวาส ซึ่งก็เป็นเพียงการเปลี่ยนสถานภาพ และหวนกลับสู่การเป็นส่วนหนึ่งของสังคมทางโลกในชุมชนนั้นตามเดิม³ โดยกระบวนการทั้งหมดนี้จะมีวัดเป็นพื้นที่เพื่อรองรับกิจกรรมทั้งฝ่ายโลกุตระ และฝ่ายโลกียะที่รวมไปถึงการเอื้อเฟื้อในด้าน สาธารณะประโยชน์ตลอดมา

ภาพที่ 1 แสดงความสัมพันธ์โลกทั้ง 2 ที่มีมนุษย์เป็นตัวเชื่อม

ที่มา : ผู้ศึกษา อ้างอิงข้อมูลจาก พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิกจำกัด, 2553), หน้า 233

ถึงกระนั้นเองความสัมพันธ์ของพระพุทธศาสนาและสังคมไทยตามแบบอย่างที่ได้อ้างวามานั้น เป็นเพียงจินตภาพที่เกิดขึ้นในอดีตด้วยเหตุที่ว่าวัตรปฏิบัติของพระภิกษุยังคงขึ้นตรงกับพระวินัย บัญญัติ และการดำเนินไปของกระบวนการสื่อสารสารเพื่อขัดเกลาศีลธรรมที่ถูกเจือด้วยหลักปรัชญา ทางพระพุทธศาสนาที่ยังไม่มีความซับซ้อนของมิติทางสังคมเข้ามามีอิทธิพลมากนัก โดยเฉพาะในพื้นที่ ชุมชนท้องถิ่น จนกระทั่งการออกประกาศ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 (พ.ศ.2445) ด้วยพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้านจัดระเบียบการ ปกครองฝ่ายพุทธจักรให้สอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับการปกครองตามระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ของฝ่ายอาณาจักร เพื่อสร้างจินตภาพของความเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ผ่าน กระบวนการวางรากฐานมโนทัศน์เกี่ยวกับ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” ด้วยมูลเหตุสนับสนุน

³ ส.ศิริรักษ์, ลอกราบสังคมสงฆ์, (กรุงเทพฯ : ชูวิททยา, 2530), 5.

ในอดีต⁴ และการบริหารประเทศด้วยระบบเก่าที่ขาดความชัดเจน ประสิทธิภาพที่ย่อหย่อนขององค์กร ส่วนกลางภายในรัฐล้วนสร้างความหวาดวิตกต่อชนชั้นนำสยามจนนำไปสู่การกราบบังคมทูลเกล้าฯ ถวายความเห็นถึงเหตุจำเป็นที่จะต้องเร่งสร้างภาพลักษณ์อันแสดงออกซึ่งความศิวิไลซ์ โดยเชื่อว่าจะทำให้ประเทศรอดพ้นจากการคุกคามในปี ร.ศ. 103 ความว่า “...การที่จะรักษาบ้านเมืองให้พ้นภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นได้ด้วยการปกครองของบ้านเมืองอย่างมีอยู่ใน ปัตยุบันนี้ (ในเอกสารเขียนว่าปัตยุบัน) โดยทางยุติธรรมฤๅยุติธรรมของศัตรูก็ดี ต้องอาศัยการเปลี่ยนแปลงในทางทำนุบำรุงรักษาบ้านเมือง ตามทางฎีก์ที่ได้ออกทางยุโรปมาแล้วแลซึ่งประเทศทั้งปวงที่มีศิวิไลซ์ นับกันว่าเปนทางอันเดียวที่จะรักษาบ้านเมืองได้...”⁵ หรือกรณีของการศึกษาในโรงเรียนจีนและฝรั่งที่เริ่มแพร่หลายขึ้น อีกทั้งปัจจัยภายนอกอย่างการล่าอาณานิคมจากชาติตะวันตกซึ่งอาจอาศัยความล่าหลังด้านต่าง ๆ ในการสร้างความชอบธรรมที่จะเข้ายึดสยามเป็นอาณานิคมอีกด้วย จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเร่งสร้างภาพลักษณ์และอุดมการณ์แห่งความเป็นเอกภาพแก่รัฐสยามด้วยสำนึกความเป็นชาติร่วมกันของประชาชน เพราะฉะนั้นการที่สร้างคุณลักษณะของชาติไทยอันมีพระมหากษัตริย์และพระพุทธศาสนาเป็นหัวใจสำคัญให้เข้มแข็งได้นั้น จึงจำเป็นจะต้องปฏิรูปทุกองค์ประกอบให้ผสมผสานกันอย่างสมบูรณ์ ดังพระราชนิพนธ์เกี่ยวกับพระเจ้าอโศกมหาราชที่ทรงสถาปนาพระพุทธศาสนาเป็น ศาสนาของราชรัฐและศาสนาของแผ่นดิน ความว่า “...อโศกนี่เอมเปอเธอใหญ่...กล่าวได้ว่าเปนผู้ตั้งศาสนาพระพุทธขึ้น เปน ศาสนาของราชรัฐ...ยกขึ้นเปนศาสนาของแผ่นดินด้วย เปนศาสนาซึ่งมีความมุ่งหมายมากแต่บังคับกดขี่น้อย เพราะเปนเหตุฉะนั้นจึงได้ถือแพร่หลายในหมู่ราชรัฐทั้งปวง...เธอเปนผู้มีราชศรัทธา...ด้วยเจตย์ฐานและการก่อสร้างสำหรับพุทธศาสนา...ไม่ได้คิดถึงพระราชทรัพย์เลย โดยที่พระองค์เปนพระราชราชาธิราช...”⁶

⁴ ดูเพิ่มเติมเกี่ยวกับต้นเค้าของการเปลี่ยนแปลง “วิธีคิด” และ “โครงสร้าง” จากแรงกดดันของมหาอำนาจตะวันตกสู่การหาทางออกด้วยวิธีการแบบ “ผ่อนหนักผ่อนเบา” เพื่อผูกไว้พันธมิตรในยามคับขันแก่สยามของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ในสมคิด จิระทัศนกุล, งานออกแบบสถาปัตยกรรมไทยผีพระหัตถ์ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, (กรุงเทพฯ : โครงการพัฒนาวิชาการและสร้างองค์ความรู้ (สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556), 45-47.

⁵ กรมศิลปากร, เจ้านายและข้าราชการกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ. 103 และพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก่ข้าราชการปกครองแผ่นดิน, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์นิยมกิจ, 2516) 2.

⁶ สายชล สัตยานุรักษ์, โครงการประวัติศาสตร์วิธีคิดเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมไทยของปัญญาชน (พ.ศ. 2435-2535), (เชียงใหม่: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550), 40-41.

เพราะฉะนั้นการตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 จึงเปรียบเสมือนการเติมเต็มช่องว่างของอุดมการณ์ให้สมบูรณ์มากขึ้นด้วยการรวมอำนาจอันเบ็ดเสร็จไว้ที่ส่วนกลาง ฝ่ายพุทธจักรที่ขึ้นตรงกับพระมหากษัตริย์อย่างมหาเถรสมาคมอันประกอบด้วยเจ้าคณะใหญ่ 4 ฝ่าย ได้แก่ เจ้าคณะเหนือ เจ้าคณะใต้ เจ้าคณะกลางและ **เจ้าคณะฝ่ายธรรมยุติกนิกาย** อีกทั้งรองเจ้าคณะรวมเป็น 8 รูป เพื่อทำหน้าที่ถวายคำปรึกษาในกิจการด้านพระพุทธศาสนาแก่พระมหากษัตริย์⁷ โดยที่พระราชอาณาเขตจากส่วนกลางรูปใดจะถูกส่งออกไปกำกับดูแลพระภิกษุสงฆ์ตามหัวเมืองมณฑลหนึ่งนั้น จำต้องผ่านพระราชดำริเห็นสมควร (ตามข้อความอันปรากฏในหมวดที่ 7 ว่าด้วยคณะมณฑล มาตราที่ 35 ในพ.ร.บ.ฉบับดังกล่าว) ตลอดจนการบัญญัติหมวดหมู่ว่าด้วยขอบเขตของอำนาจการบริหารที่ไล่ระดับจากระดับใหญ่ตั้งแต่คณะมณฑล คณะเมือง คณะแขวง สู่ระดับย่อยอย่างเจ้าอาวาส ให้เป็นไปโดยสอดคล้องกันกับแบบแผนด้านการศึกษาและการปกครอง ซึ่งมีกระทรวง ทบวง กรม และการจัดมณฑล เมือง อำเภอ ฯลฯ ไว้เรียบร้อยแล้ว และการสร้างลักษณะที่ทันสมัย มีความถูกต้องตามหลักการทั้งทางวัตรปฏิบัติ หลักธรรม และธรรมวินัย ตามเนื้อความที่ปรากฏในพระราชวินิจฉัยเกี่ยวกับหลักคำสอนของพระภิกษุในเวลานั้นเน้นเรื่องการบริหารจัดการและการสร้างเนืองนาคมากกว่า การสั่งสอนให้ครองตนตามหลักปฏิบัติว่าด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา เนื่องด้วยเหตุสำคัญจากการที่พระสงฆ์นั้นขาดความรู้ และความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างเจนจัด อีกทั้งพระราชวินิจฉัยที่ทรงเห็นว่าคัมภีร์ของลังกาที่สืบทอดกันอยู่นั้นมีการปรุงแต่งที่หยิบยกเอามาจากที่ต่าง ๆ นั้นยังไม่ใช่ “ของแท้”⁸ ซึ่งภายใต้การปรับเปลี่ยนเชิงโครงสร้างในวงการพระพุทธศาสนาในครั้งนี้แฝงไว้ซึ่งชนวนสำคัญทั้งที่จะส่งผลต่อความสมานฉันท์ในหมู่พระภิกษุสงฆ์ที่รอวันจะปะทุขึ้นของทั้งสองนิกาย จนเป็นเหตุให้เกิดการตราพระราชบัญญัติแก้ไขในเวลาต่อมา รวมถึงการแยกบทบาทด้านการศึกษาอย่างชัดเจนของวัดกับรัฐในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวคือ วัดทำหน้าที่ให้การศึกษแก่พระภิกษุและสามเณร ส่วนรัฐจะรับผิดชอบในการจัดการศึกษาแก่ประชาชนแต่เพียงผู้เดียวเท่านั้น⁹

ถึงแม้ว่าเนื้อความในพระราชบัญญัติส่วนใหญ่จะว่าด้วยเรื่องระบบการบริหารฝ่ายพุทธจักรก็จริง ทว่าในเชิงระบบการศึกษาของพระภิกษุสงฆ์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำริให้ปฏิรูปด้วยเช่นกัน เนื่องจากในอดีตการศึกษาพระพุทธศาสนาซึ่งแอบอิงอยู่กับเนื้อหา

⁷ “พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121,” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 19, ตอนที่ 13 (29 มิถุนายน 2445) 214-215.

⁸ สมคิด จิระทัศนกุล, งานออกแบบสถาปัตยกรรมไทยผีพระหัตถ์ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, 50.

⁹ พระไพศาล วิสาโล, พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต, พิมพ์ครั้งที่ 3. (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกลดคิมทอง, 2558) 341.

พระบาทสมเด็จพระปิตุภักข์ของลังกาที่มากด้วยโศกและอนิหารนั้น ไม่ได้จำกัดอยู่แคในหมู่คณะสงฆ์เอง พระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนาง และสามัญชนจะต้องบวชเรียนเพื่อรับการศึกษาจากวัด เพราะฉะนั้นภายหลังการปรับเปลี่ยนเชิงโครงสร้างภายใต้พระราชดำริ จึงเริ่มมีการจัดตั้งโรงเรียนที่มีกระทรวงธรรมการเป็นผู้กำกับดูแลทั้งในพระนคร และหัวเมืองทั่วประเทศที่มีการสอนตามหลักสูตรสมัยใหม่ เช่นการคิดเลขเร็ว ภาษาไทย โดย**พระพุทธศาสนาแบบทางการ**จากพระภิกษุสามเณรที่รับการศึกษา**แบบมหามกุฏราชวิทยาลัย**ที่เจนจัดแม่นยำในพระปริยัติอันแฝงไว้ซึ่งความคิดแบบสังคมนิยมที่ใช้ปัญญาและหลักเหตุผลเข้าพิจารณาธรรมตามแบบฉบับของพระฝ่ายธรรมยุติกนิกาย ซึ่งรับหน้าที่ในการเผยแผ่สั่งสอนหลักธรรมแก่ผู้เล่าเรียนในหัวเมืองต่างๆ ให้สอดคล้องกันกับในพระนคร¹⁰ พฤติการณ์ดังกล่าวมานี้เปรียบเสมือนความพยายามเปลี่ยนแปลงให้สภาพการศึกษาภายในวัดที่ถูกสั่งสอนตามแต่วิสัยทัศน์ของพระภิกษุในพื้นที่เห็นสมควรกลายเป็นลักษณะของระบบการศึกษาที่ล้ออย่างโรงเรียนในวิถีของโลกสมัยใหม่จึงถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการลดทอนมิติทาง **“โลกุตระวิสัย”** สุ่มิติแบบ **“โลกิยะวิสัย”** ของพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน

เมื่อมิติของโครงสร้างทางสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของการศึกษาที่ส่งผลโดยตรงกับสถาบันพระพุทธศาสนา ที่ถูกปรับให้สอดคล้องกับสภาพสังคมสมัยใหม่เรื่อยมาจนกระทั่งวันที่ 26 มีนาคม 2459 มหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศได้ถือกำเนิดขึ้นจากการยกฐานะของโรงเรียนข้าราชการพลเรือน ซึ่งในการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงมิติทางโลกที่ส่งผลในทางตรงให้หน้าที่และบทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนาหรือวัด ถูกลดทอนหน้าที่ของการให้การศึกษาก่อน ด้วยการเน้นมิติทางธรรมควบคู่กันไปกับการให้ความรู้มิติทางโลกกลายสู่ระบบการศึกษาที่เน้นทางด้านวิชาชีพและการปฏิบัติงานจริงผ่านระบบการศึกษาตามแบบตะวันตก¹¹เพื่อตอบสนองกับสภาพสังคมในขณะนั้น ซึ่งในเวลาต่อมาในปี พ.ศ. 2490 สถาบันการศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัยได้มีการยกระดับให้กลายเป็นมหาวิทยาลัยในการกำกับของรัฐเช่นกัน หากแต่ว่าภายใต้การปรับตัวดังกล่าวเป็นเพียงการปรับตัวที่ล้ออย่างและปรับ**ตามวิสัยทางโลก**เท่านั้น ซึ่งไม่ใช่การพัฒนาไปในลักษณะที่ตัดเทียมกันอย่างที่เคยเกิดขึ้นในสมัยก่อน

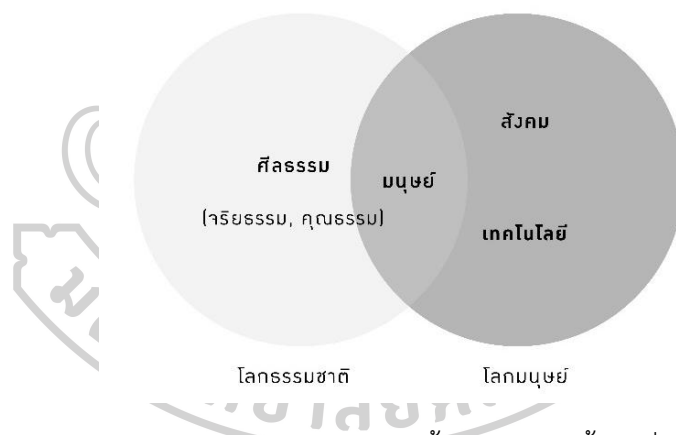
เมื่อการพัฒนาของสังคมและวิถีทางโลกถูกพัฒนาให้รวดเร็ว ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นการก้าวนำมิติทางธรรมเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นการเข้ามาทำหน้าที่ที่ตอบสนองต่อมิติต่าง ๆ ที่

¹⁰ พระไพศาล วิสาโล, **พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต** แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต, 56-57.

¹¹ ศิลปวัฒนธรรม, **“กำเนิดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย “มหาวิทยาลัยไทยแห่งแรก”**, เข้าถึงเมื่อ 29 มีนาคม 2564, เข้าถึงได้จาก https://www.silpa-mag.com/this-day-in-history/article_16544

สอดคล้องกับชีวิตที่ขับเคลื่อนไปในกระแสที่มุ่งเน้นวิถีทางโลกมากขึ้นเรื่อย ๆ การปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคมในอดีตจึงเปรียบเสมือนชนวนที่ส่งผลให้โลกธรรมชาติเริ่มถูกลดทอนความสำคัญ และเกิดช่องว่างที่นับวันแต่จะทิ้งห่างออกไปจากสังคมของมนุษย์มากขึ้นในทุกขณะ

นอกจากนั้นแล้วตัวมนุษย์เองยังมีความพิเศษอยู่ภายในคือ “เจตจำนง” ซึ่งที่นำไปสู่การประดิษฐ์ ประดิษฐ์ และสร้างสรรค์ระบบการทางสังคมให้เกิดขึ้นเพื่อตอบรับกับยุคสมัยด้วยเครื่องมือที่ถูกเรียกว่า “เทคโนโลยี” ให้สามารถตอบสนองต่อเจตจำนงของมนุษย์เองอยู่เสมอ ด้วยท่าทีของการเป็นสิ่งแวดล้อมใหม่ที่มนุษย์ใช้กระทำต่อมนุษย์ด้วยกันเอง ต่อสังคม และต่อธรรมชาติ ซึ่งถูกพัฒนาต่อเนื่องไปพร้อมกับบุคลากรที่สำเร็จหลักสูตรการศึกษาสมัยใหม่ที่มีจำนวนมากขึ้น อีกทั้งการไหลบ่าเข้ามาของกระแสสังคมตะวันตกที่รุढ़หน้าในมิติของระบบการทางสังคมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ประกอบรวมกัน จนกระทั่งเทคโนโลยีได้กลายมาเป็นองค์ประกอบหนึ่งทางสังคม และถูกเพิ่มขึ้นมาในโลกมนุษย์ซ่อนอยู่ในโลกธรรมชาติ โดยมีมนุษย์เป็นตัวเชื่อมโลกทั้งสองใบนี้เข้าด้วยกัน¹² และส่งผลให้สังคมไทยเริ่มก้าวเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ในเวลาต่อมา

ภาพที่ 2 แสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้ง 4 และโลกทั้ง 2 ที่มีมนุษย์เป็นตัวเชื่อม

ที่มา : ผู้ศึกษา อ้างอิงข้อมูลจาก พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **การพัฒนาที่ยั่งยืน** (กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิกจำกัด, 2553), หน้า 235

เมื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่ถูกพัฒนาต่อไปผ่านเจตจำนงของมนุษย์กลับส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่สวนทาง กล่าวคือเมื่อเทคโนโลยีที่มีการพัฒนาสัมพันธ์และตอบสนองต่อมิติทางความคิดเพื่อตอบสนองความสุขและความต้องการส่วนตนอันกลายมาเป็นธรรมชาติแวดล้อมใหม่ของมนุษย์ ไม่เพียงเท่านั้นหากแต่ว่าเมื่อมนุษย์ใช้เทคโนโลยีอย่างขาดสติเพื่อความสุขส่วนตนมาหักล้างต่อมิติทาง

¹² พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), อ้างแล้ว, 231.

ความคิดของมนุษย์กับโลกธรรมชาติเดิม ส่งผลให้มนุษย์และช่องว่างระหว่างโลกมนุษย์กับโลกธรรมชาติที่เริ่มขยายตัวออกจากกันอย่างชัดเจน¹³ พิจารณาได้จากพฤติกรรมอันสะท้อนถึงความหย่อนยานทางศีลธรรมในสังคมปัจจุบัน อย่างเช่น ความโลภ ความอยากมีอยากได้ เกิดปัญหาการแก่งแย่ง ความรุนแรง การข่มเหง ข่มขืน ทั้งหมดนี้เป็นเพราะมนุษย์เคยชินกับการที่มีเทคโนโลยีไว้ตอบสนองความต้องการส่วนตนอยู่ตลอดเวลา เมื่อมนุษย์ถูกล่อหลอมด้วยทัศนคติที่มีตนเองเป็นที่ตั้งอยู่เสมอ การมองภาพรวมหรือภาพกว้างของสังคมก็ยิ่งเรียวยาวอย่างเห็นได้ชัด

การที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวไม่สามารถแก้ได้ด้วยวิธีการเร่งพัฒนามิติต่าง ๆ ของโลกธรรมชาติให้ทัดเทียมกับโลกมนุษย์ดังเช่นการพัฒนาที่เคยเกิดขึ้นในสมัยก่อน หากแต่การพัฒนานั้นต้องคำนึงถึงบริบทของสังคมและวิถีของโลกมนุษย์อันมีเทคโนโลยีที่เป็นตัวสะท้อนเจตจำนง ทัศนคติ ความคิด และพฤติกรรมของมนุษย์ที่อยู่เบื้องหลังอย่างเข้าใจ โดยเริ่มการพัฒนาจากตัวมนุษย์และนำไปสู่กรอบเกณฑ์ของท่าทีในการพัฒนา เพื่อให้โลกธรรมชาติดกลับมาช่วยขับเคลื่อนไปพร้อมกับวิถีสมัยใหม่

ตามแนวคิดของมานนี่เฮม ถึงความเป็นมาของ Generation ว่าบุคคลต้องประสบกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ร่วมกัน เพื่อที่จะได้เกิดการรวมตัวกันเป็นรุ่นเดียวกัน ซึ่งเป็น แนวคิดที่สอดคล้องกับข้อสันนิษฐานที่ว่าคนรุ่นหนึ่ง ๆ ควรจะต้องผ่านกระบวนการเดียวกันในบริบทเฉพาะของประเทศนั้นๆ เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างและที่มาของคนแต่ละ Generation ได้แก่ Baby Boomer, Generation X, Generation Y, และ Generation Z ซึ่งแต่ละช่วง Generation จะมีประสบการณ์ที่ส่งผ่านต่อกัน และส่งผลให้พฤติกรรมและคุณลักษณะที่เกิดขึ้นมีความคล้ายหรือแตกต่างกันจาก Generation ก่อนหน้า โดยจำนวนประชากรในสังคมไทยสามารถจำแนกออกเป็นจำนวนได้ดังนี้ Silence Generation 6%, Baby Boomer 18% , Generation Z 21%, Generation X 27%, และ Generation Y 28% (กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 2557)

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 234.

Before Silent Gen	Pre-1924	55	86
Silent Gen	1925-1942	1,448	1,925
Baby boomer	1943-1960	5,616	6,159
Gen X	1961-1981	11,371	11,629
Gen Y	1982-2005	10,982	10,850
After Gen Y	2006 onward	4,022	3,813

Unit: 1,000 people/Source: World Population Prospect, UN

ภาพที่ 3 ตารางแสดงจำนวนประชากรในประเทศไทย ปี 2557

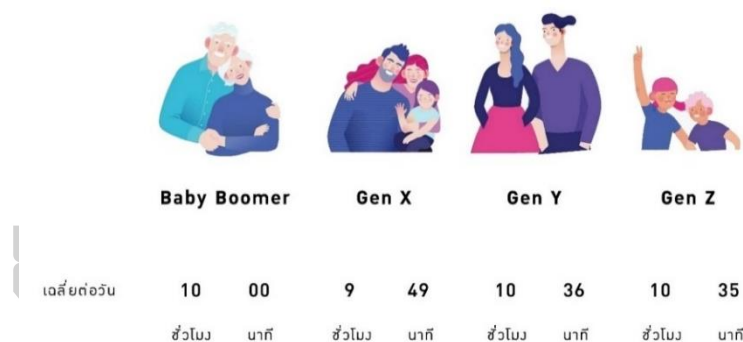
ที่มา : Paritta Wangkiat , **Generation Y Thailand: A new Me Generation?**, accessed 24 February 2021, available from <http://www.bangkokpost.com/learning/advanced/1038478/generation-y-thailand-a-new-me-generation>

หากแต่ในปัจจุบันได้มีเกณฑ์ในการจัดหมวดหมู่ Generation ที่แตกต่างออกไปโดยนิยามกลุ่มใหม่นี้ว่า **“Generation ME”** คือ การรวมกลุ่มผู้บริโภคในรูปแบบที่ใช้ตัวแปรในการจัดกลุ่มที่ต่างออกไปจากการจัดกลุ่มในรูปแบบเดิมที่ใช้ช่วงเวลา(ปีเกิด) และเหตุการณ์ทางสังคม ณ เวลานั้นเป็นตัวแบ่งกลุ่ม หากแต่การจัดกลุ่มของ Generation Me นั้นใช้พฤติกรรม กิจกรรม และความสนใจที่เป็นจุดร่วมสำคัญของกลุ่มคนดังกล่าวเป็นเกณฑ์ในการจัดกลุ่ม อย่างเช่น ความสนใจใน **เทคโนโลยี** ซึ่งเทคโนโลยีที่มีอิทธิพลครอบคลุมที่ช่วงวัยของอายุมากที่สุดก็คือ **Internet** เนื่องจาก Internet คือ สิ่งอำนวยความสะดวกที่เต็มไปด้วยคุณประโยชน์ ได้แก่ เป็นแหล่งค้นคว้าหาข้อมูลด้านการศึกษาและความบันเทิงขนาดใหญ่ อีกทั้งยังสามารถติดต่อสื่อสารกับคนได้ทั่วโลก รวมไปถึงการทางธุรกิจบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ที่กำลังเป็นที่นิยมตั้งแต่ธุรกิจขนาดเล็กไปจนถึงธุรกิจขนาดใหญ่ อย่างที่ทราบกันดีว่า Internet เป็นเทคโนโลยีที่ใช้งานได้กับเครื่องมือสื่อสารทุกชนิด เช่น โทรศัพท์เคลื่อนที่ Tablet Computer ฯลฯ

นอกจากการมีพฤติกรรมที่สนใจเทคโนโลยีเหมือนกัน Generation Me ยังชอบทำกิจกรรมและให้ความสนใจสิ่งต่าง ๆ มากมาย กล่าวคือ ชอบความบันเทิง ความสนุกสนาน การเข้าสังคม (โดยเฉพาะสังคมที่มีความชื่นชอบเหมือนกัน) ชอบการแข่งขันและความท้าทาย รวมทั้งให้ความสนใจเกี่ยวกับการศึกษา การลงทุน การวางแผนอนาคต รักอิสระ ใส่ใจสุขภาพ หน้าตา ผิวพรรณ การ

ออกกำลังกาย การเลือกกินอาหารสุขภาพ มีความเป็นตัวของตัวเองสูง ต้องการความโดดเด่น มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว รักโลก-สิ่งแวดล้อม ฯลฯ¹⁴

ซึ่งเมื่อนำทฤษฎีอันว่าด้วยกระบวนการในการจัดกลุ่มดังกล่าวมาประกอบกับสถิติของความสนใจและการใช้งาน Internet ของคนไทยในปัจจุบัน แสดงค่าเฉลี่ยการใช้ Internet ต่อวันของแต่ละ Generation ดังนี้ Baby Boomer อยู่ที่ 10.00 ชม./วัน, Generation X อยู่ที่ 9.49 ชม./วัน, Generation Y 10.36 ชม./วัน และ Generation Z 10.35 ชม./วัน¹⁵ (กระทรวงดิจิทัล, 2562) หากแต่ว่าในการใช้อินเทอร์เน็ตของกลุ่ม Baby Boomer นั้นมีความแตกต่างออกไปจาก Generation อื่นๆ อยู่อย่างมีนัยสำคัญ นั่นก็เพราะว่ากลุ่มดังกล่าวใช้ Internet ไปกับการติดตามข่าวสาร สืบค้นข้อมูล และดูสื่อบันเทิงเป็นหลัก ซึ่งแตกต่างจากกลุ่ม Generation X Y และ Z ที่ใช้เวลากว่า 80 % หมดไปกับการอยู่ใน Social Media¹⁶ (กระทรวงดิจิทัล 2557) และจากสถิติปี 2562 ใช้เวลามากถึง 91.2% โดยกลุ่มที่ใช้ Internet มากที่สุดคือกลุ่ม Generation Y, Generation Z, Generation X ตามลำดับ

ภาพที่ 4 ภาพแสดงเวลาในการใช้งาน Internet ของแต่ละ Generation / วัน

ที่มา : Top Ten, **ส่องพฤติกรรมชาวนีตปี 62 ใช้ “โซเชียล” หนักสุด แต่สั่งอาหารออนไลน์โตสูงสุด,**

เข้าถึงเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2564, เข้าถึงจาก <https://positioningmag.com/1270891>

¹⁴ ลภัสดาสรณ์ และชาติรี ใต้ฟ้าพูล. “รูปแบบการดำเนินชีวิตและพฤติกรรมผู้บริโภคสินค้าของเจนเนอเรชั่นมี.” วารสารการประชาสัมพันธ์และการโฆษณา 13, 1 (มกราคม -มิถุนายน 2563): 30.

¹⁵ Top Ten, **ส่องพฤติกรรมชาวนีตปี 62 ใช้ “โซเชียล” หนักสุด แต่สั่งอาหารออนไลน์โตสูงสุด,** เข้าถึงเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2564, เข้าถึงได้จาก [bhttps://positioningmag.com/1270891](https://positioningmag.com/1270891)

¹⁶ Paritta Wangkiat , **Generation Y Thailand: A new Me Generation?**, accessed 24 February 2021, available from <http://www.bangkokpost.com/learning/advanced/1038478/generation-y-thailand-a-new-me-generation>

ภายใต้การใช้ Social Media ใน Platform ที่ถูกใช้มากที่สุดคือ Facebook และ Instagram ตามลำดับ สะท้อนให้เห็นว่าการทำงานจะเป็นการสร้างตัวตนของบุคคลนั้น ๆ บนโลกเสมือนและสามารถเผยแพร่ แชร์หรือโพสต์รูปกิจกรรม กิจกรรม และสิ่งที่ตนเองสนใจกับเพื่อนหรือผู้ติดตาม โดยสิ่งที่น่าสังเกตคือการใช้เวลาไปกับการสร้างตัวตนอยู่ในโลกเสมือนดังกล่าวนี้ เปรียบเสมือนการปลูกฝังค่านิยมของการสร้างภาพลักษณ์และตัวตนของตัวเองให้คนอื่น ๆ รับรู้ ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าค่านิยมที่คำนึงถึงตนเองทั้งทางตรงและทางอ้อมนั้นมีอยู่ในทุกขณะของการดำเนินชีวิต อีกทั้งในมิติอื่นๆของวิถีชีวิตยังถูกหล่อหลอมด้วยสภาพแวดล้อมซึ่งมีเทคโนโลยีเป็นส่วนสำคัญ จึงทำให้ถูกนิยามออกมาเป็นกลุ่มที่เรียกว่า **Generation Me** ประกอบด้วย Generation Y, Generation X และ Generation Z ตามลำดับ

เมื่อปัจจัยต่างๆ ทั้งจากเจตจำนง พฤติกรรม ความคิด และค่านิยมของมนุษย์ที่เป็นปัจจัยสำคัญอีกอย่างหนึ่งซึ่งส่งผลกระทบต่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของมิติทางสังคม ซึ่งเห็นได้จากวิถีชีวิตของคนในสังคมทั่วไปในแต่ละช่วงเวลา แน่นนอนว่าเพื่อการดำรงอยู่ของพื้นที่ทางศาสนาที่มีความสัมพันธ์กับมิติทางสังคมอยู่เสมอ นั้น ก็ย่อมมีความจำเป็นจะต้องมีการปรับตัวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากทิศทางของปัจจัยทางสังคมเป็นกระแสที่สวนทางกับหลักปรัชญาและวิถีของพระพุทธศาสนามากขึ้น ทุกที อย่างไรก็ตามภายใต้การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวพื้นที่ทางพระพุทธศาสนาเองก็ได้ปรับเปลี่ยนท่าทีเพื่อรับมือกับกระแสสังคมที่ก้าวเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ ที่มาพร้อมกับกระแสของระบบทุนนิยม บริโภคนิยม และวัตถุนิยม อยู่หลายกรณีโดยสามารถยกตัวอย่างที่ชัดเจนได้ดังนี้

กรณีแรกอย่างเช่น **วัดพระธรรมกาย** ภายใต้อิทธิพลของวัฒนธรรมยุคโลกาภิวัตน์ วงการพระพุทธศาสนาไม่เว้นแม้แต่วัดได้ถูกแปรสภาพกลายเป็น “ตลาด” ซึ่งสิ่งที่น่าสนใจซื้อขายกันมีตั้งแต่วัตถุธาตุธรรม รูปเคารพ และที่มากไปกว่านั้นแม้แต่นามบุคคลและพิธีกรรมก็แปรสภาพเป็นสินค้าบุญในอีกรูปแบบหนึ่ง¹⁷ แนวทางและวิถีของวัดดังกล่าวถูกยอมรับและเป็นที่สนใจของสังคม ณ เวลานั้นเป็นอย่างมาก ซึ่งจะเห็นได้จากจำนวนศิษยานุศิษย์จำนวนมหาศาล และความเจริญที่เกิดขึ้นในรั้วรอบขอบเขตของวัด สิ่งที่น่าสังเกตคือวิถีและแนวทางที่ปรับตามปัจจัยและมิติทางสังคมแบบทุนนิยม วัตถุนิยมและบริโภคนิยมที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจน หากจะมองว่าเป็นการออกอุบายเพื่อให้ความสัมพันธ์ของคนกับวัดยังคงมีอยู่ก็คงจะไม่ผิดนัก หากแต่ว่าวิธีการเหล่านี้ไม่ได้มีการขยายความหรือส่งต่อความสนใจตั้งต้นไปสู่การเข้าหาสาระของพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยการละวางกิเลส แต่สิ่งที่

¹⁷ พระไพศาล วิสาโล, **พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ**, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกลดิมทอง, 2558),

ซ่อนอยู่ภายใต้กุศโลบายเหล่านี้ กล่าวคือ เมื่อปรารถนาจะได้บุญไม่จำเป็นต้องทำดี เพียงแต่จ่ายเงินเท่านั้น และแน่นอนว่ายิ่งจ่ายเงินมากขึ้นเท่าไรก็ยิ่งได้บุญมากขึ้นไปตามกัน

ถึงแม้ว่าการจับจ่ายซื้อบริการดังกล่าวจะมีหลากหลายจุดประสงค์ทั้งความต้องการทางโลก อาทิ ความเจริญมั่งคั่ง หรือในมิติของสภาวะธรรม เช่น ปรารถนาเห็นดวงแก้ว เห็นนิมิต หากแต่มุมมองที่เกิดขึ้นต่อสภาวะเหล่านั้นไม่ได้ต่างไปจากสินค้า¹⁸ ซึ่งเมื่อคำนึงถึงการที่จะเข้าไปแก้ไขปัญหาของสังคมและการยกระดับสติปัญญาของทำที่ดังกล่าวที่คล้ายจะเป็นการขัดเกลาและสร้างความเข้าใจในมิติของศีลธรรม อย่างการทำความดี ละเว้นความชั่ว ฝึกสมาธิภาวนาอยู่เสมอก็ตามที่หากแต่ภายใต้กุศโลบายดังกล่าวไม่ได้ชักจูงไปในทิศทางของต้นตอ อย่างเช่น การลดอัตรา หรือความยึดมั่น-ถือมั่น อันเป็นคุณลักษณะหลักของสภาวะทางสังคมในขณะนั้นซึ่งทำที่ดังกล่าวไม่ใช่การเข้าไปแก้ไขปัญหาทางจิตใจที่ตรงประเด็น ก็เพราะว่าสมาธิภาวนาที่สอนเป็นเพียงแต่หวังจะช่วยให้ทำกำไรได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น แต่ไม่ได้ก่อให้เกิดปัญญาและตัดวางกิเลส¹⁹ ซึ่งกลับกลายเป็นยิ่งเข้าไปตอกย้ำให้คนในสังคมยิ่งยึดติดกับอัตราและตัวตนภายใต้กระแสของทุนนิยม วัตถุนิยม และบริโภคนิยมทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม และท้ายที่สุดทำที่ของวัดดังกล่าวนั้นไม่สามารถที่ปลดปล่อยให้คนในสังคมเป็นอิสระจากสภาวะที่มัวเมาไปด้วยความโลภ โกรธ หลง ด้วยวิธีการทางธรรมภายใต้ศรัทธาของการพอกพูนด้วยบารมีเพื่อแข่งดีกันเอง พร้อมทั้งเป็นการสยบยอมอยู่กับอำนาจของกระแสดังกล่าว²⁰ อย่างแนบเนียนต่อไปแบบไม่รู้ตัว

กรณีที่สอง **สำนักสันตโตโคก** เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของการปรับตัวเพื่อตอบสนองต่อปัจจัยและมิติทางสังคมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งวิถีของสันตโตโคกก่อนเป็นวิถีที่เข้มแข็ง เกร่งครัด และในอีกด้านหนึ่งยังมีลักษณะที่ต่อต้านทำที่แบบปัญญาชน โดยไม่เน้นการใช้ปัญญาข้างเหตุผลไตร่ตรองด้วยตนเอง²¹ แต่ปฏิบัติตามหมู่คณะและผู้นำองค์กรอย่างท่านโพธิรักษ์ ที่มีทัศนะที่เป็นไปในเชิงวิพากษ์วิจารณ์ประเด็นเกี่ยวกับวิถีและวินัยสงฆ์ของไทย อย่างเช่นวินัยที่เคร่งครัดของสมณะในสังกัดดังกล่าว โดยมีหลักปฏิบัติที่เป็นการตีความในทัศนะของผู้นำองค์กรจากคำในพระบาลีเป็นหลัก อันสะท้อนแนวความคิดปฏิเสธความเป็นปัจเจกของบุคคลผ่านวินัยของสำนักตามวลีที่ว่าด้วยการกินมังสวิรัตอย่าง “ถ้าไม่ยึดถือมังสวิรัต ก็คือไม่ถือศีล จะบรรลุนิพพานไม่ได้” อีกทั้งยังต่อต้านกระแสวัตถุนิยม บริโภคนิยม ด้วยการกินอยู่แบบเรียบง่าย เชิดชูความยากจน

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, 142.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, 164.

²⁰ ส. ศิวรักษ์ และคณะอื่น ๆ, **พุทธกับไสยในสังคมไทย**, (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา, 2538), หน้า 20.

²¹ พระไพศาล วิสาโล, อ้างแล้ว, 162.

หากมองอย่างผิวเผินทิศทางดังกล่าวอาจคล้ายกับเป็นความหวังใหม่ที่จะเข้ามาฟื้นฟูแนวทาง และวิถีของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยให้เป็นไปในทิศทางที่กลับสู่สามัญอย่างเรียบง่าย พร้อมทั้งการจัดพื้นที่ในอาณาบริเวณของสำนัก อย่างตลาดนัดบุญนิยม หรือร้านค้าต่าง ๆ ที่เป็นตัวกลาง แลกเปลี่ยนการซื้อขายอาหารมังสวิรัต ซึ่งคล้ายว่าจะตอบสนองค่านิยมการรักสุขภาพของกลุ่มคนชน ชั้นกลางในบริบทของสังคมเมืองไปพร้อมกัน หรืออย่างเช่นกรณีของแพทย์วิถีธรรมนาม “หมอเขียว” ที่เป็นการนำเอาหลักปรัชญาทางพระพุทธศาสนาซึ่งเลือกสรรให้สอดคล้องกับทิศทางของสำนักสันติ อโศก มาประยุกต์ผ่านวิธีการและกิจกรรมต่าง ๆ หรือจะเป็นกิจกรรมโยคะเองก็ดี หากแต่คนในมิติ ของเวลาดังกล่าวคนไม่ได้ประสบกับปัญหาของ**ความทุกข์ทางกาย**ที่ดับไม่ได้ นั่นก็เพราะว่าการ ตอบสนองความต้องการดังกล่าวมีกิจกรรมรองรับอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิตตัวอย่างเช่น ร้านอาหาร หรือซูเปอร์มาร์เก็ต อาหารคลีน อยู่มากมาย อีกทั้งฟิตเนส หรือสถานที่ออกกำลังกายที่เข้ามาทำ หน้าที่ตอบสนองความต้องการดังกล่าวอย่างตรงจุด ทั้งมิติของความต้องการและเวลาได้มากกว่าทำที่ ในการปรับตัวตามกรณีดังกล่าวอยู่มาก

กรณีสุดท้ายที่เกิดขึ้นร่วมเวลาคือกรณีเปรียบเทียบสถานการณ์ฟื้นฟูเนื้อหาสาระของ พระพุทธศาสนาต่อมิติของโลกุตรธรรมขึ้นมาใหม่และมุ่งเน้นไปที่การยกระดับสติปัญญาเป็นหลัก นั่นก็ คือวิถีของท่านพุทธทาสภิกขุที่ได้ฟื้นฟูโลกุตรธรรมขึ้นมาในฐานะหัวใจของพระพุทธศาสนา อันว่าด้วย การทำให้เกิดมุมมองต่อนิพพานภายใต้วิถีใหม่ที่ไม่ใช่เรื่องไกลตัวแต่สามารถประสบพบเจอได้ผ่าน ชีวิตประจำวัน ด้วยสถานะที่ปราศจาก “โรคทางวิญญาณ” หรืออีกนัยหนึ่งคือความรู้สึกว่ามี **ตัวเรา ของเรา** ที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจของกิเลสอย่างอวิชชาเป็นต้น²² และสิ่งที่จะนำมาเป็นดังเครื่องมือเพื่อ ด้านทานสภาวะที่ลุ่มหลงไปกับความเป็นตัวเรา ของเราได้ นั่นก็คือหัวใจของพระพุทธศาสนา

ซึ่งหัวใจของพระพุทธศาสนาดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า “สพเพ ธมมา นาลิ อภินิเวสาย” สิ่งทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น” หากได้ฟังข้อความนี้ คือได้ฟังสาระทั้งหมดของพระพุทธศาสนา และ หากได้ปฏิบัติข้อนี้คือได้ปฏิบัติในธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา²³ ซึ่งเมื่อเข้าใจเช่นนี้และจะนำไปสู่ การมองเห็นว่าการมีอยู่ของเราของเราเป็นเพียงมายา หรืออาการของความทุกข์ที่เป็นผลพวงของ ปัจจัยต่างๆคือ**ปฏิจจสมุปบาท** ที่เกิดขึ้นจากผลของความสัมพันธ์แบบลูกโซ่เช่นเมื่ออายตนะสัมผัส หรือกระทบเข้ากับสื่อ เช่น รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส²⁴ จะกลายเป็นผัสสะ และถูกปรุงแต่งให้เกิดเป็น เวทนา ตัณหา อุปทาน ภพชาติ ชรา มรณะ และวนกลับไปสู่อวิชชาใหม่อยู่แบบนี้ เพราะฉะนั้น

²² พุทธทาสภิกขุ, **แก่นพุทธศาสนา**, (กรุงเทพฯ : สำนักหนังสือธรรมบุชา 2505), 10.

²³ เรื่องเดียวกัน, 24.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, 42.

หนทางเดียวที่จะตัดบ่วงนี้ได้ก็คือการหยุดหรือตัดขั้นตอนให้บ่วงของปฏิจจสมุปบาทนั้น แตกออกจึงจะสามารถดับ**ความทุกข์ทางใจ**ได้

จากที่ได้กล่าวมาจะเห็นได้ว่าวิถีของท่านพุทธทาสภิกขุจะเน้นย้ำในเรื่องของการเกิดสติปัญญาเพื่อละซึ่งสภาวะของการมีตัวเรา ของเรา อันเป็นบ่อเกิดของความทุกข์ทางใจที่เป็นปัญหาหลักของคนที่กำลังดำเนินอยู่ในสภาพสังคมที่มีแต่จะครอบงำคนด้วยระบบทางความคิดที่เปี่ยมไปด้วยอัตตาและความอยากมีอยากได้ที่เพิ่มพูนอย่างต่อเนื่อง ด้วยการชี้ให้เห็นถึงสภาวะธรรมผ่านมุมมองที่ร่วมสมัยเพื่อเป็นการแก้ปัญหาเกี่ยวกับความทุกข์ทางใจที่ไม่ได้ถูกแก้ไขของคนไทยบนพื้นที่ทางธรรมอย่าง สวณโมกขพลาราม วัดธารน้ำไหล จ.สุราษฎร์ธานี

หากแต่ท่าทีของสวณโมกขพลาราม จ.สุราษฎร์ธานี ออกจะเป็นเหมือนท่าทีของวัดแบบอริยวาสีที่มุ่งเน้นเพื่อการปฏิบัติและเห็นในเนื้อแท้ของพระพุทธศาสนา ปลิกวิเวกสู่ป่า และความสงบเพื่อเอื้อให้สามารถที่จะทำความเข้าใจและเห็นแจ้งถึงสาระของแก่นพระพุทธศาสนาได้ เมื่อพิจารณาในมุมมองกลับกันบนวิถีของการดำเนินชีวิตที่ประสบปัญหาอย่างคนเมืองซึ่งความสามารถในการเดินทางหรือเข้าถึงพื้นที่ได้นั้นนับว่าไม่ใช่เรื่องง่าย จึงทำให้การที่จะสื่อสารสาระอย่างนิพพานเป็นเรื่องในชีวิตประจำวัน ของท่านพุทธทาสนั้นเป็นไปได้ยากที่จะเกิดขึ้นจริงสำหรับคนในเมืองด้วยเงื่อนไขทางกายภาพ และมิติของเนื้อหาสาระภายใต้วิธีการที่ต้องการความเข้าใจเป็นทุนเดิมก่อน ซึ่งไม่สอดคล้องกับบริบทในสังคมที่เกิดช่องว่างระหว่างมิติทางโลกและทางธรรม ณ ช่วงเวลาขณะนั้น

จากทั้ง 3 กรณีดังกล่าวจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าการปรับตัวเพื่อตอบสนองต่อกระแสสังคมโลกาภิวัตน์ในช่วงเวลานั้น ซึ่งกรณีของวัดพระธรรมกายถูกตอบสนองและได้รับความสนใจจากสังคมในวงกว้างมากกว่ากรณีอื่นๆอย่างเห็นได้ชัด นั่นก็เพราะว่าไม่เพียงแต่เป็นการปรับเปลี่ยนท่าทีอย่างเข้าใจเงื่อนไขของบริบททางสังคมและวิถีของโลกสมัยใหม่เป็นอย่างดี หากแต่ในมิติของเวลาเดียวกันคนไทยก็ถูกหล่อหลอมมาภายใต้บริบทที่ช่องว่างของความเข้าใจเกี่ยวกับมิติทางพระพุทธศาสนาหรือทางธรรมนั้นอยู่ในช่วงที่กว้างขึ้น ส่งผลให้กรณีดังกล่าวถูกตอบรับอย่างแพร่หลายกว่าวิถีที่ปฏิเสศและสวนทางกับกระแสสังคมอย่างสันตโศก หรือวิถีที่ร่วมสมัยแต่ยังคงต้องการความเข้าใจเพื่อการลงลึกในมิติที่ซับซ้อนของหลักปรัชญาอย่างกรณีสวณโมกขพลาราม

ช่องว่างของมิติทางโลกและทางธรรมนั้นยังคงทิ้งห่างออกจากกันเรื่อยๆในช่วงเวลาต่อมา เมื่อพิจารณาจากเหตุการณ์และบริบทของสังคมยุค Digital ที่เริ่มมีกระแสของ**ปัจเจกนิยม**และวิถีชีวิตที่เน้นความรวดเร็วทันใจเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องมากขึ้น ส่งผลให้ท่าทีของพื้นที่ทางศาสนาเกิดการปรับตัวขึ้นอีกครั้ง และในครั้งนี้ได้ส่งผลออกมาเป็นองค์กรหรือสำนักใหญ่ๆดังเช่นเมื่อครั้งที่ผ่านมา หากแต่

ว่าเป็นการแตกแขนงแยกย่อยออกไปจากแนวทางหลักขององค์กรเดิม และถูกพัฒนาต่อเนื่องเพื่อตอบสนองต่อจริตของวิถีที่เป็นปัจเจกและหลากหลาย เช่นแนวทางที่เน้นวิถีของการนำเสนอวัตถุ มงคลและรูปเคารพขนาดใหญ่ อย่างที่เกิดขึ้นกับวัดปากน้ำภาษีเจริญ จ.กรุงเทพมหานคร หรือวัดผา ช่อนแก้ว จ.เพชรบูรณ์ หรือเป็นวิถีที่มุ่งเน้นในวัดอุ้มงคลและของคลังจากสำนักเกจิอาจารย์ต่างๆ อาทิ วัดบ้านไร่ จ.นครศรีธรรมราช, วัดตะโก จ.พระนครศรีอยุธยา, วัดสะพานสูง จ.นนทบุรี หรือแม้กระทั่ง การปรับตัวที่เปรียบเสมือนท่าทีของร้านสะดวกซื้อที่มีสินค้าและบริการอย่างครบครันไว้รองรับกลุ่ม ปัจเจกชนที่หลากหลายในเวลาเดียวกัน โดยผูกเอามิติต่าง ๆ ทางความเชื่อเข้ามาด้วยการประดิษฐ์นา รูปเคารพสักการะ เทพเทวดาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ และวัตถุมงคลหลากหลายรูปแบบ²⁵ อย่างวัดท่า ไม้ จ.สมุทรสาคร หรือวัดเจดีย์(ไอ้ไข่) จ.นครศรีธรรมราช ซึ่งจะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว สะท้อนถึงกระแสค่านิยมของสังคมและช่องว่างระหว่างมิติทางโลกและทางธรรม อันเป็นคุณลักษณะที่ เกิดขึ้นกับวิถีชีวิตทั้งสังคมเมืองและสังคมชนบท อย่างไรก็ตามการแตกแขนงของแนวทางที่พัฒนาจากวิถี ที่มุ่งเน้นในแขนงต่างๆทางธรรมก็มีอยู่เช่นกัน เช่นกรณีของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.ปยุตโต) วัด ญาณเวศกวัน จ.นครปฐม ซึ่งมีท่าทีของการนำเสนอสาระทางพระพุทธศาสนาผ่านมิติเชิงวิพากษ์ ร่วมกับบริบททางสังคมด้วยงานเขียนและหนังสือ หรือการปาฐกถาต่างๆ หรือพระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญา นันทภิกขุ) ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในฐานะพระสงฆ์ผู้ปฏิรูปแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระสงฆ์ไทยที่เด่นชัดด้านปาฐกถาธรรมและเทศนาธรรม หรือท่าทีที่เป็นไปพร้อมกันของพระภิกษุ นักเทศน์และนักสังคมสงเคราะห์อย่างพระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ)

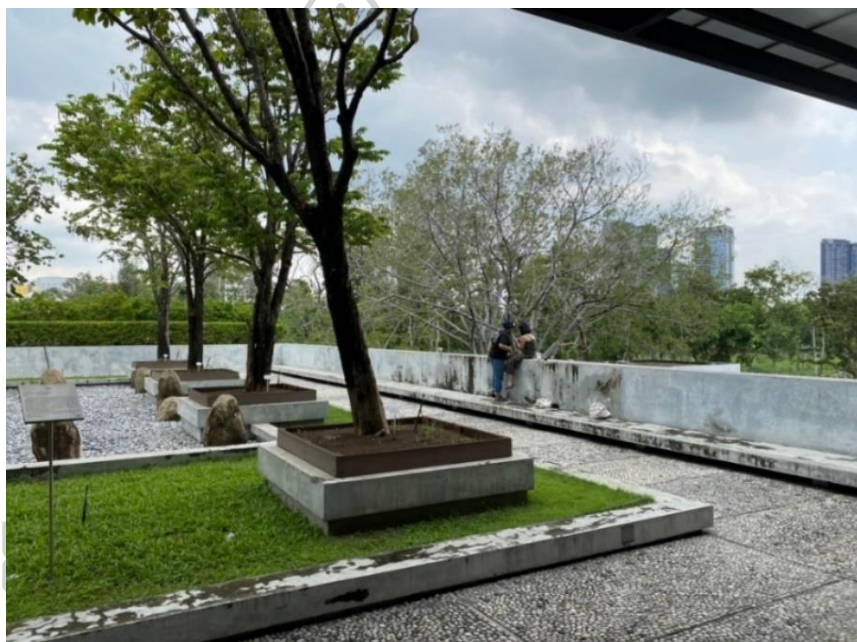
อย่างไรก็ดียังมีการปรับตัวที่พยายามจะเข้าหาสังคมผ่านการคลายความแข็งเกร็งของรูปแบบ พื้นที่ทางพระพุทธศาสนาอย่างวัด สู่แนวทางที่เลือกใช้คุณลักษณะเชิงพื้นที่และภาษาทาง สถาปัตยกรรมที่สะท้อนความสมถะ เรียบเก๋ลิ้ง และไม่ปรุงแต่งอย่างอาคารโรงมหรสพทางวิญญาน ในสวนโมกขพลาราม หรืออย่าง หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ ในท่าทีของการเป็น “ศูนย์ เรียนรู้พระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์”²⁶ ซึ่งรวบรวม อนุรักษ์ และ เผยแพร่มรดกธรรมในวิถีของ ท่านพุทธทาสภิกขุ²⁷ ผ่านการใช้สอยพื้นที่และกิจกรรมที่ไล่ระดับตั้งแต่การเข้าใจถึงมิติผิวเผินอย่าง การเดินชมผลงานศิลปะและการจัดแสดงต่าง ๆ พร้อมทั้งการพักผ่อนทางกายโดยมีการจัดพื้นที่

²⁵ สมคิด จิระทัศน์กุล, โชติมา จตุรงค์ และชาญวิทย์ สรรพศิริ, รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาใน ชุมชนท้องถิ่น [Architectural Forms of Buddhist Temple in Local Communities]. ม.ป.ท.,2548.

²⁶ หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ -BIA-, “กว่าจะมาเป็นสวนโมกข์กรุงเทพ,” [วีดิทัศน์], กรุงเทพฯ, 2560

²⁷ สถาบันอาศรมศิลป์, หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ, เข้าถึงเมื่อ 25 กันยายน 2563, เข้าถึงได้จาก <https://www.arsomsilp.ac.th/bia/>

สวนสาธารณะให้เชื่อมต่อกับสวนวชิรเบญจทัศน์ เพื่อการพักผ่อนทางกายไปพร้อมกับการสร้างจินตภาพที่ผสมเข้ากับวิถีคนเมืองจากทั้งบริบทและกิจกรรมต่างๆ อย่างเช่น “ภาวนาวิถีเมือง”²⁸ ที่มีตั้งแต่ดอกไม้ภาวนา(การจัดดอกไม้), ดนตรีภาวนา(การแสดงดนตรี), โยคะภาวนา(โยคะ) และสัปปะภาวนา (workshop สัปปะ)²⁹ หรือการเข้าใจในมิติที่ลึกลงไปอย่างเช่นการสืบค้นความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ในแง่มุมต่าง ๆ ของผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ และนักเขียนด้วยการเข้าใช้พื้นที่สโมสรธรรมทาน พื้นที่รองรับการสัมมนาและแลกเปลี่ยนในการจัดกิจกรรมปาฐกถา และพื้นที่เพื่อรองรับการปฏิบัติทั้งในเชิงกิจกรรมด้วยมิติที่สื่อสารสาระของโลกุตระ อย่างเช่น การสวดมนต์ ภาวนา ปฏิบัติธรรม

ภาพที่ 5 พื้นที่เพื่อการพักผ่อน และการใช้งานของกลุ่มบุคคล หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ
ที่มา : ผู้ศึกษา

²⁸ หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ -BIA-, “ตราสัญลักษณ์และสรุปภาพรวม,” [วีดิทัศน์], กรุงเทพฯ, 2560.

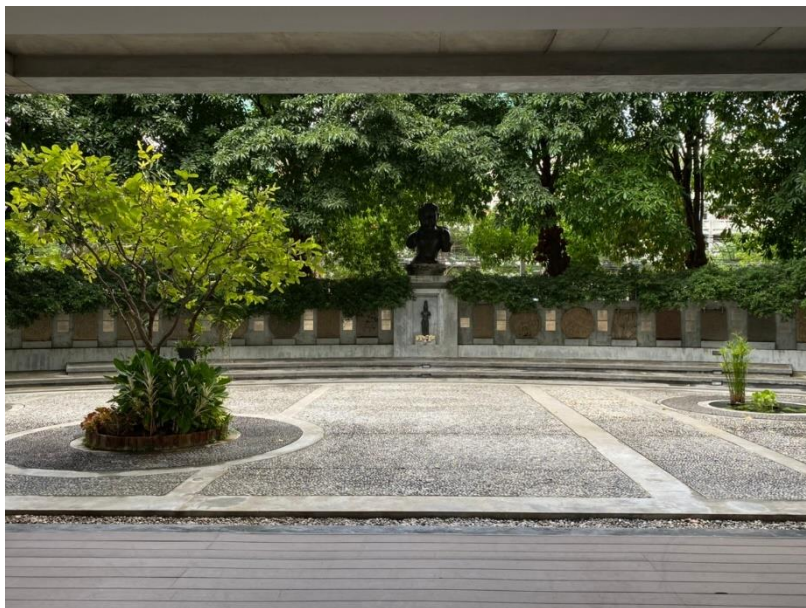
²⁹ มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ, รายงานผลการดำเนินงานปี 2558 – 2559 (กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.,2559), 42.

ภาพที่ 6 พื้นที่สโมสรธรรมทาน หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ
ที่มา : ผู้ศึกษา

ภาพที่ 7 พื้นที่ปรีศนาธรรม หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ
ที่มา : ผู้ศึกษา

ภาพที่ 8 พื้นที่ลานหินโค้งเพื่อกิจกรรมอเนกประสงค์ หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ
ที่มา : ผู้ศึกษา

แต่สิ่งที่น่าสังเกตคือจากการวิเคราะห์บทบาทและท่าทีของอาคารหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ จะเห็นได้ว่าเป็นการตอบสนองที่เป็นทั้งพื้นที่สาธารณะสำหรับคนเมือง พร้อมกับยกระดับสติปัญญาด้วยการนำเสนอมิติของพระพุทธศาสนาอย่างร่วมสมัยมากขึ้น ซึ่งถูกตอบรับอยู่พอสมควร เมื่อพิจารณาจากจำนวนผู้ใช้สอยในแต่ละกิจกรรม³⁰ และจากการสังเกตและพูดคุยผ่านการลงสำรวจพื้นที่จริง โดยสามารถจำแนกกลุ่มผู้ใช้สอยออกเป็น 2 หมวด ซึ่งกลุ่มแรกเป็นกลุ่มที่ให้ความสนใจกับกิจกรรมอย่างชัดเจนและใช้พื้นที่อย่างค่อนข้างเป็นไปในทางที่เข้าใจ ไม่ว่าจะเป็นการร่วมกิจกรรมการสัมมนา การแสดงละครสั้นเกี่ยวกับสาระทางพุทธธรรมต่าง ๆ การใช้งานพื้นที่สื่อบันด์ ศึกษา พื้นที่ทางศิลปะที่มีการจัดแสดงงานศิลปะหรือปรีชาธรรมที่สอดแทรกอยู่ และการปฏิบัติแบบดั้งเดิมเช่นการสวดมนต์ ภาวนา และสมาธิ ส่วนกลุ่มที่ 2 คือกลุ่มคนที่มาใช้พื้นที่เพื่อการพักผ่อนทางกายภาพ อาทิ การถ่ายรูป พักผ่อน ดื่มกาแฟ แต่ไม่ได้เข้าร่วมหรือใช้งานพื้นที่ตามจุดประสงค์หลักแต่อย่างใด สะท้อนให้เห็นว่าการตอบสนองในวิธีการดังกล่าวยังไม่สามารถครอบคลุมไปถึงการโน้มน้าวให้กลุ่มคนรุ่นใหม่ซึ่งกำลังประสบกับปัญหาความทุกข์ทางใจอย่างกลุ่ม Generation Me ที่ถูกหล่อหลอมมาในสังคมแบบวัตถุนิยมและชุดความคิดแบบปัจเจกนิยมผ่านบริบทของช่องว่างระหว่างมิติของสาระทางพระพุทธศาสนามากที่สุดได้ เนื่องจากวิธีการต่างๆทั้งกิจกรรมจากการปฏิบัติโดยตรงที่ต้องอาศัยความ

³⁰ มุลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ, อ้างแล้ว, 93.

เข้าใจในสาระเป็นทุนเดิมก่อน และกิจกรรมประยุกต์อย่าง Workshop อันเป็นการนำเสนอสาระในทางอ้อมที่ยังต้องใช้เวลาในแต่ละส่วนค่อนข้างมาก ซึ่งขัดแย้งและไม่สอดคล้องต่อวิถีของคนรุ่นใหม่ที่เน้นความเร็ว กระชับ และตรงประเด็น

ทั้งหมดนี้เป็นตัวอย่างการกลายสภาพของกลุ่มแนวทางเดิมที่ปรับตัวเพื่อรับมือกับกระแสโลกทัศน์จากทั้ง 3 กรณีข้างต้นสู่วิถีต่าง ๆ ที่ตอบสนองคนรุ่นใหม่ในบริบทของกระแสสังคมยุค Digital ซึ่งมีความปัจเจกและวิถีที่เน้นความรวดเร็ว อย่างไรก็ตามสิ่งที่ท้าทายสำหรับตอบสนองความต้องการในทางโลกที่แฝงไปด้วยความอยากกระหายโดยการหยิบยื่นปัจจัยต่างๆเพื่อบรรเทาปัญหาความทุกข์ทางใจให้คลายลง หรือด้วยท่าทีของการเน้นความเข้าใจสาระทางพระพุทธศาสนาอย่างร่วมสมัยเพื่อแก้ไขปัญหาลดด้วยการดับทุกข์ทางใจก็ตาม หากแต่ในทุกกรณีที่ผ่านมายังขาดการทำความเข้าใจถึงคุณลักษณะอันแท้จริงของคนในสังคม เพื่อให้ได้มาซึ่งวิธีการแก้ปัญหาวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่หรือกลุ่ม **Generation Me** ที่ดำเนินชีวิตอยู่ในวิถีอันรวดเร็วและฉับไว ประกอบกับความต้องการในมิติของเหตุและผลกับการตอบคำถามอย่างตรงประเด็นจากปัญหาความทุกข์ทางใจซึ่งกำลังประสบอยู่

ภาพที่ 9 แสดงกลุ่มผู้ใช้สอย(1) กิจกรรมละครภาวนา หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ
ที่มา : ผู้ศึกษา

ภาพที่ 10 แสดงกลุ่มผู้ใช้สอย(2) ที่มีความต้องการอเนกประสงค์ หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ
 ที่มา : ผู้ศึกษา

ลำดับ	ชื่อกิจกรรม	หมวดกิจกรรม	คุณสมบัติ	บัญชีทั่วไป					เพศ (แบ่งชาย/หญิง)							อายุ (แบ่งช่วง)										
				จำนวนคนเข้ามากกว่า 1 ครั้ง	จำนวนผู้ลงทะเบียน	จำนวนคนเข้ารวม (รวมซ้ำ)	ชาย	หญิง	ต่ำกว่า 20 ปี	ระหว่าง 20-30 ปี	ระหว่าง 30-40 ปี	ระหว่าง 40-50 ปี	มากกว่า 50 ปี	ต่ำกว่า 15 ปี	15-20 ปี	20-30 ปี	30-40 ปี	40-50 ปี	50 ปีขึ้นไป							
1	อบรมในสวนศึกษานานาชาติ	งานบุญประเพณี	หอจดหมายเหตุ	0	10	4400	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
2	นิทรรศการด้านวิทยาศาสตร์	งานบุญประเพณี	หอจดหมายเหตุ	56	18	1700	758	830	16	84	5	18	29	26	13	8	4	4	58	24	6	4	1	4	8	2
3	เทศกาลงิ้วภูมิ	งานบุญประเพณี	หอจดหมายเหตุ	38	8	6000	1985	3579	24	76	3	15	27	24	18	12	4	7	52	22	5	10	4	2	8	1
4	ดนตรีธรรม	ธรรมปฏิบัติ	สวนกิจกรรม	0	12	2200	73	73	22	78	5	9	28	29	17	12	5	7	56	29	0	5	1	5	8	1
5	สหกรณ์เกษตร	ธรรมปฏิบัติ	สวนกิจกรรม	153	16	0	1040	891	21	79	2	14	35	25	14	10	3	7	58	24	3	5	4	2	3	2

ตารางที่ 1 แสดงกิจกรรมต่างๆและจำนวนผู้เข้าร่วม ในช่วงปี 2558 – 2559
 ที่มา : มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ, รายงานผลการดำเนินงานปี 2558 – 2559
 (กรุงเทพฯ : ,2559), หน้า 93.

ลำดับ	หัวข้อกิจกรรม	หมวด กิจกรรม	ผู้ รับผิดชอบ	วัน เริ่มกิจกรรม	วัน สิ้นสุดกิจกรรม	วัน สมัคร	สมัคร แล้ว	ผู้ เข้าร่วม จริง	วัน มอบรางวัล	สถานะ	รายชื่อ ผู้ สมัคร	รายชื่อ ผู้ ได้รับ รางวัล	รายชื่อ ผู้ เข้าร่วม กิจกรรม
1	กีฬา (วันอาทิตย์ ๒๒ ม.ค.)	กาวนาฬิ เมือง	คณบดี เข้เป็น ประโชภย์	22 ม.ค. 2560 09:00 น.	22 ม.ค. 2560 12:00 น.	20	แจ้งแล้ว	25	21 มกราคม 2560	ปิดรับ สมัคร			
2	อบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง ความปลอดภัยทางทะเล (๑๘-๑๙ มกราคม)	ปฐพี ศึกษา	คณบดี หลวงพล เทียน	14 ม.ค. 2560 08:00 น.	15 ม.ค. 2560 12:00 น.	150	98	125	13 มกราคม 2560	ปิดรับ สมัคร			
3	เทศกาลเรือผี ๒๖๖๐ วัน สวนรมย์ร่วมปี ปีใหม่ ฐิต โชน ปีนี้ผลการสอบ ธรรมดา	สภามหา วิทยาลัย	ผอ. และนาย ทะเลา	1 ม.ค. 2560 09:00 น.	1 ม.ค. 2560 09:00 น.	1500	900	1903	31 ธันวาคม 2559	ปิดรับ สมัคร			
4	คอนเสิร์ต (วันอาทิตย์ ๘ ม.ค.)	กาวนาฬิ เมือง	เครือข่าย ฐิต ศึกษา	8 ม.ค. 2560 13:00 น.	8 ม.ค. 2560 16:00 น.	30	9	14	8 มกราคม 2560	ปิดรับ สมัคร			
5	โศกนาฏกรรม (วันเสาร์ ๗ ม.ค.)	กาวนาฬิ เมือง	เครือข่าย ฐิต ศึกษา	7 ม.ค. 2560 09:00 น.	7 ม.ค. 2560 12:00 น.	82	81	83	6 มกราคม 2560	ปิดรับ สมัคร			

ตารางที่ 2 แสดงกิจกรรมต่างๆและจำนวนผู้เข้าร่วม ในช่วงปี 2559

ที่มา : มุลินีหัจจดหมายเหตุพุทธศาสน อินทปัญญา, รายงานผลการดำเนินงานปี 2558 – 2559

(กรุงเทพฯ : ,2559), หน้า 93.

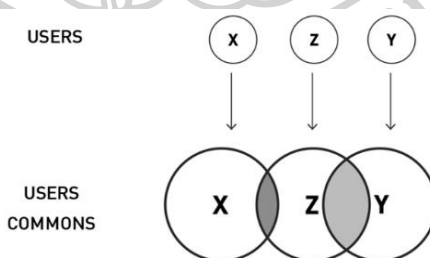
เพราะฉะนั้นการที่จะเริ่มหาวิธีการแก้ปัญหาดังกล่าว ต้องเริ่มจากการทำความเข้าใจ กลุ่มเป้าหมายดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นซึ่งก็คือกลุ่มคนรุ่นใหม่หรือกลุ่ม **Generation Me** ที่ประกอบไปด้วยกลุ่ม Generation X Y Z โดยเริ่มจากการหาจุดร่วมของทั้ง 3 Generation เพื่อให้ได้มาซึ่งคุณลักษณะที่จะนำไปสู่การสร้างเงื่อนไขในวิธีแก้ปัญหาคือความทุกข์ทางใจ และเมื่อพิจารณาจากความสัมพันธ์แล้วจะเห็นได้ว่า Generation X และ Generation Z มีความสัมพันธ์ในการถ่ายทอดจินตภาพของการประสบความสำเร็จในชีวิต ร่วมกับแนวความคิดที่สนใจเหตุและผล ส่วนความสัมพันธ์ของกลุ่ม Generation Y และ Generation Z ซึ่งสัมพันธ์กันในเชิงการถ่ายทอดมิติทางความคิดที่ได้รับอิทธิพลจากวิถีชีวิตอันเติบโตมาพร้อมกับบริบทของยุคดิจิทัลที่มีการพัฒนาเทคโนโลยี และความคิดปัจเจกนิยมอย่างต่อเนื่องจึง สามารถสรุปคุณลักษณะดังกล่าวได้ดังนี้

Generation X, Generation Y, และ Generation Z ต้องการตอบคำถามอย่างเป็นเหตุเป็นผล รวดเร็ว และฉับไวเนื่องจากในแต่ละ Generation จะเริ่มมีสมาธิสั้นลงตามลำดับ และประสบกับปัญหาของ**ความทุกข์ทางใจ**จากทัศนคติที่ยึดมั่น-ถือมั่นในความเป็นตัวกู-ของกู โดยพิจารณาจากเหตุการณ์และกรณีทางสังคมอย่างการทุจริตที่มีให้เห็นตั้งแต่ภาพใหญ่ทั้งในสถาบันทางสังคม สถาบันการศึกษา หรือสถาบันครอบครัว ที่นำไปสู่การลงมือปฏิบัติเพื่อคุกคามต่อผู้อื่นตั้งแต่มิติของจิตใจสู่มิติทางกายภาพด้วยการบีบบังคับ ความรุนแรง และการกดขี่ข่มเหง อีกทั้งปัญหาสถิติอาชญากรรมที่เพิ่มมากขึ้นในบริบทของเศรษฐกิจอันถดถอยลง ซึ่งสะท้อนถึงจิตใจของคนในสังคมที่เต็มไปด้วยการคำนึงถึงความต้องการของตัวเองมากกว่าผู้อื่น หรือแม้กระทั่งการตั้งความต้องการให้อยู่เหนือศีลธรรมจนเคยชินโดยมองว่าการกระทำดังกล่าวเป็นเรื่องธรรมดาที่เห็นอยู่ดาษดื่นทั่วไป ซึ่ง

ปัญหาทั้งหมดข้างต้นนั้นเป็นไปพร้อมกับสภาวะทางสังคมที่ปฏิสัมพันธ์ของบุคคลเริ่มลดน้อยลงและนิยมความเป็นปัจเจกมากขึ้น

เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายทั้งหมดถูกล่อหลอมมาในสังคมที่คาบเกี่ยวระหว่างยุคโลกาภิวัตน์ และยุคดิจิทัลอันมีท่าทีของช่องว่างอย่างชัดเจนต่อพระพุทธศาสนา อีกทั้งยังรับข่าวสารผ่านโซเชียลมีเดียที่มีการนำเสนอภาพในแง่ลบของบุคลากรต่างๆ ในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทหาร ครู/อาจารย์ และพระสงฆ์ ออกมาอย่างต่อเนื่อง จึงเปรียบเสมือนการสร้างภาพจดจำและทัศนคติในแง่ลบต่อสถาบันเหล่านี้มากขึ้น อีกทั้งพระพุทธเจ้าในสำนึกของคนรุ่นใหม่ปัจจุบันก็เป็นเพียงแต่บุคคลในสาระทางพุทธประวัติ ซึ่งใช้สำหรับประกอบบทเรียนในวิชาพระพุทธศาสนาเท่านั้น³¹ ไม่ใช่ผู้ตรัสรู้ในสังขารหรือเป็นตัวแทนของสภาวะธรรมที่สะท้อนความเป็นพุทธะอันสงบ ระวัง และรู้เท่าทันโลกธรรมไม่ไหวเอนไปตามกิเลสต่าง ๆ³² จึงไม่แปลกที่ปัจจุบันการทำขนม หรือ วัตถุต่างๆ จะออกมาในรูปแบบของพระพุทธรูป หรือพระเครื่องให้เห็นบ่อยครั้ง อีกทั้งการไปวัดนั้นก็ไม่ใช่เพื่อศึกษาพระพุทธศาสนาดังจุดประสงค์หลักของพื้นที่ แต่เป็นเพียงเพื่อบรรลุผลการท่องเที่ยว หรือเป็นส่วนหนึ่งของการได้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ กับเพื่อนฝูงมากกว่า หากแต่ว่าภายใต้ความเป็นไปที่เรียวยาวอย่างต่อเนื่อง น่าสนใจว่าคนรุ่นใหม่ 92.4% กลับเห็นด้วยว่าหลักปรัชญาทางพระพุทธศาสนายังคงมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตให้เป็นไปในทิศทางที่ดี³³ ซึ่งสะท้อนถึงเงื่อนไขและตัวแปรสำคัญที่จะนำมาใช้เป็นเครื่องมือตั้งต้นสำหรับการค้นหาแนวทางของการแก้ไขปัญหา ด้วยการใช้นิยามของพระพุทธศาสนาเป็นแกนหลักของการขับเคลื่อนร่วมกับเงื่อนไขของคุณลักษณะและมิติทางความคิดของกลุ่มเป้าหมาย

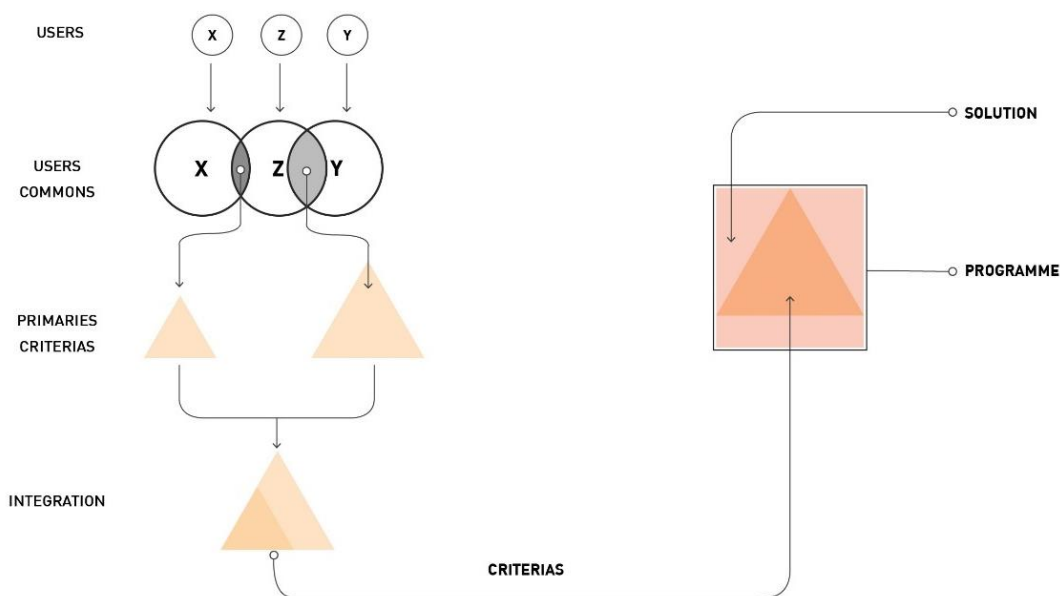
ภาพที่ 11 แสดงมิติสัมพันธ์ของ Generation X Y และ Z

ที่มา : ผู้ศึกษา

³¹ The Columnist, ศาสนาใหม่ของโลกที่กำลังมาแรง ศาสนาของการไม่มีศาสนา, เข้าถึงเมื่อ 14 มกราคม 2564, เข้าถึงได้จาก <https://www.facebook.com/TheCOLUMNISTth/posts/443827496987450>

³² พระไพศาล วิสาโล, พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2543), 9.

³³ Paisan Ekkakul and Pongsakorn Pimphanit, "Characterizations of Thai educational students in millennium generation era," *Asian Journal of Science and Technology* 10,1 (January 2019): 9182-9191

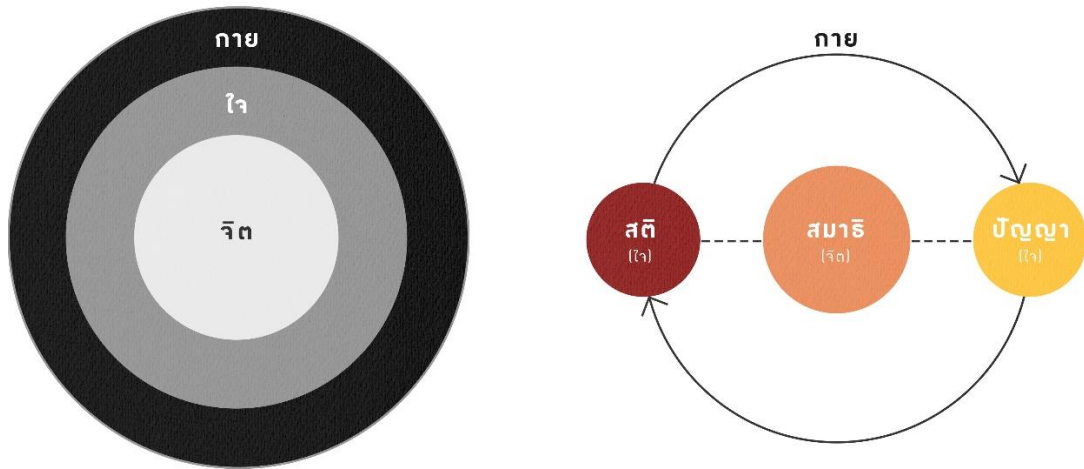

ภาพที่ 12 แสดงการได้มาซึ่งเงื่อนไขในการนำไปสู่การหาวิธีการแก้ปัญหา

ที่มา : ผู้ศึกษา

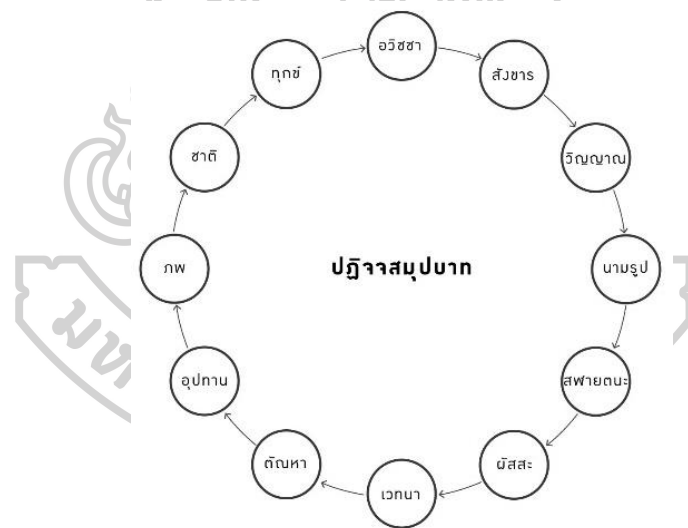
ในการเลือกวิธีที่เหมาะสมนั้นจะต้องพิจารณาให้เห็นว่ากลุ่มเป้าหมายกำลังประสบปัญหาความทุกข์ในมิติทางใจ หรืออาการป่วยด้วย “โรคทางวิญญาณ” ซึ่งจะสามารถดับได้ด้วยความเข้าใจหรืออาศัย**สติปัญญา** ที่เปรียบเสมือนชุดความคิด หรืออาการของ**ใจ**ที่เกิดขึ้นผ่านการพิจารณาให้เห็นถึงกลไกของ **ปฏิจสมุพบาท** ที่เป็นรหัสนัยยะของเหตุและปัจจัยต่างๆที่ปรุงแต่งกันให้เกิดขึ้นจนกลายเป็นความทุกข์ในใจที่มีอยู่ในทุกวันนี้³⁴ โดยหัวใจของปฏิจสมุพบาทหรือ **อิทัปปัจจตา** ก็คือการที่สิ่งหนึ่งมีอยู่ได้โดยต้องอาศัยอีกสิ่งหนึ่งปรุงขึ้นมา ดังนั้นเมื่อตัดให้ไม่มีสิ่งหนึ่งปรุงขึ้นมาแล้ว อีกสิ่งหนึ่งก็ย่อมไม่สามารถมีอยู่ซึ่งความกระจ่างและรู้แจ้งดังกล่าวมีเพียงสิ่งเดียวคือการสร้างสติ และปัญญาขึ้นด้วย**จิตที่เป็นสมาธิ** อันเป็นสิ่งที่กลุ่มเป้าหมายดังกล่าวนั้นขาดไปนั่นเอง

³⁴ พุทธทาสภิกขุ, อ้างแล้ว, หน้า 30.

ภาพที่ 13 แสดงความแตกต่างในมิติของสภาวะที่สัมพันธ์กับกาย ใจ และจิต

ที่มา : ผู้ศึกษา

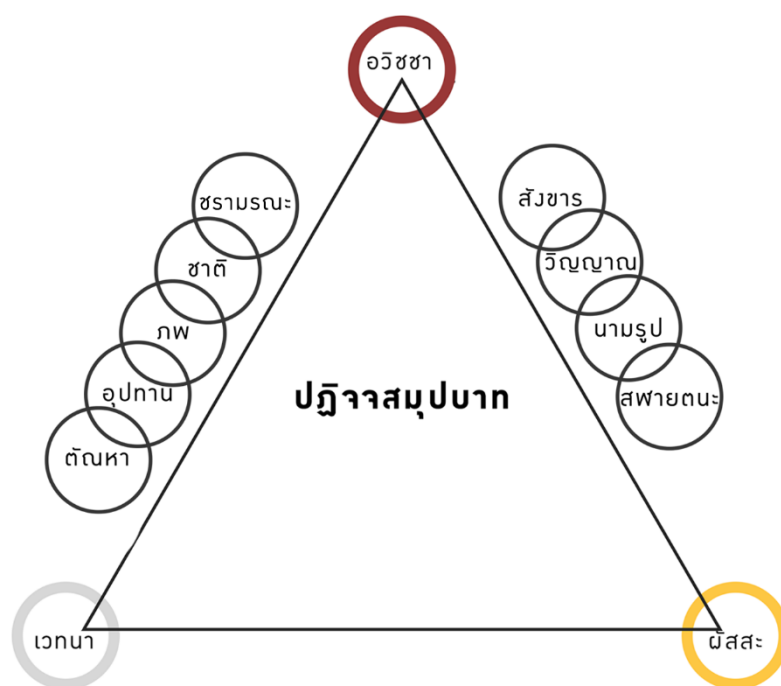

ภาพที่ 14 แสดงองค์ประกอบของกระบวนการหรือขั้นตอนแห่งปฏิจลสมุปบาท

ที่มา : ผู้ศึกษา

ทั้งนี้ตามหลักปรัชญาของท่านพุทธทาสก็คือ กงล้อแห่งทุกข์หรือปฏิจลสมุปบาทสามารถตัดตอนได้ด้วยการดับอวิชชาด้วยสติที่ระลึกได้ในใจความทั้งหมด และเห็นถึงอาการของความทุกข์หรือภาพรวมของปฏิจลสมุปบาท หรือจะตัดให้หยุดลงเพียงแค่เมื่อเกิดการกระทบกันของสฬายตนะทั้ง 12 อย่างให้เกิดเป็นผัสสะเพียงเท่านั้น ด้วยความเข้าใจถึงแก่นแท้ของสภาวะแห่งปฏิจลสมุปบาท หรือ

อิทัปปัจจตา ที่เปรียบเสมือนเหตุของความทุกข์หรือ**สมุทัย** เพื่อให้ได้มาซึ่ง**ปัญญา**ที่นำไปสู่ความดับทุกข์หรือ**นิโรธ**นั่นเอง โดยในทุกๆขั้นตอนของการพิจารณาจะต้องมี**สมาธิ**เป็นปัจจัยประกอบหล่อเลี้ยงอยู่เสมอ³⁵เพราะหากไม่มีสมาธิแล้วสติปัญญาก็จะไม่อาจตั้งมั่นและแข็งแรงมากพอจนสามารถตัดตอนให้จบลงไปเพียงเท่านั้นได้ อันจะส่งผลสู่สภาวะของจิตที่ปล่อยให้เกิดการปรุงแต่งขึ้นไปเป็นเวทนา ตัณหา อุปทาน ภพชาติ ชรา มรณะต่อไปจนครบกระบวนการ ซึ่งก็จะไม่สามารถตัดตอนให้หยุดลงได้แล้ว³⁶

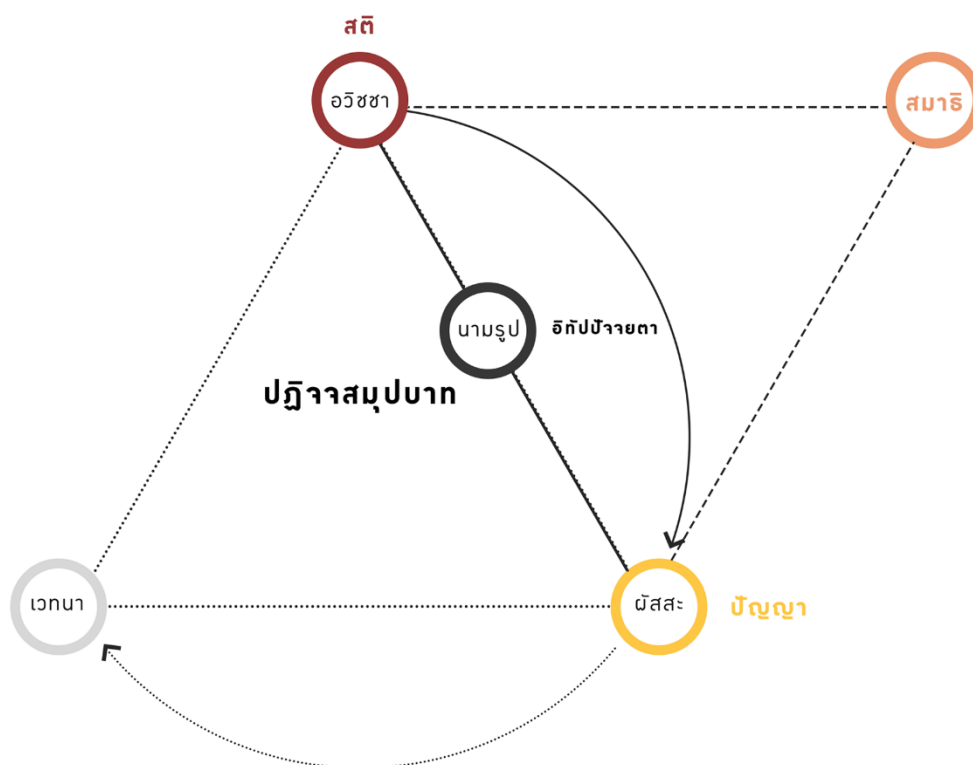

ภาพที่ 15 แสดงโครงสร้างของปฏิจจสมุปบาท

ที่มา : ผู้ศึกษา

³⁵ พุทธทาสภิกขุ, **คู่มือมนุษย์ ฉบับสมบูรณ์**, (กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ, 2549), หน้า 20 – 38.

³⁶ พุทธทาสภิกขุ, **อ้อแล้ว**, หน้า 31-32.

ภาพที่ 16 แสดงการจัดหมวดหมู่และความสัมพันธ์ของปฏิจจสมุปบาทเข้ากับอริยสัจ 4 อย่างย่อ
ที่มา : ผู้ศึกษา

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเนื้อหาสำคัญจากทั้งหมด 12 ขั้นจะสามารถตัดทอนเพื่อให้เกิดความกระชับที่สั้นลงและหมวดเป็นประเด็นของสาระเหลือเพียง 3 ช่วงที่จะนำไปสู่การดับทุกข์ทางใจได้คือ

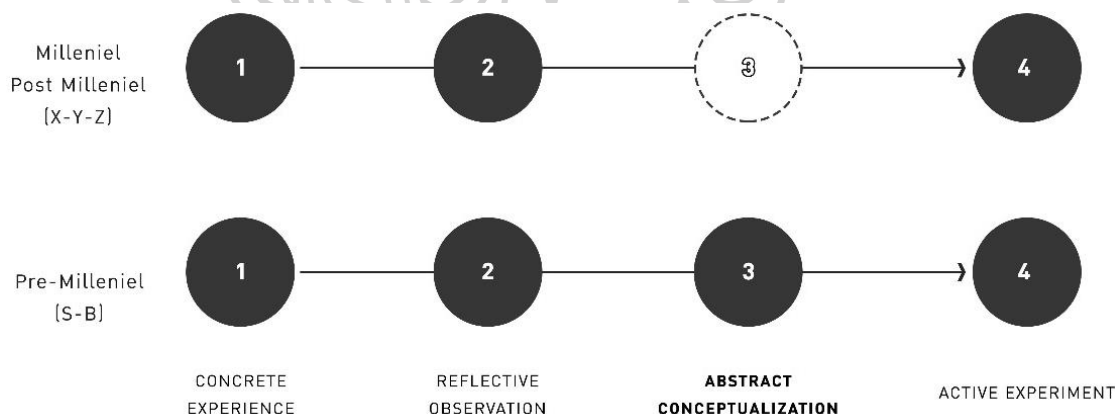
1. **สติ** สำหรับตัดตอน อวิชชา ด้วยความเข้าใจภาพรวมของทุกข์
2. **อิทัปปัจจยตา** สำหรับทำความเข้าใจเหตุของทุกข์หรือ **สมุทัย**
3. **ปัญญา** สำหรับตัดตอนวังวนของปฏิจจสมุปบาทสู่ความดับหรือ **นิโรธ**

โดยแต่ละขั้นตอนจะต้องมีอาการของ**สมาธิ**ที่แตกต่างกันออกไปและสอดคล้องกับสาระในแต่ละขั้น

ซึ่งเมื่อเทียบกับทฤษฎีรูปแบบการเรียนรู้ (Experiential Learning Theory (ELT)) ของ เดวิด โคล์บ ภายใต้ประสบการณ์ที่ได้รับแนวคิดจากทฤษฎีการพัฒนาและการเรียนรู้ของมนุษย์จาก นักวิชาการชั้นนำของศตวรรษที่ 20 ได้แก่ John Dewey, Kurt Lewin, Jean Piaget, William James, Carl Jung, Paulo Freire, Carl Rogers และคนอื่นๆ เพื่อพัฒนารูปแบบของกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ รวมทั้งรูปแบบการเรียนรู้ (Kolb,1984) โดยแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

1. การเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรม (Concrete Experience) ด้วยความรู้สึก (Feeling) การเรียนรู้ขั้นนี้เกิดจากการใช้ความรู้สึกในการรับรู้ข้อมูล เรียนรู้จากประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นขั้นแรกของการเรียนรู้
2. การตอบสนอง (Reflective Observation) เป็น ขั้นตอนที่ผู้เรียนสังเกตการณ์ แล้วคิดหาเหตุผล ทำความเข้าใจ ใช้เวลาไตร่ตรองกับสาระที่เข้ามากระทบ
3. การประมวลผลและสรุป (Abstract Conceptualization) เป็นกฎเกณฑ์ เป็นขั้นตอนการเรียนรู้ที่เกิดจากการวิเคราะห์ การสรุปแนวคิดจากการคิดวิเคราะห์อย่างสมเหตุสมผล และประเมินด้วย เหตุผล และทำความเข้าใจสาระที่ได้รับ
4. การลงมือปฏิบัติ (Active Experimentation) เป็นขั้นตอนปฏิบัติจริงหลังจากการสรุปผลของสาระที่เข้ามากระทบ กับสถานการณ์และบริบท นั้นๆ³⁷

เมื่อนำมาพิจารณาควบคู่กับพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมายแล้วจะเห็นว่ากลุ่มเป้าหมายและ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่ม Generation Y และ Generation Z จะขาดขั้นตอนของการประมวลผล ดังที่แสดงออกมาในคุณลักษณะจากผลสำรวจและสถิติ กล่าวคือขาดความฉลาดทางอารมณ์และ พฤติกรรมจากการวิถีชีวิตที่รวดเร็ว ฉับไว ภายใต้กระแสของสังคมแบบปัจเจก ซึ่งเป็นขั้นตอนก่อนการลงมือปฏิบัติได้ต่อกับสถานการณ์และบริบทต่างๆต่อไป ซึ่งขั้นตอนในการลงมือปฏิบัติจริงนั้นจะสามารถลุล่วงได้ในทิศทางที่ดีก็ต่อเมื่อขั้นตอนการประมวลผลนั้นเกิดขึ้นอย่างครบถ้วนเสียก่อน

ภาพที่ 17 แสดงทฤษฎีของ Kolb และการวิเคราะห์ร่วมกับพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมาย
ที่มา : ผู้ศึกษา

³⁷ อรุณฉัตร คุรุวานิชย์ และชนันญา น้อยสันเทียะ, ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ หรือ Experiential Learning Theory (ELT), เข้าถึงเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2564, เข้าถึงได้จาก <https://www.lifeeducation.in.th/positive-education/>

ทั้งนี้เพื่อจะทราบได้ถึงเงื่อนไขของเวลาและนำมาซึ่งจินตภาพที่แข็งแรงของทั้ง 3 ขั้นตอน ก็จำเป็นต้องนำเอาสถิติการให้ความสนใจและจดจ่ออย่างมีประสิทธิภาพของกลุ่มเป้าหมายมาร่วมพิจารณาด้วย โดยที่ผลจากงานวิจัยพบว่าคนไทยปัจจุบันมีประสิทธิภาพที่จะจดจ่อหรือสนใจต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งสั้นลงเหลือเพียง 8 วินาที³⁸ และมนุษย์ที่มีอายุตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไปสามารถจดจ่อรวมทั้งเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องมีประสิทธิภาพมากที่สุดแค่ 45 นาทีจากนั้นจะเริ่มลดน้อยลง

เพราะฉะนั้นลำดับขั้นตอนของการนำเสนอและเนื้อหาสาระทางพระพุทธศาสนาที่ขมวดแล้วทั้ง 3 ขั้นตอน จะสามารถจัดวางให้สอดคล้องตามการเรียนรู้ และเงื่อนไขของเวลาได้ดังนี้

1. **สติ** สำหรับตัดตอน อวิชชา ด้วยความเข้าใจภาพรวมของ**ทุกข์** จึงเป็นการเรียนรู้แบบ**กระทบอย่างฉับพลัน**เพื่อให้เกิดการจดจ่อและสนใจขึ้นต้น โดยที่อาการของ**สมาธิ**จะเน้นไปที่การสร้างสมาธิให้จดจ่อแบบฉับพลัน

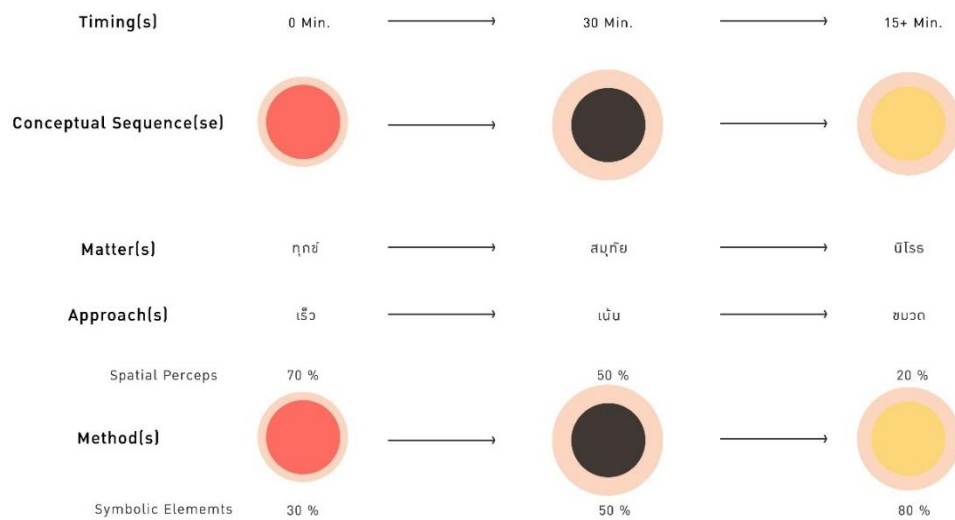
2. **อิทัปปัจจตา** สำหรับทำความเข้าใจถึงเหตุของ**ทุกข์**หรือ**สมุทัย** จึงเป็นการเรียนรู้แบบการเสริมสร้างความเข้าใจผ่านการรับสาระและกระบวนการทางความคิด โดยที่อาการของ**สมาธิ**จะเป็นการ**หล่อเลี้ยงเพื่อส่งเสริมให้สภาวะการจดจ่อ**ที่มีอย่างจำกัดนั้นเกิดผลมากที่สุด

3. **ปัญญา** สำหรับตัดตอนวิภวของปฏิจจนุปปาทสู่ความดับหรือ**นิโรธ** ผ่านการประมวลผลจากชุดความรู้ของขั้นตอนก่อนหน้านั้น สู่การพิจารณาเพื่อทำความเข้าใจและขมวดสาระทั้งหมด ซึ่งอาการของ**สมาธิ**จึงเป็นการ**เน้นให้เกิดการพิจารณาและสรุปผล**

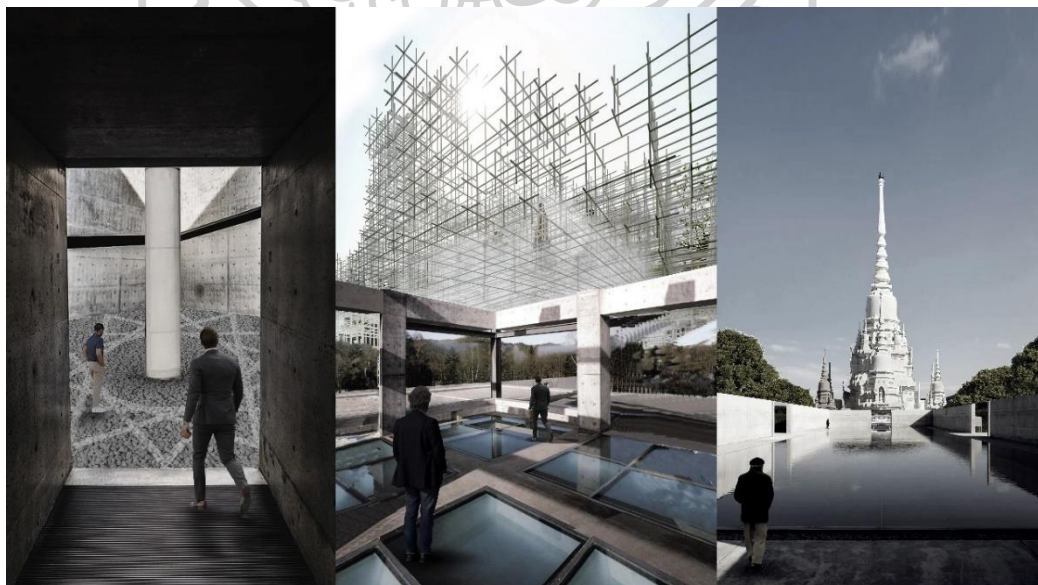
ทั้งนี้เมื่อได้มาซึ่งลำดับ, เนื้อหา, และเงื่อนไขต่าง ๆ แล้วก็จึงนำไปสู่ขั้นตอนของวิธีการสื่อสาร ซึ่งจะเห็นว่าอาการของสมาธิที่เป็นปัจจัยประกอบของแต่ละพื้นที่ จะถูกสร้างขึ้นได้ด้วยการออกแบบที่คำนึงถึงการรับรู้เชิงพื้นที่ (Spatial Perception) หากแต่ว่าสาระหลักอันว่าด้วยเรื่องของ สติ-ทุกข์, อิทัปปัจจตา-สมุทัย, และปัญญา-นิโรธ นั้นเป็นสาระที่ค่อนข้างเจาะจง จึงทำให้ลำพังเพียงแค่การรับรู้เชิงพื้นที่อาจตีความได้ในมิติที่กว้างเกินไป จึงจำเป็นที่จะต้องนำเอาวิธีการสื่อสารสาระ “เชิงสัญลักษณ์” เข้ามาประกอบด้วย เพื่อให้การรับรู้ของแต่ละพื้นที่นั้นตรงประเด็นมากยิ่งขึ้น โดยเมื่อพิจารณาจากเงื่อนไขทั้งหมดแล้วทำให้เห็นว่า ในแต่ละพื้นที่ซึ่งมีความยาก-ง่ายและความต้องการในการเข้าใจสาระ รวมทั้งอาการของสมาธิที่แตกต่างกัน ส่งผลให้การเลือกใช้วิธีสื่อสารเชิงสัญลักษณ์นั้นแตกต่างกันออกไปด้วย โดยแบ่งได้ดังนี้

³⁸ ชูม, คนไทยสมาธิสั้นลง จะดีหรือเสียในอนาคต?, เข้าถึงเมื่อวันที่ 24 เมษายน 2564, เข้าถึงได้จาก

1. พื้นที่ สติ-ทุกข์ เน้นการรับรู้ที่ต้องการอาการของสมาธิแบบฉับพลัน เพื่อทำความเข้าใจภาพรวมของปฏิจสมุขปาห
2. พื้นที่ อิทปปัจจตา-สมุทัย เน้นการรับรู้ที่ต้องการสมาธิในสัดส่วนมาก เพื่อให้เกิดสภาวะที่เอื้อต่อการพิจารณา
3. พื้นที่ ปัญญา-นิโรธ เน้นการรับรู้ในเชิงขมวดสสารและตีความ เพื่อให้เกิดชุดความคิดใหม่

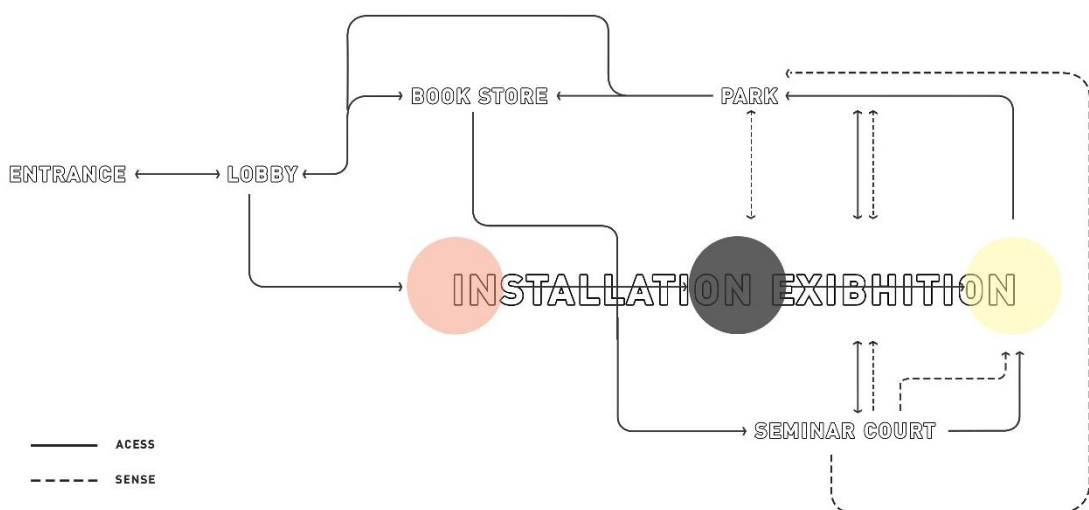
ภาพที่ 18 แสดงสัดส่วนและความสัมพันธ์ของแต่ละเงื่อนไขสู่การสร้างจินตภาพของพื้นที่ในโครงการ
 ที่มา : ผู้ศึกษา

ภาพที่ 19 ภาพแสดงจินตภาพของโครงการ ณ ตำแหน่งสำคัญทั้ง 3 บริเวณ
 ที่มา : ผู้ศึกษา

“ธัมมโมกษสถาน” จึงเป็นโครงการทดลองออกแบบพื้นที่เพื่อการสื่อสารสาระทางพระพุทธศาสนาใน “วิถีใหม่” โดยเป็นการเข้าไปร่วมพัฒนาโลกธรรมชาติ อันว่าด้วยเรื่องของการขัดเกลาจิตใจให้เกิดศีลธรรมต่อกลุ่มชนรุ่นใหม่ในสังคมไทยปัจจุบันสำหรับเป็นฐานความคิดที่จะนำไปสู่เจตจำนงและการปฏิบัติตนในสังคม ผ่านการทำความเข้าใจถึงมิติต่าง ๆ อันประกอบด้วย ความคิดทัศนคติ พฤติกรรม ให้ได้มาซึ่งคุณลักษณะเฉพาะของคนรุ่นใหม่ สูการรับรู้ถึงช่องว่างของการปรับตัวในวิถีต่าง ๆ ของพื้นที่ทางธรรม อันเป็นรากฐานสำคัญของพระพุทธศาสนาที่เคยเกิดขึ้นตลอดมาจนถึงปัจจุบัน เพื่อให้ได้มาซึ่งแนวทางในการออกแบบที่สามารถแก้ไขปัญหาความทุกข์ทางใจให้คลี่คลายลง โดยเน้นที่มิติของการเสริมสร้างสติปัญญา ผ่านการทำความเข้าใจสาระสำคัญของตัวธรรมสูงสุดที่เป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา ด้วยวิธีการทดลองออกแบบพื้นที่ในเชิงจินตภาพของรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัยที่ตอบสนองสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนไทยสมัยใหม่ ให้ซับซ้อนไปพร้อมกันบนวิถีของการเปลี่ยนแปลงในยุคสมัยปัจจุบันเป็นแกนหลัก ประสานกับพื้นที่แวดล้อมทางธรรมชาติเพื่อเสริมสร้างบริบทของความสงบอันเกิดขึ้นให้อึดต่อการรับรู้สาระของแต่ละพื้นที่ง่ายขึ้น อีกทั้งสามารถเป็นสถานที่พักผ่อนอริยาบถต่างๆ เพื่อเป็นการดับความทุกข์ทางกาย รวมทั้งพื้นที่สนับสนุนสำหรับขยายความเกี่ยวกับสาระต่างๆ ในมิติที่กว้างขึ้น ด้วยพื้นที่สัมมนาและร้านหนังสือ เป็นต้น ซึ่งจะถูกจัดวางอยู่ในตำแหน่งที่เข้าถึงได้ง่ายและเหมาะสมต่อการใช้งาน ซึ่งจะไม่รบกวนต่อสถานะในการเรียนรู้ผ่านการสร้างสมาธิในแต่ละพื้นที่ที่สำคัญส่วนแรก

ภาพที่ 20 ภาพแสดงการจัดวางความสัมพันธ์ของแต่ละพื้นที่ในโครงการ

ที่มา : ผู้ศึกษา

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เน้นการศึกษาเพื่อออกแบบสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัยในเชิงทดลองที่คำนึงถึงคุณลักษณะของคนในสังคมไทยปัจจุบัน ผ่านการเสนอมุมมองและแนวทางในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากปัจจัยต่าง ๆ ที่หล่อหลอมให้ผู้คนโดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่กำลังประสบกับความทุกข์ทางใจ โดยอาศัยสาระสำคัญอันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนามาใช้เป็นเครื่องมือสร้างสรรค์การออกแบบ

2. เพื่อศึกษาและนำเสนอแนวทางในการปรับตัวของพื้นที่ทางสถาปัตยกรรมมาเป็นเครื่องมือสำหรับทำหน้าที่สื่อสารสาระทางพระพุทธศาสนา ให้ร่วมสมัยและลดช่องว่างในมิติทางความคิดของวิถีทางโลกและวิถีทางธรรม

3. เพื่อศึกษาวิธีการใช้ระบบสัญลักษณ์ ทางพระพุทธศาสนาสำหรับนำมาออกแบบสถาปัตยกรรมในมิติใหม่ สำหรับเป็นแนวทางส่งเสริมและเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับวิถีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างทันสมัยและน่าสนใจ

4. เพื่อหาแนวทางในการออกแบบสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัยที่สามารถแสดงออกถึงความเข้าใจต่อคุณลักษณะของทัศนคติ ความคิด และพฤติกรรมของคนในสังคมปัจจุบัน

1.3 ขอบเขตของวิทยานิพนธ์

เน้นการวิเคราะห์ในการสร้างความเข้าใจต่อมิติต่าง ๆ อันประกอบด้วย ความคิด ทัศนคติ พฤติกรรม คุณลักษณะเฉพาะของคนรุ่นใหม่ สู่การทำความเข้าใจถึงช่องว่างของการปรับตัวในวิถีต่าง ๆ ที่พื้นที่ทางธรรม และพื้นที่ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเคยเกิดขึ้นและสร้างคุณค่าให้กับสังคมไทยตลอดมาจนถึงปัจจุบัน เพื่อให้ได้มาซึ่งแนวทางในการออกแบบที่สามารถแก้ไขปัญหา ความทุกข์ทางใจ โดยเน้นตรงไปที่การสร้างสติปัญญา ผ่านการทำความเข้าใจสาระสำคัญอันเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา ด้วยการรับรู้เชิงพื้นที่และระบบผ่านสัญลักษณ์ต่างๆ บนพื้นที่หลักดังนี้

1. พื้นที่ สติ-ทุกข์ เน้นการรับรู้ที่สภาวะการณ์ของสมาธิแบบฉับพลัน เพื่อทำความเข้าใจภาพรวมของปฏิจกสมุบาท ทำให้อัตราส่วนของการรับรู้เชิงพื้นที่เพื่อสร้างสมาธิต่อการรับรู้เชิงสัญลักษณ์กำหนดไว้ที่ 70/30

2. พื้นที่ อิทัปปัจจตา-สมุทัย เน้นการรับรู้ที่สภาวะการณ์ของสมาธิในสัดส่วนมาก เพื่อให้เกิดสภาวะที่เอื้อต่อการพิจารณา หากแต่ความแม่นยำของสภาวะก็มากเช่นกัน เนื่องจากในพื้นที่นี้มุ่งการเน้นการทำความเข้าใจถึงหัวใจสำคัญของปฏิจกสมุบาทและเหตุแห่งทุกข์ ฉะนั้นจึงกำหนดให้อัตราส่วนของการรับรู้เชิงพื้นที่เพื่อสร้างสมาธิต่อการรับรู้เชิงสัญลักษณ์อยู่ที่ 50/50

3. พื้นที่ **ปัญญา-นิโรธ** เน้นการรับรู้ในเชิง **ขมวดสาระและตีความ** เพื่อให้เกิดชุด **ความคิดใหม่**ผ่านการทำความเข้าใจสาระจากทั้งสองพื้นที่ก่อนหน้าเป็นสำคัญ และต้องการ **สมาธิ**เพียงแค่นี้ **ง่ายต่อการจดจำ**ในระดับหนึ่งเท่านั้น จึงกำหนดให้อัตราส่วนของการรับรู้เชิงพื้นที่เพื่อสร้างสมาธิต่อการรับรู้เชิงสัญลักษณ์ไว้ที่ 20/80

พื้นที่สนับสนุนเพื่อให้เกิดจินตภาพและบริบทที่เอื้อต่อพื้นที่ในการเรียนรู้หลัก

4. พื้นที่สวนสาธารณะ

พื้นที่สนับสนุนสำหรับการขยายความเพื่อการศึกษาสาระในมิติต่างๆ ที่กว้างขึ้น

5. พื้นที่สัมมนา

6. พื้นที่ร้านหนังสือ

7. พื้นที่ร้านกาแฟ

พื้นที่ส่วนสนับสนุนทั่วไป

8. พื้นที่ส่วนสำนักงาน

9. พื้นที่งานระบบ

10. พื้นที่ซ่อมบำรุงและส่วน Back of house

11. พื้นที่จอดรถ

1.4 ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1. เข้าใจท่าทีและปัญหาที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทยตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

2. เข้าใจคุณลักษณะและแง่มุมของคนในสังคมไทยปัจจุบันที่มีต่อพื้นที่ทางพระพุทธศาสนา

3. แนวทางในการออกแบบสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัยสำหรับพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับทางพระพุทธศาสนา

1.5 ขั้นตอนการดำเนินงาน

- ตั้งคำถามและประเด็นในการศึกษา

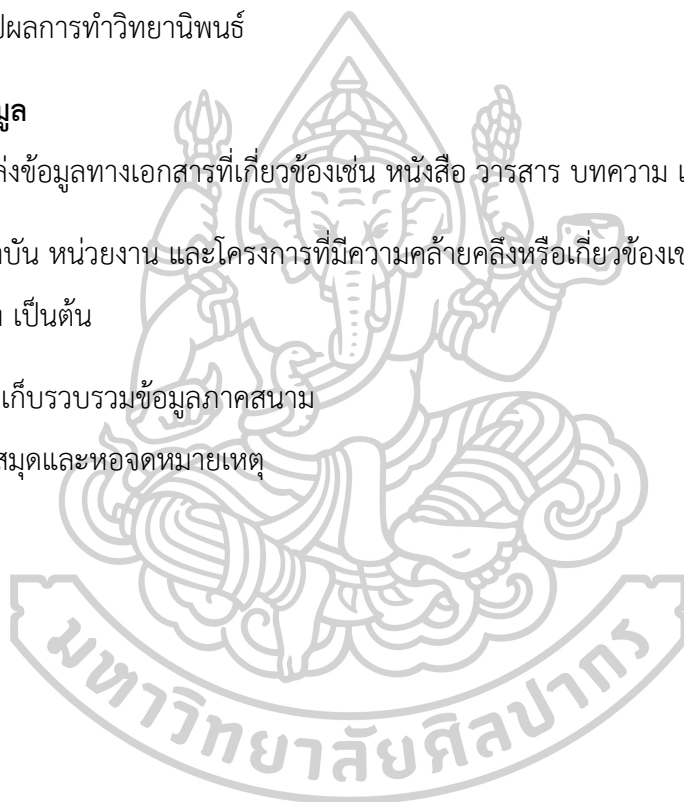
- ตั้งสมมติฐาน

- ค้นคว้าข้อมูล

- เชิงเอกสาร
- เชิงภาคสนาม
- วิเคราะห์และจัดระเบียบข้อมูล
- สรุปข้อมูลสู่การออกแบบ
- ตั้งแนวทางเพื่อการออกแบบ
- กำหนดรายละเอียดของ Program สำหรับการออกแบบโครงการ
- เข้าสู่กระบวนการออกแบบสถาปัตยกรรมทดลองเพื่อตอบประเด็นการศึกษา
- สรุปผลการทำวิทยานิพนธ์

1.6 แหล่งข้อมูล

- แหล่งข้อมูลทางเอกสารที่เกี่ยวข้องเช่น หนังสือ วารสาร บทความ และงานวิจัย
- สถาบัน หน่วยงาน และโครงการที่มีความคล้ายคลึงหรือเกี่ยวข้องเช่น หอจดหมายเหตุพุทธทาสฯ เป็นต้น
- การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม
- หอสมุดและหอจดหมายเหตุ

บทที่ 2

ข้อมูลและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1 ทฤษฎีเรื่องการแบ่งชั่วรุ่น (Generation Theory)

ทฤษฎีว่าด้วยการแบ่งชั่วรุ่น (Generation) คือหลักการที่ใช้จำแนกกลุ่มคนในแต่ละรุ่น โดยแบ่งออกเป็นชั่วรุ่นตามช่วงปีของการเกิด แนวความคิดดังกล่าวเกิดขึ้นผ่านความต้องการที่จะวิเคราะห์ความแตกต่างด้านความคิด พฤติกรรมในการดำเนินชีวิต การบริโภค และการทำงาน เพื่อเข้าใจถึงคุณลักษณะเฉพาะในแต่ละช่วงให้ดีขึ้น โดยทฤษฎีเชื่อว่ากลุ่มชั่วรุ่นที่เกิดในช่วงเวลาเดียวกันจะมีประสบการณ์ทางสังคมและประวัติศาสตร์ที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งเป็นปัจจัยที่หล่อหลอมให้เกิดความคิด พฤติกรรม ความเชื่อ และค่านิยมให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน³⁹ ทั้งนี้ได้มีการนิยามความหมายของคำว่า Generation เอาไว้โดยนักวิชาการหลายท่านดังนี้

เดชา เดชะวัฒนะไพศาล⁴⁰ ได้ให้ความหมายไว้ว่า เจเนอเรชั่น คือ กลุ่มคนรุ่นราวคราวเดียวกัน ซึ่งมีประสบการณ์จากเหตุการณ์หรือสภาพแวดล้อมที่คล้ายกัน และก่อให้เกิดเอกลักษณ์ในทัศนคติและพฤติกรรมร่วมกัน

ทศพล กระต่ายน้อย⁴¹ ได้ให้ความหมายไว้ว่า เจเนอเรชั่น คือ แนวคิดที่แบ่งลักษณะหรือพฤติกรรมของบุคคลโดยใช้เงื่อนไขของเวลาอธิบายปรากฏการณ์ภูมิหลัง บริบทแวดล้อม และลักษณะหรือบุคลิกเฉพาะ

Mannheim (1952) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เจเนอเรชั่น คือ การแบ่งคนออกเป็นกลุ่มย่อยโดยพิจารณาจากช่วงปีเกิดและเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงชีวิต คนที่อยู่ร่วมเจเนอเรชั่นกันจะมีลักษณะเฉพาะที่คล้ายคลึงกัน เช่น ความเชื่อ ค่านิยม ลักษณะนิสัย ฯลฯ ทั้งนี้แต่ละเจเนอเรชั่นจะมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกัน

³⁹ ชนิดา รัตน์ชล, “ความต้องการสวัสดิการตามเจเนอเรชั่นของบุคลากรสายสนับสนุน มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์” (สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2562), 7-8.

⁴⁰ เดชา เดชะวัฒนะไพศาล, ฤชยา นุ่มพญา, จีราภา นวลลักษณ์ และชนพัฒน์ ปลื้มบุญ. “การศึกษาเจเนอเรชั่นเอ็กซ์และเจเนอเรชั่นวายในมุมมองต่อคุณลักษณะของตนเองและความคาดหวังต่อคุณลักษณะของเจเนอเรชั่นอื่น.” *จุฬาลงกรณ์ธุรกิจปริทัศน์* 36, 141 (กรกฎาคม - กันยายน 2557) : 4.

⁴¹ ทศพล กระต่ายน้อย, “ภาวะผู้นำของนักศึกษาสายสังคมศาสตร์”. (รายงานการค้นคว้าอิสระ หลักสูตรปริญญาตรี สาขาวิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2555)

Glass (2007) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เจเนอเรชั่น คือ ผู้มีประสบการณ์จากเหตุการณ์หรือสภาพแวดล้อมที่คล้ายคลึงกันในสังคมหนึ่งๆ โดยประสบการณ์ดังกล่าวก่อให้เกิดเอกลักษณ์ ในทัศนคติและพฤติกรรมร่วมกันในกลุ่มนั้น ๆ

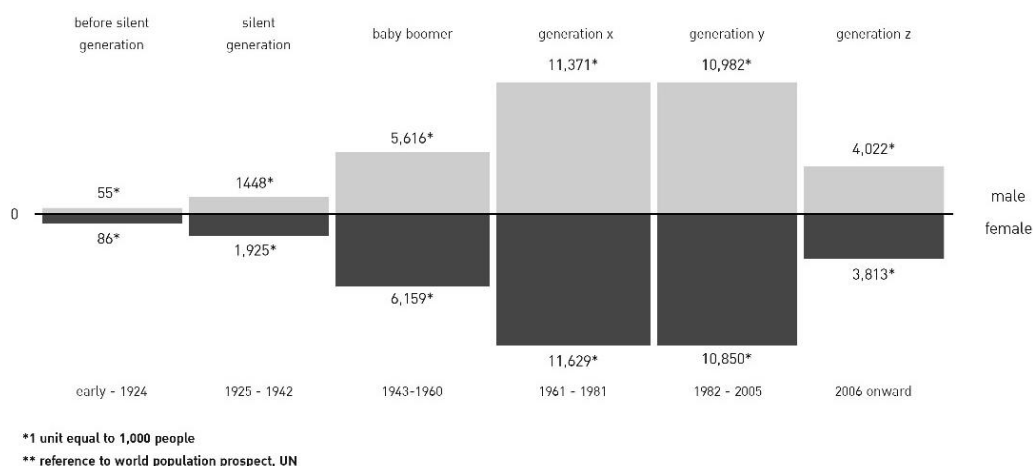
Schoch (2012) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เจเนอเรชั่นที่มีความแตกต่างกันจะมีประสบการณ์ การดำเนินชีวิต ค่านิยม ลักษณะการทำงานและแรงจูงใจที่แตกต่างกัน

Greg Hammill (2005) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เจเนอเรชั่น คือ กลุ่มคนที่เกิดในช่วงอายุใกล้เคียงกันภายใต้สังคมหนึ่งที่มีประสบการณ์สภาพแวดล้อมซึ่งคล้ายคลึงกันและหล่อหลอมให้เกิดเอกลักษณ์ร่วมกันทั้งในด้านทัศนคติและพฤติกรรม⁴²

ตามแนวคิดของม้านี่โฮม ว่าด้วยเรื่องการแบ่งชั่วรุ่น (generation) ได้ให้นิยามเอาไว้ว่าการที่จะแบ่งชั่วรุ่นนั้นกลุ่มบุคคลจะต้องประสบกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ สังคม และเศรษฐกิจของถิ่นที่อยู่ร่วมกัน นั่นก็เพราะว่าปัจจัยดังกล่าวจะเป็นตัวกำหนดภาพรวมของสภาพแวดล้อมซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งค่านิยมและพฤติกรรมร่วมในชั่วรุ่นนั้น ๆ จึงจะทำให้สามารถจำแนกพฤติกรรมร่วมของกลุ่มคนนั้นออกเป็นชั่วรุ่นได้ ทั้งนี้ม้านี่โฮมได้ตั้งข้อสันนิษฐานในการจำแนกชั่วรุ่นออกเป็น 6 กลุ่มได้แก่ Before Silent Generation, Silent Generation, Baby Boomer, Generation X, Generation Y, และ After Generation Y (Generation Z) ทั้งนี้แต่ละกลุ่มจะมีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกันแบบส่งต่อ เพราะกลุ่มชั่วรุ่นก่อนหน้าก็นับเป็นหนึ่งในปัจจัยแวดล้อมของชั่วรุ่นถัดต่อไป จึงส่งผลให้พฤติกรรมและคุณลักษณะที่เกิดขึ้นนั้นอาจมีความคล้ายคลึงหรือแตกต่างกัน ทั้งนี้จำนวนประชากรในสังคมไทยสามารถจำแนกออกเป็นชั่วรุ่นโดยแบ่งเป็นร้อยละได้ดังนี้ Before Silent 0-1% Silent Generation 5%, Baby Boomer 18% , Generation Z 21%, Generation X 27%, และ Generation Y 28%⁴³

⁴² อ้างถึง ความหมายของเจเนอเรชั่น ใน ชนิดา รัตน์ชล, “ความต้องการสวัสดิการตามเจเนอเรชั่นของบุคลากรสายสนับสนุน มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 8.

⁴³ จำนวนประชากรไทยปี พ.ศ. 2557 อ้างใน Paritta Wangkiat , **Generation Y Thailand: A new Me Generation?**, accessed 24 February 2021, available from <http://www.bangkokpost.com/learning/advanced/1038478/generation-y-thailand-a-new-me-generation>

ภาพที่ 21 จำนวนประชากรในประเทศไทย ปีพุทธศักราช 2557

ที่มา : ผู้ศึกษา

แต่ในปัจจุบันมีเกณฑ์ในการจัดหมวดหมู่ของชั่วรุ่นเพิ่มเติมขึ้นมาจากข้อสันนิษฐานของมัมน์ไฮม์ โดยให้นิยามของชั่วรุ่นกลุ่มใหม่นี้ว่า “Generation ME” จากการจำแนกด้วย พฤติกรรม กิจกรรม และความสนใจที่เป็นจุดรวมอย่างมีนัยสำคัญของกลุ่มคนดังกล่าวเป็นเกณฑ์หลัก อย่างเช่น ความสนใจในเทคโนโลยี ซึ่งประเภทของเทคโนโลยีที่มีอิทธิพลครอบคลุมช่วงของอายุมากที่สุดก็คือ อินเทอร์เน็ต (Internet) นั่นก็เพราะว่าสามารถอำนวยความสะดวกได้อย่างหลากหลาย อาทิเช่น การค้นคว้าหาข้อมูลด้านการศึกษาและความบันเทิงอย่างกว้างขวาง อีกทั้งยังสามารถเชื่อมต่อแลกเปลี่ยน สื่อสารและพูดคุยทางไกลได้อย่างสะดวก รวมไปถึงการทำธุรกิจบนเครือข่ายสังคมออนไลน์อย่างแพร่หลายจนเป็นที่นิยมทั้งผู้ประกอบการรายย่อยและรายใหญ่ อีกทั้งยังสามารถนำเสนอสื่อและข่าวสารที่เปรียบเสมือนการสร้างประสบการณ์ร่วมให้กลุ่มคนที่มีความแตกต่างทางช่วงวัยให้คล้ายคลึงและใกล้เคียงกันโดยปริยาย ด้วยการเข้าถึงของอุปกรณ์

อิเล็กทรอนิกส์หลายประเภทจึงทำให้อินเทอร์เน็ตเป็นเทคโนโลยีที่ได้รับความนิยมจากชั่วรุ่นทุกกลุ่ม นอกจากความสนใจในด้านเทคโนโลยีแล้วกลุ่ม Generation Me ยังให้ความสำคัญกับ ภาพลักษณ์ของตนในมิติต่าง ๆ เช่น การดูแลรูปร่างด้วยพฤติกรรมที่ให้ความใส่ใจด้านสุขภาพอย่าง การออกกำลังกาย การเลือกกินอาหารสุขภาพ และสร้างวินัยต่อตนเอง ด้วยการแบ่งส่วนและจัดสรรเวลาเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้เกิดความสมดุลมากขึ้น (work life balance) ซึ่งเกี่ยวข้องไปถึงความสนใจด้านการศึกษา การลงทุน และการวางแผนอนาคต รวมถึงการเลือกใช้สินค้าและบริการต่าง ๆ ตามคำแนะนำและค่านิยมของสังคมเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากกลุ่มคนดังกล่าวนี้มีพฤติกรรมที่ชอบเข้า

สังคม (โดยเฉพาะสังคมที่มีความชื่นชอบเหมือนกัน) และแลกเปลี่ยนทัศนคติต่าง ๆ หากแต่ในทางกลับกันก็ต้องการความโดดเด่น และควมมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวเช่นกัน ⁴⁴

เมื่อนำทฤษฎีที่ว่าด้วยกระบวนการในการจัดกลุ่มดังกล่าวมาประกอบกับสถิติของความสนใจและการใช้งานอินเทอร์เน็ตของคนไทยในปัจจุบัน ค่าเฉลี่ยแสดงการใช้อินเทอร์เน็ตต่อวันของแต่ละกลุ่มช่วงรุ่นระบุเป็นเวลาได้ดังนี้ กลุ่ม Baby Boomer อยู่ที่ 10.00 ชม./วัน, กลุ่ม Generation X อยู่ที่ 9.49 ชม./วัน, กลุ่ม Generation Y 10.36 ชม./วัน และกลุ่ม Generation Z 10.35 ชม./วัน⁴⁵ (อ้างอิงจากสถิติกระทรวงดิจิทัล, 2562) ทั้งนี้การใช้อินเทอร์เน็ตของกลุ่ม Baby Boomer นั้นจะมีความแตกต่างออกไปจากกลุ่มอื่นๆ อย่างมีนัยสำคัญ นั่นก็เพราะว่ากลุ่มดังกล่าวจะใช้ไปกับการติดตามข่าวสาร สืบค้นข้อมูล และดูสื่อบันเทิงเป็นหลัก ซึ่งแตกต่างจากกลุ่ม Generation X Y และ Z ที่ใช้เวลากว่า 80 % หมดไปกับสื่อสังคมออนไลน์ (social media)⁴⁶ (สถิติกระทรวงดิจิทัล 2557) และเมื่อพิจารณาจากสถิติปี 2562 ปริมาณของเวลาที่ใช้ไปนั้นมากถึง 91.2% โดยไล่เรียงจาก Generation Y, Generation Z, Generation X ตามลำดับ

โดยช่องทางออนไลน์ (platform) ที่ถูกใช้มากที่สุดก็คือ Facebook, Instagram และ Twitter ตามลำดับ ซึ่งนัยแอบแฝงของการใช้งานช่องทางออนไลน์ที่ได้ยกตัวอย่างมานั้นจะสามารถแบ่งออกได้ 2 หมวดคือ การใช้ Facebook และ Instagram เป็นการสร้างตัวตนของบุคคลนั้น ๆ บนโลกเสมือนและสามารถเผยแพร่ หรือโพสต์รูปกิจกรรม กิจกรรม รวมทั้งสิ่งที่ตนเองสนใจกับเพื่อนหรือผู้ติดตาม และการใช้ Twitter จะเป็นช่องทางในการรับหรือแลกเปลี่ยนข่าวสาร ความเคลื่อนไหว และประชาสัมพันธ์เหตุการณ์ที่ได้รับความสนใจต่อผู้ใช้งาน โดยสิ่งที่น่าสนใจก็คือคนส่วนใหญ่จะใช้เวลาไปกับการสร้างตัวตนอยู่ในโลกเสมือนดังกล่าว และด้วยพฤติกรรมของการใช้สื่อสังคมออนไลน์ผ่านช่องทางข้างต้นเป็นเหตุให้เกิดการปลูกฝังมโนคติที่ถือเอาใจแห่งตนเป็นที่ตั้ง จึงเป็นที่มาของการนิยามชื่อกลุ่มช่วงรุ่นเหล่านี้ว่า “**Generation Me**” ที่ประกอบด้วย Generation Y, Generation Z และ Generation X

⁴⁴ ลภัสดาสรณ์ และชาติรี ใต้ฟ้าพูล, อ้างแล้ว.

⁴⁵ Top Ten, อ้างแล้ว.

⁴⁶ Paritta Wangkiat , *Generation Y Thailand: A new Me Generation?*[online], accessed 24 February 2021, available from <http://www.bangkokpost.com/learning/advanced/1038478/generation-y-thailand-a-new-me-generation>

	baby boomer		generation x		generation y		generation Z	
hrs.per day	10	00	09	49	10	36	10	35
	hrs.	min.	hrs.	min.	hrs.	min.	hrs.	min.

ภาพที่ 22 ภาพแสดงเวลาในการใช้งาน Internet ของแต่ละ Generation / วัน

ที่มา : ผู้ศึกษา

2.2 ทฤษฎีการรับรู้ของมนุษย์

2.2.1 ทฤษฎีการรับรู้ผ่านอายตนะทั้ง 5 ของมนุษย์

การรับรู้หมายถึงการรับผัสสะของอายตนะภายในตั้งแต่ ตา หู จมูก ลิ้น และสัมผัส ทางกายหรือผิวหนังจากสิ่งเร้าที่เป็นอายตนะภายนอกได้แก่ รูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส สู การประมวลผลทางความคิดเป็นผัสสะทางใจการรับรู้ในสิ่งเร้าเหล่านั้นจึงถือเกิดขึ้น ก่อนจะทำการไตร่ตรองตีความออกมาเป็นความรู้สึกที่จะส่งผลต่อไปยังการตัดสินใจเพื่อแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมโดยลำดับ ทั้งหมดนี้จึงเรียกว่ากระบวนการของการรับรู้⁴⁷

ภาพที่ 23 กระบวนการรับรู้ของมนุษย์

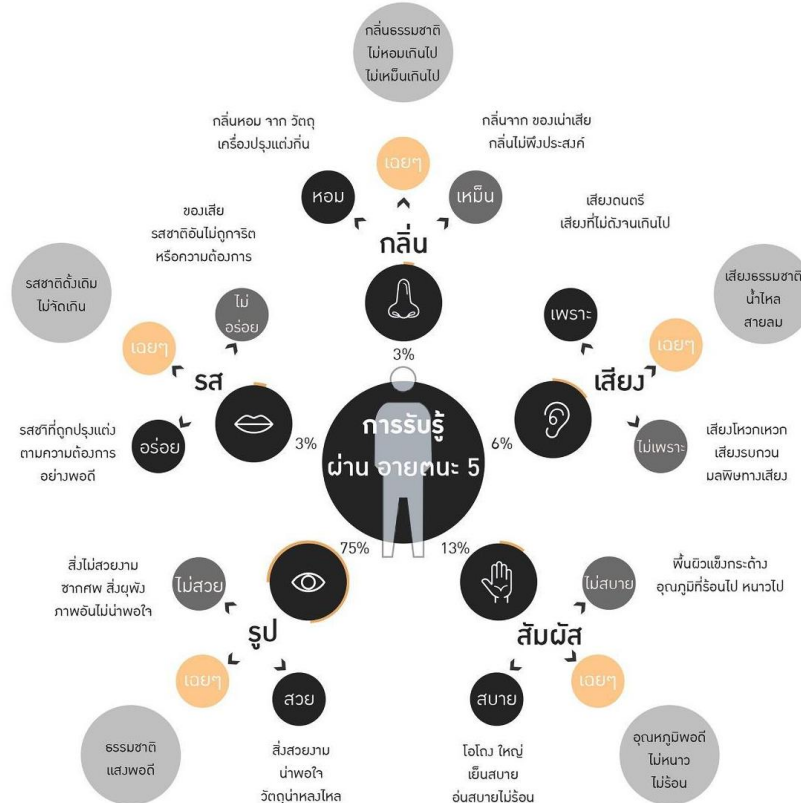
ที่มา : ผู้ศึกษา

การรับผัสสะจากอายตนะจะให้ความเข้มข้น ความจำเพาะของความรู้สึกที่จะนำไปสู่ การประมวลผลได้แตกต่างกันเนื่อง แต่ละอวัยวะในการรับรู้ผัสสะนั้นมีขีดจำกัดและการ

⁴⁷ NovaBizz, “การรับรู้ (Perception)”, เข้าถึงเมื่อ 30 เมษายน 2563, เข้าถึงได้จาก <https://www.novabizz.com/NovaAce/Behavior/Perception.htm>

เชื่อมต่อในเชิงประสาทสัมผัสต่อสมองที่แตกต่างกัน จึงทำให้การรับรู้และการตอบสนองจากการรับผัสสะเฉพาะรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง เช่น ได้รับเฉพาะเสียง หรือกลิ่น อาจกำหนดรูปในจินตนาการได้เพียงคร่าวๆ หากแต่เมื่อเห็นรูปผ่านการรับรู้ทางตา จะสามารถจินตนาการถึงผัสสะในมิติอื่นๆ ได้ชัดเจนกว่าตัวอย่างแรก ทั้งนี้อายตนะภายในซึ่งได้แก่ ตา หู จมูก ปาก ลิ้น กาย นั้นจะสามารถแบ่งจำนวนร้อยละของการรับรู้ออกได้ดังนี้

ตา - รูป	ร้อยละ 75
หู - เสียง	ร้อยละ 13
กาย - สัมผัส	ร้อยละ 6
จมูก - กลิ่น	ร้อยละ 3
ปาก - รส	ร้อยละ 3 ⁴⁸

ภาพที่ 24 ปริมาณการรับรู้ผ่านอายตนะทั้ง 5 ของมนุษย์
ที่มา : ผู้ศึกษา

⁴⁸ เขมณันท์ โพธิ์ทิต, “พื้นที่อารมณ์ สงบ สติ”. (วิทยานิพนธ์ปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2559), 7.

2.3 ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalysis Theory)

การแสดงออกทางพฤติกรรมและบุคลิกภาพเป็นลักษณะโดยรวมของบุคคล ซึ่งประกอบด้วย แรงจูงใจ ความรู้สึก ความคิด และคุณลักษณะทางจิตวิทยาอื่นๆ ที่ร่วมกันแสดงออกผ่านรูปลักษณ์ทางร่างกาย พฤติกรรมทางสังคมในแต่ละสถานการณ์ที่ใช้สร้างปฏิสัมพันธ์โต้ตอบกับสภาพแวดล้อม รวมถึงบุคคลอื่นๆ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของ ซิกมันด์ ฟรอยด์ ที่กล่าวว่าบุคลิกภาพของมนุษย์ย่อมแตกต่างกันออกไป ด้วยมูลเหตุปัจจัยใน **ระดับของจิต** ที่มีประสบการณ์ต่างกัน โดยจำแนกออกได้เป็น 3 ระดับดังนี้

1. ระดับจิตสำนึก (Conscious)

เป็นระดับของจิตที่รับรู้ความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมของตนเอง โดยใช้การไตร่ตรอง ด้วยเหตุผลผ่านผัสสะที่ได้รับจากอายตนะทั้ง 5 และเป็นเพียงส่วนเล็กน้อยขององค์ประกอบในระดับจิตของบุคคล

2. ระดับจิตใต้สำนึก (Sub conscious)

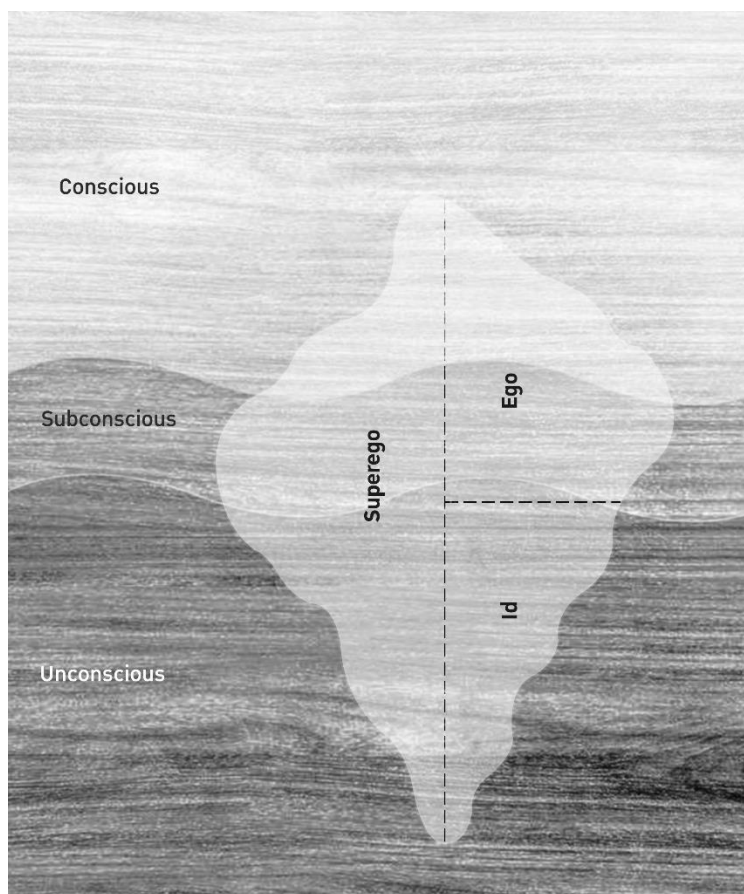
เป็นส่วนของจิตที่อยู่ภายใต้จิตสำนึกโดยตรง ซึ่งในส่วนดังกล่าวเกิดจากการประกอบของประสบการณ์บางอย่างที่ถูกเก็บหรือกดเอาไว้และไม่ปรากฏให้เห็นได้โดยทั่วไปอย่างเช่นในระดับจิตสำนึก หากแต่เมื่อมีการกระตุ้นหรือสืบฟันลึกลงไปจะสามารถดึงขึ้นมาให้อยู่ในระดับจิตสำนึกได้

3. ระดับจิตไร้สำนึก (Unconscious)

เป็นส่วนประกอบของจิตที่มีปริมาณมากและมีอิทธิพลกับการแสดงออกทางพฤติกรรมตลอดจนบุคลิกภาพอย่างสูงสุด หนึ่งเป็นส่วนที่เก็บความต้องการในระดับสัญชาตญาณดิบ ความปรารถนา และความรู้สึกเอาไว้ ทั้งนี้หากความต้องการในระดับจิตไร้สำนึกไม่ได้รับการตอบสนองให้บรรลุผล อาจมีการแสดงออกในระดับจิตสำนึกในรูปแบบต่างๆ เช่น ความฝัน การพลั้งหุลุดคำพูด อาการกลัวหรือวิตก ไปจนถึงการเพ้อฝันสร้างวิมานในอากาศ⁴⁹

เมื่อพิจารณาให้เห็นถึงจินตภาพเชิงภูมิลักษณะในระดับต่าง ๆ ของจิต จึงสามารถเทียบเคียงได้กับภูเขาน้ำแข็งในมหาสมุทรที่มียอดโผล่พ้นคลื่นน้ำเพียงเล็กน้อยเมื่อเทียบกับส่วนที่จมอยู่ด้านล่าง

⁴⁹ Six Facets Press, “ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของซิกมันด์ ฟรอยด์ บิดาแห่งจิตวิเคราะห์”, เข้าถึงเมื่อ 30 เมษายน 2563, เข้าถึงได้จาก <https://www.sixfacetspress.net/content/4849/ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของซิกมันด์-ฟรอยด์-บิดาแห่งจิตวิเคราะห์>

ภาพที่ 25 แผนภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและระดับของจิต

ที่มา : ผู้ศึกษา

ซึ่ง فروยด์ ยังได้อธิบายถึงโครงสร้างของจิต (Topographical Model of Mind) ที่มีผลต่อบุคลิกภาพและการแสดงพฤติกรรมของบุคคลไว้เป็นอีก 3 ส่วนดังนี้

1. Id

เป็นส่วนของจิตที่มีผลต่อการแสดงออกทางพฤติกรรมที่ติดตัวมาตั้งแต่กำเนิดของมนุษย์ ซึ่งจัดอยู่ในระดับของจิตได้สำนึกไปจนถึงจิตไร้สำนึก กล่าวก็คือพฤติกรรมอันมีสัญชาตญาณพื้นฐานและหลักแห่งความพึงพอใจส่วนตนเป็นตัวกระตุ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเองได้แก่ สัญชาตญาณในการดำรงชีพพื้นฐาน เช่น ความต้องการน้ำ อาหาร ที่อยู่อาศัย ไปจนถึงความต้องการในระดับจิตใจเช่น ความต้องการทางเพศ ความรัก และสถานภาพในสังคมแวดล้อม

2. Ego

เป็นส่วนของจิตที่มีผลต่อการควบคุมพฤติกรรมให้สอดคล้องกับสถานการณ์และความ เป็นจริง ซึ่งจัดอยู่ในระดับของจิตสำนึกเป็นส่วนใหญ่ที่มีการใช้เหตุผลไตร่ตรองการ แสดงออกทางพฤติกรรมอย่างเหมาะสม โดยมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของ Id แต่ ในขณะเดียวกันนั้นจะต้องสมดุลกับหลักการของ Superego

3. Superego

เป็นส่วนของจิตที่เกี่ยวข้องกับหลักการด้านศีลธรรม จริยธรรม คุณธรรม หรือ ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยมและอุดมคติทางสังคม ตลอดจนอุดมคติในการดำเนิน ชีวิต เป็นส่วนของจิตที่ทอดผ่านระดับจิตสำนึกกลิ้งลงไปจนถึงส่วนจิตไร้สำนึก ซึ่งได้รับ การขัดเกลาจากสถาบันต่างๆที่อยู่ร่วมกับการดำเนินชีวิต ตั้งแต่ครอบครัว โรงเรียน และ สังคมในวงกว้าง ซึ่งหน้าที่และหลักการในการทำงานของ Superego นั้นจะทำหน้าที่ ควบคุมไม่ให้ Id ทำหน้าที่สั่งการ Ego อย่างไรสำนึกผิดชอบชั่วดี และผลักดันให้ Ego อยู่ ในแนวทางที่มีหลักการทางศีลธรรมกำกับ สู่การสร้างพฤติกรรมที่เป็นไปตามหลัก จริยธรรมต่อไป ซึ่ง Superego ยังสามารถแบ่งออกได้เป็นอีก 2 ลักษณะที่เข้ามาช่วย กระตุ้นการทำงานให้สามารถควบคุม Ego ได้มากขึ้นก็คือ

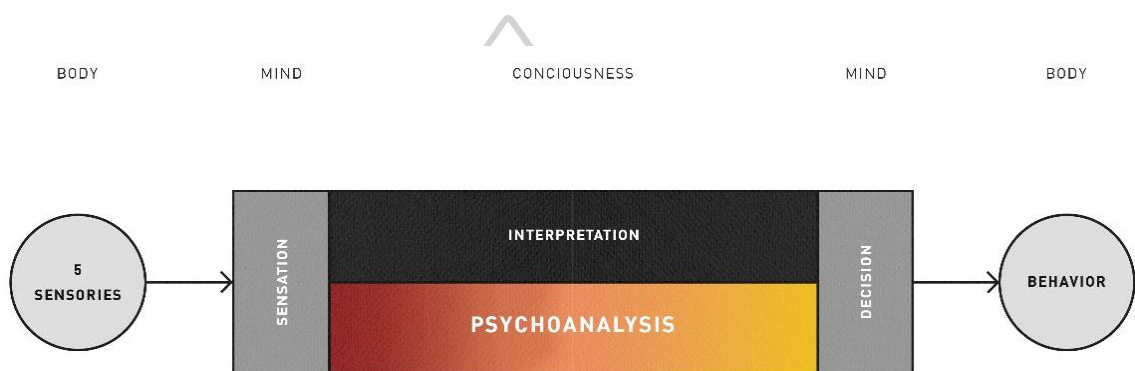
3.1 Conscience ที่คอยเตือนในหลีกเลี่ยงการแสดงออกที่จะนำไปสู่สถานการณ์ที่ ไม่พึงปรารถนาเช่น การได้รับโทษ การถูกตำหนิ ฯลฯ

3.2 Ego ideal ที่คอยสนับสนุนการประพฤติให้เป็นไปตามกรอบเกณฑ์ในองค์รวม ของสังคมที่จะนำไปสู่การได้รับการยอมรับและความรัก

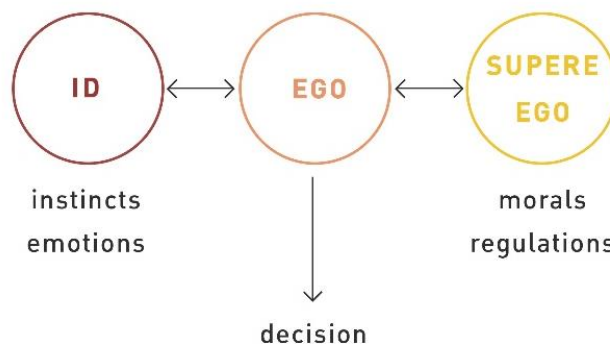
นอกจากโครงสร้างของจิตที่ได้กล่าวมาแล้วยังมีปัจจัยอื่นๆ ที่ส่งผลต่อพัฒนาการในการ แสดงออกทางพฤติกรรมที่ فروยต์ ได้ยกตัวอย่างเพิ่มเติมเอาไว้ เช่น วุฒิภาวะ ความคับข้องใจจาก ปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อโลกภายนอก ความคับข้องใจที่เนื่องมาจากความขัดแย้งภายในของบุคคลนั้น ความ ไม่พร้อมทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา และการขาดประสบการณ์ หรือความวิตกกังวลจากความกลัว และความไม่กล้าของตน⁵⁰

⁵⁰ NovaBizz, “ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของ فروยต์ (Freud, 1856-1939)”, เข้าถึงเมื่อ 30 เมษายน 2563, เข้าถึงได้จาก https://www.novabizz.com/NovaAce/Personality/Theory_Freud.htm

เพราะฉะนั้นแรงขับพื้นฐานที่จะนำไปสู่การแสดงออกทางพฤติกรรมของบุคคลนั้นจะไม่ได้เกิดขึ้นเองอย่างเสรีหรือเกิดขึ้นได้เองตามธรรมชาติ หากแต่จะเกิดขึ้นผ่านการกระตุ้นจากจิตในระดับไร้สำนึก ได้สำนึก และจิตสำนึกเป็นสำคัญ เมื่อบุคคลซึ่งมีความเข้าใจเกี่ยวกับกฎเกณฑ์และหลักการในการอยู่ร่วมกันของสังคมน้อยกว่าความต้องการส่วนตนที่มีอยู่ในตัวบุคคลแบบปัจเจกเมื่อไหร่ การแสดงออกทางพฤติกรรมผ่าน Ego ที่มี Id เป็นตัวชักนำและปราศจาก Superego จึงนำไปสู่การสร้างปัญหาในสังคมเพื่อให้ได้มาซึ่งการตอบสนองความต้องการส่วนตนต่อไป

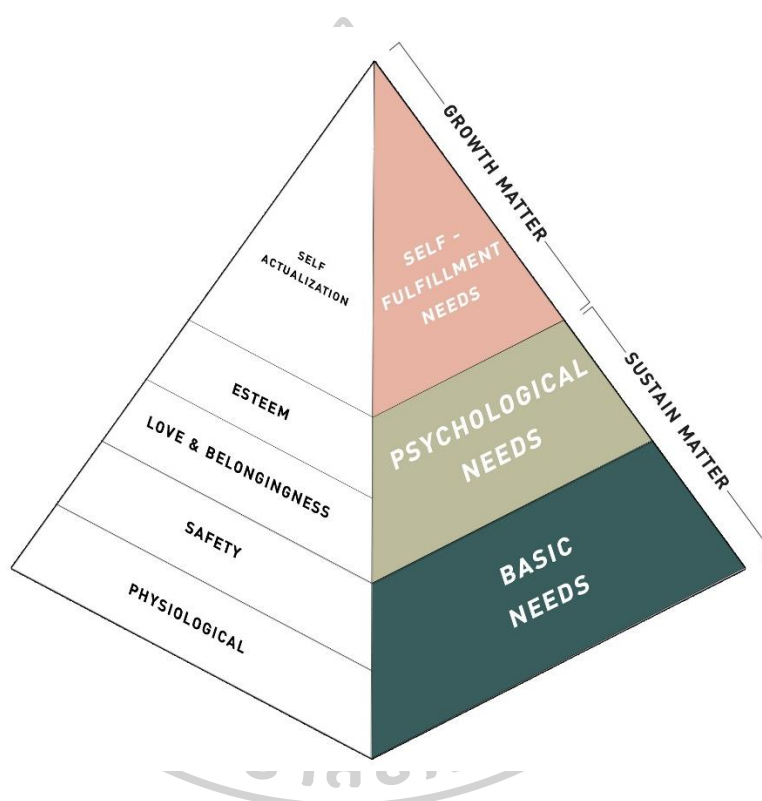
ภาพที่ 26 ขั้นตอนการรับรู้ทางกายภาพก่อนนำไปสู่การประมวลผลในระดับจิตใจที่จะนำไปสู่การแสดงพฤติกรรมตอบสนองของบุคคล
ที่มา : ผู้ศึกษา

ภาพที่ 27 โครงสร้างของจิต ตามทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของ ซิกมันด์ ฟรอยด์
ที่มา : ผู้ศึกษา

2.4 ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ (Hierarchy of Needs)

ทฤษฎีทางจิตวิทยาที่ถูกรับรองโดย อับราฮัม มาสโลว์ (Abraham Maslow) ในรายงานเรื่อง “A Theory of Human Motivation” ในปี ค.ศ. 1943⁵¹ ที่ภายหลังถูกขยายแนวคิดและข้อสังเกตออกไปโดยนักจิตวิทยาคนอื่น ๆ ในเวลาต่อมา โดยในเบื้องต้นมาสโลว์ได้เสนอถึงลำดับขั้นของความ ต้องการของมนุษย์ในแต่ละบุคคลในแบบของแผนภาพรูปพีระมิด ซึ่งไล่ระดับขึ้นไปจากส่วนฐานที่เริ่มต้นจากความต้องการเชิงกายภาพสู่ส่วนยอดที่ว่าด้วยความต้องการด้านความสมบูรณ์แบบของชีวิต

ภาพที่ 28 แผนภาพพีระมิดแห่งความต้องการในมนุษย์ของ อับราฮัม มาสโลว์

ที่มา : ผู้ศึกษา

พีระมิดดังกล่าวจะถูกแบ่งชั้นออกเป็น 5 ส่วน ตามความต้องการในระดับต่าง ๆ ได้แก่ ความต้องการทางกายภาพ ความมั่นคงปลอดภัย ความรักหรือมิตรภาพ ความเคารพนับถือ และความสมบูรณ์แบบของชีวิต โดยที่การไล่ระดับของความ ต้องการในแต่ละขั้นนั้นจะมีเงื่อนไขอยู่ว่าความ

⁵¹ อังถึงใน คุณิตา ไตรอังกูร, “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกเข้าทำงานในองค์กรของกลุ่ม Generation Z” (สารนิพนธ์ปริญญาการจัดการมหาบัณฑิต วิทยาลัยการจัดการ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2562), 5.

ต้องการในระดับก่อนหน้าจำต้องถูกเติมเต็มอยู่ในระดับที่พอดีเสียก่อน ซึ่งมีรายละเอียดของความ ต้องการในแต่ละขั้นดังนี้

1. ความต้องการทางกายภาพ

เป็นความต้องการเพื่อการดำรงชีพของมนุษย์ ซึ่งนับเป็นความต้องการในระดับขั้น พื้นฐานที่จำเป็นจะต้องถูกเติมเต็มเพื่อให้การทำงานของร่างกายนั้นดำเนินไปอย่างปกติด้วย ปัจจัยพื้นฐานเช่น อากาศ น้ำ อาหาร หรือเครื่องนุ่งห่ม ที่พก เพื่อปกป้องมนุษย์จากสภาพ อากาศและสิ่งแวดล้อม

2. ความต้องการความมั่นคงและปลอดภัย

เป็นระดับของความต้องการที่ตามมาหลังจากความต้องการทางด้านกายภาพถูกเติม เต็มหรืออยู่ในระดับที่เพียงพอต่อการดำรงชีพแล้ว โดยความต้องการความมั่นคงและ ปลอดภัยนั้นอาจมีลักษณะที่ปรากฏออกมาในรูปแบบของการร้องทุกข์เพื่อปกป้องจากภัย พิบัติและความเสี่ยงในรูปแบบต่าง ๆ ตั้งแต่ความปลอดภัยตามสิทธิขั้นพื้นฐานทางกายภาพ เช่น สุขภาพ ความเป็นอยู่ ความเจ็บป่วย หรือการได้รับสาธารณูปโภคตามปกติ รวมถึงการ แสดงออกทางความคิดในแง่ต่างๆด้วยเช่นกัน

3. ความรักและการเป็นเจ้าของ

เป็นระดับความต้องการที่จะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่เพื่อน พื เลี้ยง คู่ชีวิตครอบครัว กลุ่มเพื่อน สโมสร กลุ่มศาสนา องค์กรสายอาชีพ ที่มนุษย์แต่ละคนนั้น มีปฏิสัมพันธ์ด้วยในชีวิตประจำวัน ซึ่งจะมีช่วงความต้องการที่เฉพาะและหลากหลายออกไป มากกว่า เนื่องจากกลุ่มของสังคมนั้นจะแตกต่างกันออกไปตามแต่บทบาท หน้าที่ และ สถานการณ์ที่บุคคลนั้นจะต้องเผชิญ

4. ความเคารพนับถือ

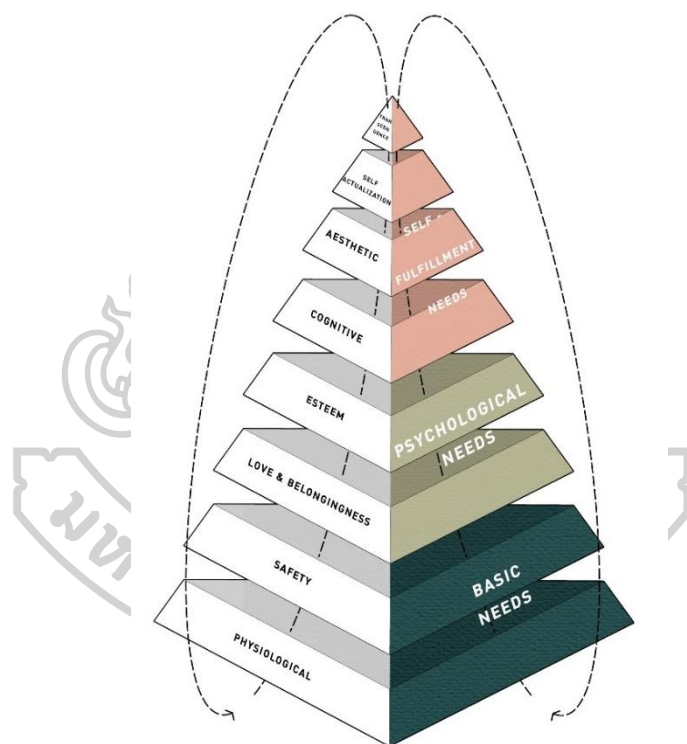
ภายหลังการได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของสังคมหรือได้รับความรักจากความสัมพันธ์ใน แต่ละรูปแบบแล้ว ระดับของความต้องการในมนุษย์จะนำไปสู่ลำดับขั้นต่อไปที่ว่าด้วยความ ต้องการความเคารพนับถือ การให้เกียรติ สถานภาพ หรือคุณค่าจากผู้อื่น โดยจะสามารถ จำแนกออกได้เป็น 2 ส่วนคือ ส่วนของความต้องการความนับถือจากผู้อื่นเช่น ความต้องการ สถานะ ชื่อเสียง ศักดิ์ศรี หรือความเป็นที่สนใจ และความต้องการความนับถือจากภายใน

ตนเองเช่น การเคารพตัวเอง ทักษะ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ ความมั่นใจ ความเป็นตัว
 ของตัวเอง ตลอดจนอิสรภาพ

5. ความสมบูรณ์แบบของชีวิต

คือการเข้าถึงศักยภาพขั้นสูงสุดของบุคคล ผ่านการทำความเข้าใจตัวเองและการ
 พัฒนาทักษะด้านต่างๆ โดยอาศัยหลักการทางความคิดจากองค์ความรู้ทั้งทางปรัชญา ศาสนา
 สุนทรียศาสตร์ หรือมนุษยศาสตร์ ฯลฯ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาตนเองจนถึงขีดสุดในแต่ละ
 บุคคลเพื่อความสมบูรณ์แบบของชีวิต ทั้งนี้บุคคลเหล่านั้นจะต้องได้รับการตอบสนองความ
 ต้องการในระดับก่อนหน้าทั้ง 4 ขั้นที่ได้กล่าวมาอย่างเพียงพอเสียก่อน

ภาพที่ 29 แผนภาพพีระมิตแห่งความต้องการในมนุษย์ของ DePoy และ Gilson

ที่มา : ผู้ศึกษา

ทั้งนี้ในเวลาต่อมา DePoy และ Gilson ได้ทำการวิเคราะห์หลักทฤษฎีของ Maslow
 เพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับช่วงเวลาในปัจจุบัน โดยได้ทำการจำแนกระดับชั้นของแผนภาพ
 พีระมิตออกเป็นทั้งหมด 8 ส่วน ซึ่งในส่วนของความต้องการ 4 ชั้นแรกยังคงไว้เหมือนเดิม เพียงแต่มี
 การจำแนกรายละเอียดในลำดับขั้นที่ 5 ออกเป็นอีก 4 ส่วน รวมได้ทั้งหมดเป็น 8 ส่วนดังนี้

1. ความต้องการทางร่างกาย

เป็นความต้องการในระดับต่ำที่สุดซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนพึงจะต้องได้รับโดยพื้นฐานเพื่อทำหน้าที่เปรียบเสมือนแรงผลักดันทางชีวภาพเช่น ความต้องการอาหาร น้ำ อากาศ ที่อยู่อาศัย ตลอดจนสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมเช่น ความสะอาด ความสว่าง การระบายอากาศที่ดี ฯลฯ

2. ความต้องการความปลอดภัย

เป็นความต้องการสภาพแวดล้อมทั้งทางกายและจิตใจที่ปราศจากอันตรายตั้งแต่ความมั่นคงในชีวิต สุขภาพ อีกทั้งเกณฑ์ กฎหมาย กระบวนการยุติธรรมที่สามารถคุ้มครองให้การดำเนินชีวิตเป็นไปได้อย่างปลอดภัยที่สุด

3. ความต้องการความรักและการยอมรับ

เป็นความต้องการที่ถดถอยมาเมื่อได้รับความต้องการทางกายภาพทั้ง 2 ระดับก่อนหน้าเพียงพอต่อการดำเนินชีวิตแล้ว มนุษย์ก็จะเริ่มแสวงหาความรัก มิตรภาพ ความใกล้ชิด ผูกพัน เพื่อน หรือการมีโอกาสเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสมาคม การได้เป็นหนึ่งในสมาชิกของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือหลายกลุ่ม

4. ความต้องการความนับถือตนเองและได้รับการเคารพจากผู้อื่น

ภายหลังการเป็นส่วนหนึ่งในกลุ่มก้อนทางสังคมเรียบร้อยแล้ว มนุษย์จะเริ่มเกิดความต้องการสร้างสถานภาพของตนเองให้มีจุดเด่นหรือเป็นที่สนใจ มีความเฉพาะตัวให้เกิดความภาคภูมิใจในตัวเอง มีเกียรติ เช่น ยศ ตำแหน่งทางการงานหรือสมาคมในสังคม ระดับเงินเดือนที่สูง และโอกาสในความก้าวหน้า ฯลฯ

5. ความต้องการความรู้และความเข้าใจในตนเอง

เมื่อความต้องการสถานภาพถูกเติมเต็มแล้ว มนุษย์จะเกิดเกิดความสนใจและความต้องการความสามารถในสิ่งที่จะทำให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม ตามหลักการทางความคิดในระดับสูงเช่น ปรัชญา ศาสนา โดยไม่ยึดติดกับตำแหน่งหน้าที่ในการงาน แต่จะคำนึงถึงผลประโยชน์ในองค์รวมของสังคมเป็นสำคัญ

6. ความต้องการเข้าถึงสุนทรียภาพและความดีงามของชีวิต

เป็นความต้องการที่จะเข้าถึงความสามารถด้านการรับรู้ความงามและความเป็นไปของสรรพสิ่งรอบตัวเช่นสภาพแวดล้อม ธรรมชาติ หรือบริบท ด้วยหลักการทางความคิดแขนงต่างๆ เช่น ศาสนา ศิลปะ ปรัชญาในระดับสูงอย่างเข้าใจ

7. ความต้องการเข้าถึงศักยภาพแห่งตน

เป็นความต้องการเติมเต็มศักยภาพของตนเองในแขนงต่างๆ ความก้าวหน้าด้านทักษะและความคิดให้ถึงขีดสุด จนมีอิสระในการตัดสินใจและคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่อย่างรอบคอบ

8. ความต้องการอุทิศตนเพื่อสังคมและมวลมนุษย

เป็นระดับของความต้องการที่จะดำรงตนให้เป็นบุคคลที่ขยันหมั่นเพียรในการอุทิศกำลังกาย ใจ และชีวิตเพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่นและสังคมในองค์กร⁵²

ความต้องการทั้ง 8 ระดับที่ได้กล่าวมานี้ยังสามารถจำแนกออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ความต้องการเพื่อดำเนินชีวิต หรือความต้องการที่เกิดจากความขาดแคลน (Sustain matter) และความต้องการด้านการพัฒนาตนเองรวมถึงความก้าวหน้าเพื่อความสมบูรณ์แห่งชีวิต (Growth matter)

2.5 หลักปรัชญาพระพุทธศาสนาว่าด้วยเรื่องการเกิดและดับแห่งทุกข์

ความทุกข์ตามหลักแห่งปรัชญาทางพระพุทธศาสนาได้นิยามเอาไว้ว่าเป็นสภาวะที่ไม่อาจทนอยู่ ให้คงสภาพเดิมหรือมีอันจะต้องแปรเปลี่ยนสภาพไปด้วยกฎอันตายตัวแห่งความเป็นจริงตามธรรมชาติ กล่าวคือความทุกข์นั้นล้วนเป็นสถานภาพที่แฝงอยู่ในทุกสรรพสิ่งที่ล้วนเกิดจากการประกอบเข้าด้วยกันของตัวแปรทั้งที่เป็นรูปและนาม ผ่านกระบวนการแบบอิงอาศัยกันแห่งปัจจัยเป็นสายใยแห่งการเกิดขึ้นจนเป็นรูปของทุกข์ เปรียบเสมือนการหมุนวนแบบงล้อในลักษณะวงจรเรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท

ในขณะเดียวกันนั้น วงจรปฏิจจสมุปบาท เกิดขึ้นจากการประกอบกันแห่งปัจจัยทั้งหมด 12 อย่างได้แก่

⁵² เรื่องเดียวกัน. 6-9.

1. **อวิชชา (ignorance)** คือ ความไม่รู้ ซึ่งมีลักษณะต่าง ๆ อาทิ ความไม่รู้ว่ามีขันธ 5 ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นเป็นทุกข์ กามทั้งหลายไม่เที่ยง และความไม่รู้จักความดีความชั่วตามความเป็นจริง

2. **สังขาร (mental formations, mental activities)** คือ เจตสิกที่ปรุงแต่งให้เกิดวิญญาณ เน้นที่ **เจตนา (volition)** คือ ความตั้งใจ ความจงใจ เช่น เจตนาในการทำดี (บุญญาภิสังขาร) เจตนาในการทำชั่ว (อบุญญาภิสังขาร) ยังครอบคลุมไปถึงเจตนาในการทำสมาธิ (อาเนญชาภิสังขาร)

3. **วิญญาณ (consciousness)** คือ การรับรู้อารมณ์ (objects, สิ่งเร้า) ต่าง ๆ ได้แก่ การรับรู้ทางตา (จักขุวิญญาณ = การเห็น) การรับรู้ทางหู (โสตวิญญาณ = การได้ยิน) การรับรู้ทางจมูก (ฆานวิญญาณ = การได้กลิ่น) การรับรู้ทางลิ้น (ชีวาวิญญาณ = การรู้รส) การรับรู้ทางกาย (กายวิญญาณ = การรู้เย็นร้อนอ่อนแข็ง) และการรับรู้ทางใจ (มโนวิญญาณ = ความนึกคิด)

4. **นาม-รูป (mentality and materiality)** แยกเป็น นาม คือ เจตสิก (mental formations) ฝ่ายเป็นกลางที่ปรุงแต่งจิตทุกขณะให้รับรู้ เช่น การกระทบอารมณ์ (ผัสสะ) การรู้สึกเป็นสุขเป็นทุกข์หรือเฉย ๆ (เวทนา) การกำหนดหมายจนจำได้ (สัญญา) ความจงใจหรือความตั้งใจ (เจตนา) ความมีอารมณ์เดียวหรือการรับรู้อารมณ์ทีละอย่าง (เอกัคคตา, ขณิกสมาธิที่เป็นมูลรากของสมาธิอื่น ๆ) สภาวะที่ทำให้ให้นามอื่น ๆ ทำหน้าที่ร่วมกันในแต่ละขณะ (ชีวิตินทรีย์) และการเอาใจใส่สิ่งเร้าที่มากระทบทำให้นามอื่น ๆ ตื่นตัว (มนสิการ) และ รูป คือ ปสาทรูปต่าง ๆ ซึ่งทำหน้าที่แปรความหมายตามการปรุงแต่งของนาม มี 5 คือ ประสาทตา ประสาทหู ประสาทจมูก ประสาทลิ้น และประสาทกาย

5. **สฬายตนะ (six bases)** คือ อายตนะภายในทั้ง 6 ได้แก่ ตา หู จมูก ปาก ลิ้น กาย และใจ ซึ่งทำหน้าที่รับการติดต่อกับสิ่งเร้า ซึ่งเป็นอายตนะภายนอกอีก 6 ประกอบด้วย รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส และวิญญาณ

6. **ผัสสะ (contact)** คือ การกระทบเข้าหรือสัมผัสเข้ากับสิ่งเร้าซึ่งจะนำไปสู่ความรับรู้และรู้สึก เช่น อ่อน นุ่ม แข็ง ร้อน เย็น หนาว สูง ต่ำ ฯลฯ

7. เวทนา (feeling) ความรู้สึกเป็นสุข (สุขเวทนา) เมื่อสัมผัสเข้ากับสิ่งที่น่าพอใจ ความรู้สึกเฉยๆ (อทุกขมสุขเวทนา) เมื่อสัมผัสเข้ากับสิ่งที่ไม่น่ายินดีย็นร้ายใดๆ หรือ ความรู้สึกเป็นทุกข์ (ทุกข์เวทนา) เมื่อสัมผัสเข้ากับสิ่งที่ไม่น่าพอใจ

8. ตัณหา (craving) คือความปรารถนา 3 ประเภท ได้แก่ความปรารถนาในกาม (กามตัณหา) ความปรารถนาในความคงอยู่ (ภวตัณหา) และความเบื่อหน่าย (วิภวตัณหา)

9. อุปทาน (clinging) คือความยึดมั่น-ถือมั่น ในเบญจขันธ์ ตั้งแต่การติดใจ ความสุข ติดใจในกาม หรือแม้กระทั่งความยึดมั่นในอัตตาและตัวตน

10. ภพ (becoming) คือความมีอยู่หรือความเป็นอยู่ของสิ่งซึ่งถูกอุปทานปรุงแต่ง ขึ้นไว้ในจิตที่พร้อมจะเกิดให้ปรากฏเป็นผลต่อไป

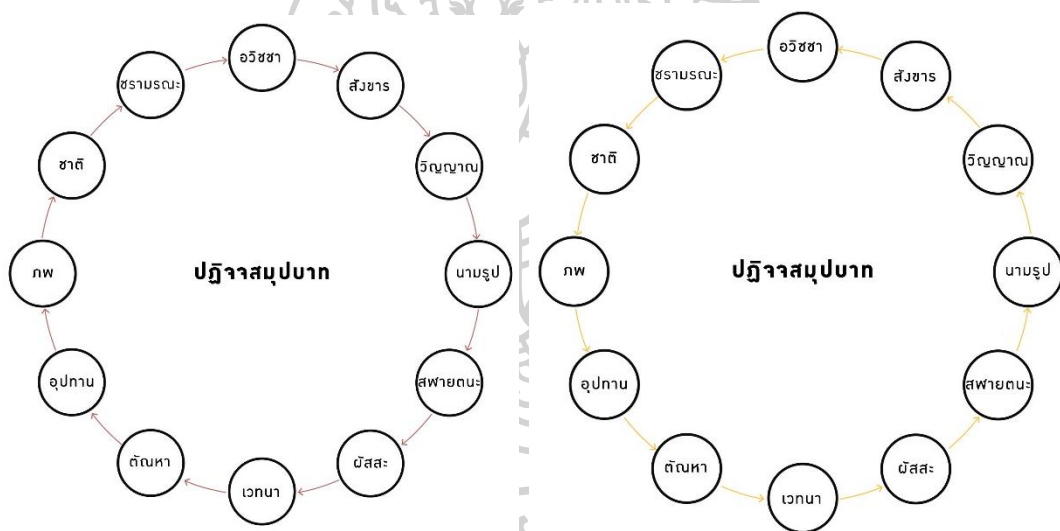
11. ขาติ (born) การเกิดขึ้น หรือการปรากฏขึ้นซึ่งประกอบด้วยกิเลสเป็นปัจจัย การเกิดในที่นี้ยังรวมไปถึงการเป็นรูปชีวิตของมนุษย์ด้วยเช่นกัน

12. ขรามรณะ (eldering and death) คือความเสื่อมถอยหรือไม่สามารถคงอยู่ ให้เป็นรูปเดิมได้ต่อไป การผันไปเปลี่ยนด้วยกฎแห่งเวลาและธรรมชาตีสู่การแตกดับ สลายไปในที่สุด ซึ่งถือเป็นปัจจัยข้อสุดท้ายที่จะนำไปสู่การนิยามของความทุกข์โดย สมบูรณ์⁵³

การอาศัยกันให้เกิดขึ้นของปัจจัยที่ 12 อย่างที่ได้กล่าวมานี้ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ในทุกขณะของจิตเช่น เมื่อจิตกระทบให้เกิดการสั่นไหวหรือหันเหไปเป็นความรู้สึกชอบไม่ชอบ และปรุงต่อไปเป็นความสุข หรือทุกข์เพียงชั่ววินาที วงจรดังกล่าวก็จะถือว่าครบสมบูรณ์เกิดขึ้นเป็นความทุกข์และพร้อมที่จะปรุงต่อไปเป็นวงจรใหม่ต่อไปนับไม่ถ้วนเรียกอาการเช่นนี้ว่าการเกิด-ดับของจิตในทุกขณะ การหมุนวนของ วงจรในลักษณะตามเข็มนาฬิกาเช่นนี้เรียกว่า “สมุทัยวาร” หรือการหมุนวนวงจรแบบ “อนุโลม” หรือ การหมุนวนแบบเกิด ทว่าหากต้องการที่จะดับความเป็นทุกข์ที่เกิดขึ้นภายในใจของคนให้ได้นั้นจึงจำเป็น อย่างยิ่งที่จะต้องตัดวงจรไม่ให้อาศัยกันจนครบ ด้วย สติและปัญญา

⁵³ บรรจบ บรรณรุจิ. “ปฏิจจนสมุปบาท: ขั้นตอนการรู้แจ้งความจริงของพระพุทธเจ้าและการปรับใช้เพื่อแก้ปัญหาสังคม”. วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ 4, 4 (มกราคม - มิถุนายน 2561) : 4-6.

การตัดตอนวงจรแห่งการเกิดนั้นสามารถตัดตอนได้ 2 ตำแหน่ง กล่าวคือการตัดวงจรไม่ให้เกิดขึ้นตั้งแต่ต้นในตำแหน่งของอริชชาด้วยความตระหนักรู้หรือสติ ความตระหนักรู้ในที่นี้คือความตระหนักรู้ในเหตุของปฏิจสมุปบาท นั่นก็คือการอาศัยกันให้เกิดขึ้นของรูปและนาม ที่เรียกว่า **อิทัปปัจจยตา**หรือหัวใจของปฏิจสมุปบาท⁵⁴ หรือการอาศัยกันเป็นนามและรูปให้เกิดต่อกันไปจนครบ ปัจจัยทั้ง 12 อย่างนี้ล้วนเป็นสิ่งที่ใจปรุงแต่งขึ้นมาให้เกิดขึ้น มีอยู่ และดับไปตามกฎแห่งสังขารมหากเห็นจริงเช่นนั้นแล้วปัญญาในขั้นต้นจึงถือกำเนิดขึ้นได้ ก่อนจะนำไปสู่การทบทวนแบบย้อนกลับหรือทวนทิศทางการเกิดเพื่ออาศัยกันดับลงเรียกว่า **“นิโรธวาร”** หรือการหมุนแบบ **“ปฏิโลม”** เพื่อตัดตอนของวงจรให้จบลงแค่ขั้นผัสสะหรือการสัมผัส⁵⁵ ไม่ปรุงต่อเนื่องไปเป็นความรู้สึกยินดียินร้าย ตัณหา อุปทาน จนก่อกำเนิดเป็นตัวกู - ของกูต่อไป

ภาพที่ 30 การหมุนแบบ สมุทัยวาร และ นิโรธวาร ของปฏิจสมุปบาท

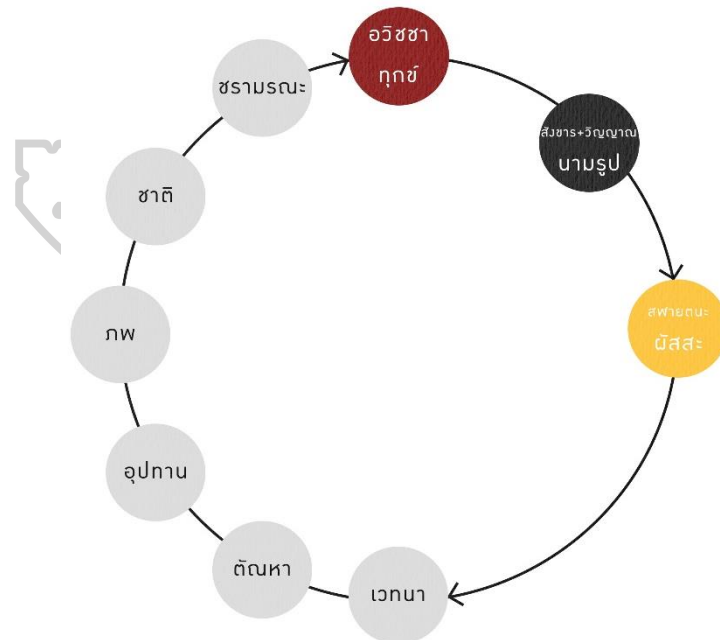
ที่มา : ผู้ศึกษา

ปฏิจสมุปบาทจึงสามารถเทียบได้ว่าเป็นเนื้อหาอันเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกับหลัก อริยสัจ 4 หรือหลักแห่งความจริงอันประเสริฐที่แฝงอยู่ในสรรพสิ่งซึ่งเป็นไปตามเหตุปัจจัย มีทั้งด้านที่เกิดขึ้นและด้านที่ดับลงซึ่งประกอบด้วย 4 ปัจจัยได้แก่

⁵⁴ พุทธศาสนิกฯ. แก่นพุทธศาสนา, 31.

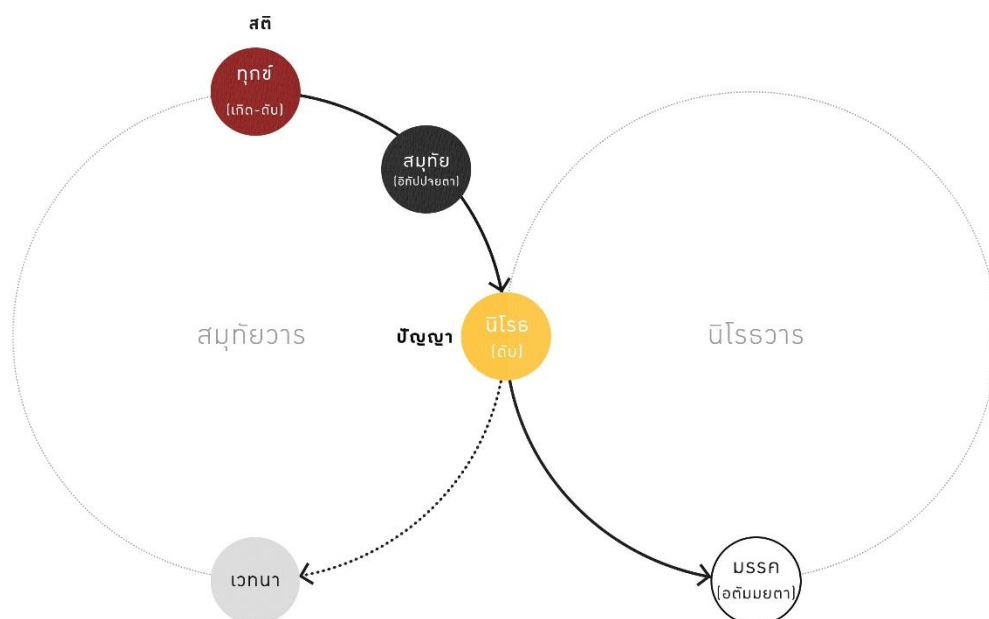
1. **ทุกข์** คือความทนอยู่ได้ยาก ไม่สามารถคงสภาพเช่นเดิมได้
2. **สมุทัย** คือเหตุแห่งทุกข์ ซึ่งก็คือปัจจัยต่างๆทั้งนามและรูป ที่อาศัยกันจนเกิดเป็นทุกข์
3. **นิโรธ** คือความดับทุกข์อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพุทธปรัชญา ด้วยการตัดความอาลัยในความยินดีในร้าย ความอยากกระหายให้สิ้นลงด้วยปัญญาและก้าวเข้าสู่สภาวะแห่งนิพพาน
4. **มรรค** คือหนทางแห่งการดับทุกข์ ได้แก่การปฏิบัติตนอยู่ในมัชฌิมาปฏิปทาหรือทางสายกลางเพื่อครองตนให้อยู่ในความดับสนิทไม่เกิดใหม่

เพราะฉะนั้นหากนำทั้งสองหลักธรรมมาเทียบเคียงกันแล้วจะเห็นได้ว่าปฏิจจนุปบาทจึงไม่ต่างอะไรกันกับการอธิบายหลักอริยสัจ 4 โดยละเอียดเท่านั้น เพราะการตัดตอนวงจรดังกล่าวหรือการจะนำพาไปสู่หนทางแห่งการดับได้ต้องอาศัยปัจจัยทั้ง 2 สิ่งเช่นเดียวกันก็คือ สติ และ ปัญญา นั่นเอง

ภาพที่ 31 ภาพแสดงการผนวกหลักปฏิจจนุปบาทและอริยสัจ 4 เข้าด้วยกัน

ที่มา : ผู้ศึกษา

ภาพที่ 32 ภาพแสดงการนำไปสู่การดับทุกข์จากการหมั่นทวนแบบนิโรธวารด้วยปัญญา
ที่มา : ผู้ศึกษา

2.6 ท่าทีและการปรับตัวของพื้นที่ทางพระพุทธศาสนาในช่วง พ.ศ. 2445 – 2560

ภายหลังการออกประกาศ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 (พ.ศ.2445) ด้วยพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้านจัดระเบียบการปกครองฝ่ายพุทธจักรให้สอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับการปกครองตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของฝ่ายอาณาจักรเพื่อสร้างจินตภาพของความเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ผ่านกระบวนการวางรากฐานมโนทัศน์เกี่ยวกับ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” ด้วยมูลเหตุสนับสนุนในอดีต และการบริหารประเทศด้วยระบบเก่าที่ขาดความชัดเจน อีกทั้งปัจจัยภายนอกอย่างการล่าอาณานิคมจากชาติตะวันตกซึ่งอาจอาศัยความล่าหลังด้านต่าง ๆ ในการสร้างความชอบธรรมที่จะเข้ายึดสยามเป็นอาณานิคม จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเร่งสร้างภาพลักษณ์และอุดมการณ์แห่งความเป็นเอกภาพแก่รัฐสยามด้วยสำนึกความเป็นชาติร่วมกันของประชาชนเพื่อผนึกกำลังของสยามให้เข้มแข็งโดยมีศูนย์รวมทางจิตใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

เพราะฉะนั้นการตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 จึงเปรียบเสมือนการเติมเต็มช่องว่างของอุดมการณ์ให้สมบูรณ์มากขึ้นด้วยการรวมอำนาจอันเบ็ดเสร็จไว้ที่ส่วนกลาง ฝ่ายพุทธจักรที่ขึ้นตรงกับพระมหากษัตริย์อย่างมหาเถรสมาคมอันประกอบด้วยเจ้าคณะใหญ่ 4 ฝ่าย ได้แก่ เจ้าคณะเหนือ เจ้าคณะใต้ เจ้าคณะกลางและเจ้าคณะฝ่ายธรรมยุติกนิกาย อีกทั้งรองเจ้าคณะ

รวมเป็น 8 รูป เพื่อทำหน้าที่ถวายคำปรึกษาในกิจการด้านพระพุทธศาสนาแก่พระมหากษัตริย์ โดยที่พระราชอาณาเขตจากส่วนกลางรูปใดจะถูกส่งออกไปกำกับดูแลพระภิกษุสงฆ์ตามหัวเมืองมณฑลหนึ่งนั้น จำต้องผ่านพระราชดำริเห็นสมควร (ตามข้อความอันปรากฏในหมวดที่ 7 ว่าด้วยคณะมณฑล มาตราที่ 35 ในพ.ร.บฉบับดังกล่าว) ตลอดจนการบัญญัติหมวดหมู่ว่าด้วยขอบเขตของอำนาจการบริหารที่ไล่ระดับจากระดับใหญ่ตั้งแต่คณะมณฑล คณะเมือง คณะแขวง สู่อำเภออย่างเจ้าอาวาส ให้เป็นไปโดยสอดคล้องกันกับแบบแผนด้านการศึกษาและการปกครอง ซึ่งมีกระทรวง ทบวง กรม และการจัดมณฑล เมือง อำเภอ ฯลฯ ไว้เรียบร้อยแล้ว และการสร้างลักษณะที่ทันสมัย มีความถูกต้องตามหลักการทั้งทางวัตรปฏิบัติ หลักธรรม และธรรมวินัย ตามเนื้อความที่ปรากฏในพระราชวินิจฉัยเกี่ยวกับหลักคำสอนของพระภิกษุในเวลานั้นเน้นเรื่องการบริหารจัดการและการสร้างเนืองนาบุญมากกว่าการสั่งสอนให้ครองตนตามหลักปฏิบัติว่าด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา เนื่องด้วยเหตุสำคัญจากการที่พระสงฆ์นั้นขาดความรู้ และความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างแจ่มชัด ซึ่งภายใต้การปรับเปลี่ยนเชิงโครงสร้างในวงการพระพุทธศาสนาในครั้งนี้แฝงไว้ซึ่งชนวนสำคัญทั้งที่จะส่งผลต่อความสมานฉันท์ในหมู่พระภิกษุสงฆ์ที่รอวันจะปะทุขึ้นของทั้งสองนิกาย จนเป็นเหตุให้เกิดการตราพระราชบัญญัติแก้ไขในเวลาต่อมา รวมถึงการแยกบทบาทด้านการศึกษาอย่างชัดเจนของวัดกับรัฐในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวคือวัดทำหน้าที่ให้การศึกษแก่พระภิกษุและสามเณร ส่วนรัฐจะรับผิดชอบในการจัดการศึกษาแก่ประชาชนแต่เพียงผู้เดียวเท่านั้นจึงถือได้ว่าการตราพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวถือเป็นจุดเริ่มต้นของการลดทอนมิติทาง “โลกุตระวิสัย” สู่มิติแบบ “โลกิยะวิสัย” ของพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน

ไม่เพียงแต่การปฏิรูปทางการบริหาร และระบบการศึกษาของฝ่ายอาณาจักรและพุทธจักรเท่านั้น สถาปัตยกรรม พื้นที่สาธารณะ ตลอดจนระบบสาธารณูปโภคเองก็มีสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญเช่นเดียวกันอาทิเช่น หมู่พระที่นั่งในพระราชวังดุสิต อาคารที่ทำการของกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ โรงเรียน โรงพยาบาล อาคารพาณิชย์ ดึกแถว และถนน⁵⁵ล้วนแต่เป็นตัวสะท้อนภาพของพัฒนาการของสยามใหม่ที่อาศัยการผสมผสานภาพลักษณ์ทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมของตะวันตกเข้ามาร่วมขับเคลื่อนการพัฒนาของประเทศ แน่แน่นอนว่ากระบวนการสร้างจินตภาพแห่งความศิวิไลซ์ของสยามใหม่ยังส่งผลไปถึงพุทธศาสนสถาปัตยกรรมจนเกิดแบบแผนที่น่าสังเกตทั้งแบบที่เคลือบไว้อย่างกรณีพระอุโบสถวัดราชบพิธฯ กล่าวคือส่วนเปลือกภายนอกยังคงแสดงออก

⁵⁵ สมชาติ จึงสิริอารักษ์, สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยาม สมัยรัชกาลที่ 4 - พ.ศ.2480 (กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553) 115.

ตามแบบจารีตเดิมเป็นหลัก หากแต่การประดับตกแต่งภายในนั้นเลือกใช้แบบอย่างของศิลปะกอธิก (Gothic) ทั้งหมด หรืออย่างวัดนิเวศธรรมประวัติฯ ที่เคลือบทั้งนอกและในด้วยศิลปกรรมแบบ ตะวันตก⁵⁶

อย่างไรก็ดีงานออกแบบพุทธศาสนสถาปัตยกรรมอีกชิ้นหนึ่งซึ่งไม่ใช่การปรับตัวที่ล้อตาม แบบอย่างเชิงรูปธรรมของตะวันตก หากแต่เป็นการสร้างภาพสะท้อนอุดมการณ์ของความเจริญทั้ง ทางกิจการฝ่ายอาณาจักร ประวัติศาสตร์และกิจการพระศาสนาที่รวมเข้าไว้ด้วยกันเป็นหนึ่งก็คือ วัด เบญจมบพิตรดุสิตวนาราม⁵⁷ พระอารามหลวงชั้นเอกชนิดราชวิหาร หนึ่งในผลงานฝีพระหัตถ์ชิ้น สำคัญของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ที่ได้ทรงออกแบบพระอุโบสถฝั่งกากบาทหรือ แบบจัตุรมุขซึ่งแบ่งพื้นหลังคาเป็นมุขลดจำนวน 4 ลด ประดับเครื่องล่ายองนาคสะดุ้งแบบคดฉาก สำหรับหน้าบันทั้ง 4 ด้านแกะสลักเป็นลวดลายประกอบตราพระราชลัญจกรต่าง ๆ ดังนี้ ด้านทิศ ตะวันออกประดับตรา “นารายณ์ทรงครุฑ” ด้านทิศตะวันตกประดับตรา “อุณาโลม” ด้านทิศเหนือ ประดับตรา “ช้างไอยราพต” และทิศใต้ประดับลาย “จักรรถ” พื้นที่ภายในบริเวณจุดตัดระหว่าง แกนประดิษฐาน “พระพุทธรูปชินราชจำลอง” และพระพุทธรูปหล่อโลหะปางห้ามญาติบริเวณมุข ด้านหลัง ส่วนของรักแร้อาคารทั้ง 2 ด้านก่อเป็นผนังทึบนับได้ 8 ห้องคูหาเขียนภาพ “จอมเจดีย์” ได้แก่พระธาตุเมืองละโว้ พระธาตุพนม พระมหาธาตุเมืองนครศรีธรรมราช พระเจดีย์ชัยมงคล พระนครศรีอยุธยา พระมหาธาตุเมืองศรีสัชนาลัย พระปฐมเจดีย์ พระธาตุหริภุญชัย และพระศรีรัตนมหาธาตุเมืองเซียง ซึ่งถือเป็นจอมเจดีย์ 8 องค์ที่สำคัญที่สุดในประเทศ การเข้าใช้งานภายในจะมีประตู บานใหญ่เป็นช่องทางเข้าหลักด้านหน้า และมีช่องทางเข้ารองที่จะเชื่อมต่อกับพระระเบียงรูป สี่เหลี่ยมผืนผ้า มีคดพระระเบียงอยู่บริเวณมุมทั้ง 4 และกึ่งกลางของชุดแนวระเบียงด้านหลังซึ่งใช้ หลังคาแบบจัตุรมุขเช่นเดียวกับพระอุโบสถ ขณะที่ลวดลายประดับหน้าบันแกะสลักเป็นลวดลาย รูปตราประจำกระทรวงทั้ง 10 กระทรวง ได้แก่ 1.ตราราชสีห์ (กระทรวงมหาดไทย), 2.ตราพระยมชี สิงห์ (กระทรวงนครบาล), 3.ตราสุริยมณฑลใหญ่ (กระทรวงการคลังมหาสมบัติ), 4.ตราพระเพลิงทรง ระมาต (กระทรวงธรรมการ), 5.ตราบัวแก้ว (กระทรวงการต่างประเทศ) 6.ตราพระพิรุณทรงนาค (กระทรวงเกษตรธิการ), 7.ตราพระรามทรงรถ (กระทรวงโยธาธิการ), 8.ตราจันทรมณฑล (กระทรวง ยุติธรรม), 9.ตราพระรามทรงยักษ (กระทรวงวัง) และ 10.ตราคชสีห์ (กระทรวงกลาโหม) ซึ่งภายใน

⁵⁶ สมคิด จิระทัศนกุล, งานออกแบบสถาปัตยกรรมไทยฝีพระหัตถ์ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, 340-341.

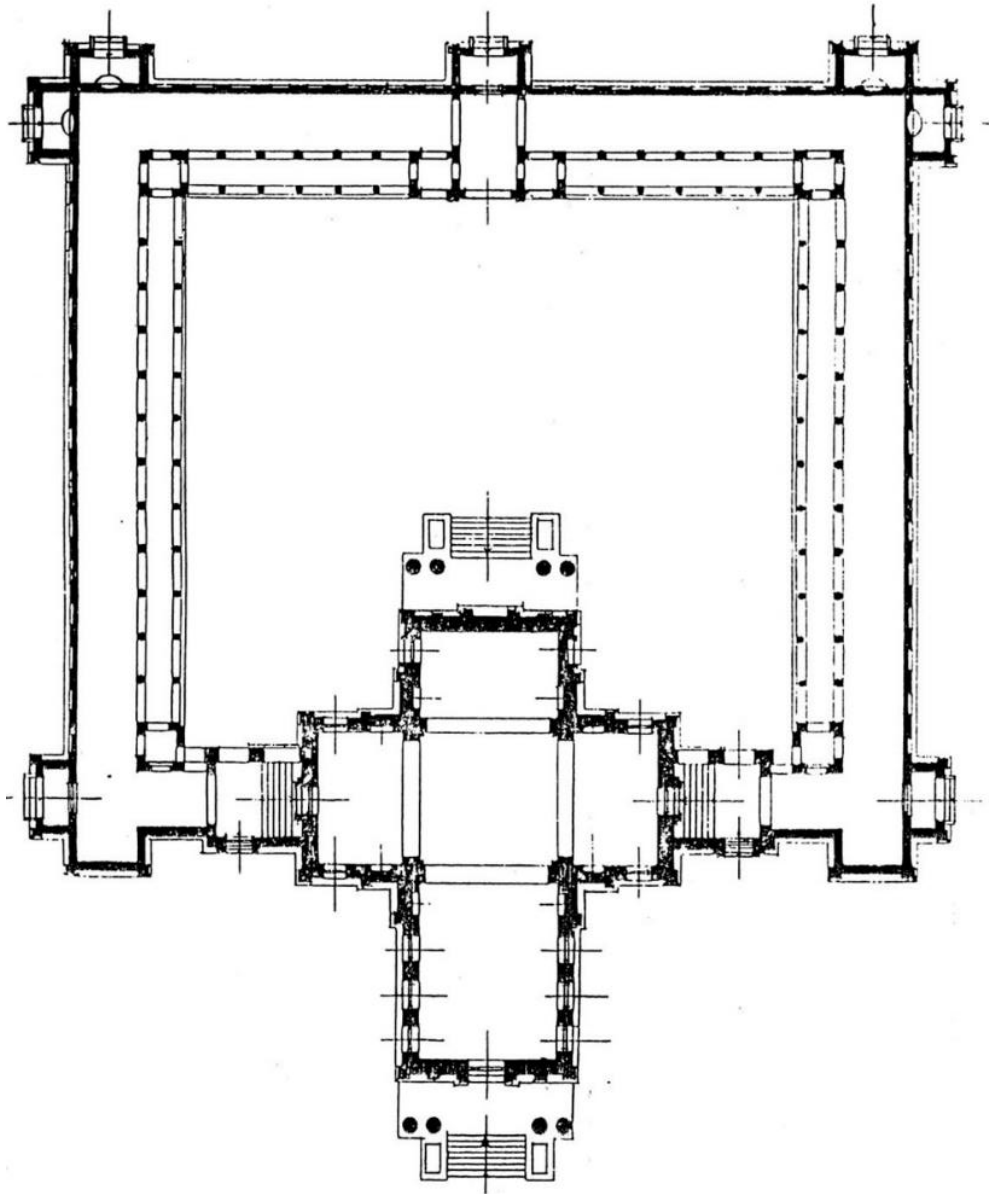
⁵⁷ เดิมทีจะใช้ชื่อว่า วัดเบญจมบพิตรสถิตยมหาณิกายาราม หากแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเกรงว่าคณะสงฆ์ฝ่าย ธรรมยุติกนิกายจะไม่พอใจ จนอาจนำไปสู่ความแตกแยกได้. ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, 106.

โดยรอบตัวพระระเบียงทำหน้าที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญจากที่ต่าง ๆ ของประเทศ ทำให้การออกแบบและปฏิสังขรณ์พุทธศิลปสถาปัตยกรรมขึ้นนี้เป็นดัง “พิพิธภัณฑ” ที่นำเสนอถึงรากฐานทางประวัติศาสตร์ศิลปะและวัฒนธรรม ด้วยแนวความคิดและคติสัญลักษณ์แบบสยามใหม่ภายใต้กรอบเค้าโครงสถาปัตยกรรมในพระพุทธรูปศาสนา ซึ่งตรงตามพระราชประสงค์ดังที่ทรงมีพระราชปรารภกับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ นั่นเอง⁵⁸

ทั้งนี้หากพิจารณาตามข้อเสนอของศาสตราจารย์ ดร.ชาติรี ประกิตนันทการ ถึงนัยแห่งกระบวนการทัศน์ทางการเมืองว่าด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ซ่อนอยู่ภายใต้การออกแบบวัดเบญจมบพิตรฯ จะเห็นได้ว่าเป็นงานออกแบบที่ยึดอิงอยู่กับแนวความคิดเป็นหลักใหญ่มากกว่ากรอบเกณฑ์แบบจารีตเดิม ที่สำคัญเมื่อพิจารณาพระราชหัตถเลขาของพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ความตอนหนึ่งว่า “...ฉันไม่ได้นึกจะยอเลย แต่อดไม่ได้ ว่าเธอเป็นผู้นั่งอยู่ในหัวใจฉันเสียแล้วในเรื่องศิโยนเช่นนี้...” ซึ่งย่อมยืนยันได้ว่างานออกแบบหลังนี้สามารถสะท้อนแนวคิดของพระองค์ได้อย่างสมบูรณ์ตั้งแต่แผนผังทางสถาปัตยกรรม ลวดลายศิลปกรรมประดับหน้าบันในตำแหน่งต่าง ๆ ทั้งพระอุโบสถที่แสดงถึงพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ตลอดจนจดพระระเบียงที่เป็นตราประจำกระทรวงอันเป็นหน่วยงานสมัยใหม่ที่สถาปนาขึ้นภายใต้ระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ทั้งสิ้น และลายจิตรกรรมจอมเจดีย์ในห่อคูหาที่สะท้อนแนวความคิดเกี่ยวกับการแสดงเขตแดนเชิงประจักษ์ตามระเบียบโลกสมัยใหม่ หรือการรวบรวมพระพุทธรูปในพระระเบียงทั้ง 52 องค์จากหัวเมืองชั้นนอกที่ไม่ใช่การอัญเชิญมาจากวัดร้างทั้งหมด มีไม่น้อยที่วัดเหล่านั้นยังมีสภาพความเป็นอยู่ในสถานะที่สมบูรณ์กล่าวคือมีพระสงฆ์จำพรรษาและฆราวาสตั้งบ้านเรือนเป็นชุมชนอยู่โดยรอบ เพราะฉะนั้นการเคลื่อนย้ายหรือจำลองเอามาไว้ในพระระเบียงครั้งนี้จึงไม่เพียงการนำมาตอบสนองพระราชประสงค์ด้านการสร้างพิพิธภัณฑ ทว่ายังเท่ากับเป็นการรวมศูนย์ทางจิตใจของท้องถิ่นและประเทศราชต่าง ๆ พร้อมกับสนับสนุนกรอบโครงทางประวัติศาสตร์ศิลปะที่มีบรรพบุรุษและวัฒนธรรมที่สืบเนื่องถ่ายทอดเป็นสายเดียวกันเพื่อสร้างเอกภาพทางพระราชอำนาจ เพราะฉะนั้นพระอุโบสถและพระระเบียงวัดเบญจมบพิตรฯ ไม่เพียงเป็นภาพสะท้อนของอุดมคติทางกระแสความคิดหลักในสังคมสยาม แต่ยังเปรียบเสมือนตัวแทนของการเปลี่ยนผ่านยุคสยามเก่าสู่สยามใหม่ได้เป็นอย่างดี⁵⁹

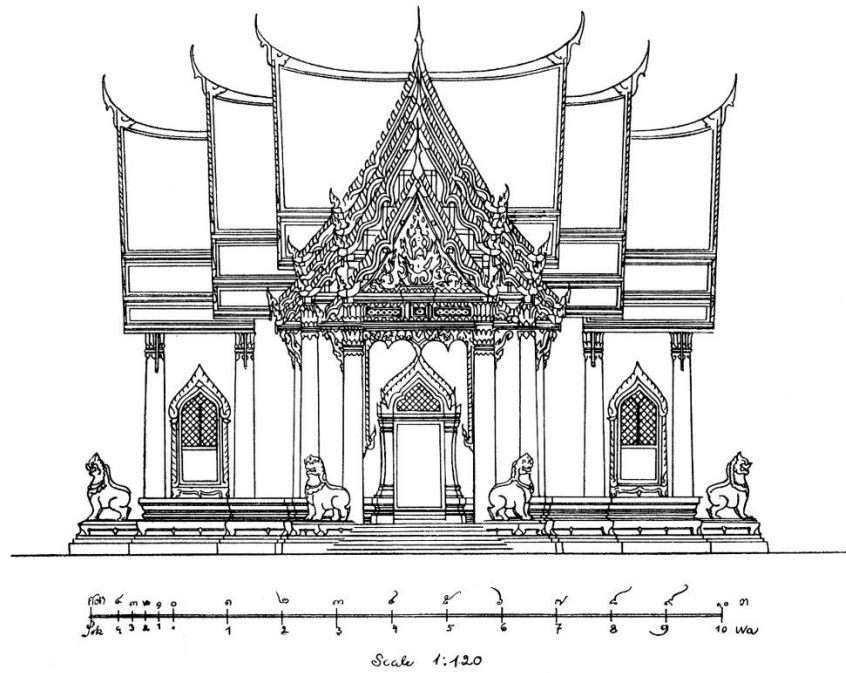
⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, 108-111.

⁵⁹ ชาติรี ประกิตนันทการ, การเมืองและสังคมในศิลปะสถาปัตยกรรม สยามสมัย ไทยประยุกต์ ชาตินิยม, (กรุงเทพฯ : มติชน, 2547), 165-191.

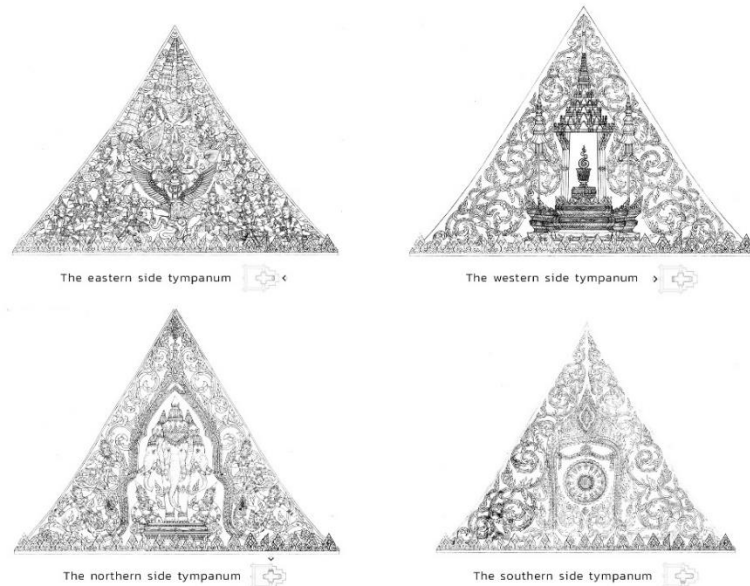

ภาพที่ 33 แบบแสดงผังพื้นพระอุโบสถจัตุรมุขของวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

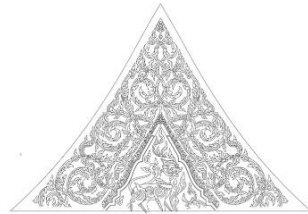
ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

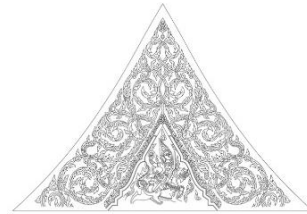
ภาพที่ 34 แบบแสดงรูปด้านพระอุโบสถจัตุรมุขของวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม โดยสมเด็จพระเจ้าฟ้า
กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
ที่มา : Karl Dohring, Buddhist Temple of Thailand, (White lotus: United States of
America, 2001)

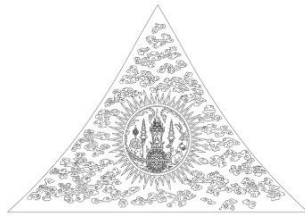
ภาพที่ 35 แบบลายเส้นแสดงรายละเอียดลวดลายหน้าบันพระอุโบสถรูปตราพระราชลัญจกร
ที่มา : สมคิด จิระทัศนกุล, งานออกแบบสถาปัตยกรรมไทยผีพระหัตถ์ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา
นริศรานุวัดติวงศ์, 401,402-423.

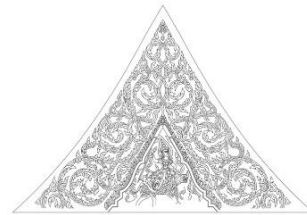
Ministry of Interior

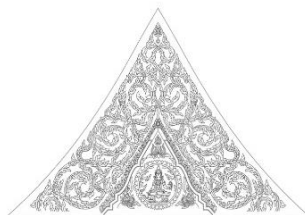
Ministry of Metropolitan

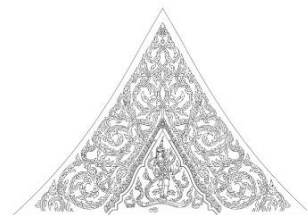
Ministry of Finance

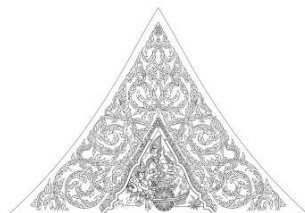
Ministry of Education

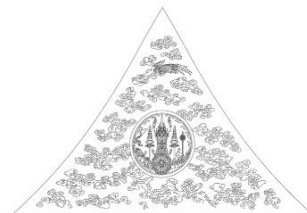
Ministry of Foreign Affairs

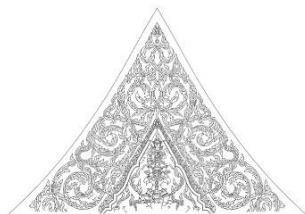
Ministry of Agriculture

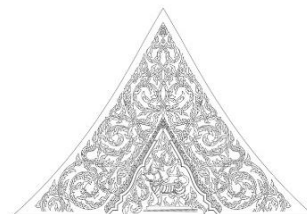
Ministry of Public Works

Ministry of Justice

Ministry of the Royal Household

Ministry of Defence

ภาพที่ 36 แบบลายเส้นแสดงรายละเอียดลวดลายหน้าบ้านพระระเบียงรูปตราประจำกระทรวง
ที่มา : สมคิด จิระทัศนกุล, งานออกแบบสถาปัตยกรรมไทยผีพระหัตถ์ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา
นริศรานุวัดติวงศ์, 401,402-423.

ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จากการบริหารทางการเมืองสู่การศึกษาและพระพุทธศาสนาตั้งที่ผ่านมานั้น เป็นผลให้สถานภาพของพระมหากษัตริย์กับราษฎรเปลี่ยนแปลงไปจากผู้มีบารมีอันยิ่งใหญ่ที่ช่วยจะนำพาพสกนิกรให้รอดพ้นจากทุกข์เข็ญ ตามคติทางพระพุทธศาสนาผู้ทำนุบำรุงทุกข์สุขของอาณาประชาราษฎร์ เช่นเดียวกัน ราษฎรเองก็ต้องขยันหมั่นเพียร ประกอบอาชีพตลอดจนเสียภาษีอากรและพร้อมจะปกป้องชาติและราชบัลลังก์ด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตามรัฐอุดมการณ์เหล่านี้มีอันจะต้องปรับเปลี่ยนอีกครั้งเมื่อลัทธิเสรีนิยมที่มาพร้อมแนวคิดแบบประชาธิปไตยและระบบรัฐสภา จนนำไปสู่การพัฒนากระบวนการศึกษาครั้งใหญ่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่หันมาผลักดันการศึกษาของรัฐที่จะสนับสนุนชาติและราชวงศ์เป็นหลัก⁶⁰ ดังที่จะเห็นได้จากการให้ความสำคัญของการศึกษาด้านการประกอบอาชีพเช่น การสถาปนาโรงเรียนเพาะช่างในปีพ.ศ. 2456 และการยกฐานะของโรงเรียนสำหรับฝึกหัดวิชาข้าราชการฝ่ายพลเรือนให้เป็นมหาวิทยาลัยในปีพ.ศ. 2459 เพื่อพัฒนาโรงเรียนสำหรับผู้ที่มีความต้องการจะรับราชการ ให้สามารถผลิตบุคลากรผู้มีความเชี่ยวชาญในแขนงต่าง ๆ ด้วยระบบการศึกษาขั้นสูงตามแบบอย่างของชาติตะวันตก⁶¹ ส่งผลให้หน้าที่ด้านการศึกษาที่ว่าด้วยมิติทางธรรมควบคู่กันไปกับมิติทางโลกของสถาบันพระพุทธศาสนาถูกแยกตัวออกจากกันอย่างชัดเจน พร้อมกับบทบาทของพระพุทธศาสนาที่เหลือเพียงแค่การเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบความเป็นชาติไทยด้านการเป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจเท่านั้น

จนกระทั่งอำนาจของระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เริ่มถดถอยจากปัญหาความขัดแย้งภายในราชสำนักของชนชั้นนำ ประกอบกับชนชั้นล่างที่ลุกขึ้นต่อสู้กับกลุ่มอำนาจเดิมจนนำไปสู่การปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยของคณะราษฎร ในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ถือเป็นฉากสุดท้ายของระบอบเก่าสู่การจัดตั้งรัฐบาลในระบอบใหม่ที่นำเสนออุดมการณ์ว่าด้วยเสรีภาพ ความเสมอภาคเท่าเทียม และหลัก 6 ประการ เพื่อสร้างสวัสดิภาพและความสมบูรณ์แก่ประชาชนมากที่สุด ซึ่งภายหลังการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางสังคมในครั้งนี้นี้ยังส่งผลกระทบต่อการบริหารฝ่ายพุทธจักรที่ได้ผนวกไว้เป็นองค์ประกอบหนึ่งของความเป็นชาติไทย อีกทั้งปัญหาอันสะสมเรื้อรังและยาวนานนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2376 ที่มีการแบ่งนิกาของพระภิกษุให้

⁶⁰ จาก ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, “จากสยามเป็นไทย : นามอันสำคัญไฉน” ประวัติศาสตร์การเมืองไทย (กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, 2544) 71. อ้างใน สมคิด จิระทัศนกุล, งานออกแบบสถาปัตยกรรมไทยสี่พระหัตต์ สมเด็จพระเจ้า ฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, 67.

⁶¹ ศิลปวัฒนธรรม, กำเนิดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย “มหาวิทยาลัยไทยแห่งแรก”[online], อ้างแล้ว.

ออกเป็น 2 ส่วน กล่าวคือธรรมยุติกนิกายอันเป็นนิกายใหม่ และมหานิกายอันเป็นชื่อเรียกของพระภิกษุในนิกายเดิม⁶² ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นของปัญหาความไม่เสมอภาคให้เกิดขึ้นภายในของหมู่คณะสงฆ์ไทย เช่นการที่มีเจ้าคณะฝ่ายธรรมยุติแยกออกเป็นหนึ่งตำแหน่งในมหาเถรสมาคม และขอบเขตของอำนาจในการปกครองกันในหมู่สงฆ์ที่คณะธรรมยุติสามารถปกครองตนเองโดยไม่จำเป็นต้องขึ้นกับการปกครองใดๆ จากฝ่ายมหานิกาย หรือพระสังฆราชผู้เป็นประธานในมหาเถรสมาคม ล้วนแล้วแต่เป็นพระภิกษุจากฝ่ายธรรมยุติ อีกทั้งพระบรมราชโองการแต่งตั้งเจ้าคณะมณฑลชุดแรกอันประกอบด้วยพระราชาคณะผู้ใหญ่ 14 รูปไปปกครองแต่ท้องถิ่นซึ่งประกอบด้วยพระสงฆ์นิกายธรรมยุติ 9 รูปและภิกษุฝ่ายมหานิกายเพียง 5 รูป โดยอาศัยเหตุผลที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสซึ่งกล่าวถึงการศึกษาของพระภิกษุฝ่ายธรรมยุติตามแบบ “มหามกุฏราชวิทยาลัย” ที่ทำให้พระเถระฝ่ายธรรมยุตินั้นจะมีความสามารถด้านวิชาการมากกว่าพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกายที่เรียนตามแบบ “มหาธาตุวิทยาลัย” อีกทั้งพระราชที่น้อยกว่าของพระเถระฝ่ายธรรมยุติที่ไปปกครองนั้นจึงถือเป็นการสร้างความไม่พอใจแก่พระภิกษุฝ่ายมหานิกายในท้องถิ่นอย่างแน่นอน⁶³ จนกระทั่งเหตุการณ์ถอดสมณศักดิ์ของพระญาณนายก ในปีพ.ศ. 2477 เป็นเหตุให้เกิดการรวมตัวของยุวสงฆ์ฝ่ายมหานิกายในนาม คณะปฏิสังขรณ์การพระศาสนา และการประชุมที่บ้านภัทรวិธม สู่การตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 และยกเลิกพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ในที่สุดด้วยกำลังสนับสนุนจากรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม⁶⁴ โดยมีสาระสำคัญคือการยุบเลิกมหาเถรสมาคมและระบบรวมศูนย์อำนาจ และแทนที่ด้วยการแบ่งอำนาจการปกครองเป็น 3 ฝ่าย ได้แก่ 1.สังฆสภา ทำหน้าที่ร่างสังฆาณัติ หรือกฎข้อบังคับ ในการปกครองสงฆ์ ให้สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย 2.สังฆมนตรี ทำหน้าที่บริหารกิจการภายในศาสนจักร 3.คณะวินัยธร ทำหน้าที่พิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ให้เป็นไปตามธรรมวินัยและสังฆาณัติ

⁶² คณินันต์ย์ จันทบุตร, การเคลื่อนไหวของยุวสงฆ์ไทยรุ่นแรก พ.ศ. 2477-2484, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528), 37-40.

⁶³ เรื่องเดียวกัน, 33-41

⁶⁴ ดูเพิ่มเติมเกี่ยวกับหลักฐานที่ปรากฏเป็นประจักษ์พยานเกี่ยวกับการสนับสนุนของรัฐบาลของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ใน เรื่องเดียวกัน, 157-159.

ซึ่งคล้ายคลึงกันกับการปกครองฝ่ายอาณาจักรที่แบ่งอำนาจออกเป็น 3 ส่วนคือ รัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล⁶⁵

อย่างไรก็ดีในช่วงเวลาก่อนหน้าอันใกล้เคียงกันนั้นรัฐบาลภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พันเอกหลวงพิบูลสงคราม) ได้มีแนวความคิดที่จะสร้างวัดเพื่อเป็นอนุสรณ์สถานแห่งระบอบประชาธิปไตยขึ้นบริเวณทุ่งบางเขนในชื่อ “วัดประชาธิปไตย” (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นวัดพระศรีมหาธาตุ)⁶⁶ และความตั้งใจที่จะกำหนดให้เป็นวัดที่รวมพระภิกษุทั้ง 2 นิกายเข้าไว้ด้วยกันอย่างไม่มี การแบ่งแยกและเสมอภาคกัน โดยมุ่งหวังว่าจะช่วยสร้างความมั่นคงให้แก่ชาติ และนโยบายว่าด้วย ประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นกับวัดแห่งนี้ ผ่านการประกอบอุปสมบทกรรมของพระยาพหลพลพยุหเสนาที่ เป็นการรวมเอาพระภิกษุจากทั้ง 2 นิกายเข้าไว้ด้วยกันถึง 52 รูป ด้วยความตั้งใจจะหลอมรวมเอาทั้ง 2 นิกายให้เป็นหนึ่งเดียว⁶⁷ เช่นเดียวกับความตั้งใจในเนื้อหาของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 มาตรา 60 ความว่า “...ก่อนที่จะได้ทำสังคายนาพระธรรมวินัยให้ครบถ้วน แต่อย่างช้าต้องไม่ เกินแปดปี นับแต่วันใช้พระราชบัญญัตินี้ ห้ามมิให้ออกสังฆาณัติ กติกาสงฆ์ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช กฎกระทรวง หรือระเบียบใด ที่จะบังคับให้ต้องเปลี่ยนลัทธิอันได้นิยมนับถือและปฏิบัติ กันมาเป็นเวลาช้านานแล้ว”⁶⁸ (ซึ่งต่อมาการหลอมรวมนั้นทำไม่ได้ไม่สำเร็จ)

นอกจากนั้นการออกแบบสถาปัตยกรรมภายในบริเวณวัดพระศรีมหาธาตุของพระพรหม พิจิตร (อุ ลากานนท์) แห่งนี้ได้ปรากฏรูปแบบอันสะท้อนแนวความคิดของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ (Modern Architecture) และวัสดุก่อสร้างแบบคอนกรีตเสริมเหล็ก เช่นสัดส่วนของพระอุโบสถวัด พระศรีมหาธาตุที่ดูเตี้ยและสั้นลงจากสัดส่วนตามจารีตเดิมอย่างพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรฯ ผลงาน ออกแบบฝีมือพระหัตถ์ของสมเด็จพระญาณรังษี วัดดุสิต หรือรายละเอียดของศิลปกรรม ประดับตกแต่งเช่นช่อฟ้า หางหงส์ คันทวย ที่ถูกลดทอนให้เรียบเกลี้ยงลง หากแต่ภายใต้การออกแบบ ที่ร่วมสมัยนั้นยังแฝงไว้ซึ่งแนวความคิดอันสะท้อนถึงระบอบประชาธิปไตยเอาไว้อย่างเช่นลายหน้าบัน

⁶⁵ วัลลภ ภูมรา “ความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองเรื่องศาสนา อำนาจทางการเมือง และโครงสร้างโอกาสทางการเมือง: กรณีศึกษาคณะ ปฏิสังขรณ์ การพระศาสนาในสมัยเปลี่ยนแปลง การปกครองของประเทศไทย,” *วารสารสิทธิและสันติศึกษา* 3, 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2560): 88.

⁶⁶ ดูเพิ่มเติมเกี่ยวกับการอธิบายนัยทางการเมืองว่าด้วยการเปลี่ยนชื่อจากวัดประชาธิปไตยเป็นวัดพระศรีมหาธาตุได้ใน ชารี ประกิตนันทการ, *ศิลปะ-สถาปัตยกรรมคณะราษฎร สัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงอุดมการณ์*, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : มติชน, 2563), 201-203.

⁶⁷ นริศ จรัสจรรยาวงศ์, “ผ่านงานอุปสมบท พระยาพหลพลพยุหเสนา การ “หลอมนิกาย” งานสงฆ์ครั้งใหญ่ยุค คณะราษฎร” [online], เข้าถึงเมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2566, เข้าถึงได้จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_40979

⁶⁸ “พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2484,” *ราชกิจจานุเบกษา* เล่มที่ 58, ตอนที่ 72 (14 ตุลาคม 2484) 1409.

รูปอรุณเทพบุตร ที่ปรากฏแบบแผนเดียวกันกับหน้าบ้านซุ้มประตูของอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย โดยอาจหมายถึงการเปลี่ยนแปลงและแสงสว่างของประชาธิปไตยที่ถือกำเนิดขึ้นในประเทศไทย⁶⁹ หรือการออกแบบพระธาตุเจดีย์ซึ่งตั้งอยู่บริเวณด้านหน้าพระอุโบสถสำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่ได้ อัญเชิญมาจากประเทศอินเดียไว้ในเจดีย์องค์เล็กภายในและอัฐิของคณะราษฎรและภรรยา รวมถึงบุคคลผู้ทำประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมืองให้บรรจุไว้ในช่องบริเวณผนังด้านในพระเจดีย์จำนวน 112 ช่อง ซึ่งไม่เคยมีปรากฏแบบแผนเช่นนี้มาก่อนในอดีต อีกทั้งรูปแบบทางศิลปสถาปัตยกรรมอันเรียบเกลี้ยงจนแทบจะตัดขาดรายละเอียดแบบไทยเดิม และชุดบัลลังก์กับบัวกลุ่มที่นับรวมกันได้เป็น 6 ชั้น ก็ถือเป็นอีกนัยหนึ่งเช่นกันเนื่องจากการแทนความหมายด้วยเลข 6 นั้นถือเป็นระเบียบนิยมของสถาปัตยกรรมในยุคคณะราษฎรและอาจอนุมานได้จาก หลัก 6 ประการก็เป็นได้เช่นกัน⁷⁰

2.6.1 การปรับตัวที่แตกแขนงบนฐานของกระแสนิยมว่าด้วยวัฒนธรรมการบริโภค

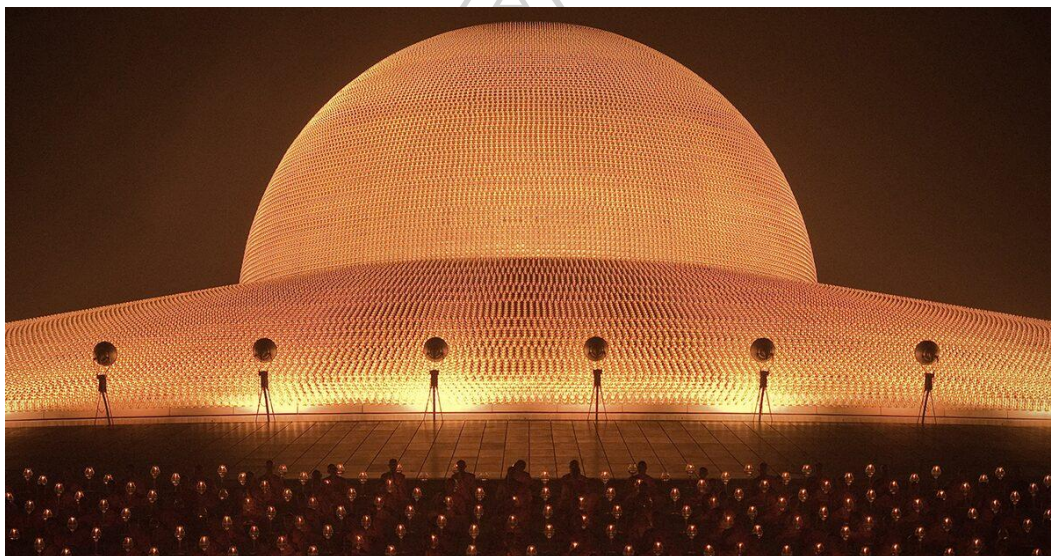
จะเห็นได้ว่าหลังจากการตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 จากความพยายามที่จะรวมศูนย์อำนาจการบริหารไว้ที่ส่วนกลางของประเทศเพื่อสร้างรากฐานอันเข้มแข็งของความเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ที่มีพระพุทธศาสนาเป็นหนึ่งในองค์ประกอบสำคัญให้เกิดขึ้น ทำให้ความสัมพันธ์ของรัฐกับวัดนั้นแนบชิดกันมากขึ้นกว่าเก่า แต่กลับส่งผลในทางตรงกันข้ามกับชุมชนเนื่องจากในเวลาต่อมา มีการสถาปนาสถาบันการศึกษาขึ้นมาทำหน้าที่วัดอย่างชัดเจน ทำให้บทบาทของวัดถูกลดทอนลงอีกครั้งจนเหลือเพียงการเป็นที่พึ่งทางจิตใจมากกว่าหลักเกณฑ์ที่สอดคล้องกับโลกทัศน์ในการดำเนินชีวิต เพราะฉะนั้นเมื่อการพัฒนาของสังคมได้เดินมาถึงจุดที่สามารถเชื่อมกลไกเข้าด้วยกันในระดับนานาชาติ ระบบเศรษฐกิจของโลกสมัยใหม่ที่พุ่งเอาวัฒนธรรมการบริโภค ค่านิยมทางวัตถุ และเทคโนโลยีเข้ามาเป็นบริบททางความคิดใหม่ พระพุทธศาสนาจึงถูกทำลายอย่างมาก เนื่องจากการบริโภคนั้นสามารถอำนวยความสะดวกเชิงประจักษ์ได้พร้อมกับการเสริมสร้าง “ตัวตน” ให้เกิดขึ้นแก่ผู้บริโภคอีกด้วย กล่าวคือ การที่จะเลือกบริโภคสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้นจะไม่ใช่เพียงผลที่จะได้รับอย่างเป็นทางการ เช่น รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส หากแต่เพื่อความรู้สึกทางใจเช่น สถานะภาพ ภาพลักษณ์ และรสนิยมเสียมากกว่า⁷¹ จึงไม่แปลกที่เมื่อความต้องการในการบริโภคนั้นมากเกินไป (ที่ไม่ใช่ความขาดแคลนจากปัญหาเชิงโครงสร้าง) ปัญหาทางสังคม

⁶⁹ ชารี ประกิตนทการ, ศิลปะ-สถาปัตยกรรมคณะราษฎร สัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงอุดมการณ์, 208-210.

⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, 211-213.

⁷¹ พระไพศาล วิสาโล, พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต, 435.

ตั้งแต่ความรุนแรง อาชญากรรม คอร์รัปชัน ตลอดจนอบายมุขจึงมีให้เห็นมากขึ้นเสมอ ซึ่งล้วนแต่มีความต้องการทางใจที่ไร้ขีดจำกัดเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งเสมอ ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาซึ่งมีบทบาทด้านที่พึงทางจิตใจพร้อมการนำเสนอหลักปรัชญาเพื่อสร้างมโนทัศน์อันมีศีลธรรม กำกับ จำเป็นจะต้องเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวไม่ใช่เพียงเพราะเป็นหนึ่งในหน้าที่สำคัญ หากแต่การที่วัดและพื้นที่ทางพระพุทธศาสนาจะดำรงอยู่ได้ด้วยดียังต้องอาศัยกำลังศรัทธา ตลอดจนการทํานุบำรุงจากคนในสังคมเช่นกัน เพราะฉะนั้นการปรับตัวที่ต้องอาศัยความเข้าใจค่านิยมของสังคมเพื่อช่วงชิงความอยู่รอดในกรณีต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นและสามารถยกมาศึกษาได้ดังนี้

ภาพที่ 37 การประกอบศาสนพิธีและมหาเจดีย์ขนาดใหญ่ที่ประดิษฐานพระพุทธรูปกว่าหนึ่งล้านองค์
ภายในวัดพระธรรมกาย

ที่มา : Nicols Asfour, Agence France-Presse, 2015.

กรณีที่ 1 : วัดพระธรรมกาย อันมีจุดเริ่มต้นจากแนวทางการปฏิบัติของพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) ที่ว่าด้วยหลักการเจริญกรรมฐานผ่านการเพ่งสมาธิและบริการทำให้เกิดเป็นดวงแก้วใสที่ไล่ระดับความละเอียดจนแปรสภาพเป็นกายมนุษย์อันใสบริสุทธิ์ที่เรียกว่า “ธรรมกาย” อันหมายถึงการเห็นธรรมและเห็นตถาคตในอีกนัยหนึ่ง⁷² ซึ่งต่อมาพระไชยบูลย์ (ธมฺมชโย) และหมู่คณะได้ทำการสืบทอดจนนำไปสู่การจัดตั้งเป็นวัดพระธรรมกายเพื่อเผยแผ่หลักวิชาดังกล่าวให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง ด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่แสดงออกถึงความเข้าใจ

⁷² ประเวศ วะสี, สอนโมกข์ ธรรมกาย สันติอโศก, (กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน, 2530), 42.

คุณลักษณะของสังคมเป็นอย่างดี ด้วยท่าทีแบบประนีประนอมกับวิถีทางโลก กล่าวคือมีการบริหารงานภายในที่ชัดเจน การประชาสัมพันธ์และเผยแพร่หลักการแบบเชิงรุกด้วยสื่อสมัยใหม่เช่น จานดาวธรรม(DMC TV) ระบบสมาชิกบ้านกัลยาณมิตร ตลอดจนการจัดอบรมหรือปฏิบัติธรรมผ่านการร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐอย่าง โรงเรียน มหาวิทยาลัย และองค์กรอื่น ๆ ที่เอื้อให้สามารถเข้าถึงพุทธศาสนิกชนได้ไม่น้อย ซึ่งยังไม่รวมถึงกลยุทธ์ทางการตลาดแบบพุทธพาณิชย์ที่แฝงอยู่จนเกิดปรากฏการณ์แปรสภาพของธรรมวัตถุ ศาสนพิธีกรรมต่าง ๆ รวมถึงบาปบุญให้กลายเป็นสินค้าและบริการในอีกรูปแบบหนึ่ง⁷³ แบบแผนทั้งหมดนี้ล้วนทำให้วัดพระธรรมกายเติบโตขึ้นทั้งทางรูปธรรมและนามธรรมอย่างรวดเร็ว ดังที่จะเห็นได้จากจำนวนศิษยานุศิษย์อันมหาศาลและความเจริญทางสถาปัตยกรรมหลายแขนงในรั้วรอบขอบเขตของวัดเช่นอาคารศูนย์ฝึกอบรมธรรมทายาท สภาธรรมกายสากลที่สามารถรองรับได้กว่า 300,000 คน และที่สำคัญคือ มหาธรรมกายเจดีย์ ขนาดใหญ่ที่รองรับและบรรจุ “พระธรรมกายประจำตัว” กว่า 1,000,000 องค์⁷⁴

วัดพระธรรมกายถือเป็นองค์กรที่มีการรวมกลุ่มสูงด้วยอุดมการณ์ที่เข้มแข็งแต่เข้าใจได้ง่าย เนื่องจากเนื้อหาที่สั่งสอนส่วนใหญ่เน้นถูกปรับประยุกต์ด้วยกระบวนการบริโภคนิยมและนำเสนอให้สอดคล้องกับคติตามจารีตเดิมของพระพุทธศาสนา ตั้งแต่การสอนสมาธิที่เน้นการรวมจิตไว้ที่ดวงแก้วจนเกิดเป็นกายบริสุทธิ์ซึ่งเห็นภาพเป็นรูปธรรมและชัดเจนถึงการเพ่งสมาธิว่าการปฏิบัติแบบอานาปานสติที่ใช้การกำหนดลมหายใจ ประกอบกับการจัดสรรพื้นที่ภายในวัดที่ออกแบบให้สัมพันธ์กับการใช้งานที่ต้องการความอเนกประสงค์และสามารถรองรับคนในจำนวนที่มหาศาลได้⁷⁵ และมหาธรรมกายเจดีย์ที่สะท้อนแนวความคิดของหลักวิชาอย่างเป็นรูปธรรม เพราะหากพิจารณาจากรูปทรงกลมภายนอกอย่างหยาบสู่การพิจารณาอย่างละเอียดจะสังเกตเห็นพระธรรมกายประจำตัวของแต่ละบุคคลที่สลักชื่ออยู่ภายใน ที่เสริมสร้างให้เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมและการบริโภคทางวิญญาณที่ปลุกเร้าความเป็นตัวตนให้เกิดขึ้นภายในใจให้เพิ่มมากขึ้น กระบวนการทั้งหมดนี้จึงไม่ต่างจากการถ่ายโอนเอาระบบบริโภคนิยมและวัฒนธรรมการสร้างตัวตนตามโลกวิสัยมาใช้เป็นใจความสำคัญใน

⁷³ พระไพศาล วิสาโล, พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต, 142.

⁷⁴ ดูรายละเอียดคำอธิบายเกี่ยวกับจุดเด่น และจำนวนรวมถึงตำแหน่งการจัดวางและบรรจุองค์พระธรรมกายประจำตัวได้ใน มูลนิธิธรรมกาย, มหาธรรมกายเจดีย์ มหาเจดีย์เพื่อสันติภาพโลก, (ปฐมธานี: มูลนิธิธรรมกาย, 2540,) 22.

⁷⁵ ภิญญพันธ์ พจนะลาวัฒน์, “การสร้างพื้นที่อภิมหาวิหารและพุทธศิลป์แบบแผนตาซีของวัดพระธรรมกาย,” หน้าจั่ว ว่าด้วยประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมไทย 17 (กันยายน-ธันวาคม 2557): 95.

การจัดสรรพื้นที่ภายในวัด หากจะอนุมานว่าเป็นการออกอุบายจากสิ่งที่ย่ายและสอดคล้องกับวิถีทางสังคมที่คนไทยคุ้นชินเพื่อเชื่อเชิญให้เกิดความสนใจในธรรมปรัชญาคงจะไม่ผิดนัก แต่ทั้งนี้กระบวนการดังกล่าวควรได้รับการขยายความหรือต่อยอดกำลังศรัทธาและความวิริยะที่อุปถัมภ์เกื้อหนุนพระศาสนาไปสู่การเข้าหาแก่นแท้แห่งธรรมด้วยการเกิดปัญญาจนละวางกิเลสลงได้ถึงจะทำให้พื้นที่ดังกล่าวทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์⁷⁶ และไม่ทำให้เจตนารมณ์ดังกล่าวกลายเป็นการเข้าไปเน้นย้ำและเอื้อเพื่อให้วัฒนธรรมแบบบริโภคนิยมทำงานกับพุทธศาสนิกชนได้อย่างสะดวกสบายมากขึ้น

กรณีที่ 2 : สำนักสันตติโคก เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของการปรับตัวเพื่อตอบสนองต่อปัจจัยและมิติทางความคิดในสังคมไทยที่เกิดขึ้นในเวลาใกล้เคียงกันกับกรณีที่ 1 ด้วยแนวทางอันเข้มแข็ง เกร็งครัด ในกรอบของศีลและธรรมวินัยอย่างจริงจัง เพื่อฝึกให้ระงับความฟุ้งซ่านของอารมณ์ ตัณหา และตัวตนที่เกิดขึ้นจากกระแสนิยมแห่งการบริโภค ด้วยการดำรงตนในวิถีแบบสมณะ เรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ เชิดชูความยากจน บริโภคแบบมังสาลีถึงดงวัน เนื้อสัตว์ เว้นบุหรี่ยาสูบ หนากพลู ยานัตถุ ไม่นอนกลางวัน ไม่พกร่มหรือยาม ไม่ทำน้ามนต์ ครอบครองวัตถุปัจจัยไม่มากกว่าที่พระวินัยกำหนด รวมถึงอุดมการณ์ที่ปฏิเสธทำที่แบบปัญญาชนสมัยใหม่ที่มีความนิยมแบบปัจเจกและการใช้ปัญญาข้างเหตุผลไตร่ตรองหรือตัดสินใจด้วยใจตนเอง⁷⁷ ด้วยความยึดมั่นในวิถีปฏิบัติตามหมู่กลุ่ม ภายใต้ดำริที่อาศัยการตีความจากคำในพระบาลีของเจ้าสำนักอย่างพระโพธิธรรมาจารย์ ผู้มีทัศนะเชิงวิพากษ์ถึงประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับวิถีและพระวินัยบัญญัติของคณะสงฆ์ไทย ทั้งนี้สมณะทุกคนของสำนักสันตติโคกจะเป็นชาวโคกอยู่ก่อนแล้ว จึงจะสามารถรับการคัดกรองในแต่ละขั้นเพื่อทดสอบความพร้อมและความตั้งใจจริงซึ่งอาจใช้เวลานานปี ด้วยเหตุที่ว่าศีลคือฐานเบื้องต้นที่จะต้องทำให้บริบูรณ์ก่อนตามหลักเบื้องต้นของไตรสิกขาซึ่งจะนำไปสู่สมาธิและปัญญาได้⁷⁸

การเป็นอยู่ภายในของชุมชนชาวโคกนั้นเป็นไปอย่างเรียบง่าย สมณะ มีสิ่งก่อสร้างเฉพาะที่จำเป็นเช่นวิหารสำหรับประกอบศาสนพิธี กุฏิขนาดย่อมสำหรับสมณะ และอาคารหรือพื้นที่อื่น ๆ ไว้รองรับการทำกิจกรรมปลอดสารพิษ ตลาดซื้อขายแลกเปลี่ยนอาหารธรรมชาติ ร้านขายยาสมุนไพรที่ไม่แสวงหาผลกำไร ซึ่งห้อมล้อมบรรยากาศอันสงบร่มเย็น ไม่

⁷⁶ ประเวศ วะสี, สอนโมกข์ ธรรมกาย สันตติโคก, 57.

⁷⁷ พระไพศาล วิสาโล, พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต, 162.

⁷⁸ ภักดิ์พร สิริกาญจน, “สันตติโคก ความเป็นมาและบทบาททางศาสนาในสังคมไทย,” วารสารพุทธศาสนา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 8,1(มกราคม-เมษายน 2544): 31.

ฟุ่มเฟือยหรูหรา ตามวิถีบุญนิยม เพื่อสร้างกลุ่มสังคมขนาดกลางด้วยความตั้งใจที่จะเป็นต้นแบบแก่สังคมไทยให้หันมาดำเนินชีวิตตามวิถีอันเรียบง่ายและใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาที่จะนำไปสู่การฝึกอบรมอย่างเคร่งครัดจนเกิดเป็นผลอันดีต่อสังคมอีกทอดหนึ่ง กระบวนการข้างต้นนี้จึงคล้ายกับวัดในบริบทของสังคมไทยสมัยก่อน จริงอยู่ที่ว่าการประพฤติในศีลนั้นเป็นเรื่องพื้นฐานที่จะนำไปสู่สมาธิและปัญญาในที่สุด แต่เมื่อพิจารณาร่วมกันกับบริบทที่ซับซ้อนไปด้วยการเสพติดในสุขนิยม อีกทั้งการปฏิบัติที่ต้องอาศัยความตั้งใจและมุ่งมั่นที่มากเป็นต้นนำ การที่จะหันเหกระแสนิยมในปัจจุบันให้หันมาดำเนินรอยตามวิถีของสำนักนับว่าไม่ใช่เรื่องที่จะเกิดขึ้นได้โดยง่าย ในเวลาที่ค่านิยมและความเข้าใจทางพระพุทธศาสนา กำลังขยับตัวออกห่างกันมากขึ้นเรื่อย ๆ สันติอโศกอาจต้องปรับท่าทีให้มีความประณีประนอมและสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของคนไทยมากกว่านี้

ภาพที่ 38 บรรยากาศภายในสวนโมกขพลารามซึ่งอาคารสถานต่าง ๆ แทรกตัวและถูกปกคลุมด้วยธรรมชาติ

ที่มา : ผู้ศึกษา

กรณีที่ 3 : สวนโมกขพลาราม เป็นแบบอย่างของการปรับตัวที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาใกล้เคียงกันกับทั้งสองกรณีที่กำลังกล่าวมาข้างต้นที่น่าเสนอเนื้อหาสาระของพระพุทธศาสนาด้วยท่าทีเชิงวิพากษ์แบบร่วมสมัยของพระธรรมโกศาจารย์หรือท่านพุทธทาสภิกขุ ซึ่งนับเป็นอีกหนึ่งกรณีที่ต้องการฟื้นฟูโลกุตรธรรมขึ้นมาในฐานะหัวใจของพระพุทธศาสนา ผ่านการสร้างมุมมองต่อพระนิพพานในวิถีใหม่ที่ไม่ใช่เรื่องไกลตัวจนเกินไป หากแต่ทุกคนล้วนสามารถเข้าถึงและรับรู้ได้ทุกขณะของชีวิตประจำวัน ด้วยสภาวะที่ปราศจาก “โรคทางวิญญูณ”

หรืออีกนัยหนึ่งก็คือความรู้สึกปราศจาก **ตัวกู ของกู** ซึ่งเกิดขึ้นด้วยอำนาจของกิเลส⁷⁹ และ สิ่งที่จะนำมาเป็นตั้งเครื่องมือเพื่อดำเนินงานและสภาวะได้ก็คือ **สติและปัญญา** เห็นกฎแห่ง ธรรมชาติว่าสรรพสิ่งล้วนเกิด-ดับด้วยเหตุและปัจจัยที่สนับสนุนกันเรียกว่า **“อิทัปปัจจยตา”** หรือใจความสำคัญของ **ปฏิจจนสมุปบาท** อันเป็นวงจรแห่งความทุกข์ที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ มนุษย์⁸⁰ เพราะฉะนั้นหนทางเดียวที่จะตัดบ่วงนี้ได้ก็คือการหยุดหรือตัดขั้นตอนให้บ่วง ของปฏิจจนสมุปบาทนั้นแตกออกด้วยสติและปัญญาจนเห็นว่าสรรพสิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ควร ยึดมั่นถือมั่น ตามที่พระพุทธองค์ได้ตรัสแก่สาวก ว่า **“สพเพ ธมมา นาล อภินิเวสยา”** จึงจะ สามารถดับ**ความทุกข์ทางใจ**ได้ ด้วยการตั้งมั่นในแนวความคิดเพื่อการดับความทุกข์ทางใจ ของท่านพุทธทาสภิกขุ **“สวนโมกขพลาราม”** ซึ่งหมายถึงอารามที่ทำให้เกิดกำลังแห่งการ หลุดพ้นจึงถือกำเนิดขึ้น ผ่านการจัดสรรพื้นที่สำหรับฝึกวิปัสสนา เจริญสติ ปฏิบัติธรรม ทำ วัตร ตลอดจนการประกอบศาสนกิจท่ามกลางธรรมชาติ ด้วยความตั้งใจที่จะปฏิเสศและลด รูปแบบความวิจิตรซับซ้อนของอาคารสถานตามแบบแผนของวัดตามจารีต ให้เหลือเพียงกุฎิ ลานหินโค้ง พระอุโบสถกลางป่าที่มีแต่พระพุทธรูปในการทำหน้าที่เป็นตัวแทนของพระพุทธ องค์สำหรับประกอบสังฆกรรมเท่านั้น และโรงมหรสพทางวิญญานที่รวบรวมเอาภาพปริศนา ธรรมมาจัดแสดงไว้ภายในอาคารที่เรียบง่ายปราศจากการปรุงแต่งสำหรับขัดเกลา สติปัญญาด้วยการพิจารณาให้เห็นถึงธรรม เพราะฉะนั้นกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ของ สวนโมกขพลาราม (วัดธารน้ำไหล) จะมีเพียงแต่การประกอบศาสนกิจของพระภิกษุตามพระ วินัย ที่เหลือจะเป็นการฝึกเจริญสติ และภาวนา ฟังธรรมเทศนาร่วมกับคฤหัสถ์และผู้ปฏิบัติ แทบทั้งสิ้น อันเป็นผลมาจากการให้ความสำคัญกับการสร้างสติปัญญาทางธรรมจนสามารถ ละวางตัวตนอันเป็นบ่อเกิดของทุกข์ทั้งปวง ด้วยการชี้ให้เห็นถึงหลักการในปรัชญา พระพุทธศาสนาที่ร่วมสมัยตามหลักเหตุผล และกระบวนการด้วยวิธีคิดเชิงวิพากษ์ ซึ่งคนไทย ในสังคมนั้นคุ้นเคยจากการถูกฝึกปรือด้วยระบบการศึกษาที่แอบอิงกับกระบวนการคิดแบบ สมัยใหม่และเป็นวิทยาศาสตร์อยู่เป็นทุนเดิมก่อนแล้ว หากแต่ท่าทีของสวนโมกขพลาราม ค่อนข้างที่จะคล้ายกันกับท่าทีของวัดแบบอรัญวาสี ที่ จะต้องอยู่ในบริเวณป่าเขา ถัดออกมาจากตัวเมืองเพื่อหลีกเลี่ยงจากความวุ่นวายตลอดจน อุปสรรคทั้งปวงที่จะมาตรงรี่ไม่ให้เข้าถึงธรรมในความสงบ ด้วยความตั้งใจตั้งแต่ต้นที่จะ

⁷⁹ พุทธทาสภิกขุ, **แก่นพุทธศาสนา**, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา ม.ป.ป.), 10.

⁸⁰ เรื่องเดียวกัน.

จัดสรรพื้นที่ในวัดให้มืองค์ประกอบในแง่สถาปัตยกรรมไม่มากนัก จึงไม่มีแนวแกนที่ชัดเจน หรือรูปแบบของแผนผังที่ตายตัว เพราะต้องการจะปรับตัวให้กลมกลืนเข้ากับธรรมชาติ ฉะนั้นความต้องการในการประกอบศาสนากิจใด ๆ จึงเป็นเพียงการกำหนดพื้นที่ขึ้นให้ใช้เพียงชั่วคราว หรือมีอาคารไว้รองรับแบบอนเนกประสงค์ นั่นก็เพราะว่าวัตรปฏิบัติของพระภิกษุที่จำพรรษารวมถึงอุบาสกอุบาสิกาในวัดธารน้ำไหลแห่งนี้ ล้วนตั้งอยู่บนฐานของความมุ่งมั่นที่จะเข้าถึงโมกขธรรมตามหลักปรัชญาทางพระพุทธศาสนา อันพึงเกิดขึ้นแก่ตัวของผู้ปฏิบัติและเจริญภาวนาจนเห็นทุกข์และเผาผลาญอวิชชาด้วยปัญญาและสติ⁸¹ แต่เมื่อพิจารณาในมุมกลับกันวิถีของการดำเนินชีวิตที่ประสบปัญหาความทุกข์ร้อนทางใจจะเป็นกันมากในกลุ่มของสังคมเมืองที่เร่งรีบและวุ่นวายมากกว่าสังคมในพื้นที่ชนบทที่ผันตัวออกจากจากความเจริญทางรูปวัตถุ รวมถึงความสามารถในการเดินทางหรือเข้าถึงพื้นที่อย่างสวนโมกขพลารามนั้นนับว่าไม่ใช่เรื่องที่ทำได้โดยง่าย อีกทั้งมิติของเนื้อหาสาระที่ลึกซึ้งจนต้องอาศัยปัญญาจากฐานความเข้าใจทางหลักปรัชญาพระพุทธศาสนาที่ลำพังการคิดตามหลักเหตุและผลนั้นยังไม่เพียงพอที่จะสร้างความเข้าใจได้ทั้งหมดทำให้กระบวนการของสวนโมกขพลารามนั้นอาจเป็นกระบวนการที่ยากเกินไปสำหรับสังคมไทยที่ในเวลานี้ขยับตัวออกจากพระพุทธศาสนามากขึ้นกว่าอดีต

จากกรณีทั้ง 3 แบบที่ได้ยกตัวอย่างไว้ในข้างต้น ถือเป็นการปรับตัวมีคุณลักษณะสำคัญเฉพาะด้านที่แตกต่างกันออกไป กล่าวคือในกรณีของวัดพระธรรมกายจะให้ความสำคัญด้านการฝึกสมาธิตามหลักของวิชาของสำนักเป็นอย่างมาก ในขณะที่สำนักสันติอโศกจะเน้นการฝึกอบรมอย่างเป็นรูปธรรมอันเคร่งครัด เข้มแข็ง และชัดเจนตามหลักการที่ว่าด้วยเรื่องของการรักษาศีล และสวนโมกขพลารามที่ใช้การนำเสนอเชิงวิพากษ์ผ่านการทำความเข้าใจเนื้อหาสำคัญของพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือสำคัญเพื่อสร้าง(สติ)ปัญญาให้เกิดขึ้นแก่ผู้ปฏิบัติ เช่นเดียวกันกับในงานเขียนของศาสตราจารย์นายแพทย์ ประเวศ วะสี ที่ได้นำเสนอข้อคิดเห็นดังกล่าวไว้ก่อนหน้านี้แล้ว ทั้งนี้หากพิจารณาเพิ่มเติมถึงบริบททางสังคมที่หล่อหลอมให้เกิดความพยายามสร้างตัวตนของคนไทยด้วยอิทธิพลจากวัฒนธรรมแบบบริโภคนิยมจะเห็นว่าการปรับตัวในแง่พื้นที่ของวัดพระธรรมกายจะให้ความสำคัญกับค่านิยมสมัยใหม่ในการจัดการพื้นที่เสมอทั้งพื้นที่การประกอบศาสนากิจที่เน้นความสะดวกสบาย และรองรับได้อย่างอนเนกประสงค์หรือมหาธรรมกายเจดีย์ที่ไม่ได้ยึดอิงอยู่กับแบบแผนทาง

⁸¹ สมคิด จิระทัศน์กุล, วัด : พุทธศาสนสถาปัตยกรรมไทย, 14

สถาปัตยกรรมตามแบบจารีตเดิม หากแต่เน้นการสร้างสำนึกและประสบการณ์ทางวิญญาณที่เข้ามาขับเคลื่อนความรู้สึกของการมีตัวตนทางธรรมผ่านการเป็นเจ้าของพระธรรมกายจำลองที่ประดิษฐานไว้โดยรอบนับล้านองค์ที่ประสบผลสำเร็จในการโน้มน้าวพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างมาก ส่วนสำนักสันตโศภิตที่เลือกการจัดสรรพื้นที่ให้สมถะ เรียบง่าย กินอยู่กับธรรมชาติ มีเฉพาะเรือนนอน สถานที่ประกอบอาชีพด้านกสิกรรม และวิหารสำหรับประกอบศาสนกิจที่รวมกันเป็นหมู่บ้านชาวโศภิต เพื่อให้เกิดระบบของสังคมที่มีศีลวัตรเข้มงวดจากการช่วยกันสอดส่องดูแลของสมณะและชาวบ้าน เพื่อต่อต้านการเสพติดในสุขนิยมและการสร้างตัวตนจากสถานะภาพเช่นที่เกิดขึ้นกับโลกภายนอก ส่วนวัดธารน้ำไหลหรือสวนโมกขพลารามที่ปรับพื้นที่ให้คล้ายกับแบบแผนของวัดแบบอรัญวาสีอันสันโดษ สงบ และปกคลุมด้วยร่มไม้อย่างหนาแน่น มุ่งเน้นการทำความเข้าใจเชิงลึกด้วยการฝึกสติปัญญาจากการพิจารณาหัวข้อธรรม ปริศนาธรรมในโรงมหรสพทางวิญญาณหรือธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งของบริเวณวัดซึ่งล้วนชี้ให้เห็นถึงความเป็นไปด้วยกฎแห่งธรรมของสรรพสิ่งเพื่อสลายความเป็นตัวกู ของกู

เพราะฉะนั้นทั้ง 3 กรณีที่ได้กล่าวมานั้นจึงสามารถจัดเป็นส่วนหนึ่งของการปรับตัวเชิงพื้นที่เพื่อตอบสนองต่อกระแสบริโภคนิยมที่กำลังเข้ามาทำหน้าที่เปรียบเสมือนเป็นบริบททางความคิดและค่านิยมใหม่ในสังคมไทยในช่วงเวลาขณะนั้นได้เป็นอย่างดี หากแต่ยังมีบางกรณีที่ยังไม่ถูกหยิบยกมากล่าวถึงมากเท่าใดนักคือ กระแสนิยมที่หันไปให้ความสำคัญกับวิถีการฝึกปฏิบัติกรรมฐานของสำนักพระป่าสายธรรมยุตมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะกลุ่มคนเมืองที่ต้องการจะแสวงหาวิถีแห่งการเข้าถึงพระนิพพานและการรู้แจ้งในสภาวะธรรม จึงมุ่งหน้าออกสู่วัดแบบอรัญวาสีอันเป็นที่พำนักของพระอาจารย์สายกรรมฐานฝ่ายต่าง ๆ ตามพื้นที่แถบภาคอีสาน สิ่งที่น่าสังเกตคือความนิยมดังกล่าวเกิดขึ้นจากความศรัทธาในวัตรปฏิบัติหรือการเจริญกรรมฐานเพื่อการหลุดพ้นทางวิญญาณเป็นหลัก หรือด้วยค่านิยมด้านการบริโภคทางวิญญาณที่แฝงอยู่ภายในจิตใจอย่างไม่รู้ตัวกันแน่

กรณีที่ 4 : กระแสนิยมพระสายกรรมฐาน สู่ความเจริญในวัดแบบอรัญวาสี ปรากฎการณ์ดังกล่าวนี้ไม่ได้เป็นการเกิดขึ้นแบบปัจจุบันทันด่วน ทว่ายังมีมูลเหตุในอดีตเป็นพลวัตอยู่เบื้องหลัง ทั้งนี้ต้องย้อนกลับไปช่วงยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์อันเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิรูปและชำระพระพุทธศาสนาครั้งสำคัญ เนื่องจาก ณ เวลานั้นปัญหา “**พระทุศีล**”

ประพจน์ผิดพระวินัยร้ายแรงเกิดขึ้นทั่วทุกหัวระแหง ตั้งแต่การบอกไปโซกลาง ติดฝั้น ติดสุรา ชนไก่ เล่นการพนัน เทียวเล่นเบียดเสียดสีกาสองเสพเมถุน ตลอดจนตีชิงวิ่งราว ทำตัวคึกคะนอง ประพจน์เยี่ยงคฤหัสถ์โดยอาศัยความไม่เข้าใจพระธรรมวินัยของฆราวาสเป็นช่องทางหลัก ผนวกกับอิทธิพลล่าอาณานิคมจากฝั่งตะวันตกและการเผยแผ่คริสต์ศาสนาของมิชชันนารีเริ่มเข้ามาถึงเมืองหลวงตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2370 ยิ่งข้บเน้นให้วิกฤตการณ์ทางสถาบันพระพุทธศาสนานั้นชัดเจนมากขึ้นตามลำดับ จนถือเป็นจุดกำเนิดการสถาปนาพุทธนิกายใหม่ขึ้นภายในประเทศซึ่งอยู่นอกความควบคุมของรัฐนามว่า **“คณะธรรมยุต”** โดยพระวชิรญาณเถระ(พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) เพื่อชำระวัตรปฏิบัติและกระบวนทัศน์ตามแนวจารีตเดิมของพระภิกษุสงฆ์ไทย ด้วยทำที่อันเคร่งครัด เจนจัดในพระปริยัติธรรมตามหลักคิดแบบสัจนิยมที่ไม่ปะปนกับความเชื่อโบราณ ด้วยทรงเชื่อว่าจะทำให้เนื้อความของพระพุทธศาสนาผิิดเพี้ยนไป พร้อมกับความประพฤติแบบสงบสันโดษคล้ายวิถีปฏิบัติของพระภิกษุฝ่ายอรัญวาสี⁸² ซึ่งได้รับการยกสถานะขึ้นเป็น **“ธรรมยุติกนิกาย”** ในเวลาต่อมา เมื่อมีการตราพระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ 121 คณะธรรมยุตจึงกลายเป็นกำลังหลักในการสั่งสอนพระพุทธศาสนาทั่วประเทศ

ภาพที่ 39 พระวชิรญาณเถระหรือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้สถาปนาพระพุทธศาสนานิกายธรรมยุต
ที่มา : กรมศิลปากร, ประชุมภาพประวัติศาสตร์ แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2548), 27.

⁸² นิธิ เอียวศรีวงศ์, **ปากไก่และใบเรือ**, (กรุงเทพฯ: ฟ้ายเดียวกัน, 2555), 487-488

เพราะนอกจากการถูกส่งออกไปให้การศึกษายังมณฑลต่างๆ ยังมีจัดอบรมปฏิบัติกรรมฐานภายในพื้นที่ของวัดปทุมวนารามโดยมีพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท) เป็นผู้กำกับดูแล และได้อบรมให้แก่พระครูวิเวกพุทธกิจ (เสาร์ กนตสีโล) ศิษย์เอกฝ่ายปฏิบัติในขณะนั้น ซึ่งภายหลังได้เดินทางกลับไปเผยแพร่หลักวิทยายังพื้นที่แถบภาคอีสาน จากนั้นจึงได้พบกับพระมัน แก่นแก้วที่มาฝึกปฏิบัติกรรมฐานในสำนัก ซึ่งต่อมาเป็นที่รู้จักกันในนาม “พระครูวินัยธรมั่น ภูริทตฺโต” พระอาจารย์ใหญ่สายกรรมฐานฝ่ายธรรมยุตผู้ได้รับการกล่าวขานถึงความประพุดติที่เคร่งครัด ยึดมั่นในอุดมคติด้วยปฏิบัติทานาเลื่อมใสจากการสั่งสอนด้วยแนวทางแบบสมถกรรมฐาน ฝึกจิตภาวนาเป็นสมาธิ เพื่อเกิดปัญญารู้แจ้ง จนถือเป็นสายปฏิบัติที่เข้มแข็งแก่พระสายวิปัสสนาธุระซึ่งสามารถผลิตบูรพาจารย์ของพระอุดมคฺรูปต่อ ๆ มา⁸³ อย่างพระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนฺโน) ผู้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในสังคมไทย อีกทั้งความมีเมตตา สนับสนุน เกื้อกูลแก่ฆราวาสตามสถานการณ์ต่าง ๆ จนเกิดเป็นกระแสแห่งความศรัทธาของสังคมไทยในทุกกระดับที่หันกลับมาทำนุบำรุงพระศาสนาฝ่ายอรัญวาสีด้วยกำลังกายอย่างการบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือกิจการด้านต่าง ๆ ภายในวัด และกำลังทรัพย์มากมายจนปรากฏเป็นพุทธวัตถุตั้งแต่เหรียญขนาดเล็ก รูปเคารพขนาดเท่าจริงตามพื้นที่ต่าง ๆ ไปจนถึงงานสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมหลากหลายแขนงตั้งแต่อาคารอนุสรณ์ ประสงค์ พิพิธภัณฑสถานจัดแสดงประวัติ ไปจนถึงพุทธสถาปัตยกรรมไทยอันวิจิตรปราณีต เช่น พระมหาเจดีย์พิพิธภัณฑสถานหลวงปู่่มั่น ภูริทตฺโต วัดป่าภูริทัตตถิราวาส จ.สกลนคร, พระมหาเจดีย์ชัยมงคล วัดผาน้ำทิพย์เทพประสิทธิ์วราราม จ.ร้อยเอ็ด หรือพระมหาธาตุเจดีย์ วัดปานาคินิมิตต์ จ.สกลนคร หรือ ตลอดจนรูปแบบพุทธศิลป์ร่วมสมัย เช่น พิพิธภัณฑสถานอาจารย์ฝั้น อาจาโร วัดป่าอุดมสมพร จ.สกลนคร และเจดีย์หลวงปู่ขาว วัดถ้ำกลองเพล จ.หนองบัวลำภู เป็นต้น

ภายใต้วิถีปฏิบัติอันเคร่งครัด สันโดษ และปฏิเสธวิถีทางโลกด้วยการหลีกเลี่ยงหนีเร้นกายออกจากสังคมตามธรรมเนียมปฏิบัติแบบวัดอรัญวาสีของพระสายกรรมฐานอย่างเคร่งครัดตลอดมา มีอันกลับกลายเป็นประหนึ่งวัดแบบคามวาสีที่ปรากฏรูปแบบของสิ่งสักการบูชาหลากหลายแขนงในแง่ศิลปะและสถาปัตยกรรม หากจะสรุปว่าเกิดจากความศรัทธาในจริยวัตรอันดีงามของพระอาจารย์เถระ และความเมตตาที่เกื้อกูลช่วยเหลือสังคมไทยให้รอดพ้นวิกฤติการณ์ต่าง ๆ เสมอมาก็ไม่น่าจะผิดนัก ทว่าหากลองนำเอา

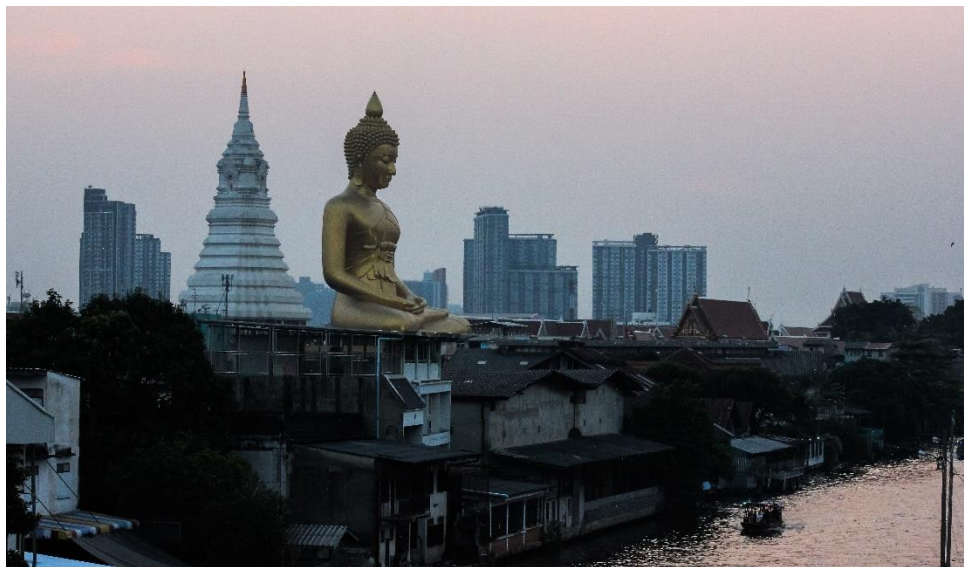
⁸³ พระธรรมวิสุทธิมงคล, ประวัติท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตเถระ, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2556), 1-6

หลักเกณฑ์ทางความคิดและค่านิยมมาร่วมพิจารณาประกอบการวิเคราะห์ด้วย จะเห็นว่าการตัดสินใจเลือกบริโภคในตอนนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถในการแสดงค่านิยมและสถานภาพทางสังคมเป็นหลัก อีกทั้งช่องว่างทางความเข้าใจด้านการเข้าถึงพระพุทธศาสนาของคนไทย(ส่วนใหญ่แต่ไม่ทั้งหมด)ที่มากขึ้นกว่าในอดีต ทำให้การตัดสินใจทางจิตวิญญาณในตอนนี้อาจมีหลักเกณฑ์ทางความคิดในการดำเนินชีวิตแฝงอยู่ด้วยไม่มากก็น้อย เพราะฉะนั้นการเลือกพระป่า ที่มีวัตรปฏิบัติด้วยความ สงบ สมณะ เรียบร้อยกว่าพระเมือง โดยเฉพาะนิกายธรรมยุติที่แต่เดิมนั้นมีสัมพันธ์อันแนบแน่นกับชนชั้นนำในไทย และมีภาพลักษณ์ของการเป็นภิกษุอันบริสุทธิ์ในอดีตมากกว่าพระพุทธศาสนามหานิกาย ดังนั้นเมื่อนำมาผนวกเข้าด้วยกันกับวัฒนธรรมการบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยวัตถุโดยเฉพาะกลุ่มคนในสังคมเมือง จึงทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนเชิงพื้นที่ให้สะอาด เรียบร้อย เจริญหู เจริญตา ตลอดจนอาคารสถานขนาดใหญ่ทั้งแบบร่วมสมัยและวิจิตรซับซ้อนตามหลักจารีตนิยมเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในบริเวณวัด ทำให้ภาพจำของวิถีแบบสมณะเรียบง่าย ไร่การปรุงแต่ง ไม่ฟังเพื่อ ฟุ่มเฟือย หรุหรา อยู่อย่างกลมกลืนกับธรรมชาติและชุมชนชาวบ้านของวัดแบบธรรมาวาสมีอันจะต้องเลื่อนกลางลงอย่างน่าเสียดาย

ภาพที่ 40 ความเป็นอยู่ภายใต้สถาปัตยกรรมอันสมณะของพระภิกษุฝ่ายธรรมาวาส

ที่มา : ผู้ศึกษา

ภาพที่ 41 พระพุทธรธรรมกายเทพมงคล วัดปากน้ำภาษีเจริญ ขนาดใหญ่สร้างขึ้นจากกำลังศรัทธา
ของศิษยานุศิษย์
ที่มา : ผู้ศึกษา

กรณีที่ 5 กระแสวัตถุนิยมสู่การสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่ภายในวัด

วัฒนธรรมดังกล่าวยังส่งผลให้เกิดการปรับตัวในชุมชนเมืองหลวงและปริมณฑล เช่นเดียวกัน ดังที่จะเห็นจากการจัดสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่ตามพื้นที่วัดต่าง ๆ ซึ่งผู้เขียน เห็นว่าไม่น่าจะเกี่ยวข้องกับการยึดอิงตามคติโบราณเกี่ยวกับสร้างพระพุทธรูป เช่นคติพระ อัญฐานที่อ้างอิงตามความสูง 18 คอกของพระโคตมพุทธเจ้าที่แพร่หลายบริเวณอาณาเขต ดินแดนล้านนาในอดีต⁸⁴ เนื่องจากขนาดและสัดส่วนของรูปเคารพในปัจจุบันมีขนาดใหญ่ กว่ามาก เช่นพระพุทธรมหานวมินทรศากยมนิศรีวิเศษชัยชาญ วัดม่วง จ.อ่างทอง หรือ พระ พุทธรธรรมกายเทพมงคล วัดปากน้ำภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ทั้งนี้หากพิจารณาตาม ข้อเสนอแนะว่าด้วยกระบวนการสร้างความหมายของนุสรา จิตตเกษม และปรีดี พิศภูมิวิถึ จะเห็นว่ากระบวนการสร้างความหมายผ่านแง่มุมต่าง ๆ และอิทธิพลจากค่านิยมและความ ต้องการของสังคมที่ให้อิสระกับผู้อำนวยการสร้างมากขึ้น จึงทำให้เกิดพุทธปฏิมากรรมขนาด ใหญ่ที่ไม่ได้ยึดโยงกับคติโบราณเป็นสำคัญ หากแต่จะเป็นการให้ความสำคัญเกี่ยวกับการให้ ชื่อเรียกที่เฉพาะเจาะจงและการกล่าวขานถึงอิทธิฤทธิ์ที่สามารถอำนวยการโชคลาภและคุ้มครอง

⁸⁴ บุญยกร วชิระเชียรชัย, “อัญฐาน” คติความเชื่อ และการสร้างสรรค์งานพุทธปฏิมา, หน้าจั่ว ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมไทย ฉบับที่ 8 (กันยายน 2554-สิงหาคม 2555): 56-58.

ในด้านต่าง ๆ แก่ผู้ที่เคารพสักการะ คล้ายกับบทบาทของผีตามความเชื่อโบราณของสังคมไทยในอดีตก่อนการเข้ามาของพระพุทธศาสนาเช่น พระพุทธรูป วัตเขาวงจักร จ.ลพบุรี, พระพุทธรูปเมตตา วัตทับคล้อ จ.พิจิตร หรือพระกฤษณะ วัตไร่โรงวัว จ.สุพรรณบุรี ที่ตั้งชื่อตามพระอดีตพุทธเจ้า รวมทั้งการสร้างรูปเคารพที่น่าเสนอลึงคติพระพุทธรูป 5 พระองค์อย่างที่ปรากฏในวัดผาซ่อนแก้ว จ.เพชรบูรณ์ ทั้งนี้ไม่เพียงแต่การสร้างพระพุทธรูปเท่านั้น พระสาวก พระเกจิอาจารย์ หรืออดีตเจ้าอาวาสก็มีการจัดสร้างด้วยกำลังศรัทธาของเหล่าศิษย์ด้วยเช่นกัน อีกทั้งเทวรูปจากศาสนาฮินดูที่คนไทยต่างคุ้นชินเป็นอย่างดี เช่น พระพิฆเนศวรหรือท้าวเวสสุวรรณ ด้วยความเชื่อตามคติโบราณว่าเป็นผู้ใหญ่มีบารมีเหนือญาติผีปีศาจทั้งปวง ซึ่งสามารถช่วยจัดอุปสรรค พร้อมกับบันดาลความสำเร็จและความสงบสุขได้⁸⁵

การปรับตัวทั้งสองกรณีที่เพิ่มเติมขึ้นมาจากการวิเคราะห์ วัดพระธรรมกาย สันติอโศก สวนโมกข์ ในช่วงเวลา 30 ปีที่ผ่านมา กับข้อเสนอของนุสรา จิตตเกษม และปรีดี พิศภูมิวิถีนันสนับสนุนให้เห็นว่าโลกทัศน์ของคนไทยท่ามกลางกระแสแห่งยุคโลกาภิวัตน์ส่งผลให้เกิดการปรับตัวทางพื้นที่ของวัดซึ่งเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนาในไทยเพื่อตอบสนองต่อกระแสวัฒนธรรมการบริโภคหลากหลายรูปแบบ ทั้งนี้ในกรณีสุดท้ายที่ได้กล่าวมายังมีความน่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ การก่อสร้างรูปเคารพภายในวัดที่เกิดขึ้นนั้นมิได้มีเพียงแต่พระพุทธรูป หรือพระสาวก หากแต่ยังมีเทวรูปจากพหุศาสนาเกิดขึ้นอีกด้วย สภาพการณ์ดังกล่าวนี้เป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะสำคัญของศาสนวิถีของสังคมไทยแบบ พุทธพราหมณ์ ผี ที่คลุกเคล้าเข้าด้วยกันอย่างกลมกลืนได้เป็นอย่างดีทีเดียว

⁸⁵ นุสรา จิตตเกษม และปรีดี พิศภูมิวิถีนัน, “รูปเคารพขนาดใหญ่หมิ่นทางศาสนา: การเปลี่ยนแปลง กระบวนการสร้างความหมาย และภาพสะท้อนสังคมไทย,” วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ 25, 47 (มกราคม-เมษายน 2560): 127-133.

2.6.2 พุทธ พราหมณ์ ผี พุทธศาสนวิถีแบบไทยในพื้นที่วัด

ภาพที่ 42 รูปเคารพจากพหุลัทธิทางความเชื่อที่ปรากฏขึ้นในบริเวณวัดตามภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย เพื่อตอบสนองค่านิยมในการบูชาและความเชื่อด้านอิทธิฤทธิ์ที่จะสามารถอำนวยผลสำเร็จในทางโลกแก่ผู้สักการะ

ที่มา : ผศ. พิระพัฒน์ สำราญ ภาควิชาศิลปะสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

การกลายสภาพเพื่อตอบสนองวัฒนธรรมแบบวัตถุนิยมยังคงได้รับการตอบสนองอย่างดีมาโดยตลอด เนื่องด้วยคุณลักษณะสำคัญ 2 ประการได้แก่ความเสพติดการอุปถัมภ์ศาสนาด้วยวัตถุ อีกทั้งความต้องการทางใจที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ และยังไม่ได้รับการแก้ไขแบบแผนของพื้นที่ทางพระพุทธศาสนาอีกรูปแบบหนึ่งที่สะท้อนความเป็นพุทธศาสนวิถีแบบไทยและได้รับความสนใจอย่างมากตลอดมา ก็คือพื้นที่ซึ่งผสมผสานกันระหว่างความเชื่อพุทธ พราหมณ์ และผี ที่คลุกเคล้ากันอย่างกลมกลืน เนื่องจากอดีตอิทธิพลของลัทธิผีจะอยู่ในระดับชุมชนท้องถิ่นเสียมากกว่าพราหมณ์หรือไสยเวทที่แอบอิงอยู่ในระดับเมือง เพราะสังคมไทยในเวลานั้นเป็นสังคมแบบกสิกรรมที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ล้วนประกอบอาชีพทางการเกษตรซึ่งต้องอาศัยปัจจัยทางธรรมชาติที่อยู่เหนือการควบคุมของมนุษย์ อีกทั้งการเช่นไหว้บวงสรวงผีเสื้อบ้าน ผีเสื้อเมือง ตลอดจนจรรูกบเทวดาผู้ทำหน้าที่คุ้มภัยจากผีฝ่ายร้ายที่จะเข้ามาทำให้เกิดความทุกข์เข็ญในครัวเรือนและหมู่บ้านหรือชุมชน จนเกิดเป็นประเพณีต่าง ๆ มากมาย ส่งผลให้คนไทยนั้นคุ้นชินและผูกความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยความกลัวและความต้องการสร้างความพึงพอใจแก่ผีไว้ในทุกช่วงเวลาของชีวิตเสมอ ซึ่งพระพุทธศาสนาที่

เข้ามามีบทบาทกับมิติทางความเชื่อของสังคมไทยในเวลาต่อมาจึงถูกจัดเอาไว้ในมโนทัศน์เดียวกันกับผี ด้วยการแปลงสถานภาพของพระพุทธรเจ้าไว้ในตำแหน่งของผีผู้ยิ่งใหญ่มีฤทธิ์เดชเหนือผีทั้งปวง ส่งผลให้ความเชื่อเกี่ยวกับอิทธิฤทธิ์และปาฏิหาริย์ในการดลบันดาลให้เกิดสวัสดิผลสมดังที่ปรารถนานั้นถือเป็นหนึ่งในหน้าที่ของพระพุทธรเจ้าเช่นเดียวกันกับผี อีกทั้งระบบทางความเชื่อในระดับเมื่อนั้น นอกจากความเชื่อเรื่องผีที่แทรกตัวอยู่ในหลักเกณฑ์ทางความคิดแล้ว ยังมีการหยิบยกและรับเอาระบบโครงสร้างทางลัทธิพราหมณ์และประยุกต์เข้ากับระบบการปกครองตั้งแต่การแบ่งชนชั้นทางสังคม คติสมมติเทวราช ขนบธรรมเนียมในราชสำนัก และพระราชพิธีในวาระต่าง ๆ จนทำให้สังคมไทยนั้นดำเนินไปด้วยหลักคิดในการดำเนินชีวิตที่มีคติแบบผสมผสานของพุทธศาสนาที่ยากจะแยกออกจากกันได้เป็นดังเครื่องกำกับตลอดมา

ความเป็นอยู่ของคนไทยที่ยึดโยงอยู่กับลัทธิบูชาผีนั้นซ่อนตัวอยู่ตามพื้นที่ต่าง ๆ ในท้องถิ่น ซึ่งต่อมาได้ปรากฏเป็นรูปแบบมาตรฐานเชิงพื้นที่ภายในวัดชนบท ที่นอกจากพุทธสถาปัตยกรรมและประติมากรรมแล้ว ยังมีศาลหรือรูปเคารพของผีป่า ผีเรือน แม่พระโพสพ แม่พระธรณี รุกขเทวดา ตลอดจนผีผู้อารักษ์วัดแฝงอยู่ด้วยเสมอ จนกระทั่งในปัจจุบันที่กระแสแห่งความต้องการตามโลกียะวิสัยภายในจิตใจของคนไทยนั้นทวีความรุนแรงขึ้นอย่างมากด้วยมีอิทธิพลของระบบทางเศรษฐกิจประกอบกับการดำเนินชีวิตที่ต้องอาศัยเงินเข้ามาเป็นปัจจัยที่ 5 เพื่อสร้างความสำเร็จ ส่งผลให้วัดตามปริณทลและชนบทที่มีศาลหรือรูปเคารพซึ่งเชื่อกันว่าสามารถเอื้ออำนวยผลด้านความสำเร็จในทางโลกแก่ผู้กราบไหว้บูชาเริ่มเป็นที่สนใจจากคนในเมืองด้วยความต้องการทางโลกที่มีมากกว่าคนในชนบท จึงเริ่มหันมากราบไหว้บูชาและเข้าร่วมการประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อมากกว่าอดีต เมื่อผนวกเข้ากับวัฒนธรรมแบบปัจเจกนิยมของสังคมไทยในช่วงเวลานี้ การแตกแขนงในแง่ความต้องการทางโลกจึงมีมากขึ้นตามกันไปด้วย ส่งผลให้วัดหรือสำนักต่าง ๆ ที่ต้องการจะตอบสนองความต้องการในสังคมเริ่มมีการโฆษณาถึงอิทธิฤทธิ์ของผีที่อยู่ร่วมกันในพื้นที่ของแต่ละวัดนั้นสามารถดลบันดาลให้ได้ และเกิดเป็นตัวเลือกมากมายตามแต่ความต้องการในความสำเร็จที่ผู้เคารพกราบไหว้นั้นประสงค์ให้เกิดแก่ตนอย่างเช่น กรณีบูชาเตี้ยกวัดเจดีย์หรือไอ้ไข่ในจังหวัดนครศรีธรรมราชที่รวบรวมเอาผู้คนจากทั้งในและนอกประเทศเข้ามาเช่นไหว้ด้วยอาหารคาวหวาน เสื้อผ้า ของเล่นเด็กชาย หุ่นจำลองจากภาพยนตร์ ไก่ชน รวมถึงการจุดประทัดเป็นหมื่นๆนัด ทั้งหมดนี้ก็เพื่อความปรารถนาให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์บันดาลโชคลาภ บารมี ตั้งแต่การถูก

รางวัลจนถึงความสวัสดิภาพในการทำงานหรือการประกอบธุรกิจของตน หรือไม่ว่าจะเป็นกรณีของวัดท่าไม้ จ.สมุทรสาคร ที่รวบรวมสิ่งศักดิ์สิทธิ์จากพหุศาสนาและความเชื่อที่แฝงตัวอยู่ในสังคมไทยมากมาย ตั้งแต่รูปเคารพไปจนถึงพิธีกรรมล้วนถูกจัดเตรียมไว้เพื่อรองรับอย่างครบครัน สิ่งที่น่าสนใจที่สุดก็คือตู้บริจาคที่แบ่งออกเป็นช่องย่อยๆ โดยจะมีชื่อของความสำเร็จในด้านต่าง ๆ เขียนกำกับไว้⁸⁶ ซึ่งถูกจัดวางรอบบริเวณวัดอีกด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้วัดจึงไม่ต่างอะไรไปจากร้านค้าสะดวกซื้อที่เป็นศูนย์รวมของสินค้าและบริการหลากหลายรูปแบบเพื่อสำหรับตอบสนองการบริโภคทางวิญญาณที่มีความปัจเจกมากขึ้นแก่คนไทยในสังคมปัจจุบัน⁸⁷ กระบวนการข้างต้นทำให้บทบาทของวัดด้านการเป็นที่พึ่งทางใจปรากฏผลเป็นรูปธรรมชัดเจนและได้รับความสนใจจากคนไทยอย่างมาก แต่การกลายสภาพดังกล่าวจะนำไปสู่การผ่อนคลายความทุกข์ทางใจอันถือเป็นหน้าที่สำคัญของพื้นที่ทางพระพุทธศาสนาได้มากน้อยเพียงใดนับว่าเป็นสิ่งที่น่าคิดและศึกษาต่อไป

2.6.3 การเผยแพร่ปรัชญาพระศาสนาด้วยท่วงทีแบบสมัยนิยม

การปรับตัวของพื้นที่ทางพระพุทธศาสนาเพื่อตอบสนองกับวิกฤตการณ์ทางใจของคนไทยในสังคมนั้นไม่ได้ปรากฏคุณลักษณะสำคัญเฉพาะพื้นที่เชิงกายภาพที่มีรั้วรอบขอบบริเวณชัดเจน หากแต่การเคลื่อนไหวเพื่อตอบสนองต่อปัญหาสังคมผ่านพื้นที่ทางความคิดด้วยสื่อ(media)อย่างเช่นหนังสือ บทความ หรือการแสดงปาฐกถาของพระเถระเพื่อนำเสนอความรู้และความเข้าใจถึงสาระทางพุทธธรรมเชิงลึกและการดำรงตนให้เกิดความสงบในชีวิตประจำวันก็ถือเป็นอีกท่าทีของการแก้ไขสถานการณ์ในปัจจุบันอีกด้วย อาทิเช่น ท่าทีของพระนักเขียนและนักปฏิบัติแบบสมเด็จพะพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) หรือพระอธิการไพศาล วิสาโล ที่นำเสนอสาระทางธรรมเข้ากับปัญหาของสังคมไทยด้วยทัศนเชิงวิพากษ์แบบร่วมสมัยประกอบกับการอธิบายอย่างเป็นเหตุเป็นผลถึงความสัมพันธ์ของสถานการณ์กับมูลเหตุปัจจัยเบื้องหลังเพื่อเสนอการแก้ไขและทางออกอย่างสันติวิธีแก่ผู้ศึกษา

⁸⁶ Nation online, “เปิดตู้บริจาควัดท่าไม้กับการแยกประเภทบุญ” [online], เข้าถึงเมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2566, เข้าถึงได้จาก <https://www.nationtv.tv/news/378867778>

⁸⁷ สมคิด จิระทัศนกุล, โชติมา จตุรวงศ์ และชาญวิทย์ สรรพศิริ, รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาในชุมชนท้องถิ่น [Architectural Forms of Buddhist Temple in Local Communities], (ม.ป.ท., 2548), 67.

อีกทั้งการปรับตัวที่ได้รับความสนใจและพูดถึงอย่างหลากหลายของพระพยอม ที่เข้ามาแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างในสังคมไทยอย่างเป็นรูปธรรม กล่าวคือมีการนำเสนอสาระทางพระพุทธศาสนาในแบบที่เรียบง่ายและเป็นกันเอง ผ่านการแสดงธรรมเทศนา การเขียนหนังสือทางพระพุทธศาสนาที่ไม่ซับซ้อนที่เน้นเรื่องศีลธรรมขั้นต้นในการดำเนินชีวิตเป็นหลัก และการจัดโครงการต่าง ๆ ภายในวัดเพื่อเร่งแก้ไข “ปากท้อง” เพื่อช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสทางการประกอบอาชีพหรือการศึกษา⁸⁸ ทั้งนี้พระราชธรรมนิเทศถือเป็นต้นแบบหลักของการนำเสนอแบบเรียบง่ายและสนุกเร้าใจ จนถือเป็นแนวทางสำหรับยุวสงฆ์ในรุ่นหลังที่นำมาเป็นแบบอย่างเพื่อให้เข้าถึงคนรุ่นใหม่ได้มากขึ้นอย่างเช่น พระมหาสมปอง ตาลปุตโต หรือความกล้าคิด กล้าวิจารณ์แบบตรงไปตรงมาของพระมหาไพโรวัลย์ วรธรรมโน จนเกิดเป็นกระแสพุทธนิยมหัวก้าวหน้าที่ได้รับความนิยมจากคนรุ่นใหม่อย่างล้นหลามขึ้นในสังคมไทย⁸⁹ ด้วยการถ่ายทอดสด (streaming) ผ่านช่องทางออนไลน์ ก่อนจะขยายสู่การให้สัมภาษณ์ตามรายการโทรทัศน์ และการรับเชิญแสดงปาฐกถาเกี่ยวกับกรณีพิพาททางสังคมกับวงการพระพุทธศาสนาในหลาย ๆ ครั้ง แต่ถึงกระนั้นก็ยังมีกระแสการวิพากษ์วิจารณ์ถึงอากัปกริยาคล้ายปูชนียที่พระภิกษุไม่พึงจะแสดงออก เช่นการพูดจาเสียดสีตามทัศนะทางอารมณ์ ตอบคำถามจากญาติโยมที่เน้นความตลกขบขันสร้างเสียงหัวเราะและคึกคะนอง เป็นผลให้จุดยืนด้านการนำเสนอพระพุทธศาสนาแบบร่วมสมัยเพื่อลดช่องว่างทางความเข้าใจแก่คนรุ่นใหม่ในสังคมไทยตกเป็นเรื่องรองลงไปอย่างน่าเสียดาย

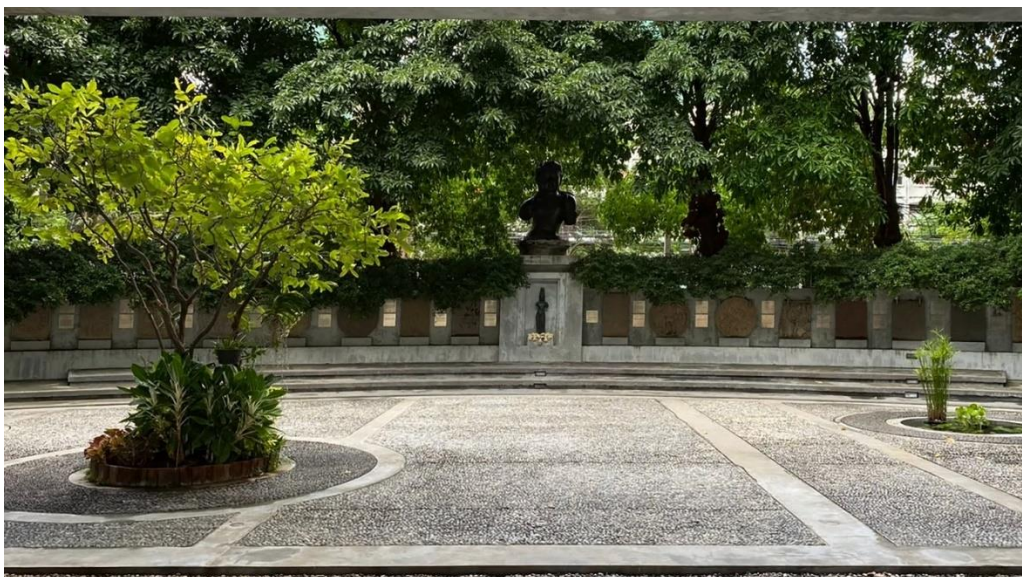
ท่าทีของการปรับตัวตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของสถาบันพระพุทธศาสนาและพระเถระที่ให้ความสำคัญกับพื้นที่ทางสังคมเป็นอีกกระบวนการวิธีที่เกิดขึ้นผ่านสื่อในรูปแบบต่าง ๆ ตั้งแต่หนังสือ บทความ วิดีทัศน์การแสดงปาฐกถาตลอดจนการถ่ายทอดสดผ่านช่องทางออนไลน์ ซึ่งถือเป็นการตอบสนองที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตตามแบบอย่างสมัยใหม่ที่เรียกร้องความสะดวกสบายและการเข้าถึงข่าวสารข้อมูลด้วยอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์เพื่อขยับลดช่องว่างด้านการเข้าถึงความเข้าใจในพระพุทธศาสนาให้ลดลงได้ดีทีเดียว หากแต่สิ่งที่ยังต้องพึงระวังนั่นก็คือหลักเกณฑ์ทางความคิดแบบอัตโนมัติที่สามารถเกิดขึ้นในทุกขณะของทัศนะและจริยวัตรทางการถ่ายทอดของผู้นำเสนอแ่งมุมผ่านสื่อทั้งจากความนิยมจากสังคม

⁸⁸ สมบัติ จันทรวงศ์, “พระพยอมกับสังคมไทย,” วารสารพระพุทธศาสนา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 4, 3 (กันยายน-ธันวาคม 2540): 33.

⁸⁹ ไพโรวัลย์ วรธรรมบุตร, “ที่ 1 สร้อยมงจะมาร่วงในเวทนี้มันก็ไม่ได้,” [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2566 เข้าถึงได้จาก https://www.youtube.com/watch?v=Z9_3aAa72L8&t=797s

กระแสวิพากษ์วิจารณ์ และผลประโยชน์ในมิติต่าง ๆ จนทำให้เกิดความฝักใฝ่ในสถานภาพทางโลกจนหลงลืมบทบาทหน้าที่หลักอันพึงจะยึดถือก็คือการสั่งสอนให้เกิดความเข้าใจทางพระพุทธศาสนาทั้งในมิติที่เรียบง่ายสามารถประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน และความเข้าใจเชิงลึกด้านปริยัติธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาความทุกข์ทางใจที่เพิ่มจำนวนอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน

2.6.4 พื้นที่ทางพระพุทธศาสนาแบบร่วมสมัยสำหรับคนรุ่นใหม่ในสังคมไทย

ภาพที่ 43 บรรยากาศอันเงียบสงบภายใต้สถาปัตยกรรมแบบเรียบง่ายและถ่อมตัวของหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ

ที่มา : ผู้ศึกษา

อย่างไรก็ดีในปัจจุบันยังมีกระแสวิพากษ์วิจารณ์ผ่านการนำเสนอข่าวสาร ภาพ หรือ วิดีทัศน์ในทางลบตามสื่อโทรทัศน์และช่องทางออนไลน์ของบุคลากรในสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทหาร ครู/อาจารย์ รวมถึงพระสงฆ์ อย่างต่อเนื่อง มีเป็นผลให้เกิดภาพจำตลอดจนทัศนคติในแง่ลบต่อสถาบันเหล่านี้มากขึ้นไปเรื่อย ๆ อีกทั้งความรู้เกี่ยวกับพระพุทธเจ้ายังถูกแทนที่ด้วยความศรัทธาตามมนต์ของลัทธิผี หรือบุคคลทางประวัติศาสตร์จากแบบเรียนวิชาพระพุทธศาสนามากกว่าสภาวะแห่งบุคคลผู้ตรัสรู้แจ้งเห็นความเป็นไปตามหลักธรรมชาต⁹⁰ เพราะฉะนั้นจึงนับว่าไม่ใช่เรื่องแปลกที่ในปัจจุบันมีการทำขนมหรือวัตถุต่างๆ

⁹⁰ พระไพศาล วิสาโล, *พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต*, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2543), หน้า 9.

ออกมาในรูปแบบของพระพุทธรูปหรือพระเครื่องให้เห็นบ่อยครั้ง อีกทั้งการเข้าวัดก็ล้วนเพื่อกราบไหว้ขอพรเพื่อความสำเร็จในทางโลก และความก้าวหน้าในการดำเนินชีวิตเป็นส่วนใหญ่ แต่ถึงกระนั้นเองคนรุ่นใหม่ร้อยละ 92.4 ก็เห็นตรงกันว่าหลักธรรมปรัชญาทางพระพุทธศาสนายังคงมีความสำคัญในการดำเนินชีวิตให้เกิดความปกติสุขต่อสังคมในภาพรวม⁹¹ ซึ่งถือเป็นจำนวนที่มากพอสมควร

การปรับตัวของพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นในประเทศไทยยังมีอีกหนึ่งกรณีที่น่าสนใจให้ความสำคัญด้านธรรมปรัชญาเป็นหลักในการออกแบบพื้นที่ทางสถาปัตยกรรม ด้วยวิธีการลดรูปเพื่อผ่อนคลายความแข็งเกร็งในแง่ความรู้สึกที่มีต่อพื้นที่จากรูปลักษณ์เชิงองค์ประกอบและแนวแกนอาคารของวัด สู่แนวทางที่ให้ความสำคัญกับคุณลักษณะเชิงพื้นที่และภาษาทางสถาปัตยกรรมแบบเรียบเกลี้ยงเพื่อสะท้อนความสงบสมถะ เรียบง่าย เบาสบาย ของอาคารโรงมหรสพทางวิญญูณ สู่อาคารทางการเรียนรู้พระพุทธศาสนาด้วยกิจกรรมแบบร่วมสมัยที่ได้รับแรงบันดาลใจจากพุทธสถาปัตยกรรมแบบอริยวาสีของสวนโมกขพลาราม จ.สุราษฎร์ธานี สำหรับคนรุ่นใหม่อย่าง หอจดหมายเหตุพุทธทาสอินทปัญญา ด้วยการจัดกิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการ (workshop) กลุ่มภวนาวีถีเมือง⁹² จากความตั้งใจที่จะสื่อสารสถานะแห่งการภวนาวีถีที่เกิดขึ้นพร้อมกับการดำเนินชีวิตประจำวันของคนเมือง เช่น การจัดดอกไม้, การวาดภาพระบายสีน้ำ, การแสดงละคร, การเล่นเกม, การฝึกโยคะ และการเดินชมงานแสดงศิลปะที่แฝงไว้ด้วยปริศนาธรรม อีกทั้งการศึกษาพุทธศาสนาปรัชญาในเชิงลึกอย่างเช่นการลงมือปฏิบัติจริง การเข้าร่วมการแสดงปาฐกถาสนทนาธรรม ตลอดจนการประกอบศาสนพิธีในวาระสำคัญทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ และการสืบค้นข้อมูลทางธรรมจากระบบอิเล็กทรอนิกส์หรือสโมสรธรรมทานที่รวบรวมหนังสือ บทความจากงานวิจัย รวมถึงวิถีทัศน์การบรรยายของท่านพุทธทาสภิกขุเอาไว้ด้วยกัน⁹³ พร้อมกับการพักผ่อนทางกายด้วยพื้นที่ซึ่งเชื่อมต่อเข้ากับสวนสาธารณะใจกลางเมืองอย่างสวนวชิรเบญจทัศ เพื่อสร้างสถานะแห่งการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับผู้เข้าร่วมโครงการด้วยความสงบทางกายและความเข้าใจหลักธรรมหลากหลายแง่มุมผ่านกระบวนการต่าง ๆ ในพื้นที่ซึ่งจัดเตรียมไว้ในโครงการ

⁹¹ Paisan Ekkakul and Pongsakorn Pimphanit, "Characterizations of Thai educational students in millennium generation era," 9182-9191.

⁹² หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญญา -BIA-, "ตราสัญลักษณ์และสรุปภาพรวม," [วิถีทัศน์], กรุงเทพฯ, 2560.

⁹³ มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญญา, รายงานผลการดำเนินงานปี 2558 - 2559, (กรุงเทพฯ :ม.ป.ท.,2559), 42.

ด้วยบทบาทและท่าทีของหอจดหมายเหตุพุทธทาสอินทปัญโญ ที่ต้องการจะฟื้นฟูพื้นฐานความเข้าใจและนำเสนอเนื้อหาของพระพุทธศาสนาอย่างครบถ้วนในทุกแง่มุมด้วยวิธีการอันร่วมสมัย เพื่อเจาะกลุ่มเป้าหมายอย่างคนรุ่นใหม่ที่ต้องดำเนินชีวิตอย่างเร่งรีบ รวดเร็ว อิทธิพลของกระแสทุนนิยม วัฒนธรรมทางวัตถุและหลักเกณฑ์ทางความคิดที่หล่อหลอมให้เกิดโลกวิสัยแบบอิตินิยมนั้นได้รับความสนใจจากสังคมไทยไม่น้อย เมื่อพิจารณาจากตัวเลขในสถิติของจำนวนผู้ใช้สอยโครงการในแต่ละกิจกรรม⁹⁴ ซึ่งข้อมูลจากการลงสำรวจการใช้งานในพื้นที่จริงสามารถจำแนกกลุ่มผู้ใช้สอยออกเป็น 2 หมวด โดยในส่วนแรกเป็นกลุ่มที่ให้ความสนใจตลอดจนเข้าร่วมปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นการสัมมนา ชมการแสดงละครสั้นเกี่ยวกับสาระทางพุทธธรรม การจัดดอกไม้ประกอบศาสนพิธีซึ่งจัดขึ้นในโครงการตลอดจนการสืบค้นข้อมูล อ่านหนังสือ และเดินชมนิทรรศการจัดแสดงงานศิลปะและปริศนาธรรมอย่างสนใจซึ่งในกลุ่มผู้ใช้งานประเภทนี้จะเป็นคนในช่วงวัยทำงานไปจนถึงผู้สูงอายุ หากแต่กลุ่มที่ 2 คือกลุ่มผู้ใช้สอยที่เข้ามาใช้พื้นที่เพื่อพักผ่อนอิริยาบถ อาทิเช่น การถ่ายรูป นั่งเล่น ดื่มกาแฟ นั่งทำงาน รวมกลุ่มพูดคุยโดยไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมหลักของโครงการแต่อย่างใด ทั้งนี้ผู้ใช้สอยในกลุ่มที่ 2 นั้นจะเป็นกลุ่มช่วงวัยผู้ใหญ่ตอนต้นลงไปถึงกลุ่มนักเรียน นักศึกษามากกว่าผู้ใช้สอยโครงการในส่วนแรก ทั้งนี้ด้วยเหตุผลอันเนื่องมาจากกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการในต้องใช้เวลาค่อนข้างมากในแต่ละส่วน ประกอบกับทุกกิจกรรมที่จัดขึ้นในโครงการนั้นยังจำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจหลักปรัชญาพระพุทธศาสนาในระดับที่สูงกว่าพื้นฐานทางความเข้าใจของกลุ่มเป้าหมาย มีผลให้ความตั้งใจของโครงการที่พยายามเชื้อเชิญคนเมืองและคนรุ่นใหม่ที่กำลังเผชิญกับปัญหาความทุกข์ทางใจด้วยกระแสวัฒนธรรมทางสังคมนั้นยังไม่สามารถทำได้มากพอ

⁹⁴ มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ, รายงานผลการดำเนินงานปี 2558 – 2559, 93.

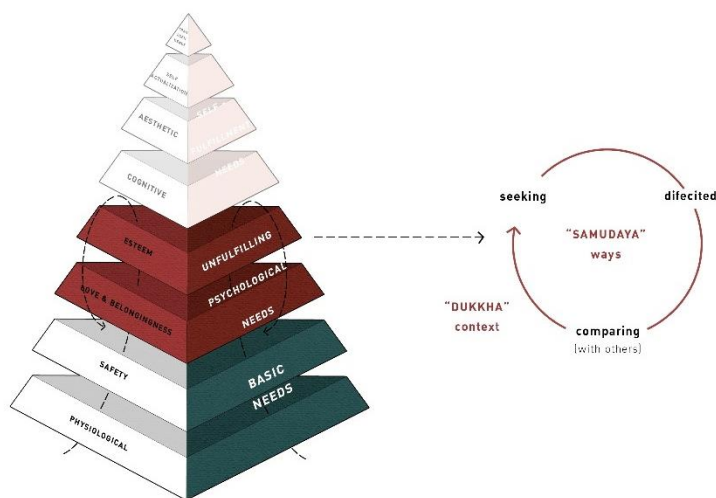
บทที่ 3

แนวความคิดในการออกแบบ

3.1 สรุปทฤษฎีจิตวิทยา

ภายหลังการศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีทางจิตวิทยาว่าด้วยจิตวิเคราะห์และลำดับชั้นของความ ต้องการในมนุษย์ พบว่าเมื่อนำมาเทียบเคียงเข้ากับคุณลักษณะเฉพาะของกลุ่ม Generation ME ซึ่งเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ดีดำเนินชีวิตไปพร้อมกับความต้องการในระดับที่สูง เป็นผลให้เกิดความทุกข์ทางใจ จากความขาดแคลนในแง่ของปัจจัยทั้งทางกายภาพและจิตใจที่ตามมาอยู่เสมอ อีกทั้งพฤติกรรมการ ดำเนินชีวิตที่เสพติดการใช้สื่อสังคมออนไลน์ซึ่งมักจะนำเสนอภาพจำหรือค่านิยมของคุณภาพชีวิตที่ดี และเป็นที่ไม่ใฝ่ฝันให้เห็นอยู่เสมอ ล้วนแต่จะทำให้เกิดการเปรียบเทียบกับสภาพการณ์ของวิถีชีวิตตนเอง จนก่อให้เกิดความรู้สึกขาดแคลนและนำไปสู่การแสวงหาอย่างไม่มีจุดหมายเกิดเป็นวงจรทางความคิด ที่ผลิตซ้ำในที่สุด สถานการณ์ดังกล่าวจึงเป็นบ่อเกิดของเหตุที่จะนำไปสู่ผลปรากฏที่ตามมามากมาย เช่น ความจืดจาง ความอดทน หรือสมาธิที่สั้นลง การแสดงออกทางอารมณ์ที่ฉุนเฉียว ปัญหาการ ล่องลอยที่สร้างความสูญเสียทั้งร่างกาย จิตใจ และทรัพย์สินที่เพิ่มมากขึ้นในสังคมไทย และเมื่อผนวก สถานการณ์ทั้งภายในและภายนอกเข้าด้วยกันแล้ว บริบทแวดล้อมของสังคมในยุค Generation ME จึงยิ่งเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งที่ปลุกเร้าความรู้สึกที่เป็นทุกข์ให้ยิ่งชัดเจนนขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เปรียบเสมือนวังวน ของบริบทที่จับต้นชนปลายได้ยากขึ้นทุกที

เพราะฉะนั้นหากพิจารณาตามหลักการของทฤษฎีลำดับชั้นทางความต้องการในมนุษย์ของ Depoy and Gilson ซึ่งให้นิยามเป็นแผนภาพรูปพีระมิดแบบแบ่งชั้นออกเป็น 8 ส่วน โดยที่ความต้องการในแต่ละชั้นจะต้องถูกเติมเต็มในระดับที่บุคคลนั้นรู้สึกเพียงพอแล้ว จึงจะสามารถยับยั้งความต้องการสู่ระดับถัดไปได้ ซึ่งแน่นอนว่าหากลำดับทางความต้องการสามารถข้ามผ่านทุกระดับไปจนถึงขั้นสูงสุดได้ ปัญหาของสังคมก็จะคลี่คลายและเบาบางลงจากสำนักภายในที่มุ่งเน้นการดำรงตนเพื่อ ประโยชน์สุขของผู้อื่น สภาวะเชิงอุดมคติเช่นนั้นนับว่าเป็นเรื่องที่จะเกิดขึ้นได้ยากหากบุคคลดังกล่าว ยังขาดความเข้าใจที่จะเข้ามาเป็นเครื่องกำกับ เพื่อเติมเต็มความต้องการด้านจิตใจให้เกิดความ ตระหนักรู้และเข้าใจ จนพร้อมที่จะยกระดับสู่การพัฒนาตนเองสู่ระดับที่สูงขึ้นต่อไป

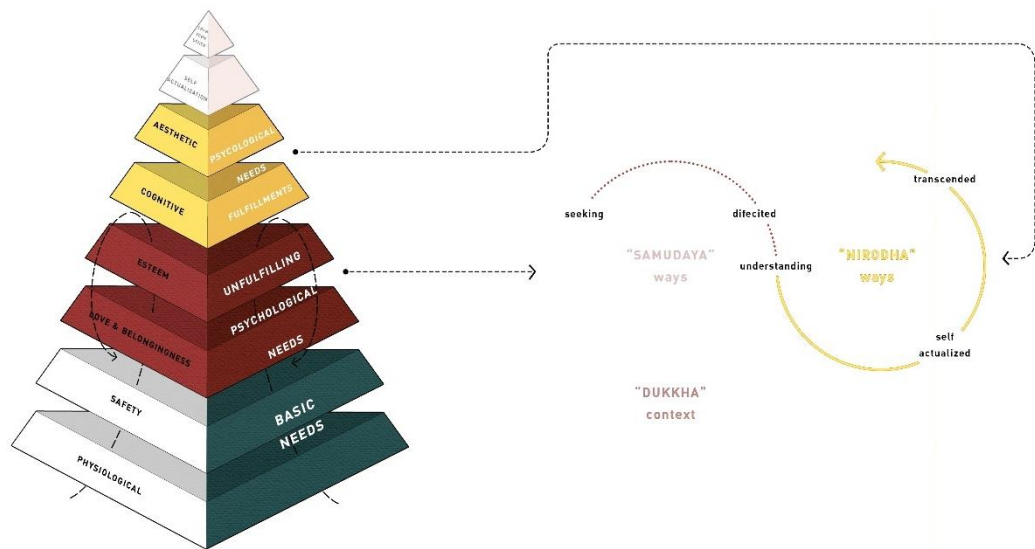
ภาพที่ 44 แผนภาพแสดงการวิเคราะห์ปัญหาของคนรุ่นใหม่ ด้วยทฤษฎีของมาสโลว์

ที่มา : ผู้ศึกษา

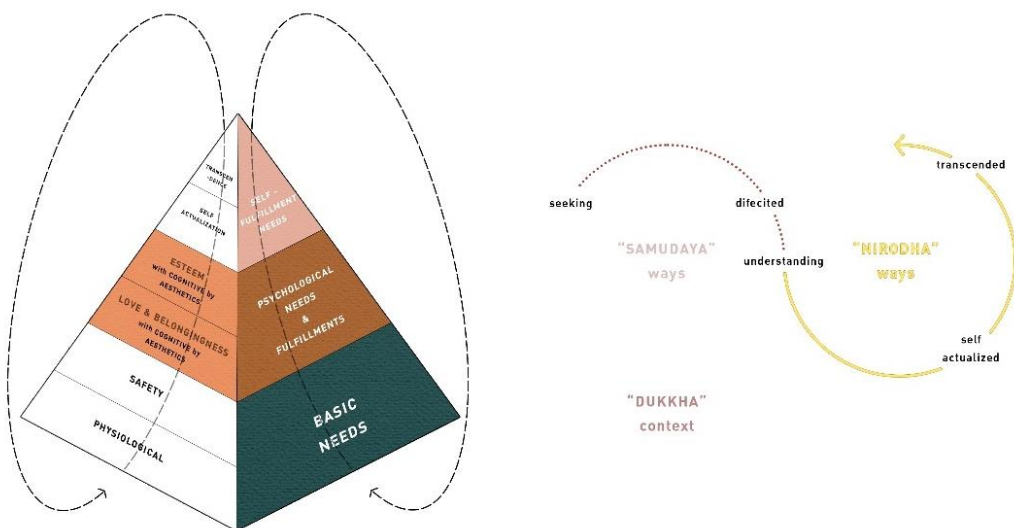
กล่าวคือปัญหาซึ่งแสดงให้เห็นผ่านแผนภาพนั้นอยู่ที่ระดับความต้องการในชั้นที่ 3 และ 4 นั่นก็คือความต้องการความรักและการยอมรับ และความต้องการความเคารพนับถือจากตนเองหรือบุคคลอื่น ความต้องการในลักษณะดังกล่าวจัดอยู่ในหมวดหมู่ของความต้องการทางจิตใจที่จะได้รับจากการเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในสังคมแต่ละกลุ่ม ทั้งนี้เมื่อพิจารณาจากพฤติกรรมของกลุ่ม Generation ME ที่มีพฤติกรรมชอบเข้าสังคมอยู่ทั้งในโลกความจริงและโลกเสมือน กล่าวคือมีตั้งแต่การพบปะกันแบบปกติ หรือการเข้าสมาคมในสื่อสังคมออนไลน์ที่รวมเอาผู้คนที่มีความสนใจอันหลากหลายมาไว้ร่วมกัน ซึ่งหมายรวมถึงการชอบเข้าสังคมหลายกลุ่มมากกว่ากลุ่มชั่วรุ่น (Generation) อื่นๆ ส่งผลให้ความต้องการดังกล่าวนั้นยากที่จะถูกเติมเต็มได้ นอกจากนั้นด้วยวิถีชีวิตที่ดำเนินไปด้วยการเสพสื่อจากสังคมออนไลน์ยิ่งกระตุ้นให้เกิดการเปรียบเทียบตนเองกับผู้อื่นได้ง่ายยิ่งขึ้น สุดท้ายเมื่อเกิดความรู้สึกขาดแคลนขึ้นมาภายในใจแล้ว สิ่งต่างๆ จึงตามมาตามที่ได้กล่าวไว้ในข้างต้น ผู้ศึกษาจึงให้นิยามกับรูปของบริบทในการดำเนินชีวิตแบบนี้ว่า **“ทุกขบริบท”** อันขับเคลื่อนไปด้วยความไม่เข้าใจและการแสวงหาเป็นนามหรือเหตุเรียกว่า **“สมุทัยวิถี”**

ทว่าเมื่อพิจารณาต่อไปจะเห็นว่าในลำดับขั้นที่ 5 และ 6 นั้นเป็นความต้องการที่จะเข้าใจในตนเองโดยใช้หลักปรัชญาทางศาสนาและศิลปะเป็นเครื่องมือ เช่นนั้นแล้วหากนำเอาหลักการข้างต้นมาประยุกต์ใช้และสร้างความเข้าใจไปพร้อมกับการได้รับความต้องการในลำดับก่อนหน้า (ลำดับที่ 3-4) ความรู้สึกเพียงพอจึงจะสามารถเกิดขึ้นได้จากความเข้าใจในตนเองรวมถึงบริบทแวดล้อมและพร้อมที่จะพัฒนาศักยภาพของตนเองให้ถึงขีดสุด เพื่อหวนกลับมาอุทิศตนสู่สังคมต่อไป กระบวนการ

ดังกล่าวเท่ากับการสร้างความเข้าใจและการตระหนักรู้ให้วิถีแบบเดิมนั้นผ่อนคลายเช่นเดียวกันการ
ทบทวนแบบย้อนกลับ ผู้ศึกษาจึงเห็นว่าสมควรจะนิยามกระบวนการเช่นนี้ว่า **นิโรธวิถี** ซึ่งทำหน้าที่
เป็นนาม สู่การสร้างรูปของบริบทใหม่ที่เรียกว่า **มรรคบริบท** หรือบริบทแห่งการดับทุกข์ซึ่งเท่ากับการ
เข้ามาละลายบริบทเดิมให้สลายรูปไปนั่นเอง

ภาพที่ 45 แผนภาพแสดงการแก้ปัญหาด้วยหลักปรัชญาและสุนทรียศาสตร์
ที่มา : ผู้ศึกษา

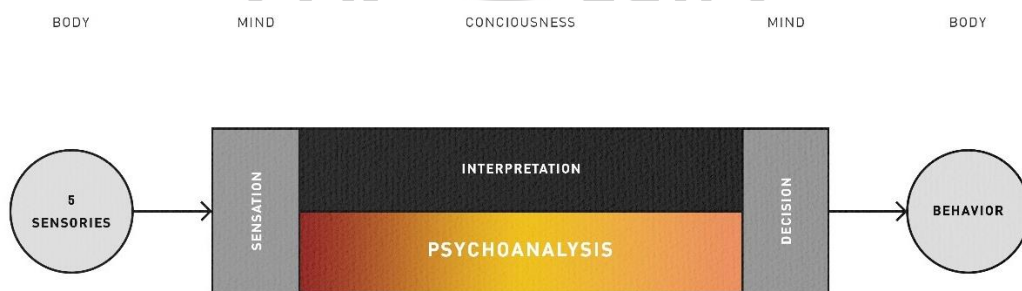
ภาพที่ 46 แผนภาพแสดงการผนวกความต้องการให้เหลือเพียง 6 ชั้น
ที่มา : ผู้ศึกษา

กระบวนการวิธีทั้งหมดที่ได้กล่าวมานี้จึงคล้ายกับการ**ถอดบริบทและถอดวิถี**แบบเดิมเพื่อแสดงให้เห็นถึงปัญหาอันเป็นหลักใหญ่ที่กลุ่มคนรุ่นใหม่กำลังเผชิญด้วยความตระหนักรู้และเข้าใจถึงความ เป็นมายาภาพที่ห้อมล้อมเป็นบริบทและวงจรที่สร้างความทุกข์ให้เกิดขึ้นจากภายใน สู่กระบวนการ **สลายวิถี**ด้วยหลักปรัชญาทางศาสนาและศิลปะเพื่อสร้างความสามารถในการ**สลายบริบท**ผ่านการ ทบทวนจะเข้าใจจริงต่อไป ทั้งหมดนี้จึงเป็นที่มาของคำสำคัญ (Keyword) ที่จะนำไปสู่การออกแบบ ต่อไปก็คือ

“... ถอดรูป .... ถอดนาม .... สลายนาม .... สลายรูป ....”

ทั้งนี้หากพิจารณาตามทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของ ซิกมันด์ ฟรอยด์ จะเห็นว่าในการทำงานเชิง โครงสร้างของจิตมนุษย์อันประกอบด้วย Id Ego และ Superego ซึ่ง Id กับ Superego จะทำหน้าที่ ถ่วงดุลกันก่อนแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมผ่าน Ego เช่นนั้นแล้วเมื่อบุคคลรู้สึกขาดแคลนตามที่ได้ กล่าวมาในข้างต้นจะยิ่งเป็นตัวกระตุ้นให้ Id มีความแข็งแกร่งมากขึ้นซึ่งพร้อมจะควบคุม Ego โดย ปราศจาก Superego เพราะฉะนั้นหากนำเอาหลักการทางศีลธรรมหรือ Superego เข้ามาเป็น เครื่องมือในการสร้างความตระหนักรู้และความเข้าใจในตนเองเพื่อการควบคุมสัญชาตญาณไม่ให้ สามารถแสดงออกได้อย่างอิสระแล้ว พฤติกรรมที่จะแสดงออกมานั้นจะไม่มีเจตจำนงค้ำใช้ความ ต้องการส่วนตัวเป็นที่ตั้งเจือปนอยู่ หรือหากมีก็จะถูกหลักศีลธรรมนั้นกำกับไว้ให้เบาบางลงนั่นเอง

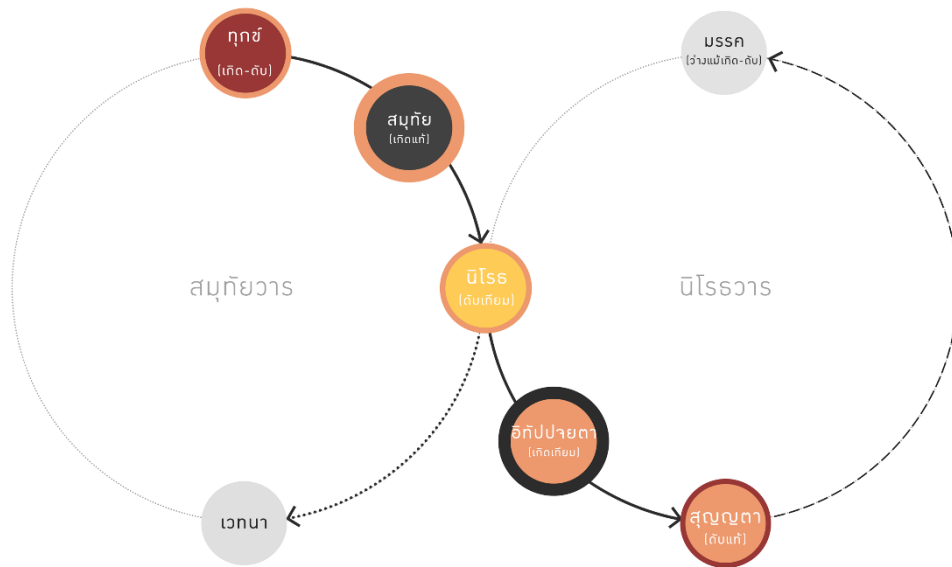

ภาพที่ 47 แผนภาพแสดงแก้ปัญหาตามทฤษฎีจิตวิเคราะห์
ที่มา : ผู้ศึกษา

3.2 สรุปหลักการของปฏิจสุมุปาบท

หลังจากการทำความเข้าใจถึงหลักปรัชญาว่าด้วยการเกิดและดับของทุกข์ในเบื้องต้นแล้ว ผู้ศึกษาเห็นว่าความสามารถที่จะสร้างความเข้าใจเพื่อนำไปสู่มโนทัศน์ใหม่ให้เกิดขึ้นเพื่อการสลายรูปได้นั้น ไม่สามารถเกิดขึ้นได้เพียงการพิจารณาถึงการอาศัยกันของนามและรูปซึ่งเป็นเหตุและจบลงด้วยสภาวะแห่งการดับด้วยปัญญาเท่านั้น เนื่องจากในปัจจุบันช่องว่างระหว่างคนรุ่นใหม่และความเข้าใจในหลักปรัชญาทางพระพุทธศาสนานั้นมีมากขึ้นกว่าเดิม จึงทำให้ความสามารถที่จะเข้าใจหลักธรรมขั้นสูงนั้นเป็นไปได้ยากจึงจำเป็นต้องมีการทบทวนเพื่อทดสอบและเน้นย้ำความเข้าใจให้เห็นจริงผ่านการปฏิบัติภายในโครงการอีกครั้งหนึ่ง จึงจะสามารถสร้างความเข้าใจอย่างแท้จริงให้เกิดขึ้นจากภายในได้

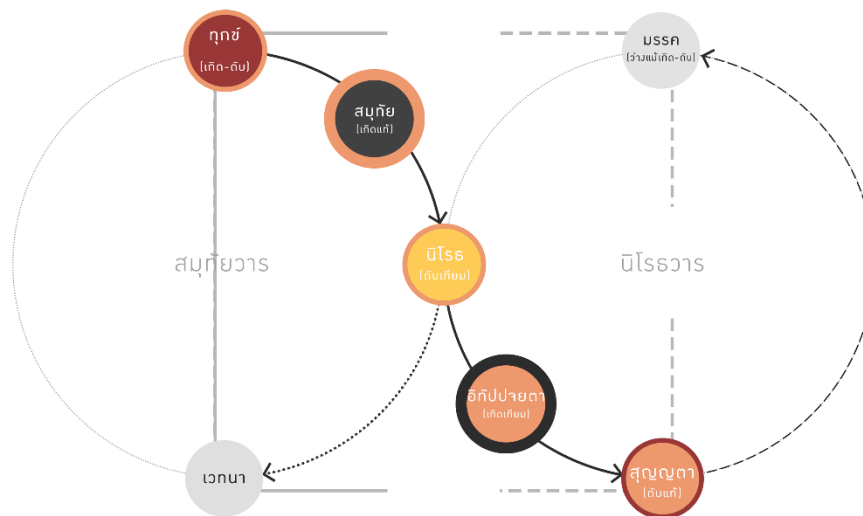
เช่นนั้นแล้วเมื่อพิจารณาจากแผนภาพในบทก่อนหน้า ที่ทำการผนวกเอาหลักอริยสัจ 4 เข้ามาเพื่อย่นย่อให้หลักปฏิจสุมุปาบทนั้นกระชับและรวบรัดขึ้น การพิจารณาในลำดับต่อไปจึงจะเป็นส่วนเพิ่มเติมจากวงจรที่ 1 ที่เป็นการหมุนแบบเกิด หรือสมุทัยวาร ซึ่งเริ่มขึ้นจากการตระหนักรู้ในทุกข์ และพิจารณาถึงเหตุก็คือนามรูป ก่อนที่จะตัดตอนในขั้นแรกด้วยปัญญาให้จบลงที่ผัสสะ กระบวนการเช่นนี้จึงนับว่าเป็นการเริ่มต้นขึ้นด้วยการทำความเข้าใจการเกิดแบบแท้ สู่อันดับแบบเทียม กล่าวคือการเกิดแบบแท้เป็นการเกิดโดยการอาศัยกันของนามและรูปก่อนจะดับลงตามธรรมชาติด้วยกฎแห่งไตรลักษณ์ ทว่าการดับในที่นี้หากขาดความเข้าใจด้วยปัญญาอย่างแท้จริงแล้วก็พร้อมที่จะนำไปสู่การเกิดใหม่ได้เสมอ การดับในลักษณะที่ว่าเป็นจึงเปรียบเสมือนการดับแบบเทียม เพราะฉะนั้นหากต้องการให้สภาวะของการดับนั้นคงสภาพหรือการดับที่จะไม่นำไปสู่การเกิดใหม่ ความเข้าใจจริงหรือพุทธิปัญญาจึงจำเป็นจะต้องถูกสร้างให้เกิดขึ้นผ่านการทบทวนแบบย้อนกลับอีกครั้งหนึ่ง หรือการวางหมุนแบบนิโรธวาร การทบทวนเช่นนี้จึงเทียบได้กับการเกิดแบบเทียม ซึ่งก็คือการจำลองสภาวะการเกิดเพื่อให้เห็นถึงเวทนาซึ่งทำหน้าที่เปรียบเสมือนนามอีกชุดหนึ่งที่พร้อมจะนำไปสู่การเกิดรูปของทุกข์ได้โดยสมบูรณ์หากไม่มีสมาธิตั้งมั่นให้สติปัญญาในขั้นต้นนั้นคงตัวได้ กระบวนการเกิดเทียมจึงนับเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องเพิ่มเติมแทรกเข้ามาเพื่อขัดเกลาและทดสอบปัญญาในขั้นให้เฉียบคมเพื่อพัฒนาสู่ปัญญาในระดับสูงหรือความดับไม่เหลือที่จะไม่ปรุงไปสู่การเกิดใหม่นั้นเอง

ภาพที่ 48 แผนภาพแสดงการแทรกการเกิดเทียมและความดับแท้เข้าไปในวงจรของปฏิจจสมุปบาท
แบบนิโรธวาร
ทิวา : ผู้ศึกษา

เมื่อพิจารณาตามแผนภาพด้านบนผู้ศึกษาจึงให้สีที่แตกต่างกัน โดยในวงจรที่ 1 จะเป็นการให้สีที่มีความหมายดังนี้ สีแดงหมายถึงสติซึ่งทำหน้าที่พิจารณาวิชชาอันเป็นจุดกำเนิดของทุกข์ สีเทาเข้มหมายถึงนามรูปหรือสมุทัยอันเป็นเหตุของทุกข์อันเป็นส่วนสำคัญจะต้องพิจารณาอย่างเข้มงวด และสีเหลืองหมายถึงปัญญาที่จะต้องตัดตอนวงจรที่ 1 ให้หยุดลงที่ผัสสะ ส่วนการล้อมกรอบด้วยสีส้มหมายถึงระดับของสมาธิ ซึ่งจะทำหน้าที่ควบคุมจิตให้เกิด สติ เพื่อใช้พิจารณานามรูป และปัญญาเพื่อตัดตอนให้ได้เสียในก่อน หลังจากนั้นในส่วนถัดไปซึ่งเป็นวงกลมสีส้มและล้อมกรอบด้วยสีต่างๆ แบบสลับกัน จึงหมายถึงการทดสอบสมาธิจากภายในจิตผ่านการพิจารณาสาระแบบย้อนกลับ

ทั้งนี้หากพิจารณาในเชิงความสัมพันธ์แบบนามรูปจากแผนภาพจะเห็นว่าเวทนาซึ่งอยู่ในตำแหน่งตรงข้ามกับทุกข์หรือวิชชานั้นมีหน้าที่เปรียบเสมือน นาม ที่จะพร้อมก่อให้เกิด รูป ของทุกข์ เช่นเดียวกันกับการดับแท้ซึ่งจะเป็นนามใหม่หรือการสลายนามสู่การสลายรูปที่จะเกิดขึ้นด้วยมรรคหรือหนทางแห่งการดับ สัญลักษณ์เชิงเส้นจึงเกิดขึ้นทับลงในแผนภาพวงกลมเป็นรูปสีเหลี่ยมเพื่อชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ดังกล่าวนั่นเอง

ภาพที่ 49 แผนภาพแสดงความสัมพันธ์ของการเกิด-ดับแบบแท้และเทียมที่ผนวกกับเส้นแสดง
ความสัมพันธ์แบบนาม-รูป
ที่มา : ผู้ศึกษา

3.3 สรุปขอบเขตของโครงการ

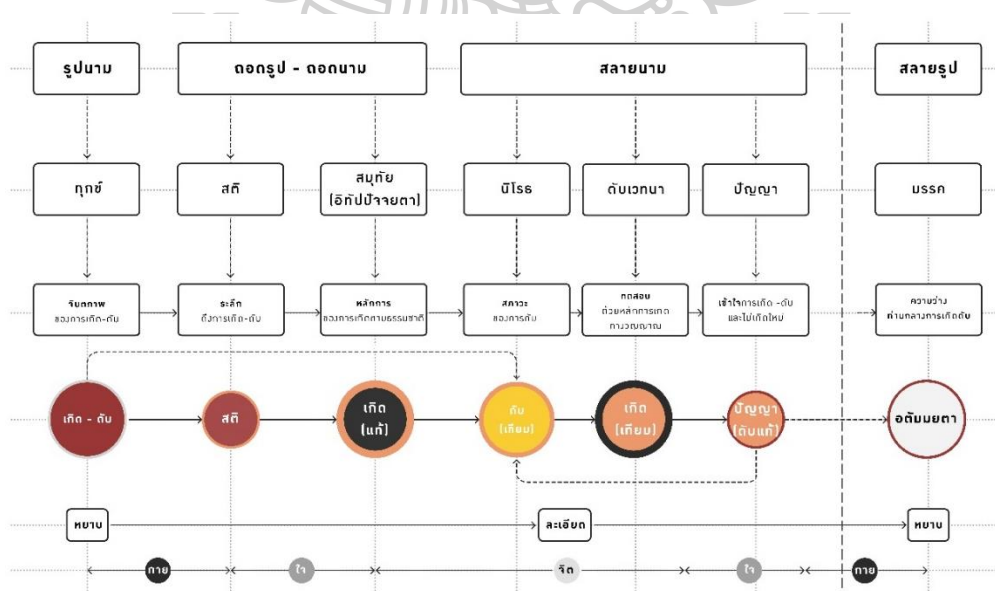
เมื่อสรุปทฤษฎีจนได้มาซึ่งสำคัญในการออกแบบ และการวิเคราะห์หลักการของปฏิจจสมุปบาทเรียบร้อยแล้ว ผู้ศึกษาจึงเริ่มกระบวนการผนวกสาระทั้ง 2 อย่างเข้าด้วยกัน โดยเห็นว่ก่อนเริ่มต้นกระบวนการถอดรูปและนามนั้น จำเป็นจะต้องมีการเกริ่นนำที่แสดงให้เห็นผลของการอาศัยกันแห่งรูปและนามเสียก่อน จากนั้นจึงเริ่มการถอดรูปและนามออกพร้อมกัน เนื่องจากทั้งสองสิ่งนี้เป็นปัจจัยซึ่งกันและกันเกิดเป็นความหมายเสมอ เพราะฉะนั้นหากถอดสิ่งใดสิ่งหนึ่งออกจึงเท่ากับถอดอีกสิ่งหนึ่งด้วยในเวลาเดียวกัน อีกทั้งการสลายรูปคือเป้าหมายสุดท้ายที่ผู้ใช้สอยโครงการจะนำไปปฏิบัติต่อในภายหลัง จึงทำให้เมื่อนำคำสำคัญที่ได้กำหนดไว้มาคลี่ออกเป็นแผนภาพเชิงเส้น (Linear) จะสามารถจัดออกมาได้เป็น 3+1 ขั้นตอนดังนี้

รูปนาม - ถอดรูป ถอดนาม - สลายนาม | สลายรูป

และเมื่อผนวกกับหลักปฏิจจสมุปบาทที่คลี่คลายออกมาให้เหลือเพียง 6 ส่วนแล้ว จะสามารถจำแนกออกเป็นพื้นที่และสาระได้ดังนี้

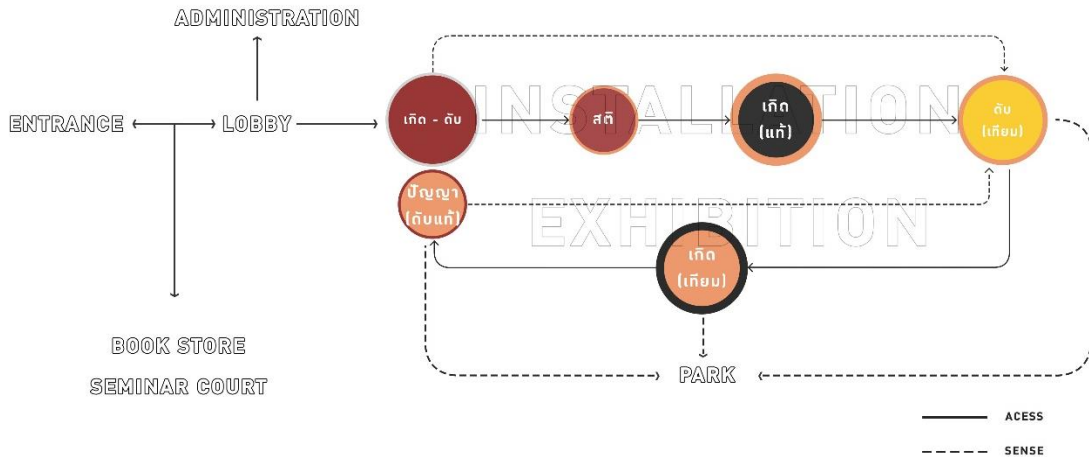
1. ส่วน**รูปนาม** ประกอบด้วยพื้นที่**เกิด-ดับ** เพื่อเกริ่นนำในส่วนต้นถึงจินตภาพของการเกิด-ดับหรือทุกข์สภาวะ
2. ส่วน**ถอดรูป-ถอดนาม** ประกอบด้วยพื้นที่ **สติ** และ **เกิดแท้** โดยที่สติจะนำเสนอถึงการระลึกเห็นนามและรูปที่กำลังจากอาศัยกันเกิดขึ้นก่อนที่เกิดแท้จะนำเสนอหลักการของการเกิดตามกฎแห่งธรรมชาติที่จะนำไปสู่การดับต่อไป
3. ส่วน**สลายนาม** ประกอบด้วยพื้นที่ **ดับเทียม เกิดเทียม และดับแท้** โดยส่วนดับเทียมจะเป็นส่วนเกริ่นนำของขั้นตอนการสลายนามผ่านการนำเสนอสภาวะแห่งการดับที่ยังหลงเหลือจริตที่พร้อมจะนำไปสู่การเกิดใหม่ได้ ก่อนส่งต่อไปยังส่วนเกิดเทียมเพื่อทดสอบปัญญาด้วยการเกิดทางวิญญาน และจบลงด้วยการดับแท้ที่เกิดความเข้าใจอย่างสมบูรณ์ผ่านการเรียนรู้และทดสอบจากพื้นที่ทั้ง 5 ส่วนก่อนหน้า ถือเป็นส่วนที่จะส่งต่อไปยังขั้นตอนการ**สลายรูป**ภายนอกโครงการต่อไป

การเรียนรู้ทั้งหมดนี้จึงคล้ายกับการเรียนรู้ตามขั้นตอนการปฏิบัติตามวิถีของพระพุทธศาสนา กล่าวคือการพิจารณาไถ่ระดับจะมิติที่หยาบสู่มิติที่ละเอียด ก่อนจะทบทวนไล่จากมิติที่ละเอียดกลับออกสู่มิติที่หยาบ เช่นเดียวกับการไถ่ระดับการเรียนรู้ตามทฤษฎีทางจิตวิทยาที่ไล่ตั้งแต่การรับรู้จากภายนอกสู่ภายใน และประมวลผลจากภายในกลับไปออกสู่ภายนอกอีกครั้งหนึ่ง

ภาพที่ 50 แผนภาพแสดงการจัดหมวดหมู่ของพื้นที่ เนื้อหาสาระ และลำดับขั้นของขอบเขตในโครงการ
ที่มา : ผู้ศึกษา

ทำให้ขอบเขตของโครงการจะประกอบด้วยพื้นที่ส่วนนิทรรศการทั้งหมด 6 ส่วนและส่วนสนับสนุนเพิ่มเติมตามที่ได้ระบุไว้ในหัวข้อ 1.3 ในข้างต้นอีก 7 ส่วนและจัดเป็นแผนภาพแสดงความสัมพันธ์ของกิจกรรมได้ตามที่แสดงอยู่ด้านล่างนี้

ภาพที่ 51 แผนภาพแสดงความสัมพันธ์ของการใช้งานในแต่ละพื้นที่

ที่มา : ผู้ศึกษา

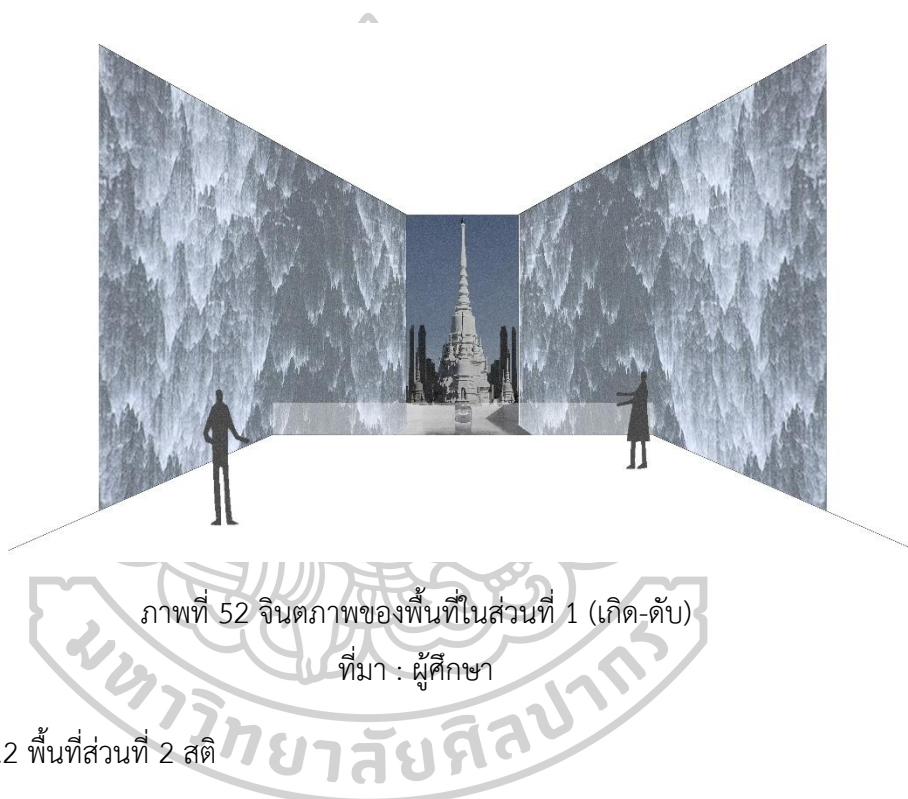
3.4 สรุปจินตภาพของพื้นที่

หลังจากการกำหนดขอบเขตของโครงการในส่วนนิทรรศการจัดแสดง เพื่อสร้างความตระหนักรู้เรื่องการเกิดแท้-ดับเทียม เพื่อส่งต่อไปยังการทบทวนการเกิดเทียม-ดับแท้ที่จะก่อให้เกิดความเข้าใจจริงทั้งหมดเรียบร้อยแล้ว จึงนำไปสู่การสร้างจินตภาพของแต่ละพื้นที่เพื่อกำหนดเงื่อนไขในเชิงลำดับขั้นตอน (Sequence) และการรับรู้ (Perception) ในแต่ละส่วนให้สอดคล้องและร้อยเรียงกันต่อไปดังนี้

3.5.1 พื้นที่ส่วนที่ 1 เกิด - ดับ

ผู้ศึกษาให้นิยามของความเกิดดับเปรียบเสมือนสิ่งซึ่งนำเสนอจินตภาพของการอาศัยกันแห่งปัจจัยทั้งนามและรูปกำเนิดขึ้นเป็นรูปร่าง รูปทรง พื้นที่ ตลอดจนสรรพชีวิตทั้งหลายอันล้วนแต่เป็นสิ่งที่ถูกปรุงแต่งและประกอบเข้าด้วยกันทั้งสิ้น เช่นเดียวกันกับนิยามตามหลักปรัชญาทางพระพุทธศาสนาว่าด้วยการเกิดและดับแห่งทุกข์ หรือปฏิเสธสมุปบาทที่จะนำมาใช้เป็นเครื่องมือและสาระหลักของการออกแบบทั้งหมดในโครงการ เพราะฉะนั้นจินตภาพในส่วนแรกผู้ศึกษาจึงเห็นว่าควรที่จะแสดงทัศนียภาพของบริบทแวดล้อมในถิ่นที่ของคนรุ่นใหม่ซึ่งมีตั้งแต่ตึกสูง อาคารร้านค้าที่ทันสมัย ถนน สะพาน พร้อมกับต้นไม้ ผืนน้ำ แสงและเงา

รวมถึงผู้คนที่สัญจรไปมา เพื่อเกริ่นนำในส่วนต้นถึงสิ่งที่ปรากฏต่อสายตาตรงหน้าดูราวกับว่าแตกต่างและไม่มีความคล้ายคลึงกัน กล่าวคือสร้างความเปรียบเทียบระหว่างความสงบของธรรมชาติที่ขัดแย้งกับความวุ่นวายของบริบท พร้อมกันนั้นผู้ศึกษาเห็นว่าควรมีอาคารซึ่งจะเป็นส่วนหนึ่งของนิทรรศการให้ถูกออกแบบโดยใช้ภาษาและรูปสัญลักษณ์ที่คลี่คลายมาจากแบบแผนของพุทธสถาปัตยกรรม ด้วยจุดประสงค์ 2 ประการคือ 1. เพื่อสร้างความขัดแย้งของจินตภาพส่วนที่ 1 ให้เพิ่มมากขึ้น และ 2. เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันถึงจุดประสงค์ที่จะนำเอาพุทธปรัชญามาเป็นเนื้อหาสำคัญในการเล่าเรื่องต่อไป

ภาพที่ 52 จินตภาพของพื้นที่ในส่วนที่ 1 (เกิด-ดับ)
ที่มา : ผู้ศึกษา

3.5.2 พื้นที่ส่วนที่ 2 สติ

ตามที่ได้กล่าวไว้แล้ว สติ คือความตระหนักรู้ในเหตุแห่งปัจจัยทั้งหลายที่ประกอบกันเป็นรูปและนาม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องกับพื้นที่ก่อนหน้าและสอดคล้องกับเนื้อหาพื้นที่ในส่วนนี้จึงเริ่มต้นขึ้นด้วยการแสดงการแยกชิ้นส่วนของรูปและนามออกจากกันเพื่อความต่อเนื่องกับพื้นที่ก่อนหน้า เช่นการแยกตัวของธาตุทั้ง 4 ที่จะประกอบเข้าด้วยกันเป็นธรรมชาติ หรือชิ้นส่วนทางสถาปัตยกรรมเช่น ผนัง หลังคา เสา หรือชิ้นส่วนที่จะนำไปสู่การประกอบเป็นรูปพุทธสถาปัตยกรรมให้ปรากฏขึ้น ทั้งหมดนี้เพื่อสื่อสารถึงสภาวะของการเริ่มตระหนักรู้ เห็นถึงหลักการแห่งนามและรูปที่กำลังจะอาศัยกันต่อไป

3.5.3 พื้นที่ส่วนที่ 3 เกิดแท้

การเกิดแท้คือสภาวะแห่งการเกิดขึ้นเป็นปกติตามธรรมชาติของนามและรูป ที่จะต้องอิงอาศัยกันปรุงให้เป็นสิ่งใดสิ่งหนึ่งเสมอ และจะตั้งอยู่จนแตกสลายดับลงในที่สุดด้วยกฎแห่งไตรลักษณ์ ฉะนั้นจินตภาพของพื้นที่ในส่วนนี้จะนำเสนอภาพของธรรมชาติที่มีตั้งแต่ไม้ยืนต้นเขียวตลอดปี ไม้ผลัดใบ และซากต้นไม้ที่ผุพังยืนต้นตาย ร่วมกับการออกแบบพื้นที่ให้ผู้ใช้สอยสามารถใช้งานอย่างอิสระมากขึ้น กล่าวคือมีพื้นที่เปิดแบบหลวมๆ ให้สามารถเดินได้ตามอัธยาศัยกว่าทั้งสองส่วนที่ผ่านมา เพื่อใช้ก่อนจะนำไปสู่การจำกัดเส้นทางเดินอีกครั้งก่อนเข้าไปยังพื้นที่ส่วนถัดไปที่จะนำเสนอถึงสภาวะแห่งการดับ

ภาพที่ 53 จินตภาพของพื้นที่ส่วนที่ 2 (สติ) - 3 (เกิดแท้)

ที่มา : ผู้ศึกษา

3.5.4 พื้นที่ส่วนที่ 4 ดับเทียม

หลังจากการทำความเข้าใจถึงสายใยแห่งการเกิดและพร้อมจะดับลงตามธรรมชาติใน ส่วนที่ 3 แล้ว จินตภาพในส่วนถัดไปหรือส่วนที่ 4 จึงต้องการที่จะแสดงให้เห็นถึงจินตภาพของสภาวะแห่งการดับทุกข์ตามหลักปรัชญาทางพระพุทธศาสนา ด้วยการออกแบบพื้นที่ซึ่งดึงเอาภาพและเสียงจากภายนอกที่เป็นบริบทอันประกอบด้วยธรรมชาติ และอาคารโดยรอบมาผ่านการสะท้อนของผิวน้ำด้านล่าง พร้อมกับผู้ใช้สอยในพื้นที่สู่แผ่นกระจกโค้งฉิวรูปคลื่นด้านบน เพื่อสร้างภาพสะท้อนกลับที่จะบ่งบอกว่าทั้งธรรมชาติ บริบท รวมถึงชีวิตหรือก็คือตัวบุคคลที่เข้าใช้งานในพื้นที่เองล้วนเป็นสิ่งเดียวกัน กล่าวคือสรรพสิ่งทั้งหมดล้วนเป็นสิ่ง

ประกอบขึ้นด้วยนามและรูป ซึ่งในท้ายที่สุดแล้วก็ล้วนจะต้องแตกสลายและดับไปในที่สุดไม่มีสิ่งใดที่จะรอดพ้นกฎแห่งความเป็นจริงนี้ไปได้ นอกเสียจากกรรมซึ่งก็คือความเป็นจริงเท่านั้นที่จะคงอยู่ตลอดไป เพราะฉะนั้นนอกจากการรับรู้ที่ได้กล่าวมาในข้างต้นแล้ว จะมีการเพิ่มพระพุทธรูปเข้ามาไปในตำแหน่งศูนย์กลางของพื้นที่ พร้อมกันนั้นจะมีการเว้นช่องของกระจกด้านบนในตำแหน่งเดียวกันเพื่อเน้นย้ำถึงสถานะที่จะไม่แตกสลายไปเนื่องจากสถานะแห่งพุทธะนั้นอยู่ในอาการดับสิ้นแล้วซึ่งกิเลสทั้งปวง อย่างไรก็ตามการเลือกนำเอาพระพุทธรูปเข้ามาเป็นส่วนวัตถุจัดแสดงในพื้นที่ยังมีอีกนัยสำคัญที่ต้องการจะซ่อนเอาไว้ก็คือ การดับในขั้นนี้ยังมีใช้การดับลงโดยสมบูรณ์ เนื่องจากยังมีจริตที่หลงเหลือปรากฏให้เห็นเป็นรูปร่างอยู่ ทั้งนี้แม้กระทั่งความรู้สึกชอบ หรือไม่ชอบที่จะเกิดขึ้นภายในการรับรู้ทางวิญญาณเทียบได้กับความมีอยู่ของเวทนาที่พร้อมจะปรุงไปเป็นทุกข์ได้เสมอ เช่นเดียวกันการเกิดขึ้นของพระพุทธรูปนั้นเป็นเพียงเครื่องแทน ที่จะส่งต่อความเข้าใจไปสู่สถานะแห่งการละวางและสงบระงับ แต่หากความรับรู้ที่จับงัดที่การติดในรูปแห่งการดับ ก็ไม่อาจจะสืบเนื่องไปถึงการตัดวงจรแห่งความทุกข์ได้อย่างแท้จริง เพราะฉะนั้นพระพุทธรูปในพื้นที่ จึงถือเป็นจุดเริ่มต้นการทดสอบของความเข้าใจที่จะเกิดในพื้นที่ส่วนอื่น ๆ ต่อไป

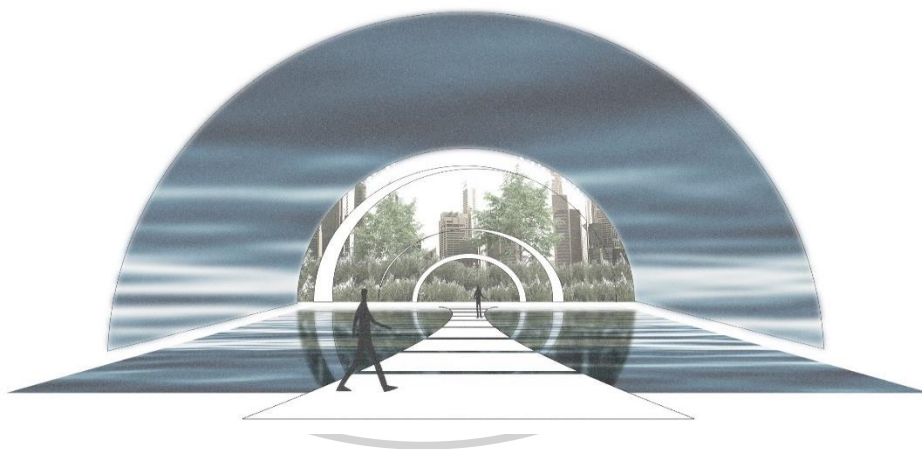

ภาพที่ 54 จินตภาพของพื้นที่ส่วนที่ 4 (ดับเทียม)

ที่มา : ผู้ศึกษา

3.5.5 พื้นที่ส่วนที่ 5 เกิดเทียม

การเกิดเทียมในนิยามของผู้ศึกษาคือการเกิดที่อยู่นอกเหนือกฎแห่งธรรมชาติ กล่าวก็คือส่วนที่เข้ามาเสริมการเกิดแท้ ซึ่งก็คือการอาศัยกันแห่งนามและรูปที่มีอยู่ตามปกติให้อาศัยกันต่อเนื่องไปเป็นความรู้สึกยินดี ยินร้าย แล้วเกิดเป็นความทุกข์โดยสมบูรณ์ในที่สุด เพราะฉะนั้นหนทางเดียวที่จะหยุดยั้งการเกิดขึ้นของผัสสะทางวิญญาณก็คือ การใช้ปัญญา ทบทวนตลอด พื้นที่ในส่วนที่ 5 นี้จึงต้องการที่จะสร้างภาพมายาที่อยู่เหนือความจริง เพื่อสะท้อนความสับสน วุ่นวาย ที่ใจมนุษย์นั้นปรุงแต่งเพิ่มเข้ามาด้วยการออกแบบภายในพื้นที่ ซึ่งบิดเบือนความจำได้หมายรู้ตามปกติ พร้อมกันนั้นเองจะดึงเอาภาพและเสียงของบริบทแวดล้อมเข้ามาขบขันให้จินตภาพมีความรุนแรงมากขึ้น ทว่าหากผู้ใช้สอยมีความเข้าใจในความปรุงแต่งแล้วผัสสะทั้งหลายนั้นก็จะมีผลใดๆ ต่อการใช้งานพื้นที่ เนื่องจากเกิดความตระหนักรู้ และความเข้าใจที่เห็นถึงจริตที่เป็นตัวการสำคัญในการก่อให้เกิดเวทนาแล้ว สมาธิจึงเกิดขึ้นและสามารถข้ามพ้นการทดสอบในพื้นที่ส่วนเกิดเทียมได้โดยปกติ

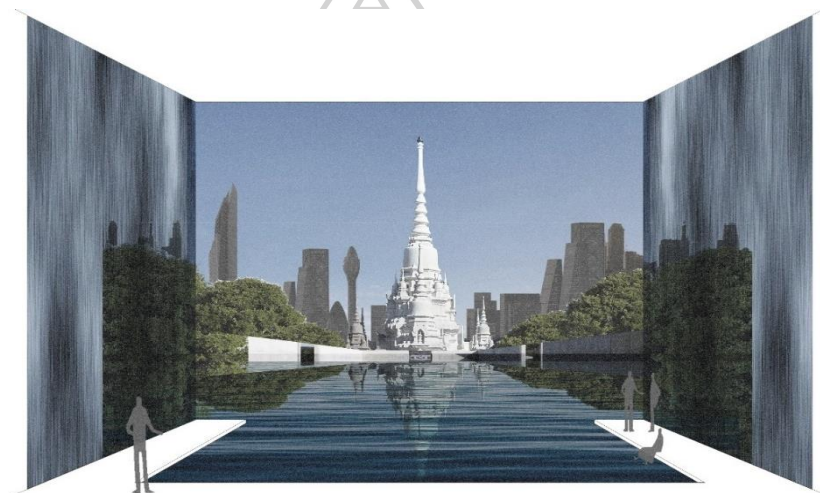
ภาพที่ 55 จินตภาพส่วนที่ 5 (เกิดเทียม)

ที่มา : ผู้ศึกษา

3.5.6 พื้นที่ส่วนที่ 6 ดับแท้

ภายหลังจากการเข้าใช้งานที่จะนำไปสู่ความสามารถในการสร้างความตระหนักรู้ (สติ) และความเข้าใจ (ปัญญา) และการทบทวนความเข้าใจทั้งหมดในส่วนที่ 5 เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในระดับจิต (สมาธิ) แล้ว พื้นที่สุดท้ายผู้ศึกษาจึงต้องการนำเสนอภาพที่คล้ายกันกับในพื้นที่ ซึ่งจะมีความแตกต่างกันอยู่ตรงที่พื้นที่นี้จะเป็นพื้นที่เปิดโล่งมากกว่าเพื่อให้การ

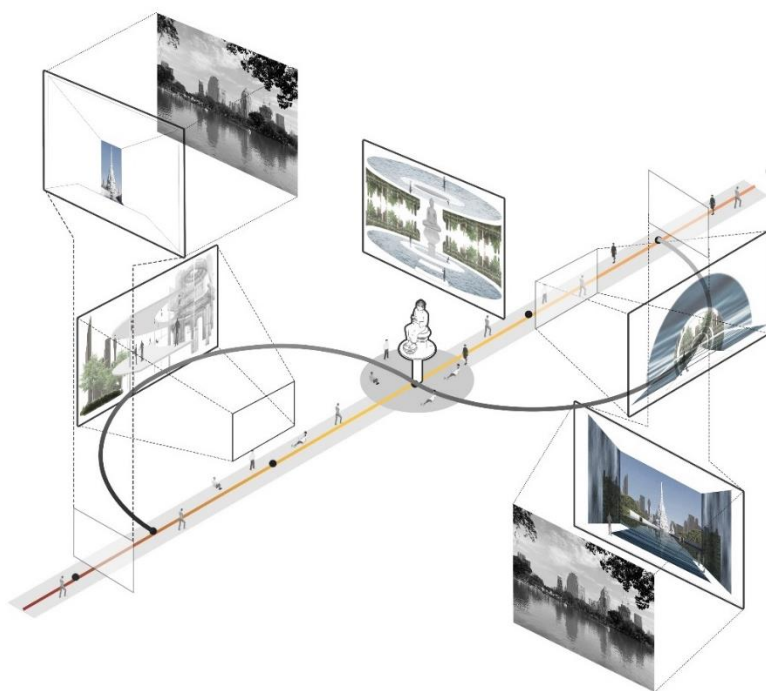
พิจารณาที่จะเห็นถึงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ บริบทของถิ่นที่ และรูปแบบลักษณะพุทธสถาปัตยกรรม เพื่อย้อนความจำได้หมายรู้ที่ในตอนแรกดูราวกับเป็นคนละเนื้อกัน ทว่า ภายหลังความเข้าใจที่เกิดขึ้นภายในวิญญานของผู้ใช้สอยที่เข้าใจถึงสาระในสรรพสิ่งซึ่งล้วนถูกปรุงแต่งขึ้นมาจากปัจจัยที่เป็นนามและรูปให้กำเนิดขึ้น ผนวกเข้ากับจริตที่ทำให้รูปร่างหรือรูปลักษณะนั้นมีความแตกต่างกันออกไปหลายแบบ แต่แท้ที่จริงแล้วทุกสรรพสิ่งล้วนเหมือนกัน เพียงแต่ใจหรือจริตต่างหากที่ทำให้เกิดความคิดปรุงไปว่าไม่เหมือน การรับรู้จินตภาพตรงหน้าจึงคล้ายกับการฉายภาพซ้ำเดิมกับส่วนที่ 1 แต่สิ่งที่เปลี่ยนไปก็คือความรับรู้จากภายในที่พร้อมจะนำไปสู่การพิจารณาแบบสลายรูปซึ่งเกิดขึ้นได้ด้วยความดับแห่งเอง

ภาพที่ 56 จินตภาพของพื้นที่ส่วนที่ 6 (ดับแท้)

ที่มา : ผู้ศึกษา

เพราะฉะนั้นส่วนนิทรรศการทั้ง 6 พื้นที่จึงถือเป็นการสร้างความเข้าใจในแก่นสารอันเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนาอย่างรวบรัด ที่เริ่มจากการสร้างจินตภาพในส่วนที่ 1 (เกิด-ดับ) ที่แสดงถึงการทำงานแบบอาศัยกันให้เกิดและดับของ **รูปนาม** เพื่อส่งต่อไปยังกระบวนการ **ถอดรูป** และ **ถอดนาม** ในส่วนที่ 2 (สติ) และ 3 (เกิดแท้) ก่อนจะนำไปสู่พื้นที่ส่วนที่ 4 (ดับเทียม) ซึ่งจะเป็นจุดเปลี่ยนผ่านของการเริ่มต้นกระบวนการ **สลายนาม** ผ่านการทดสอบความเข้าใจในส่วนที่ 5 (เกิดเทียม) เช่นนั้นแล้วกระบวนการของการสลายรูปจึงจะเริ่มขึ้นเป็นการปิดท้ายด้วยจินตภาพของส่วนที่ 6 ด้วยดวงตาเห็นธรรมที่เกิดขึ้นในมโนผัสสะของผู้ใช้สอย และพร้อมแล้วที่จะนำไปปฏิบัติเพื่อสลายรูปอย่างแท้จริงต่อไป

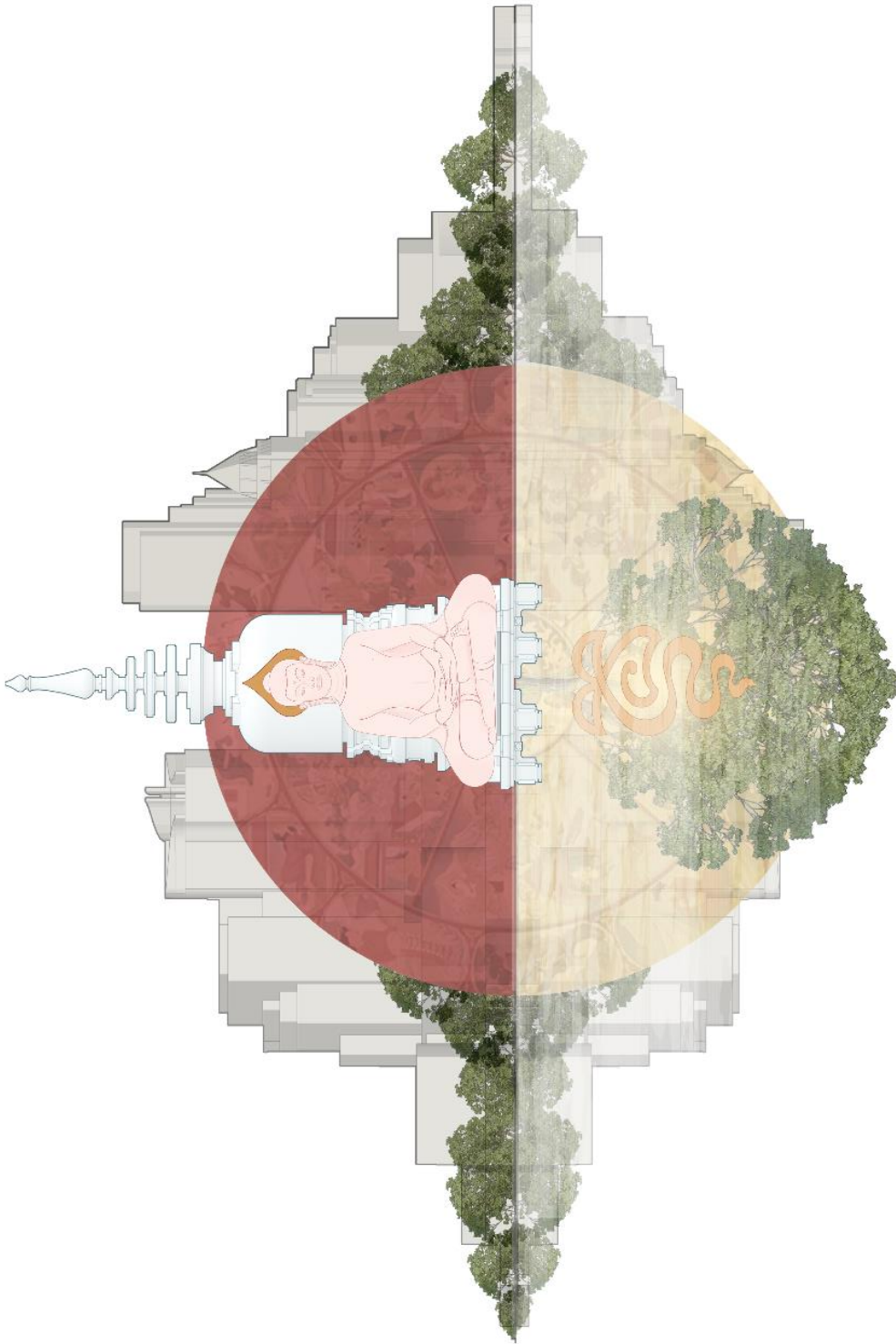

ภาพที่ 57 แผนภาพแสดงความสัมพันธ์ของแนวความคิดในการออกแบบและจินตภาพในแต่ละพื้นที่
 ธีม : ผู้ศึกษา

ทั้งหมดนี้จึงสามารถนำเสนอแบบสรุปได้โดยแผนภาพตัดปะ (Collage) ด้วยภาพพระพุทธรูปมาประทับอยู่กึ่งกลางของอาคารพุทธสถาปัตยกรรม โดยมีรูปวงล้อแห่งปฏิจสมุปบาทครึ่งวงฉาบด้วยสีแดงอยู่ด้านหลังและขนบข้างด้วยรูปตึกสูงและธรรมชาติ ซึ่งหมายถึงสิ่งที่จะปรากฏอยู่ในโครงการ เพื่อจะนำไปสู่การสร้างจินตภาพและชุดความเข้าใจใหม่ที่สลายการรับรู้เดิม ซึ่งเป็นภาพสะท้อนผิวน้ำด้านล่างรูปตัวธรรมและต้นโพธิ์ อันหมายถึงความถึงโพธิปัญญาที่จะเกิดขึ้นแทนที่พระพุทธรูปและพุทธสถาปัตยกรรม รวมทั้งการสลายตัวของภาพบริบทด้านบนทั้งหมดซึ่งหมายถึงการกำลังจะสลายไปของรูปเดิมด้วยความเข้าใจใหม่ที่จะได้รับจากโครงการธัมโมกษสถานแห่งนี้

“....ธัมโมกษสถาน....”

เป็นชื่อที่เกิดขึ้นจากการผสมเข้าด้วยกันของคำทั้ง 3 ได้แก่ ธรรม + โมกษ + สถาน ซึ่งเมื่อผนวกเข้าด้วยกันแล้วจะให้ความหมายว่า “สถานที่แห่งธรรมอันเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา” นั่นเอง

ภาพที่ 58 ภาพ Collage แสดงเป้าหมายและจินตภาพองค์รวมของโครงการ
ที่มา : ผู้ศึกษา

บทที่ 4

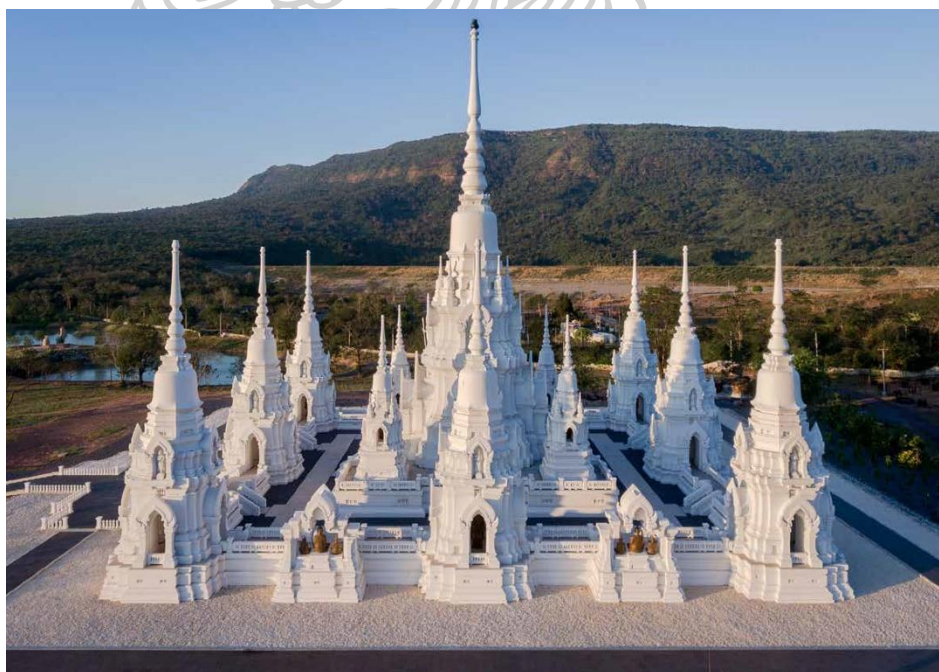
ปัจจัยทางกายภาพ

4.1 กรณีศึกษา

เนื่องจากอัมโมกษสถานเป็นโครงการออกแบบธรรมสภาวะสถานเชิงทดลอง ที่อาศัยการตีความหลักปรัชญาทางพระพุทธศาสนามาใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการก่อรูปของพื้นที่ จึงจำเป็นต้องศึกษางานสถาปัตยกรรมที่อาศัยการตีความจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกัน เพื่อศึกษาถึงระเบียบวิธีในการแทนความหมาย ระบบสัญลักษณ์ และการรับรู้เชิงพื้นที่ ที่เปรียบเสมือนการสังเคราะห์สาระในมิติทางนามธรรมออกมานำเสนอได้อย่างเป็นรูปธรรม ผู้ศึกษาจึงได้ทำการเลือกตัวอย่างที่มีความน่าสนใจของนักออกแบบ สถาปนิก และผู้เชี่ยวชาญมาศึกษาทั้งหมด 3 กรณีดังต่อไปนี้

4.1.1 โปธิปักขิยธรรมพระมหาเจดีย์ ต.เนินหอม จ.ปราจีนบุรี

โดยศาสตราจารย์พิเศษเสนอ นิลเดช

ภาพที่ 59 ทศนียภาพแสดงภาพรวมของพระมหาเจดีย์

ที่มา : เสนอ นิลเดช, แนวคิดและผลงานสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมไทย ศาสตราจารย์พิเศษ เสนอ นิลเดช ศิลปินแห่งชาติ, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง 2564)

งานออกแบบสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมไทยขึ้นนี้เป็นงานออกแบบเพื่อสื่อความหมายแห่งหมวดธรรมอันยิ่งใหญ่และสำคัญที่สุดในบรรดามหาธรรมทั้งหมด กล่าวคือคำว่า **“โพธิปักขิยธรรม”** 37 ประการ ประกอบขึ้นจากคำว่า โพธิ-ปักขิยะ-ธรรม โดยคำว่าโพธิแปลว่า ความตรัสรู้ ในขณะที่คำว่า **ปักขิยะ** แปลว่าที่เป็นฝ่าย ส่วนคำว่า **ธรรม** นั้นแปลว่าความถูกต้องหรือความจริง และเมื่อผนวกเข้าด้วยกันจึงมีความหมายว่า **ความจริงแท้อันเป็นหนทางสู่การตรัสรู้** ที่ประกอบด้วยหลักธรรม 37 ประการที่จัดแยกเป็น 7 หมวดคือ สติปัฏฐาน 4, สัมมัปปธาน 4, อิทธิบาท 4, อินทริย 5, พละ 5, โภชณงค์ 7 และมรรคมืองค์ 8⁹⁵

อย่างไรก็ดีการวางแนวคิดในการออกแบบพุทธสถาปัตยกรรมขึ้นนี้ศาสตราจารย์พิเศษ เสนอ นิลเดช ตั้งใจจะสะท้อนความหมายของแก่นสารแห่งหลักธรรมโดยกำหนดกรอบแนวคิดเป็นลำดับดังนี้

1. การใช้ระบบสัญลักษณ์ด้วยจำนวนหมวดธรรมทั้ง 37 ประการ ทั้งในมิติของรูปร่างทางสถาปัตยกรรมและจำนวนพระพุทธรูปปฏิมาทั้ง 37 องค์

2. การแบ่งขั้นตอนการเข้าถึงธรรมและจัดหมวดหมู่ธรรมแต่ละชุดให้สอดคล้อง ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นตอนของ**หลักการหรือแนวทาง**อันถูกต้องต่อการจะนำไปปฏิบัติ ซึ่งได้แก่ มรรคมืองค์ 8 ว่าด้วยเรื่องหนทางปฏิบัติที่นำไปสู่การบรรลุ มรรคผลนิพพาน

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นตอนของ**ตัวธรรม**ที่จะนำไปใช้เป็นหลักในการปฏิบัติ ทั้ง 4 ชุด คือ

โภชณงค์ 7 : ว่าด้วยเรื่องธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้

พละ 5 : ว่าด้วยธรรมอันเป็นกำลังเกื้อหนุนอริยมรรค

อิทธิบาท 4 : ว่าด้วยเรื่องธรรมอันเป็นกุศลหรือฐานแห่งความสำเร็จ

สัมมัปปธาน 4 : ว่าด้วยเรื่องความเพียรพยายามในการรักษากุศลธรรม

⁹⁵ เสนอ นิลเดช, แนวคิดและผลงานสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมไทย ศาสตราจารย์พิเศษ เสนอ นิลเดช ศิลปินแห่งชาติ, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง 2564) 108.

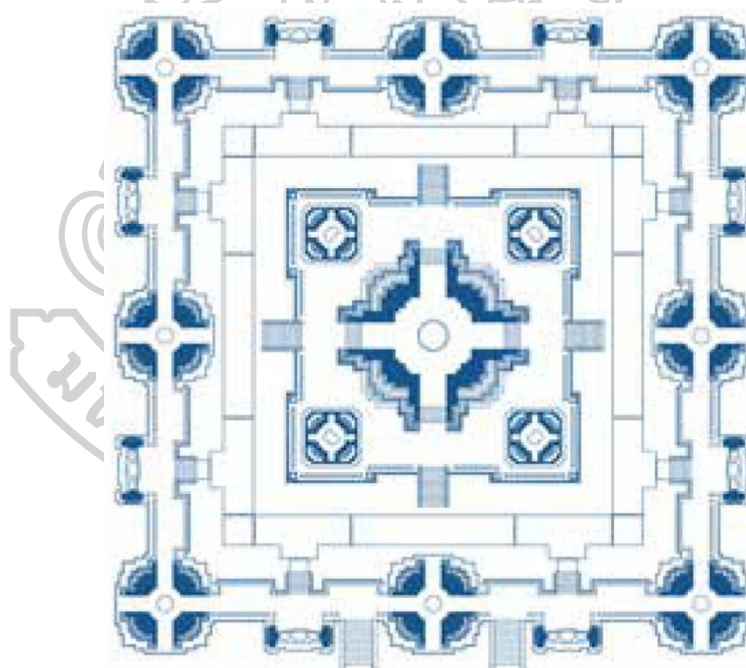
ขั้นตอนที่ 3 ขั้นตอนของการปฏิบัติที่จะนำไปสู่การตรัสรู้ ประกอบด้วย
ธรรมอีก 2 ชุด คือ

สติปัฏฐาน 4 : ว่าด้วยเรื่องการเจริญสติระลึกรู้ในกาย เวทนา จิต และธรรม

อินทรีย์ 5 : ว่าด้วยเรื่องการใช้หลักธรรมทำหน้าที่เป็นใหญ่ในอารมณ์

กล่าวโดยสรุปคือโพธิปักขิยธรรมเป็นกระบวนการปฏิบัติที่อาศัย
ธรรมเป็นเครื่องนำทาง ผ่านกำลังของสติและปัญญานำไปสู่การตรัสรู้นั่นเอง

3. การใช้ระบบสัญลักษณ์เพื่อสื่อความหมาย ให้ปรากฏบนงาน
สถาปัตยกรรมทั้งในมิติของแผนผัง รูปแบบ รูปทรง องค์ประกอบ และพุทธ
ปฏิมา ด้วยการแปลงสภาวะธรรมอันเป็นมิติเชิงนามธรรมให้แสดงผ่านมิติ
ของรูปธรรมแทน⁹⁶

ภาพที่ 60 ผังพื้นโพธิปักขิยธรรมพระมหาเจดีย์

ที่มา : เสนอ นิลเดช, แนวคิดและผลงานสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมไทย ศาสตราจารย์พิเศษ เสนอ
นิลเดช ศิลปินแห่งชาติ, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง 2564)

⁹⁶ เสนอ นิลเดช, แนวคิดและผลงานสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมไทย ศาสตราจารย์พิเศษ เสนอ นิลเดช ศิลปินแห่งชาติ 112-113.

ทั้งนี้การจัดกลุ่มของหมวดธรรมดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจนผ่านการรับรู้ในเชิงแผนผังที่ผู้ออกแบบจัดลำดับการเข้าถึงไว้เป็น 3 พื้นที่ดังนี้

พื้นที่ 1 : สื่อถึงหลักการหรือแนวทาง ด้วยการจัดวางแนวทางเดินให้แยกห่างออกมาจากหมู่พระเจดีย์ด้านใน และจัดวางพระเจดีย์ยอดเดียว จำนวน 8 องค์ ลงบนจุดสำคัญได้แก่มุมทั้ง 4 ทิศและกึ่งกลางทั้ง 4 ด้าน

พื้นที่ 2 : สื่อถึงธรรมที่จะนำไปใช้เป็นหลักปฏิบัติ ด้วยพระเจดีย์ 5 ยอด ขนาดย่อมทั้ง 4 องค์ ที่จัดวางอยู่ในตำแหน่งมุมทั้ง 4 ของฐานไพทีรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ที่มีลานทางเดินคั่นแยกไว้ ในส่วนดังกล่าวนี้จึงมีความหมายแทนหมวดธรรมทั้ง 20 ข้อ

พื้นที่ 3 : สื่อถึงการตรัสรู้ ด้วยเจดีย์ประธาน 9 ยอด ที่จัดวางในตำแหน่งศูนย์กลางของฐานไพที เพื่อสื่อความหมายถึงการปฏิบัติเพื่อจะนำไปสู่การตรัสรู้นั้น ต้องอาศัยตัวธรรมเป็นเครื่องนำพาไปพร้อมกัน⁹⁷

นอกจากนี้การจัดวางพระพุทธรูปก็มาจากการซ่อนรหัสนัยยะที่นำเสนอถึงมิติของพระธรรมที่ทรงตรัสรู้ครั้งสำคัญใน 3 วาระกาลได้แก่ การตรัสรู้ - การเสวยวิมุตติสุข - และการเปิดโลกเพื่อประกาศพระธรรม เพราะฉะนั้นอิริยาบถของพระพุทธรูปก็มีความแตกต่างกัน ซึ่งแทนด้วยปางมารวิชัยในเจดีย์ 5 ยอดบนพื้นที่ 2 เพื่อสื่อถึงสภาวะการตรัสรู้ ส่วนเหตุการณ์เสวยวิมุตติสุข แสดงผ่าน 2 ส่วนสำคัญได้แก่ปางสมาธิในซุ้มเรือนแก้วแทนการทบทวนพระธรรม และปางถวายเนตรเป็นการแสดงความเคารพต่อพระธรรมที่ทรงตรัสรู้ และปางเปิดโลกสูงขนาด 18 ศอกบริเวณศูนย์กลางของพระเจดีย์ประธาน ถือเป็นความหมายสำคัญของการเปิดทวารของพื้นที่ทั้งจักรวาลให้มองเห็นถึงกัน เพื่อรับรู้ถึงการที่จะทรงประดิษฐานพระธรรมอันประเสริฐแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย การจัดลำดับชั้นดังกล่าวจึงเปรียบเสมือนการสร้างอย่างต่อเนื่องแห่งมิติเวลาของ อดีต ปัจจุบัน และอนาคตให้เกิดขึ้นในพื้นที่อย่างแยกย่อยเช่นกัน ในขณะเดียวกันแบบแผนของผ้าเพดานภายในพระเจดีย์มุมและเจดีย์ทิศทั้ง 8 กับพระเจดีย์ชุดหลักประธานยังมีความเชื่อมโยงกันในเชิงสาระอีกด้วย กล่าวคือแบบแผนของผ้าเพดานภายในพระเจดีย์ชุดหลักประธานนั้นเป็นการไล่ระดับของความซับซ้อนด้วยรูปแบบย่อมุมไม้ 12 สู่ความสงบนิ่งด้วยรูปทรงกลม ทว่าในพื้นที่ของการทบทวนหรือเสวยวิมุตติสุขนั้นแผนผังของผ้า

⁹⁷ เรื่องเดียวกัน, 114.

เพดานจะเป็นไล่ระดับจากวงกลมสู่การย่อมุม จึงเปรียบได้กับการสร้างความเข้าใจที่ไล่ระดับความ
 หยาบสู่ความละเอียด และการทบทวนที่ไล่ระดับจากความละเอียดสู่ความหยابนั่นเอง⁹⁸

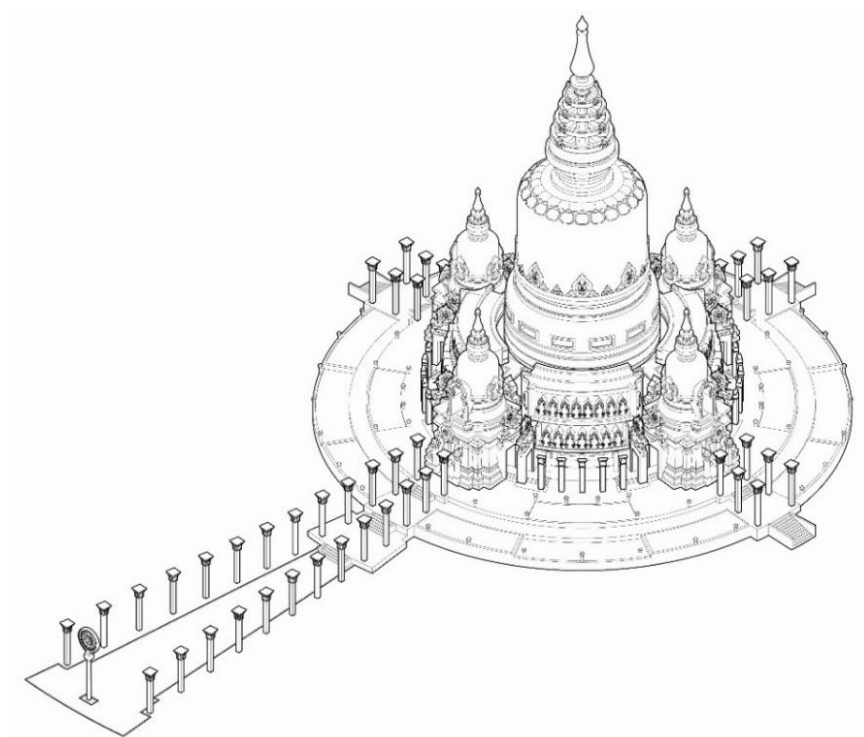
ภาพที่ 61 พระพุทธปฏิมาในแต่ละพื้นที่ของโพธิปักขิยธรรมพระมหาเจดีย์
 ที่มา : เสนอ นิลเดช, แนวคิดและผลงานสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมไทย ศาสตราจารย์พิเศษ เสนอ
 นิลเดช ศิลปินแห่งชาติ, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง 2564)

งานออกแบบชิ้นดังกล่าวแสดงถึงความเข้าใจในระดับสูงของผู้ออกแบบถึงหลักธรรมและ
 ระเบียบวิธีทางการออกแบบสถาปัตยกรรมไทยเป็นอย่างดี นับได้ว่าผลงานชิ้นนี้เป็นที่ศึกษาและทำ
 ความเข้าใจของอนุชนรุ่นหลังต่อไป

⁹⁸ เรื่องเดียวกัน, 119.

4.1.2 รั้วเมฆขสฎปมหาเจดีย์ ต.เนินหอม จ.ปราจีนบุรี

โดยศาสตราจารย์สมคิด จิระทัตศนกุล

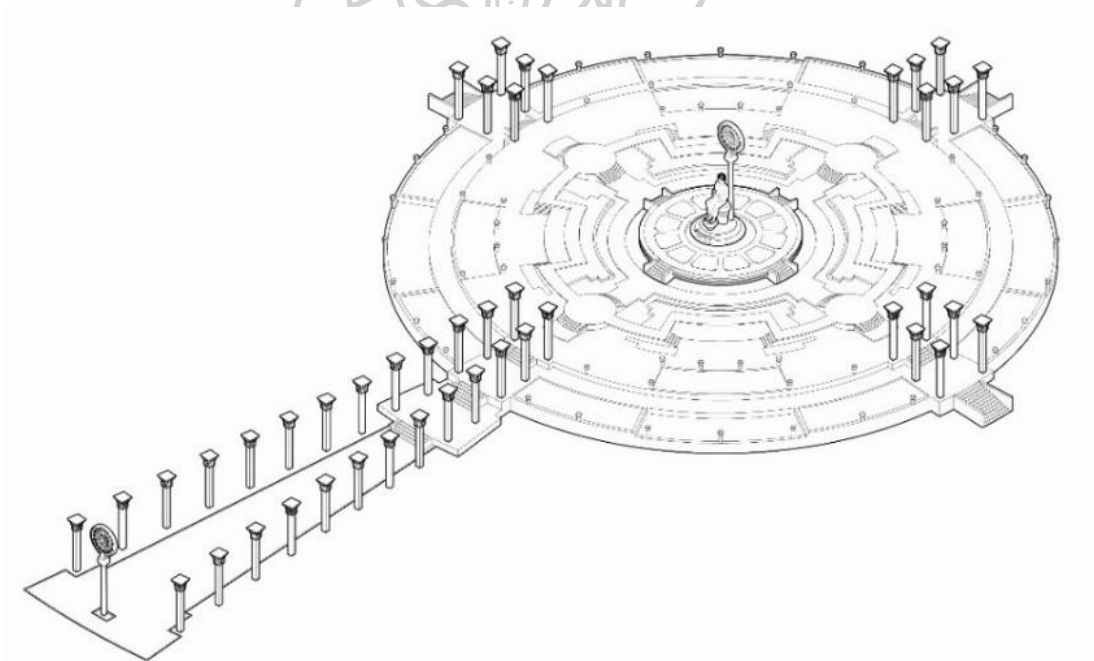
ภาพที่ 62 ภาพ 3 มิติแสดงภาพรวมของรั้วเมฆขสฎปมหาเจดีย์

ที่มา : สมคิด จิระทัตศนกุล, สิริเดช วัชรานันต์ และบุญญกร วชิรเชียรชัย, *คิตัวอย่างไทยในไอโซ*,
(กรุงเทพฯ : ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 2562)

รั้วเมฆขสฎป เป็นอุเทสิกเจดีย์ซึ่งถูกออกแบบขึ้นเพื่อระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญเมื่อครั้งพระพุทธองค์ทรงแสดงปฐมเทศนา “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” ซึ่งหมายถึงพระสูตรที่หมุนไปอย่างไม่สิ้นสุดของวงล้อแห่งความจริงแท้ อันมีเนื้อหาแสดงขั้นตอนและแนวทางในการบรรลุถึงอริยสัจทั้ง 4 ข้อ แก่เหล่าปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน งานออกแบบชิ้นนี้จึงตั้งท่อนถึงหลักความคิดสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ การสื่อถึงเหตุการณ์แสดงปฐมเทศนา จินตภาพการเคลื่อนไปของวงล้อแห่งพระธรรม และการหยุดวงจรแห่งทุกขให้สิ้นรูปไป⁹⁹

⁹⁹ สมคิด จิระทัตศนกุล, สิริเดช วัชรานันต์ และบุญญกร วชิรเชียรชัย, *คิตัวอย่างไทยในไอโซ*, (กรุงเทพฯ : ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 2562) 118.

ผังพื้นถูกกำหนดขึ้นจากจุดศูนย์กลางอันเป็นตำแหน่งหลักของการเกิดแห่งสาระสำคัญทั้งหมด ด้วยการประดิษฐานพระพุทธรูปปางปฐมเทศนาเหนือแผ่นพื้นรูปวงกลมบนชั้นที่ 3 ถัดลงมาในชั้นที่ 2 เป็นที่ตั้งของเสาศระมจักรซึ่งจัดวางไว้ด้านหลังพระพุทธรูป และสัญลักษณ์รูปดอกบัว 5 ดอกที่หมายแทนเหล่าปัญจวัคคีย์โดยจัดวางไว้ด้านหน้าของชั้นที่ 1 ตามลำดับ ทั้งนี้การรับรู้สาระต่าง ๆ ผู้ออกแบบมุ่งหมายให้เกิดขึ้นจากจินตนาการของผู้เข้าไปสัมผัสที่เริ่มต้นจากระเบียบโครงสร้างของแผนผัง ซึ่งนอกจากถูกกำหนดให้เป็นรูปทรงกลมเพื่อหมายจะสะท้อนจินตภาพของวงล้อธรรมจักรแล้ว ชุดเสาโครงสร้างดังกล่าวยังถูกคลี่คลายรูปแบบลักษณะที่ถอดรูปจากซี่ล้อธรรมจักรอีกด้วย ทั้งนี้เพื่อต้องการสร้างมิติของจินตภาพในการเคลื่อนที่ออกไปผ่านการใช้เสาศระมจักรตั้งรับเป็นแนวยาวตลอดทางเดินด้านทิศตะวันออกของอาคารบนโครงรูปแผนผังที่ถอดถ่ายคุณลักษณะจากแบบแผนของเสาดังรับธรรมจักร บนแนวความคิดที่เสมือนเสมือนหมุดหมายสำคัญของการออกไปตั้งมั่นเพื่อประกาศพระธรรม

ภาพที่ 63 ภาพ 3 มิติแสดงแผนผังรูปเสาศระมจักรของธัมเมกษะสถูปมหาเจดีย์
ที่มา : สมคิด จิระทัศนกุล, สิริเดช วัชรานันต์ และบุญยกกร วชิรเชียรชัย, **คิดอย่างไทยในไอโซ**,
(กรุงเทพฯ : ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 2562)

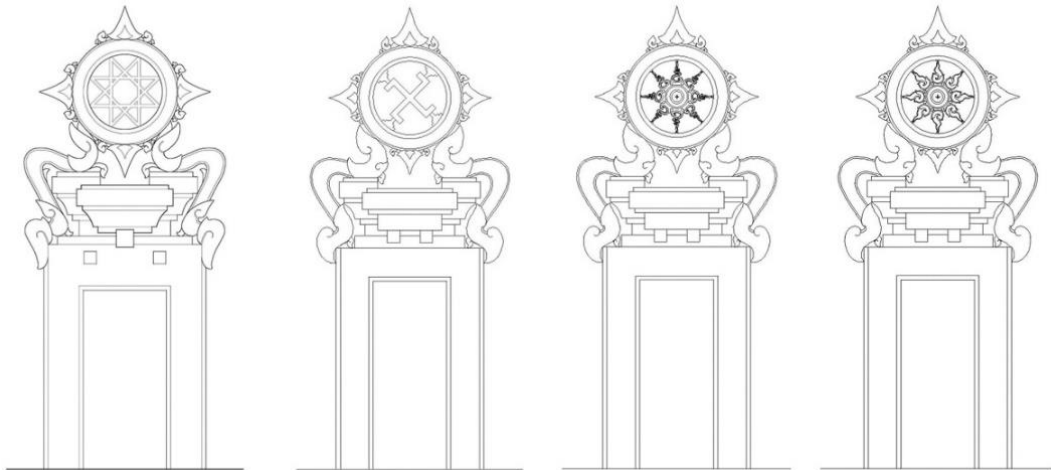
การก่อรูปของสถาปัตยกรรมและการแบ่งส่วนของพื้นที่นั้น ยังแสดงออกถึงรหัสนัยยะของการหยุดวงจรแห่งความทุกข์หรือปัจจุสมุปบาทอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของหลักอริยสัจ 4 อีกมิติหนึ่งภายใต้จินตภาพของการแยกปริมาตรของอาคาร (mass) ในคุณลักษณะเช่นเดียวกันกับการแยกโครงสร้างของวงล้ออันประกอบด้วย ดุม กำ(ซี่) และกง ที่อาศัยกันทำให้สามารถเคลื่อนหมุนไปได้นั้น แดกออกและหยุดลง แบบแผนของอาคารจึงเริ่มแสดงกระบวนการแยกส่วนที่ไล่ระดับการรับรู้จากทางตั้งสู่ทางราบ โดยเริ่มต้นจากรูปลักษณะของปลียอดของเจดีย์ประธานซึ่งกลายรูป “ดุม” อันเป็นจุดศูนย์กลางหลักในการยึดโยงโครงสร้างทั้งหมดของวงล้อ ก่อตั้งรับด้วยเสา 12 ต้นที่ทำหน้าที่แสดงบทบาทความหมายของ “กำ”(ซี่) ส่งต่อมายังส่วนระเบียงคดและเจดีย์ทิศทั้ง 4 อันแทนนัยยะของ “กง” ที่เป็นส่วนโครงสร้างชั้นนอกของวงล้อ การแบ่งนัยยะของพื้นที่และปริมาตรของอาคารในลักษณะดังกล่าวจึงเปรียบเสมือนกงล้อที่แตกออกเพื่อให้หยุดลงจากการสลายรูป เพื่อสื่อความหมายของการหยุดลงแห่งวงจรปัจจุสมุปบาทนั่นเอง

นอกจากนั้นแล้วงานออกแบบชิ้นนี้ยังใช้ระบบคติเชิงตัวเลขและระบบสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมแห่งอริยสัจ 4 ในอีกหลายส่วน อาทิ ปล้องโณรูปธรรมจักร 4 ชั้น หรือชุดชุ้มกุชูปริเวณปากองค์ระฆังอันประกอบด้วยชุ้มกุชูปริมาณใหญ่ระดับลายอักษรตัว “ธะวะชัตตะหมาด” จำนวน 8 ชุด และชุ้มกุชูปริมาณเล็กอีก 8 ชุดที่ภายในชุ้มเว้นเป็นพื้นที่โล่งว่างไม่มีลวดลายประกอบ สำหรับสื่อความหมายถึงอริยมรรคมีองค์ 8 และความว่างหรือสุญญตาซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวกำกับแนวทางแห่งการดับทุกข์ควบคู่กันเสมอ อีกทั้งลวดลายประดับฝาเพดานและชุ้มประตูของเจดีย์ทิศทั้ง 4 องค์ด้วยแบบอย่างที่แตกต่างกันได้แก่ เฉลว สวัสดิเกะ อุณาโลม และเปลวรัศมี โดยแต่ละสัญลักษณ์แสดงออกถึงนัยยะเชิงความหมายที่สอดคล้องกันตามหลักอริยสัจ 4 ดังนี้

1. เฉลว แสดงถึงเส้นสายที่วนเวียน สับสน เพราะหาต้นเหตุไม่ได้ จนเป็นผลให้เกิด “ทุกข์” ขึ้นอีกทั้งยังคงผู้รัดกันไปมาอย่างไม่รู้คลายของรูปและนาม
2. สวัสดิเกะ แสดงถึงการหมุนไปของตั้ปัจจัย หรือที่เรียกว่า “สมุทัย” หมายถึงเหตุแห่งทุกข์อันเป็นอาการของการอาศัยกันระหว่างเหตุและผล (อิทัปปัจจยตา)
3. อุณาโลม แสดงถึงดวงตาแห่งธรรมที่พิจารณาเห็นสรรพสิ่งตามความเป็นจริง เพื่อสื่อความหมายเดียวกันกับ “นิโรธ” หรือการดับทุกข์

4. เพลวรัศมี แสดงถึงความกระจ่างรู้หรือปัญญา อันจะเป็นเครื่องนำพาสู่หนทางแห่งการดับทุกข์หรือ “มรรค”¹⁰⁰

เมื่อสัญลักษณ์ต่าง ๆ ถูกใช้เป็นเครื่องหมายแทนหลักอริยสัจ 4 ให้ปรากฏขึ้นในพื้นที่ของเจดีย์ทิศแล้ว ยังถูกส่งต่อผ่านซุ้มประตูไปยังส่วนระเบียงคดซึ่งเป็นพื้นที่เชื่อมต่อระหว่างเจดีย์ทิศทั้ง 4 นี้ อีกชุดหนึ่ง โดยพื้นที่ส่วนนี้ถูกกำหนดให้แสดงบทบาทหน้าที่ในฐานะ “ตัวเฉลย” ปริศนาธรรมของการค้นหาความหมายแห่งอริยสัจ 4 นั้น โดยอาศัยมิติของการออกแบบรูปสัญลักษณ์แผนผังผนวกกับอิริยาบถของกวางที่นอกจะสื่อถึงสัญลักษณ์ของปาลีสีปตนมฤคทายวันแล้ว ยังแสดงออกถึงแก่นสาระของตัวธรรมด้วยเช่นกัน ความหมายทั้งหมดดังกล่าวจะถูกส่งต่อกลับเข้าไปยังเสาด้านในทั้ง 12 ต้นซึ่งทำหน้าที่รับรองค์พระเจดีย์ประธานให้เกิดการแสดงนัยยะถึงปัจจัยอันเป็นองค์ประกอบของปฏิจางสมุปบาททั้ง 12 ซ้อ ซุ้มกู่ทูนสื่อความหมายถึงอริยมรรคมีองค์ 8 และปล้องไฉนรูปกงล้อทั้ง 4 ชั้น และส่วนปลียอดที่อยู่เหนือสุดขึ้นไปซึ่งหมายถึงโพธิปักขิยธรรมนั่นเอง

ภาพที่ 64 แบบลายเส้นซุ้มประตูแสดงระบบสัญลักษณ์แห่งอริยสัจ 4

ที่มา : สมคิด จิระทัศนกุล, สิริเดช วงกรานต์ และบุญยกกร วชิรเชียรชัย, **คิตอย่างไทยในไอโซ**, (กรุงเทพฯ : ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 2562)

¹⁰⁰ สมคิด จิระทัศนกุล, สิริเดช วงกรานต์ และบุญยกกร วชิรเชียรชัย, **คิตอย่างไทยในไอโซ**, 124.

4.1.3 Church of light

โดย Tadao Ando

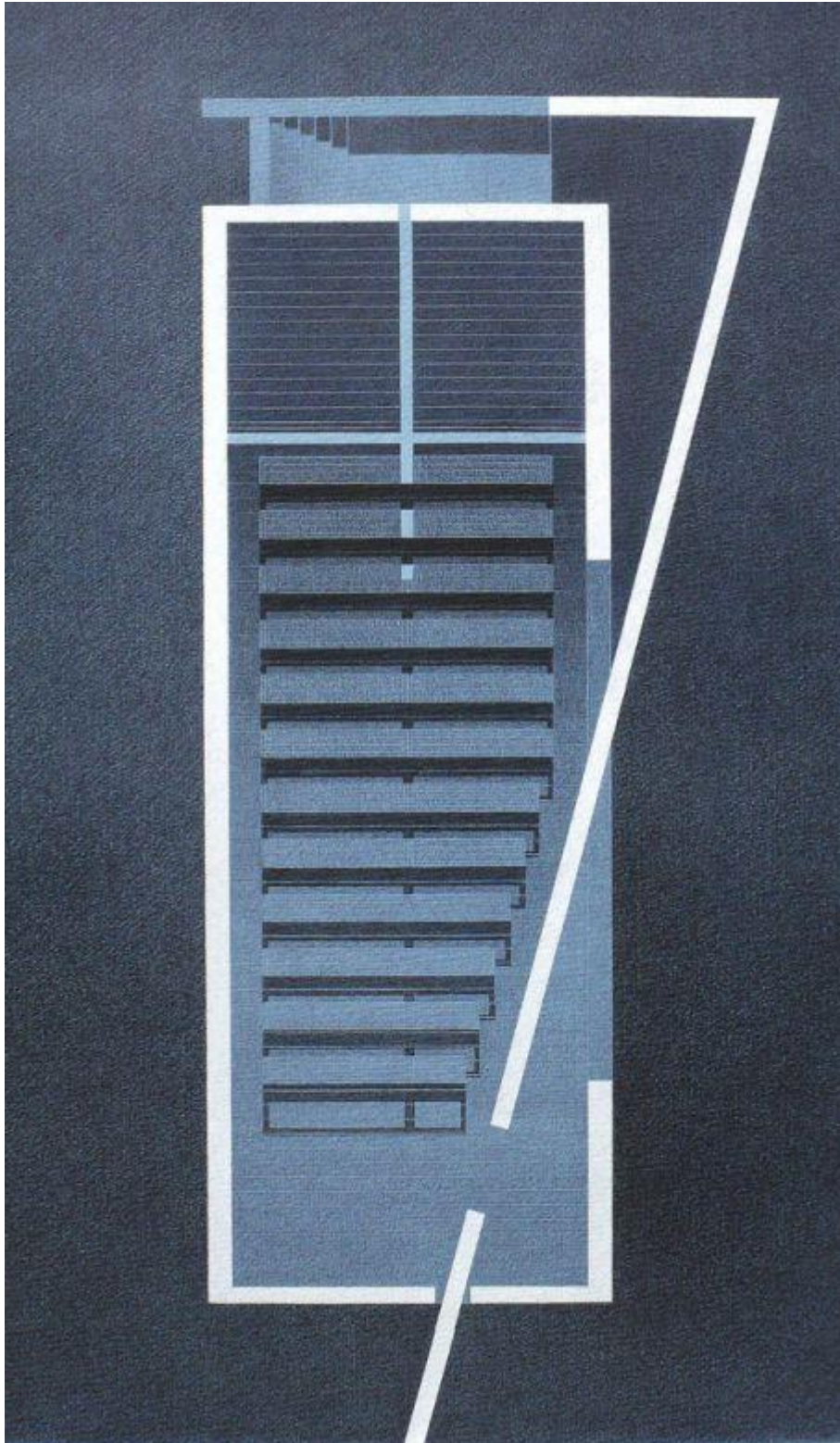
Church of Light หรือวิหารแห่งแสง งานออกแบบของสถาปนิกชาวญี่ปุ่นนามว่า Tadao Ando ตั้งอยู่ในชุมชนเล็กๆ ของเมือง Ibaraki ทางตอนใต้ของประเทศญี่ปุ่นอันเป็นหนึ่งในส่วนประกอบของโครงการ Church of light and Sunday School ซึ่งเริ่มการออกแบบในปี 2530 จนแล้วเสร็จในปี 2531 ด้วยรูปลักษณะอันโดดเด่นที่เน้นการรับรู้ในพื้นที่เป็นสำคัญ นับเป็นตัวอย่างงานออกแบบที่มีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่งสำหรับการตีความการรับรู้ถึงพระผู้เป็นเจ้าของศาสนาคริสต์

ภาพที่ 65 พื้นที่ภายในวิหารแห่งแสง
ที่มา : Hiromitsu Morimoto via CC BY-NC-ND 2.0

โบสถ์คอนกรีตเสริมเหล็กรูปทรงปริซึมสี่เหลี่ยมขนาดหน้าตัด 6 เมตร ลึก 18 เมตร ถูกออกแบบด้วยแนวคิดที่ว่าด้วย การเชื่อมต่อระหว่างกลุ่มผู้ใช้งานในโบสถ์เข้าด้วยกันผ่านการรวมจิตใจไปยังพระผู้เป็นเจ้าซึ่งถูกแทนความหมายด้วยลำแสงที่พาดผ่านช่องเปิดรูปกากบาทเข้ามาในพื้นที่ เพื่อแปลงสถานะอันเป็นนามธรรมของพระผู้เป็นเจ้า สู่การรับรู้แบบรูปธรรม เพื่อย้อนสู่ความรู้สึกทางวิญญาณอีกครั้งหนึ่ง¹⁰¹

¹⁰¹ อ้างถึงชัยศ อิชฎีวรพันธ์, “วิหารแห่งแสง : ปรากฏการณ์แห่งสถานที่,” *ธรรมชาติ ที่ว่าง และสถานที่* : รวมบทความว่าด้วยสถาปัตยกรรมญี่ปุ่น 2543. 141-143. อ้างใน อนุศักดิ์เกษม ไก่แก้ว, “สุญญตวิหาร”. (วิทยานิพนธ์ปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมไทย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2561), 145.

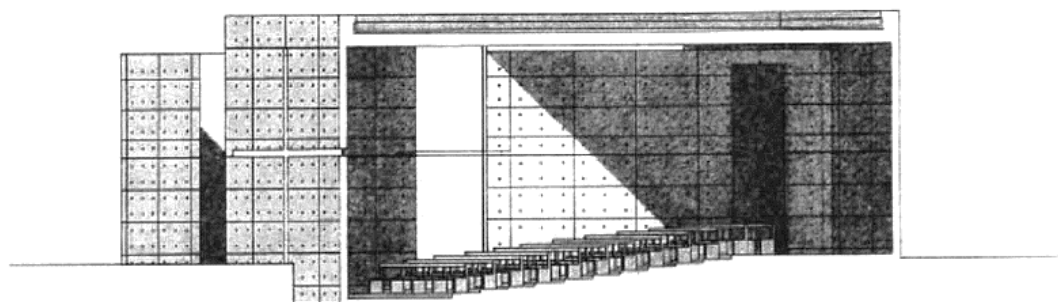

ภาพที่ 66 แบบแสดงผังพื้นของวิหารแห่งแสง

ที่มา : Tadao Ando, **Tadao Ando 0 : Process and Idea**, Tokyo : TOTO Publishing, 160.

กล่องรูปสี่เหลี่ยมถูกฉีกออกด้วยผืนผนังทำมุมเฉียง 15 องศาจากทางทิศตะวันออกสร้างช่องเปิดด้านขวางให้แสงลอดผ่านเข้ามาในพื้นที่อย่างจำกัดเพื่อสร้างความสลัวให้เกิดขึ้นในพื้นที่ของวิหาร และควบคุมทิศทางของการเข้าใช้งานให้เป็นระเบียบในเวลาเดียวกัน พร้อมกันนั้นผนังด้านตั้งฝั่งทิศตะวันออกสถาปนิกได้ออกแบบให้มีช่องแสงรูปกากบาท ในลักษณะเช่นเดียวกันกับไม้กางเขน และด้วยความมืดสลัวภายในจึงยิ่งเน้นย้ำให้สัญลักษณ์รูปกากบาทนั้นดูทรงพลังและเปล่งรัศมีออกมา เพื่อสร้างจินตนาการให้ชวนนึกถึงพระคริสต์ผู้เปรียบดังความหวัง ความสุข และส่องสว่างท่ามกลางความมืดมืดตามนิยามในคัมภีร์ของคริสต์ศาสนานั้นเอง สิ่งที่น่าสนใจก็คือการเลือกทำช่องเปิดด้านทิศตะวันออกนั้น อาจสัมพันธ์กับช่วงเวลาในการใช้งานภายในโบสถ์ที่มักจะมีการประกอบศาสนพิธีในช่วงเช้าเป็นหลัก เพื่อสร้างจินตภาพของการรวมกันเป็นหนึ่งระหว่างคริสต์ชนกับพระผู้เป็นเจ้าให้เกิดขึ้น พร้อมกันกับการประกอบศาสนพิธีนั่นเอง

Chapel Section 1/8" = 1'

ภาพที่ 67 ภาพตัดตามขวางแสดงพื้นที่ใช้สอยภายในของวิหารแห่งแสง

ที่มา : MOOPONTO, Church of Light, accessed 29 June 2023, access by

<https://www.mooponto.com/architecture/church-of-the-light-tadao-ando-architect-associates/>

งานออกแบบบริหารแห่งแสงแสดงถึงความเข้าใจในหลักปรัชญาทางคริสต์ศาสนา การออกแบบที่เลือกใช้รูปทรงเรขาคณิตอย่างเข้าใจ และการแทรกจิตวิญญาณของความเป็นญี่ปุ่นเช่นแสงสลัวและความประณีตอันสงบเสงี่ยมไว้ในพื้นที่เดียวกัน นับเป็นตัวอย่างงานออกแบบที่เรียบง่าย เรียบเกลี้ยงแต่แฝงไว้ด้วยความรู้สึกที่สั่งตรงผ่านผัสสะเนื้อสัมผัสทางวิญญาณได้อย่างดีและแยบยล

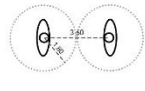
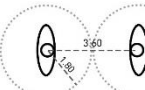
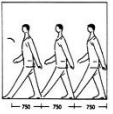
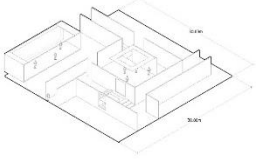
สถาปัตยกรรมทั้ง 3 ชั้นที่ได้ทำการหิบบกมาศึกษานับเป็นงานออกแบบที่สะท้อนถึงความเข้าใจในหลักปรัชญาทางศาสนาเป็นอย่างดีของผู้ออกแบบ ผ่านการแปลงสถานะของสสารจากมิติอันเป็นนามธรรมสู่ความเป็นรูปธรรมเพื่อสร้างความเข้าใจด้วยการพิจารณาหรือสัมผัสรู้จากผัสสะทางกาย สู่ความรู้สึกในระดับจิตวิญญาณได้อย่างแยบยล ตัวอย่างกรณีศึกษาทั้งหมดนี้จึงเป็นดั่งต้นธารทางความคิดที่จะนำไปสู่การสร้างแรงบันดาลใจของผู้ศึกษาในการออกแบบต่อไป

4.2 การคำนวณพื้นที่

กระบวนการคำนวณพื้นที่ของโครงการธัมโมกษสถานถูกแบ่งออกเป็น 3 วิธีการแตกต่างกัน เนื่องด้วยการใช้งานในแต่ละส่วนนั้นมีปัจจัยการแสดงออกเชิงพื้นที่อันเป็นเงื่อนไขไม่เหมือนกัน กล่าวคือ

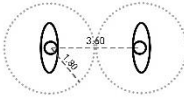

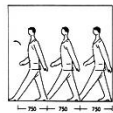
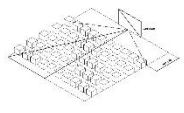
1. พื้นที่ส่วนนิทรรศการประกอบด้วย พื้นที่เกิด-ดับ, พื้นที่สติ, พื้นที่เกิดแท้, พื้นที่ดับเทียม, พื้นที่เกิดเทียม และพื้นที่ดับแท้ ทั้ง 6 พื้นที่นี้เปรียบเทียบได้กับหัวใจของโครงการ ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกำหนดกรอบของขนาดพื้นที่ใช้สอยให้สัมพันธ์กับจินตภาพอันพึงเกิดขึ้น เพราะฉะนั้นในกระบวนการคำนวณในส่วนดังกล่าวจึงถือเอาจินตภาพซึ่งประกอบด้วย การรับรู้ในพื้นที่ กิจกรรมที่จะเกิดขึ้นโดยสัมพันธ์กับอริยาบถของบุคคล พื้นที่ทางธรรมชาติ และการรับรู้ถึงบริบท เป็นตัวแปรสำคัญที่จะนำมาใช้ในการคำนวณ
2. พื้นที่ส่วนสนับสนุนประกอบด้วย พื้นที่ส่วนโถงต้อนรับ พื้นที่ห้องสมุด พื้นที่สัมมนา พื้นที่ร้านกาแฟ พื้นที่สำนักงาน พื้นที่งานระบบ ทั้งหมดจะถูกคำนวณโดยอาศัยการใช้งานที่สะดวกและสอดคล้องกับประเภทของการใช้งานเป็นสำคัญ
3. พื้นที่ซึ่งสัมพันธ์กับกฎหมายควบคุมอาคารประกอบด้วย พื้นที่จอดรถและพื้นที่ห้องสุขา ที่จะต้องคำนวณอย่างถูกต้องตามระเบียบข้อบังคับ

เมื่อนำพื้นที่ทั้งหมดเข้าสู่กระบวนการคำนวณจะมีรายละเอียดตามตารางที่จะแสดงดังต่อไปนี้

พื้นที่	การคำนวณ	ขนาด	ที่มา
A	Reception ลิโบริกานาน 2 ชุด = 6 ตร.ม.	6 ตร.ม.	
Lobby & Reception	Lobby Social Distance เป็นระยะห่างทางสังคม ประมาณ 1.20 - 3.60 ม. 1คนใช้ประมาณ 3.14 x 1.80 x 1.80 ม. = 11 ตร.ม. รองรับ 30 คน / ชม. = 330 ตร.ม.	330 ตร.ม.	
circulation	คิดเป็น 30% ของพื้นที่ใช้สอยรวม = 330 * 30/100 = 99 ตร.ม.	100 ตร.ม.	
รวม	Reception 6 ตร.ม.+Lobby 330 ตร.ม. + circulation 99 ตร.ม. = 430 ตร.ม.	436 ตร.ม.	
B	รองรับ 150-200 คน/วัน เปรียบเทียบจาก Case study เปิดทำการ 10.00-20.00,9.00 - 19.00 = 10 ชม./วัน		
พื้นที่เกิด-ดับ และดับแก่	 Social Distance เป็นระยะห่างทางสังคม ประมาณ 1.20 - 3.60 ม. 1คนใช้ประมาณ 3.14 x 1.80 x 1.80 ม. = 11 ตร.ม. รองรับ 20 คน / ชม. = 220 ตร.ม.	220 ตร.ม.	
circulation	คิดเป็น 30 % ของพื้นที่ 220 x 30/100 = 65 ตร.ม.	65 ตร.ม.	
พื้นที่ธรรมชาติ	คิดเป็น 30 % ของพื้นที่ 285 x 30/100 = 85 ตร.ม.	85 ตร.ม.	
รวม	เนื่องจากพื้นที่แยกออกเป็น 2 ส่วนซ้อนทับกัน เพื่อให้ได้สภาวะของการรับรู้ได้ จำเป็นจะต้องคิดเป็น 2 เท่า (220+65)x2 = 570 ตร.ม.	740 ตร.ม.	
C	พื้นที่เกิด(แก่)		
	 การเดินวงกลมเพื่อสร้างสมาธิ (ตามวิถีปฏิบัติกรมฐาน) ให้เดินอย่างน้อย 32 ก้าว พร้อมกับการพิจารณา ช่วงก้าวใช้พื้นที่ 0.75x1.20 ตร.ม. = 0.9 ตร.ม. = 0.9x32 = 29 ตร.ม. / คน พื้นที่ที่ต้องสามารถรองรับได้ 20 คน/ชม. = 29 x 20 = 580 ตร.ม. และคิดเป็น 2 เท่า เนื่องจากไม่มีการบริหารเช่นเดียวกับการปฏิบัติกรมฐาน = 580x2 = 1160 ตร.ม.	1,160 ตร.ม.	
ปฏิสัมพันธ์กับวัตถุ จัดแสดงในพื้นที่	 20.00 หรือ module คีย์ขนาดกว่าครึ่ง (1/2) คิดตาม Human Behavior แต่มีการ Cross กันจึงถือเป็น 30 ม. คิดเป็น 30 x 30 = 900 ตร.ม. สรุป พท. 900 ตร.ม.	900 ตร.ม.	
circulation	คิดเป็น 40 % ของพื้นที่ เนื่องจากเน้นการเดินทางในแต่ละส่วน 2060 x 40/100 = 824 ตร.ม.	824 ตร.ม.	
พื้นที่ธรรมชาติ	เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่กึ่งเปิดโล่งเพื่อสร้างสภาวะสบาย ประกอบการสร้างสมาธิ คิดพื้นที่ธรรมชาติ 50 % ของพื้นที่รวม = 1446 ตร.ม.	1,446 ตร.ม.	
รวม		4,330 ตร.ม.	

ตารางที่ 3 ตารางแสดงการคำนวณพื้นที่ส่วน A B และ C

ที่มา : ผู้ศึกษา

พื้นที่	การคำนวณ	ขนาด	ที่มา
D พื้นที่ตั้ง(เทียบ)	 <p>Social Distance เป็นระยะห่างทางสังคม ประมาณ 1.20 - 3.60 ม. 1คนใช้ประมาณ $3.14 \times 1.80 \times 1.80$ ม. = 11 ตร.ม. 1 ชม.มีคนเข้าชน $300/10$ = 30 คน (เนื่องจากใช้เวลานาน) เพราะฉะนั้นจะใช้พื้นที่ทั้งหมด $30 \times 11 = 330$ ตร.ม.</p> <p>คำนวณด้วยการอ้างอิงจากจุดจุดแสดง ที่ ต้องมีระยะในการพิจารณาและการจัดวางใน พื้นที่ ให้เหมาะสมและไม่รบกวนการใช้งาน</p>	330 ตร.ม. 260 ตร.ม.	
circulation	คิดเป็น 50 % เนื่องจากต้องการระยะห่างให้เกิดความสงบและสมาธิ ในปริมาณที่มาก $590 \times 50 / 100 = 295$ ตร.ม.	295 ตร.ม.	
พื้นที่ธรรมชาติ	คิดเป็น 100% ของพื้นที่รวม เนื่องจากต้องการนำเอาธรรมชาติและบริบท มาร่วมเป็นส่วนแสดงในพื้นที่ $= (590 + 295) \times 100 / 100 = 885$ ตร.ม.	885 ตร.ม.	
รวม		1,770 ตร.ม.	
E พื้นที่เกิด(เทียบ)	 <p>การเดินทางกรมเพื่อสร้างสมาธิ (ตามวิถีปฏิบัติกรรมฐาน) ให้เดินอย่างน้อย 32 ก้าว พร้อมกับการพิจารณา ช่วงก้าวใช้พื้นที่ 0.75×1.20 ตร.ม. = 0.9 ตร.ม. = $0.9 \times 32 = 29$ ตร.ม. / คน พื้นที่ต้องสามารถรองรับได้ 20 คน/ชม. = $29 \times 20 = 580$ ตร.ม. และคิดเป็น 2 เท่า เนื่องจากไม่มีการบริกรรมเช่นเดียวกับการปฏิบัติกรรมฐาน = $580 \times 2 = 1160$ ตร.ม.</p>	1,160 ตร.ม.	
circulation	คิดเป็น 30 % เนื่องจากเน้นการเดินทางในทิศทางตรงมากกว่าในพื้นที่แรก $580 \times 25 / 100 = 350$ ตร.ม.	350 ตร.ม.	
พื้นที่ธรรมชาติ	คิดเป็น 30 % เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ปิดและเน้นการรับรู้ภายใน $1510 \times 30 / 100 = 450$ ตร.ม.	450 ตร.ม.	
รวม		1,960 ตร.ม.	
F พื้นที่สัมมนา	 <p>ระยะห่างจ่อ - ที่นั่ง 2.5 ม. = 20 ตร.ม. ที่นั่ง 1 unit 1×1 ม. = 1 ตร.ม. ผู้ใช้งาน 100 คน/ครั้ง = $1 \times 100 = 100$ ตร.ม. สรุป $100 + 20$ ตร.ม. = 120 ตร.ม.</p>	100 ตร.ม.	
G พื้นที่ธรรมชาติ แวดล้อมโครงการ	<p>เป็นพื้นที่สวนและธรรมชาติท่ามกลางบริบทเมือง และเป็นส่วนสนับสนุนจินตภาพของส่วนจัดแสดง จึงใช้วิธีการคำนวณจากร้อยละ ของพื้นที่รวม โดยคิดเป็น 25% ของพื้นที่ส่วน A-F $(436 + 740 + 4330 + 1770 + 1960 + 100) \times 25 / 100$ = 2335 ตร.ม.</p>	2,335 ตร.ม.	

ตารางที่ 4 ตารางแสดงการคำนวณส่วน D E F และ G

ที่มา : ผู้ศึกษา

พื้นที่	การคำนวณ	ขนาด	ที่มา
H พื้นที่ร้านหนังสือ และร้านกาแฟ	จำนวนที่นั่งคิดจากร้อยละ 25 ของผู้ใช้สอย / 5น = 0.9×50 ตร.ม. = 45 ตร.ม. พื้นที่จัดวางหนังสือ คิดจากจำนวนโดยประมาณ จากสโมสรสมรทาม 200 ตร.ม. พื้นที่นั่งทำงาน 5 กลุ่ม (กลุ่มละ 5 ที่นั่ง) = 100 ตร.ม. รวม circulation 30% = $350 \times 30 / 100$ = 455 ตร.ม.	455 ตร.ม.	
I	พื้นที่ส่วนสำนักงาน		
ฝ่ายบริหาร	ม.อ. - 20 ตร.ม. รอง ม.อ. - 20 ตร.ม. เลขานุการ - 4.5 ตร.ม. ห้องประชุม - 30 ตร.ม. รับแขก - 12 ตร.ม.	90.5 ตร.ม.	
ฝ่ายบัญชี	ผู้จัดการฝ่ายบัญชีและจัดซื้อ - 6 ตร.ม. เจ้าหน้าที่การเงิน - 6 ตร.ม. ส่วนเก็บเอกสาร - 6 ตร.ม.	18 ตร.ม.	
ฝ่ายงานธุรการ	ผู้จัดการฝ่ายธุรการ - 12 ตร.ม. เจ้าหน้าที่ทะเบียน - 9 ตร.ม. เจ้าหน้าที่ธุรการ - 9 ตร.ม. ส่วนเก็บเอกสาร - 6 ตร.ม.	36 ตร.ม.	
ฝ่ายบุคคล	ผู้จัดการฝ่ายบุคคล - 12 ตร.ม. ส่วนเก็บเอกสาร - 6 ตร.ม.	18 ตร.ม.	
ฝ่ายประชาสัมพันธ์	ผู้จัดการประชาสัมพันธ์ - 12 ตร.ม. เจ้าหน้าที่ประสานงาน - 4.5 ตร.ม. ส่วนเก็บเอกสาร - 6 ตร.ม.	22.5 ตร.ม.	
ห้องประชุมรวม	ห้องประชุมรวมรับพนักงาน 20 -25 คน พร้อมฉายภาพ	45 ตร.ม.	
รวม		230 ตร.ม.	
J	พื้นที่งานระบบ		
ห้องขยะ	3 x 10 ตร.ม. คิดเป็น 30 ตร.ม.	30 ตร.ม.	
ห้องระบบ เครื่องปรับอากาศ	ใช้ระบบ VRV ใช้พื้นที่ 40 ตร.ม. ในการติดตั้ง ใช้การประมาณพื้นที่ชั้นที่อากาศเกิดขึ้น 2 ชั้น คิดเป็น 80 ตร.ม. พื้นที่ VRV มาตรฐาน 16 ตร.ม.	16 ตร.ม.	
ห้องระบบ ไฟฟ้า	ห้อง RMU ขนาดแรงดัน 1000kVA ขนาดห้อง $3.5 \times 3.0 = 10.50 = 12$ ตร.ม. ห้อง Generator สำรองไฟฟ้าได้ 50% ของไฟฟ้าปกติ ใช้ขนาดเครื่อง 135 kVA ใช้ขนาดห้อง $4 \times 4 = 16$ ตร.ม. ห้อง MDB + Transformer ประมาณโหลดไฟฟ้าตามชนิดอาคาร คิดเป็น 4.5 kVA / ชุดที่พักอาศัย = 229.5 kVA ใช้ห้อง 1000kVA พื้นที่ 80 ตร.ม.	108 ตร.ม.	
ห้องระบบ ประปา	ห้องเครื่องบิมน้ำ $5.00 \times 4.00 = 20$ ตร.ม. ถังเก็บน้ำ $5.00 \times 4.00 = 20$ ตร.ม. Water Treatment $5.00 \times 4.00 = 20$ ตร.ม. Receiving $5.00 \times 4.00 = 20$ ตร.ม.	80 ตร.ม.	
รวม		234 ตร.ม.	

ตารางที่ 5 ตารางคำนวณ พื้นที่ H I และ J

ที่มา : ผู้ศึกษา

พื้นที่	การคำนวณ	ขนาด	ที่มา
K	พื้นที่จอดรถ		
พื้นที่จอดรถ (คิดแยกส่วน)	<p>ส่วนกิจกรรม อาคารขนาดใหญ่ 1 คัน/120 ตร.ม. เศษของการหารให้คิดเป็น 120 ตร.ม. $6840 \text{ ตร.ม.} / 120 \text{ ตร.ม.} = 57 \text{ คัน}$ 855 ตร.ม.</p> <p>ส่วนพื้นที่บริหารให้มีรถยนต์ไม่น้อยกว่า 1 คัน/60 ตร.ม. $230 \text{ ตร.ม.} / 60 \text{ ตร.ม.} = 4 \text{ คัน}$ 60 ตร.ม.</p> <p>ที่จอดรถบริการ รถขนส่ง 1 คัน รถฉุกเฉิน 1 คัน รวมเป็น 2 คัน 50 ตร.ม.</p> <p>ในกรณีที่จอดรถมากกว่า 100 คัน ใหม่ที่จอดรถคนพิการ อย่างน้อย 2 คัน ทุกๆ 100 คัน</p> <p>ที่จอดรถคนพิการ 2 คัน $7.5 \times 6 = 45 \text{ ตร.ม.}$ Circulation 30% $= 45 + 13.5$ 58.5 ตร.ม.</p> <p>ที่จอดรถบัส 2 คัน คันละ 48 ตร.ม. 96 ตร.ม.</p> <p>รวมทั้งสิ้น 67 คัน เป็นพื้นที่ 1120 ตร.ม.</p> <p>รถจักรยานยนต์ คิดเป็น 30% ของจำนวนรถทั้งหมด $= 67 \times 30/100 = 20 \text{ คัน}$ พื้นที่จอดรถคันละ 2 ตร.ม. คิดเป็น 40 ตร.ม.</p> <p>Circulation 30% = $1160 \times 30/100 = 350 \text{ ตร.ม.}$</p>	1,510 ตร.ม.	<p>กฎกระทรวงฉบับที่ 7 พ.ศ. 2517</p> <p>กฎกระทรวง อำนวยความสะดวก สำหรับผู้พิการ พ.ศ. 2558</p> <p>Architect Data</p>
รวมเป็น พื้นที่ทั้งสิ้น	14,100 ตร.ม.* <small>(ยังไม่รวมพื้นที่ห้องน้ำ)</small>		

ตารางที่ 6 ตารางแสดงการคำนวณที่จอดรถตามกฎหมาย

ที่มา : ผู้ศึกษา

กฎกระทรวง

ฉบับที่ 39 (พ.ศ. 2537)

ออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร
พ.ศ. 2522

		6,840/200 sq.m. = 34 sets				200 people = 2 sets								
		T	U	W/C	S	T	U	W/C	S					
(7) หอประชุมหรือโรง มหรสพ	ต่อพื้นที่อาคาร 200 ตารางเมตร หรือต่อ 100 คน ที่กำหนดให้ ใช้โดยอาคารนั้น ทั้งนี้ ให้ถือจำนวนที่มากกว่าเป็นเกณฑ์ (1) สำหรับผู้ชาย (2) สำหรับผู้หญิง	1	2	-	1	M	34	68	-	34	2	4	-	2
		3	-	-	1	W	102	-	-	34	6	-	-	2
----- or -----														
(11) อาคารพาณิชย์	(1) ต่อพื้นที่อาคาร 200 ตารางเมตร สำหรับผู้ชาย พื้นที่อาคารส่วนที่เกิน 2,000 ตารางเมตร ขึ้นไป ให้เพิ่มห้อง ถ่ายอุจจาระ 1 ที่ ที่ถ่ายบัสสาวะ 2 ที่ และอ่างล้างมือ 1 ที่ ต่อ พื้นที่อาคาร 600 ตารางเมตร (2) ต่อพื้นที่อาคาร 200 ตารางเมตร สำหรับผู้หญิง พื้นที่อาคารส่วนที่เกิน 2,000 ตารางเมตร ขึ้นไป ให้เพิ่มห้อง ถ่ายอุจจาระ 2 ที่ และอ่างล้างมือ 1 ที่ ต่อพื้นที่อาคาร 600 ตาราง เมตร	1	2	-	1									
		3	-	-	1									
----- + -----														
(9) สำนักงาน	ต่อพื้นที่อาคาร 300 ตารางเมตร (1) สำหรับผู้ชาย (2) สำหรับผู้หญิง	1	2	-	1									
		3	-	-	1									
----- + -----														
		300 sq.m. / 1 unit				Area Requirement								
		T	U	W/C	S									
		M	1	2	-	1	each set equals to							
		W	3	-	-	1	4 sq.m. [approx.]							

ตารางที่ 7 ตารางแสดงวิธีคำนวณห้องน้ำในโครงการ

ที่มา : ผู้ศึกษา

สรุปพื้นที่ใช้สอยทั้งหมดของโครงการจึงเท่ากับ 14,100 ตร.ม. ประกอบด้วย

1. ส่วนนิทรรศการ 6 ส่วน ขนาด 6,840 ตร.ม. ไม่รวมพื้นที่ธรรมชาติอีก 4,830 ตร.ม.
2. ส่วนสำนักงาน ขนาด 230 ตร.ม.
3. ส่วนห้องสมุด / ร้านกาแฟ ขนาด 455 ตร.ม.
4. ส่วนงานระบบ ขนาด 234 ตร.ม.
5. ส่วนพื้นที่จอดรถ 1,510 ตร.ม.

**ทั้งนี้ยังไม่รวมพื้นที่ห้องน้ำอีกประมาณ 40 ตร.ม.

4.3 การเลือกที่ตั้งของโครงการ

สืบเนื่องจากกลุ่มเป้าหมายและจินตภาพของโครงการตามที่ได้ระบุไว้ในเนื้อความข้างต้น ส่งผลให้โครงการจำเป็นจะต้องมีตำแหน่งที่ตั้งอยู่ในละแวกเมืองเพื่อเพิ่มความสามารถในการดึงดูดกลุ่มเป้าหมายและให้สอดคล้องกับจินตภาพมากยิ่งขึ้น ทว่าสิ่งที่สำคัญไม่แพ้กับภาพของบริบทก็คือขนาดของพื้นที่สีเขียวในปริมาณที่เพียงพอเช่นกัน จึงจะทำให้จินตภาพของพื้นที่นั้นสมบูรณ์ ผู้ศึกษาจึงได้ทำการเลือกพื้นที่สีเขียวในขนาดที่ไม่น้อยกว่าความต้องการของพื้นที่ในโครงการ และมีบริบทแวดล้อมที่สัมพันธ์กับจินตภาพได้ทั้งหมด 4 จุด ได้แก่ สวนลุมพินี, สวนหลวง ร.9, สวนวชิรเบญจทัศ และสวนอุทยานเบญจสิริ

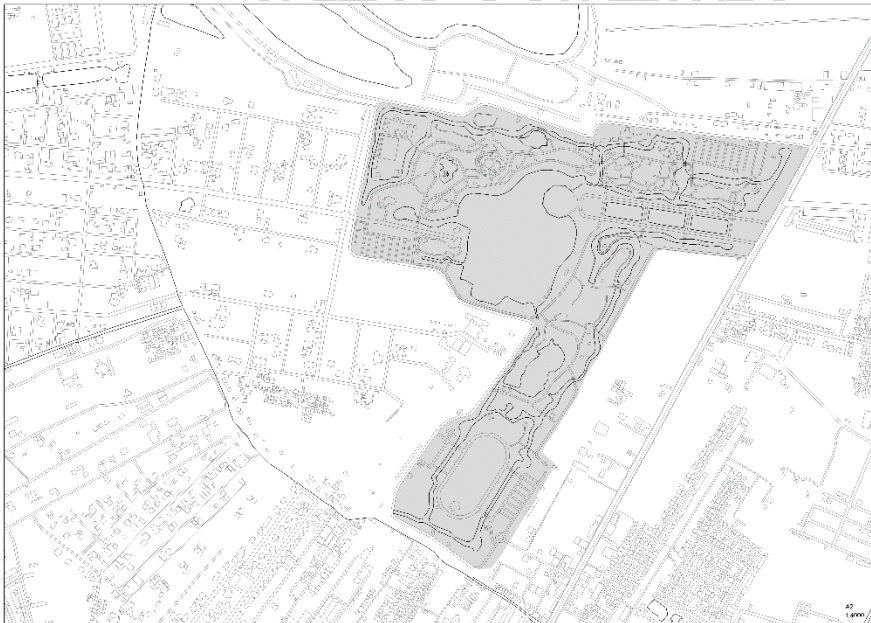

สวนลุมพินี

พื้นที่ :
576,000 ตร.ม.
ปริมาณผู้ใช้สอยปี 66 :
2.2 ล้านคน
ระยะห่างจากขนส่งสาธารณะ :
BTS ศาลาแดง 200 ม.
MRT สีลม 40 ม.
แผนพัฒนา :
ปี 2025
ปี 2030

ภาพที่ 68 บริบทแวดล้อมและรายละเอียดของสวนลุมพินี

ที่มา : ผู้ศึกษา

สวนหลวง ร.9

พื้นที่ :
850,000 ตร.ม.
ปริมาณผู้ใช้สอยปี 66 :
0.95 ล้านคน
ระยะห่างจากขนส่งสาธารณะ :
BTS สำโรง 4 กม.
MRT -
แผนพัฒนา :
-

ภาพที่ 69 บริบทแวดล้อมและรายละเอียดของสวนหลวง ร.9

ที่มา : ผู้ศึกษา

สวนวชิรเบญจทัศ
 พื้นที่ : 600,000 ตร.ม.
 ปริมาณผู้ใช้สอยปี 66 : 1.9 ล้านคน
 ระยะห่างจากขนส่งสาธารณะ :
 BTS จตุจักร 1.5 กม.
 MRT พหลโยธิน 500 ม.
 แผนพัฒนา : -

ภาพที่ 70 บริบทแวดล้อมและรายละเอียดของสวนวชิรเบญจทัศ
 ที่มา : ผู้ศึกษา

สวนอุทยานเบญจสิริ
 พื้นที่ : 46,400 ตร.ม.
 ปริมาณผู้ใช้สอยปี 66 : 0.36 ล้านคน
 ระยะห่างจากขนส่งสาธารณะ :
 BTS พร้อมพงษ์ 100 ม.
 MRT -
 แผนพัฒนา : -

ภาพที่ 71 บริบทแวดล้อมและรายละเอียดของสวนอุทยานเบญจสิริ
 ที่มา : ผู้ศึกษา

เพื่อให้เกิดการเปรียบเทียบและสามารถเลือกที่ตั้งโครงการซึ่งมีความสอดคล้องมากที่สุด ผู้ศึกษาเห็นสมควรว่าจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกำหนดเกณฑ์ในหัวข้อต่างๆ จากนั้นจึงจะมีการให้คะแนนในส่วนต่างๆ เพื่อเลือกที่ตั้งซึ่งมีความเหมาะสมที่สุด โดยมีรายละเอียดของเกณฑ์และการให้คะแนนดังต่อไปนี้

เกณฑ์	ย่านที่ 1		ย่านที่ 2		ย่านที่ 3		ย่านที่ 4	
	ปัจจุบัน	อนาคต	ปัจจุบัน	อนาคต	ปัจจุบัน	อนาคต	ปัจจุบัน	อนาคต
จินตภาพโครงการ								
USER								
การเข้าถึง								
พื้นที่สีเขียว								
การพัฒนาในอนาคต								
รวม								

ตารางที่ 8 ตารางแสดงการให้คะแนนแต่ละที่ตั้ง

ที่มา : ผู้ศึกษา

	0	1	2
จินตภาพของโครงการ	ย่านพักอาศัย	ย่านเศรษฐกิจ	ย่านเศรษฐกิจ + ท่องเที่ยว
ผู้ใช้สอย	บุคคลทั่วไปในพื้นที่	กลุ่ม Gen ME	กลุ่ม Gen ME และกลุ่มอื่นๆ
การเข้าถึง	รถส่วนบุคคล	รถส่วนบุคคล BTS	รถส่วนบุคคล BTS MRT
พื้นที่สีเขียว	เล็ก	กลาง	ใหญ่
แผนพัฒนาในอนาคต	ไม่มี	มี	-

** ปัจจุบัน 0-5 ปี
อนาคต 6-10 ปี **

ภาพที่ 72 เกณฑ์ในการให้คะแนน

ที่มา : ผู้ศึกษา

ทั้งนี้เนื่องจากที่ตั้งทั้ง 4 ตำแหน่งที่ได้ทำการคัดเลือกในเบื้องต้นเป็นที่ดินรหัสน ส. หรือ ผังสีน้ำเงิน ซึ่งเป็นที่ดินของรัฐ สำหรับสถานที่ราชการ หรือกิจการของรัฐที่เกี่ยวข้องกับสาธารณูปการและสาธารณูปโภค หรือเพื่อสาธารณะประโยชน์ ซึ่งอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของรัฐ เพราะฉะนั้นในเกณฑ์ด้านราคาที่ดิน / ตารางเมตร จึงไม่ได้มีการนำมาเปรียบเทียบเพื่อให้คะแนนในที่นี้

ย่าน เขต	สวนลุมพินี		สวนหลวง ส.9		สวนวชิรเบญจทัศ		สวนเบญจสิริ	
	ปัจจุบัน	อนาคต	ปัจจุบัน	อนาคต	ปัจจุบัน	อนาคต	ปัจจุบัน	อนาคต
จินตภาพโครงการ	2	2	0	0	1	1	2	2
USER	2	2	1	1	2	2	2	2
การเข้าถึง	2	2	0	0	1	1	1	1
พื้นที่สีเขียว	2	1	2	2	2	1	0	0
การพัฒนาในอนาคต	1	1	0	0	0	1	0	1
รวม	9	8	3	3	5	6	5	6

ตารางที่ 9 ตารางแสดงคะแนนของแต่ละพื้นที่

ที่มา : ผู้ศึกษา

4.4 การวิเคราะห์ที่ตั้งโครงการ

ภายหลังการให้คะแนนที่ตั้งโครงการเบื้องต้นทั้งหมดที่ได้ทำการเลือกมาเปรียบเทียบ ผลปรากฏว่าสวนลุมพินีได้คะแนนในปริมาณที่มากที่สุด เนื่องจากเป็นพื้นที่สีเขียวขนาดใหญ่และมีจำนวนผู้ใช้สอยที่หลากหลาย รวมทั้งการเข้าถึงที่สะดวกกว่าที่ตั้งอื่นๆ มากพอสมควร ทั้งนี้สวนลุมพินียังมีแผนพัฒนาให้เป็นพื้นที่เพื่อรองรับกิจกรรมหมุนเวียน และตอบสนองความต้องการคนรุ่นใหม่ที่จะเริ่มดำเนินการในปีพ.ศ. 2568 อีกด้วย แผนพัฒนาดังกล่าวประกอบด้วยแนวความคิด 5 อย่างได้แก่

1. คำนึงถึงประวัติศาสตร์ โดยอนุรักษ์อาคารและแนวแกนของพื้นที่เดิมทั้งหมด
2. ผสานความหลากหลายทางวัฒนธรรม ด้วยความพยายามจะปรับปรุงพื้นที่ให้รองรับการเรียนรู้เรื่องระบบนิเวศวิทยาเมือง และผลักดันมิติของศิลปวัฒนธรรม
3. Modern Recreation จัดพื้นที่การออกกำลังกายที่ร่วมสมัยและตอบโจทย์ความต้องการของคนรุ่นใหม่มากขึ้นเช่น การจัดพื้นที่รองรับ Paddle Board การพายเรือคายัค และ Surf skate ฯลฯ

4. ออกแบบสำหรับผู้ใช้ทุกคน โดยการออกแบบปรับปรุงพื้นที่จะคำนึงถึงการออกแบบในลักษณะ Universal Design และความหลากหลายทางเพศมากขึ้น

5. Climate Action Park เพิ่มพื้นที่สีเขียวเพื่อรับมือกับปัญหา PM 2.5¹⁰²

ทั้งนี้หากพิจารณาตามผังแม่บทของโครงการปรับปรุงจะเห็นได้ว่ามี 1 พื้นที่ซึ่งยังไม่มีกำหนดทิศทางของพื้นที่อย่างชัดเจนก็คือในส่วนของเกาะลอยกลางน้ำฝั่งถนนราชดำริ ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับทางเข้าประตูที่ 5 และ 6 อีกทั้งในบริเวณดังกล่าวยังอยู่ในรัศมีของทางเข้าโครงการไม่เกิน 500 ม. และห่างจากสถานีรถไฟฟ้าไม่เกิน 1 กม. ในส่วนทิศใต้ของสวนลุมพินี ซึ่งติดกับถนนพระราม 4 จะมีการใช้พื้นที่ที่กำหนดไว้ชัดเจน ประกอบกับมีอาคารลุมพินีสถานซึ่งเป็นอาคารสำคัญทางประวัติศาสตร์ของสวนลุมพินี หรือในส่วนฝั่งทิศตะวันออกตามแผนพัฒนาตั้งใจจะกำหนดให้จัดสรรพื้นที่ไว้รองรับการใช้งานแบบหมุนเวียนเช่น การจัดงานแสดงดนตรี งานรื่นเริง รวมถึงงานศิลปะกึ่งกลางแจ้ง และในส่วนทิศเหนือจะเป็นพื้นที่รองรับส่วนสำนักงานและงานบริการอื่นๆ และสวนป่าคนเมือง¹⁰³

ภาพที่ 73 ผังแม่บทโครงการปรับปรุงสวนลุมพินีวาระครบรอบ 100 ปี
ที่มา : สำนักข่าวอิศรา, **ปรับปรุงสวนลุมพินี วาระครบ 100 ปี**, เข้าถึงเมื่อ 25 พฤษภาคม 2566, เข้าถึงได้จาก <https://www.isranews.org/article/isranews-news/106355-bkk-Lumphini-Park-100-year-news.html>

¹⁰² เกวลิ้น คักดีสยามกุล, **หนึ่งร้อยปีสวนลุมพินี**, เข้าถึงเมื่อ 25 พฤษภาคม 2566, เข้าถึงได้จาก <https://readthecloud.co/lumpini-park/>

¹⁰³ สำนักข่าวอิศรา, **ปรับปรุงสวนลุมพินี วาระครบ 100 ปี**, เข้าถึงเมื่อ 25 พฤษภาคม 2566, เข้าถึงได้จาก <https://www.isranews.org/article/isranews-news/106355-bkk-Lumphini-Park-100-year-news.html>

เมื่อผู้ศึกษาได้ลงสำรวจพื้นที่จริงเพิ่มเติมเพื่อเก็บข้อมูลบริเวณเกาะลอยในสวนลุมพินีพบว่า พื้นที่ส่วนดังกล่าวไม่มีการใช้งานที่ชัดเจน จะมีเพียงการจัดพื้นที่นั่งพักผ่อนด้วยม้านั่งหิน และห้องน้ำสาธารณะเท่านั้น นอกจากนี้ยังพบอีกว่าในส่วนเกาะลอยมีทัศนียภาพที่สัมพันธ์กับจินตภาพของโครงการมากกว่าส่วนอื่น เนื่องจากด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่มีผืนน้ำล้อมรอบ จึงทำให้เกิดพื้นที่เปิดโล่งขนาดใหญ่ที่เห็นธรรมชาติส่วนต่างๆของสวนลุมพินีและอาคารสูงขนาดใหญ่ในบริเวณโดยรอบได้ชัดเจน ทั้งนี้ผู้ศึกษาได้ทำการเก็บภาพทั้งหมด 10 ตำแหน่งได้แก่

1. มุมมองจากทางเข้าฝั่งตะวันตกสู่ 4 แยกศาลาแดง
2. มุมมองจากเกาะลอยสู่ถนนพระราม 4
3. มุมมองจากเกาะลอยสู่ถนนสารสิน
4. มุมมองจากทางเข้าฝั่งตะวันออกสู่ถนนพระรามที่ 4
5. มุมมองจากทางเข้าฝั่งตะวันออกสู่พื้นที่ออกกำลังกายและสนามเด็กเล่นในสวนลุมพินี
- 6-7. ส่วนพักผ่อนชั่วคราวในเกาะลอย
8. ต้นไม้ขนาดใหญ่ในที่ตั้ง
9. อาคารเรือนกระจก
10. พื้นที่โล่งในเกาะลอย

ภาพที่ 74 รูปแสดงตำแหน่งจุดเก็บภาพในเกาะลอย

ที่มา : ผู้ศึกษา

1.มุมมองจากแนวต้นไม้บริเวณทุ่งหญ้าด้านซ้ายและถนนพระราม 4

2.มุมมองจากที่นั่งสุริยาศน์บนถนนพระราม 4

3.มุมมองจากที่นั่งสุริยาศน์บนศาลาสน

3.5 มุมมองจากที่นั่งสุริยาศน์บนถนนพระราม 4

ภาพที่ 75 ภาพถ่ายจากจุดที่ 1-3

ที่มา : ผู้ศึกษา

4.มุมมองทางเข้านี้ตระริบออกสู่บริเวณพระราม 4

8.ต้นไม้ใหญ่ในถ้ำ

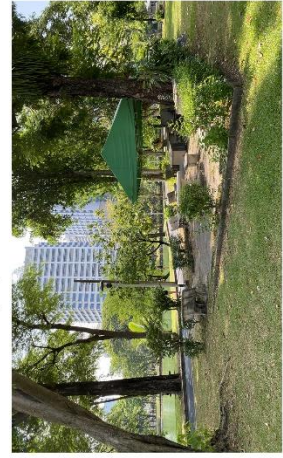
5.มุมมองจากทางเข้านี้จะมองเห็นสวนเด็กเล่น และสวนออกกำลังกายในสวนลุมพินี

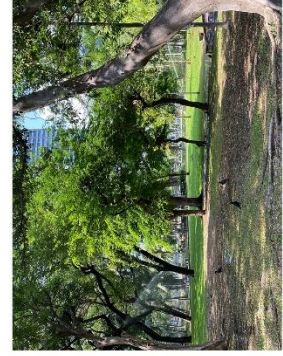
9.อาคารเรือนกระจก

6-7.ส่วนพักผ่อนชั่วคราว(เดิม)ในถ้ำมังกร

10.สวนภายในโครงการ

ภาพที่ 76 ภาพถ่ายจากจุดที่ 4-10
ที่มา : ผู้ศึกษา

ภาพที่ 77 ภาพแสดงทิศทางของมุมมอง
ที่มา : ผู้ศึกษา

ภาพที่ 78 ภาพแสดงตำแหน่งที่จอดรถ และประตูทางเข้าจากถนนทั้ง 2 เส้น
ที่มา : ผู้ศึกษา

พื้นที่ในบริเวณเกาะลอยเป็นพื้นที่ซึ่งสามารถเข้าถึงได้ง่าย เนื่องจากมีประตูทางเข้าออกหลักที่อยู่ติดกับถนนราชดำริ (ประตู 5) และถนนสารสิน (ประตู 6) อันเป็นตำแหน่งของพื้นที่จอดรถหลักในสวนลุมพินี เช่นเดียวกันเนื่องจากบริเวณดังกล่าวอยู่ใกล้กับถนนเส้นหลักที่มีการสัญจรตลอดวัน และถนนเส้นรองที่ตัดผ่านทิศเหนือ จึงทำให้เกิดมลภาวะทางเสียงค่อนข้างมากในทิศเดียวกันของพื้นที่ อย่างไรก็ตามผู้ศึกษากลั้มองว่าเงื่อนไขดังกล่าวอาจสามารถนำมาเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างสระเชิงพื้นที่ได้เป็นอย่างดี หากจัดวางพื้นที่จัดแสดงให้สอดคล้องกันกับบริบท เพราะฉะนั้นจากการวิเคราะห์ข้อมูลทางกายภาพทั้งหมดแล้วผู้ศึกษาจึงเห็นสมควรว่าที่ตั้งของโครงการธัมมโกษสถานควรจะต้องอยู่บริเวณเกาะลอยของสวนลุมพินี เนื่องจากมีความสอดคล้องกับจินตภาพของโครงการ และจินตภาพของพื้นที่ อีกทั้งในบริเวณดังกล่าวยังสามารถเข้าถึงได้ง่ายจากทั้งการเดินทางด้วยรถขนส่งสาธารณะ รถไฟฟ้า และรถส่วนบุคคล รวมถึงในบริเวณดังกล่าวเป็นเพียงพื้นที่เดียวที่ยังไม่มีแผนพัฒนาเมื่อเทียบเคียงจากข้อมูลที่ปรากฏในผังแม่บทแผนพัฒนาสวนลุมพินีในวาระ 100 ปี ประกอบกับขนาดของพื้นที่ประมาณ 16,000 ตร.ม.ซึ่งมากเพียงพอในการออกแบบและต่อความต้องการของโครงการ

บทที่ 5

การออกแบบสถาปัตยกรรม

จากการสำรวจพื้นที่และได้มาซึ่งจินตลักษณ์ของแต่ละบริเวณในโครงการสู่การหาข้อสรุปถึงการจัดวางพื้นที่แต่ละส่วนให้สัมพันธ์กับจินตภาพที่กำหนดไว้ในเบื้องต้น โดยกระบวนการออกแบบเริ่มจากการสร้างแนวแกนสมมติด้วยเส้นทแยงมุมผ่านที่ตั้งในมุมเฉียง 45 องศาจากทิศตะวันตกเฉียงใต้ สู่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อกำหนดให้เป็นเส้นอ้างอิงในการจัดวางพื้นที่ส่วนดัดเทียม เนื่องจากส่วนดังกล่าวจะเป็นส่วนสำคัญที่จะมีผลต่อจินตภาพของทุกพื้นที่ในโครงการ ด้วยหน้าที่ของส่วนดัดเทียมนั้นเปรียบเสมือนจุดเปลี่ยนผ่านของสภาวะระหว่างการเกิดแท้และการเกิดเทียม หรือจินตภาพในส่วนต้นที่มองเข้ามาและพิจารณารูปลักษณ์ของพื้นที่ดังกล่าว เพื่อเกริ่นนำถึงความเกิดดับ และจินตภาพสุดท้ายของการดับแท้ซึ่งจะเป็นบทสรุปของโครงการ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกำหนดพื้นที่ดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นก่อนการจัดวางพื้นที่ส่วนอื่นๆต่อไป

พื้นที่ดัดเทียมจึงถูกกำหนดให้อยู่ในบริเวณกลางผืนน้ำและหันทิศทางตามแนวแกนหลัก จากนั้นจึงทำการสร้างแนวแกนรองสำหรับกำหนดเป็นเส้นทางเข้าหลักของโครงการ โดยกำหนดเส้นทอดยาวตามทิศเหนือ-ใต้ตัดกับแนวแกนหลัก ให้เกิดเป็นเส้นแบ่งระหว่างกับพื้นที่จอดรถของประตู 5 และ 6 ซึ่งถือเป็นส่วนจอดรถหลักที่จัดเตรียมไว้ สำหรับบริการผู้ใช้สอยโครงการ

ภาพที่ 79 แนวแกนหลักและแนวแกนรองของโครงการ

ที่มา : ผู้ศึกษา

ในตำแหน่งของจุดตัดระหว่างแนวแกนทั้งสองเส้นจึงถือเป็นจุดเริ่มต้นและจุดจบของพื้นที่ส่วนนิทรรศการ เนื่องจากจุดดังกล่าวเป็นตำแหน่งที่สัมพันธ์กับมุมมองที่ต้องการให้เกิดในพื้นที่เริ่มต้นและส่งท้ายมากที่สุด การจัดวางพื้นที่ส่วนต่อไปคือส่วนที่ 2 และ 3 ได้แก่ ส่วนสติและการเกิดแก่ผู้ศึกษาเห็นว่าเนื่องด้วยพื้นที่ดังกล่าวต้องการสภาวะอันสงบเงียบ เพื่อช่วยส่งเสริมให้การพิจารณาเป็นไปได้ด้วยดี อีกทั้งความสอดคล้องกับแนวความคิดว่าด้วยการเกิดตามธรรมชาติที่เป็นการหมุนของวงจรแบบสมุททัยวาร ตำแหน่งของพื้นที่ทั้งสองจึงควรจัดให้อยู่ในตำแหน่งฝั่งทิศตะวันออกของที่ตั้งจะเหมาะสมที่สุด แล้วจึงค่อยเชื่อมการใช้งานมายังจุดดับเทียม

ส่วนถัดไปคือส่วนเกิดเทียมซึ่งเป็นพื้นที่ว่าด้วยเรื่องของการเกิดแห่งจิต เพื่อทดสอบความเข้าใจของสาระในส่วนต้น ส่วนดังกล่าวจึงต้องการสภาวะแวดล้อมทางบริบทที่อุ่นวยเข้ามาร่วมสร้างการรับรู้ในพื้นที่ให้เกิดความเข้มข้นของสาระที่มากขึ้น เช่นนั้นแล้วส่วนดับเทียมจึงถูกกำหนดให้อยู่ในฝั่งทิศตะวันตกของที่ตั้งโครงการ ถัดออกมาจากส่วนดับเทียม ทั้งนี้ในบริเวณดังกล่าวจะเป็นพื้นที่อยู่ใกล้กับถนนเส้นราชดำริซึ่งมีการจราจรที่หนาแน่นตลอดวัน อย่างไรก็ตามการจัดวางพื้นที่ในส่วนนี้ยังจำเป็นจะต้องออกแบบให้เชื่อมกลับเข้ามาในส่วนเริ่มต้นเพื่อความสมบูรณ์ของเนื้อหาสาระ

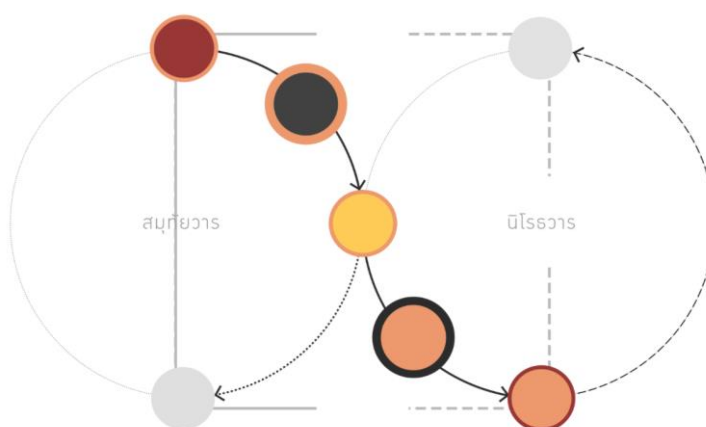
ภาพที่ 80 ภาพแสดงตำแหน่งของแต่ละพื้นที่ในโครงการ

ที่มา : ผู้ศึกษา

เช่นเดียวกับการออกแบบตัวงานสถาปัตยกรรม ซึ่งเริ่มต้นจากการสร้างสรรค์รูปลักษณ์และผังพื้นของ ส่วนดัดเทียม ซึ่งต้องการให้แสดงออกถึงความเป็นภาพแทนสภาวะของการเกิด-ดับแห่งวงล้อปฏิจสมุขปาหที่ จะต้องปรากฏต่อพื้นที่ส่วนที่ 1 (เกิด-ดับ) และส่วนสุดท้าย (ดับแท้) เพราะฉะนั้นจากการวิเคราะห์ในเบื้องต้น ที่ว่าด้วยจินตภาพของพื้นที่อันจะต้องปรากฏรูปลักษณ์ที่แสดงถึงแบบแผนทางพุทธสถาปัตยกรรม ประกอบกับ พื้นที่ตั้งของโครงการมีลักษณะเป็นพื้นที่โล่งกว้างขนาดใหญ่ แบบแผนที่ถูกศึกษาเห็นสมควรจะเลือกใช้เป็นตัวคิด จึงเป็นแบบซึ่งคลี่คลายจากเจตีย์ให้สามารถสร้างความรับรู้สาระในมิติทางแนวคิดเพิ่มเติมเข้ามาได้อีกด้วย

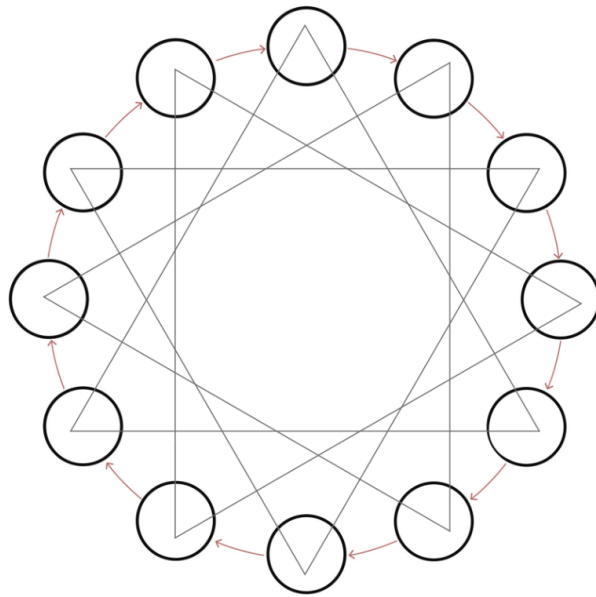
การออกแบบจึงเป็นการคลี่คลายจากแผนภาพเชิงเส้นในบทวิเคราะห์หลักการทางพระพุทธศาสนา ที่ ปรากฏเป็นภาพสี่เหลี่ยมล้อมวงกลม โดยเส้นกรอบสี่เหลี่ยมนั้นมีความหมายถึงความสัมพันธ์แบบนาม-รูป ส่วน เส้นวงกลมมีความหมายเท่ากับการเกิด-ดับ เพราะฉะนั้นเมื่อผนวกสี่เหลี่ยมและวงกลมเข้าด้วยกันจึงสื่อ ความหมายถึงการเกิดดับแห่งนามรูป อันเป็นความหมายเดียวกันกับปฏิจสมุขปาห แผนผังของเจตีย์จึงเกิดขึ้น ผ่านการกำหนดปริมาตรรูปสี่เหลี่ยมด้วยเสาทั้งหมด 12 ต้น ล้อมรอบพื้นด้านในรูปวงกลม บริเวณศูนย์กลาง ประดิษฐานพระพุทธรูปมาปางปฐมเทศนาเพื่อเน้นย้ำสาระแห่งการเกิดและดับแห่งทุกขให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ถัด ออกไปเป็นพื้นลดระดับสูงต่ำรูปเฉลว 12 แฉก ที่ถอดขึ้นแยกส่วนออกจากกัน หมายถึงสาระว่าด้วยภาวะในการ สิ่งการอาศัยกันของปัจจัยทั้ง 12 ข้อ

ในส่วนรูปของเจตีย์เน้นจินตภาพของการออกแบบให้เกิดการคลี่คลายปริมาตร (mass) ของ องค์ประกอบจากผังรูปสี่เหลี่ยม ก่อนถูกเชื่อมมุมออกจนแปรสภาพสู่สัณฐานแบบวงกลม อันหมายถึงการขัด เกลาของจิตให้สงบนิ่ง ส่วนถัดเหนือขึ้นไปจากชั้นบัลลังก์จะปรากฏเป็นกงล้อธรรมจักร 3 วง หมายถึงหลักการ แห่งธรรมปรัชญา 3 ข้อในอริยสัจ 4 ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย และนิโรธที่หยิบยกมาใช้เพื่อสร้างการสลายรูปที่มี ความหมายเท่ากับหนทางแห่งการดับซึ่งเปรียบได้กับมรรคมีองค์ 8 เพราะฉะนั้นวงล้อที่แยกส่วนซึ่งยื่นออกมา จากเจตีย์จึงทำหน้าที่ในการสื่อความหมายของนัยยะข้างต้นนั่นเอง

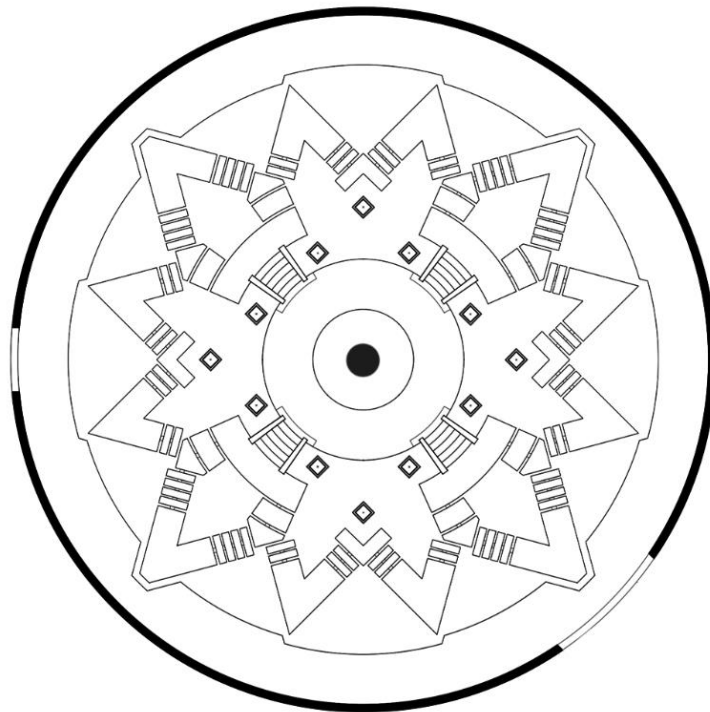

ภาพที่ 81 ภาพแสดงที่มาของรูปสี่เหลี่ยมและวงกลม

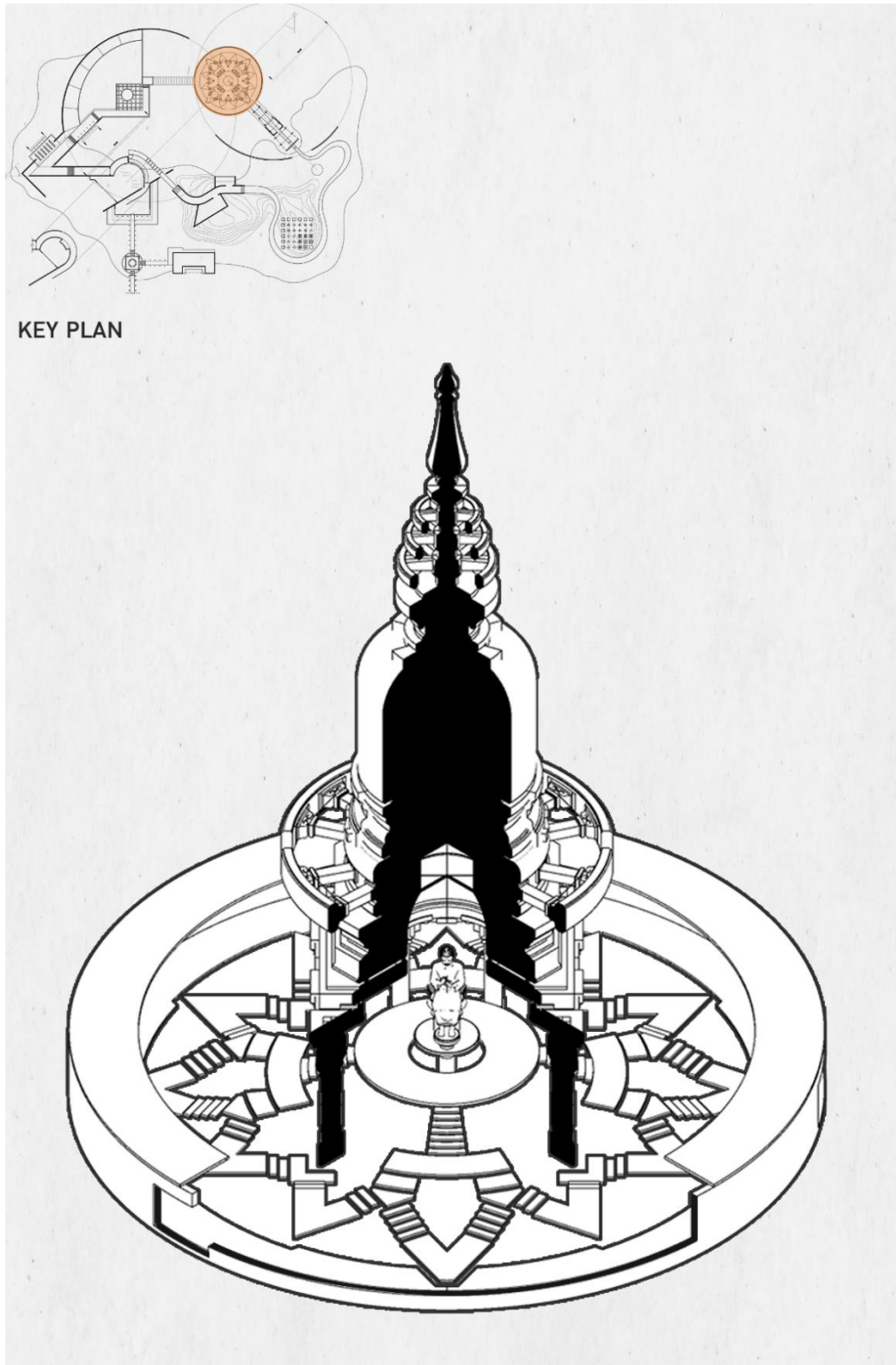
ที่มา : ผู้ศึกษา

ภาพที่ 82 ภาพแสดงที่มาของเลข 12 แฉก
ที่มา : ผู้ศึกษา

ภาพที่ 83 ผังพื้นเจดีย์ (พื้นที่ดับเทียม)
ที่มา : ผู้ศึกษา

ภาพที่ 84 ภาพ Isometric แสดงปริมาตรของแผนผังอาคาร,มณฑล,ที่ว่างภายในและรูปลักษณะภายใน

เจดีย์

ที่มา : ผู้ศึกษา

พื้นที่ในส่วนที่ 1 หรือส่วนเกิด-ดับออกแบบให้หันช่องเปิดเพื่อฉายภาพในทิศทางที่ตั้งฉากกับแนวแกนหลัก และขนานกันกับการจัดวางของเจดีย์เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ของจินตภาพตามที่กำหนดไว้

ภาพที่ 85 ทศนิยมภาพของพื้นที่ 1 (เกิด-ดับ)

ที่มา : ผู้ศึกษา

เมื่อได้นิยามอันเป็นรูปธรรมของการเกิด-ดับแห่งปฏิจลสมุปบาท ซึ่งเป็นนิยามเดียวกันกับคำสำคัญที่ 1 นั่นก็คือความเป็น “รูปนาม” แล้ว ขั้นตอนต่อไปจึงเป็นการสร้างพื้นที่สติและเกิดแท้ อันเป็นส่วนแสดงของคำสำคัญว่าด้วยการ “ถอดรูป-ถอดนาม” ผ่านการคลี่คลายเส้นสายของรูป วงกลม สี่เหลี่ยม และสามเหลี่ยม (เฉลว) ซึ่งเป็นส่วนถัดต่อไปให้เชื่อมกันด้วยทางเดินที่ขนาบข้างด้วยผนังสูง เผยให้เห็นเพียงเฉพาะท้องฟ้าด้านบนเพื่อเกริ่นนำถึงการผันเปลี่ยนไปของสรรพสิ่งที่เกิดจากรูปนาม นั้น ว่าล้วนอยู่ภายใต้กฎแห่งไตรลักษณ์ที่จะเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปด้วยเงื่อนไขของเวลาเป็นตัวกำกับเสมอ จากนั้นทางเดินจะลดระดับลงสู่จุดเชื่อมต่อแบบหักศอกรูปสามเหลี่ยมทำมุม 45 องศาตามแนวแกนหลัก เพื่อเปลี่ยนผ่านเข้าสู่พื้นที่สติ ซึ่งแสดงผ่านการแยกชิ้นส่วนขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม เช่น ระนาบของผนัง และผืนผ้า อีกทั้งระนาบผนังด้านทิศตะวันออกจะถูกแทนที่ด้วยแผ่นหินทรายทึบตัน 6 ชั้น ที่ตั้งเรียงกันอย่างเป็นระเบียบเหนือผืนน้ำที่สามารถมองออกไปเห็นส่วนธรรมชาติได้อย่างจำกัด ในเวลาเดียวกันนั้นแสงที่พาดผ่านช่องว่างระหว่างแผ่นหินจะปรากฏเป็นเงาซึ่ง

ทอดยาวลงบนระนาบพื้น ทั้งหมดนี้เพื่อแสดงจินตสภาวะของการตระหนักรู้ด้วยสติ เป็นผลให้ชิ้นส่วนทางสถาปัตยกรรมที่เคยประกอบเข้าด้วยกันเป็นรูป หรือธาตุทั้ง 4 ที่เคยอาศัยกันให้กำเนิดเป็นชีวิต ในตอนนี้ถูกถอดรูปและนามออกจากกัน เพราะฉะนั้น “นาม” จึงปรากฏให้เห็นเป็นเงาที่พาดผ่านลงบนระนาบพื้นทางเดิน เพราะฉะนั้นพื้นที่นี้จึงมีความหมายถึงการเริ่มต้นพิจารณาสาระของปัจจุสมมุปปบาทด้วยสตินั่นเอง

จากนั้นทางเดินจะเชื่อมต่อไปยังพื้นที่ส่วนถัดไปที่ว่าด้วยเรื่องการเกิดแท้ ที่ปรากฏรูปของเสาโลหะเน็อบรอนซ์สีฐานกลม 6 ต้นเพื่อสื่อความหมายถึง “รูป” ที่เกิดขึ้นจากนามของเส้นเงาในพื้นที่ก่อนหน้า และขนาดข้างด้วยสวนแบบปิดล้อมด้วยผนังรูปโค้งกลมความสูง 8 เมตรให้ค่อยๆลดต่ำลงจนหายไปกับผืนน้ำ ส่วนของธรรมชาติหรือต้นไม้อันเป็นตัวแทนของ “รูป” ชีวิตซึ่งเกิดขึ้นจากการประกอบกันของธาตุทั้ง 4 จะค่อยๆกลายสภาพจากพันธุ์ไม้เขียวตลอดปี สู่ต้นไม้แบบผลัดใบ เพื่อแสดงถึงการเกิดขึ้นและดับลงของสรรพสิ่ง ทั้งหมดนี้ถือเป็นนิยามของความหมายแห่งการ “เกิดแท้” ด้วยกระบวนการอาศัยกันแห่งปัจจัยตามธรรมชาติ เช่นเดียวกับนิยามของปรัชญาทางพระพุทธศาสนา

ภาพที่ 86 ทศนิยมภาพของพื้นที่ 2 (สติ) ที่ฉายไปยังพื้นที่ 3 (เกิดแท้)

ที่มา : ผู้ศึกษา

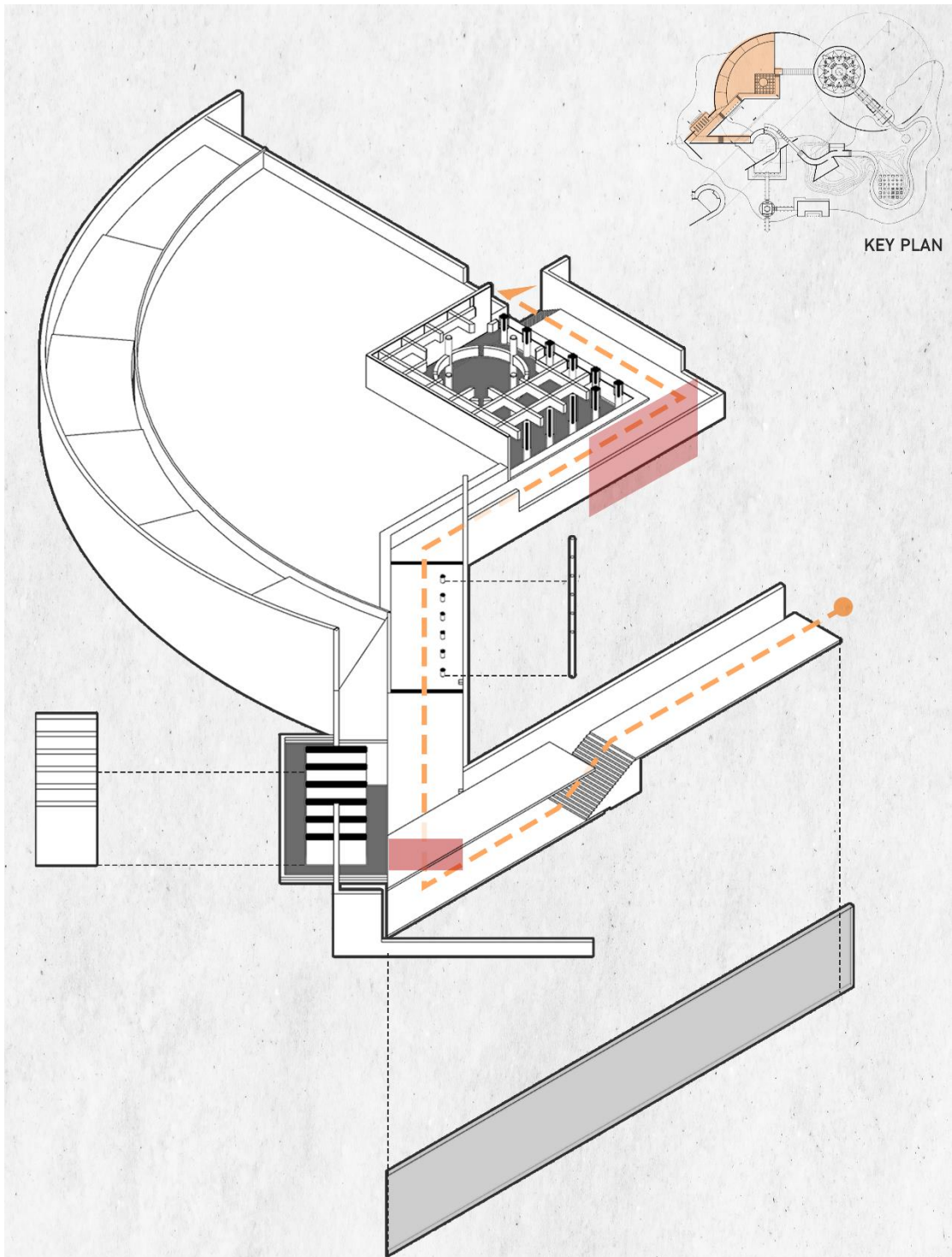

ส่วนเกิดแท้กำหนดให้จบลงเป็นพื้นที่สุดท้าย ซึ่งออกแบบให้เป็นโครงสร้างเสากลมแต่ยกเก็จแบบสี่เหลี่ยมรองรับโครงสร้างคานในผังรูปสี่เหลี่ยม อันประกอบด้วยเสาทั้งหมด 11 ต้น เพื่อสื่อความหมายด้วยระบบสัญลักษณ์เชิงตัวเลขดังนี้ การแทนความหมายด้วยเลข 6 ของเส้นเงาและเสาโลหะในพื้นที่ 2 และ 3 มีความหมายถึงการเกิดของปฏิจจสมุปบาทแบบครึ่งวงอันประกอบด้วยปัจจัย 6 ข้อที่จะอาศัยกันให้เกิดขึ้นตามธรรมชาติเสมอ เช่นเดียวกับกับชุดเสาฝั่งทิศเหนือของชุดโครงสร้างเสาคานในส่วนสุดท้ายของพื้นที่เกิดแท้ ทว่าการเพิ่มชุดเสาอีก 5 ต้นเข้ามานั้นเกิดขึ้นผ่านความต้องการที่จะแสดงนัยยะถึงการบรรจบวงของปฏิจจสมุปบาท กล่าวคือหากพิจารณาจำนวนของเสาในพื้นที่เป็นฝั่งละชุด ย่อมเท่ากับว่าแต่ละด้านนั้นปรากฏเสาให้เห็นครึ่งละ 6 ต้นกลับกลายเป็น 12 ทั้งนี้ในความเป็นจริงแล้วมีเพียง 11 ต้น ทั้งหมดนี้เพื่อเป็นการเกริ่นนำว่าวงจรแห่งปฏิจจสมุปบาทที่จะเกิดขึ้นย่อมผ่านการอาศัยกันของปัจจัยทั้ง 12 ข้ออย่างสมบูรณ์และที่สำคัญคืออำนาจของจริตที่ปรุงต่อจากผัสสะอันเป็นปัจจัยข้อที่ 6 ต่อไปเป็นเวทนาของบ่อเกิดแห่งทุกข์ เช่นนั้นแล้วชุดเสาภายนอกจึงเริ่มปรากฏสัญญาณที่เปลี่ยนแปลงไปจากรูปลักษณ์แบบกลมให้กลับกลายเป็นเริ่มมีเหลี่ยมมุม ซึ่งหมายถึงการแต่แต้มให้ประณีตวิจิตร อันถือเป็นการแทนความหมายของจริตที่เข้ามาปรุงแต่งให้ผิดแผกไปจากความปกติ ทั้งนี้ในพื้นที่ดังกล่าวจะปรากฏชุดคานโลหะด้านในอีก 1 ชุดแต่เป็นลักษณะเสา 4 ต้นรับคานรูปวงกลมสื่อความหมายถึงความสัมพันธ์ของปฏิจจสมุปบาทและอริยสัจ 4 นั่นเอง

ภาพที่ 87 ภาพแสดงชุดเสาคานพื้นที่สุดท้ายของส่วนเกิดแท้

ที่มา : ผู้ศึกษา

ภาพที่ 88 ภาพ Axonometric แสดงการออกแบบพื้นที่ของส่วนเกิดแท้

ที่มา : ผู้ศึกษา

การเปลี่ยนผ่านจากส่วนเกิดแท้สู่พื้นที่ดับเทียบซึ่งจบลงด้วยชุดเสาคานที่ส่งต่อไปยังทางเดิน ค่อย ๆ ลดระดับใต้ผืนน้ำ เพื่อสื่อแสดงถึงนัยแห่งการดับลงก่อนนำไปสู่พื้นที่ดับเทียบ ซึ่งจะอยู่ใน บริเวณสุคตปลายทางเดินที่เชื่อมต่อกับระเบียบน้ำตกรูปผังวงกลมต่อไป

พื้นที่ส่วนดับเทียบถูกออกแบบให้เกิดขึ้นภายใต้ผังพื้นที่ซึ่งซ่อนรหัสนัยยะของการดับแห่ง วงจรปฏิจจสมุบาทตามที่ได้อธิบายไว้ในข้างต้น ทั้งนี้เมื่อเดินผ่านพื้นยกระดับรูปเฉลวแล้วก็จะมีชุด บันไดที่เชื่อมเข้าสู่ชั้นล่างภายในองค์เจดีย์จากทั้ง 4 ด้าน สู่พื้นที่ภายในที่กำหนดให้มีพระพุทธรูปปฏิมา ปางปฐมเทศนาเป็นวัตถุจัดแสดงในตำแหน่งศูนย์กลางผัง เหนือขึ้นไปใช้แผ่นฝากระจกเงาทำพื้นผิวให้ มีคุณลักษณะเป็นเกลียวคลื่น สำหรับทำหน้าที่สะท้อนภาพของบริบทธรรมชาติ และผู้ใช้งานในพื้นที่ จากผืนน้ำด้านล่างอีกครั้งหนึ่ง เพื่อแสดงนัยยะของการสลายไปของสรรพสิ่งอันเป็นสังขารธรรม ทว่าฝา กระจกดังกล่าวนั้นจะถูกเปิดโล่งเป็นช่องแสงใหญ่ในตำแหน่งเดียวกันกับพระพุทธรูปปฏิมา เพื่อบ่งบอก ว่ามีเพียงสภาวะแห่งพุทธะที่ดับสนิทแล้วเท่านั้นที่จะเป็นความจริงตลอดกาลและจักดำรงอยู่เหนือกฎ แห่งการเกิด-ดับทั้งปวงอีกด้วย

ทั้งนี้การเลือกใช้วัสดุของฝาให้เป็นวัสดุสังเคราะห์ลืออย่างคลื่นน้ำนั้นหมายที่จะแสดงนัยยะ ถึงการดับแบบเทียบ กล่าวคือตามสภาวะตามธรรมชาติที่เป็นจริงของน้ำจะเกิดเกลียวคลื่นขึ้นจากสาย ลมที่พัดผ่านมากระทบให้สั่นไหวและจะหยุดนิ่งสงบไปที่สุดในเมื่อไม่มีอะไรมากระทำอีก เช่นเดียวกัน กับสภาวะแห่งจิตที่หากว่ามีสมาธิกำกับแล้ว เมื่อเกิดการสั่นไหวของจิตขึ้น สมาธินั้นก็จะทำการ ควบคุมให้สงบระงับลงด้วยปัญญาเสมอ ซึ่งแตกต่างกับน้ำสังเคราะห์ที่สร้างขึ้นด้วยมายาของภาพ สะท้อนบนผืนกระจก จะยังคงรูปเป็นเกลียวคลื่นที่ฝืนความเป็นไปตามธรรมชาติ เปรียบเสมือนจิตที่ เปี่ยมไปด้วยจิตเป็นตัวครอบงำอันจักทำให้ใจนั้นตกอยู่ในสภาวะแห่งทุกข์ ไม่สามารถสงบนิ่งเป็น สมาธิเพื่อสร้างเป็นปัญญาต่อไปได้ ซึ่งเป็นเหตุผลในทำนองเดียวกันกับการเลือกให้พื้นที่ดังกล่าวมีการ จัดแสดงรูปพระพุทธรูปปฏิมาโดยมีมูลเหตุปัจจัยเดิมเพื่อการแปลงสภาวะอันเป็นนามธรรมของความสงบ ระวังด้วยโพธิปัญญาให้เกิดความเข้าใจอย่างเป็นรูปธรรมเท่านั้น แต่มิได้มีการสำคัญเท่ากับการเข้าถึง หลักปรัชญาธรรมจนเกิดปัญญาอย่างแท้จริง เพราะฉะนั้นหากใจไปติดในรูปเป็นหลักยึดเหนี่ยวที่จะ ปรุ่ไปเป็นเวทนาในแบบต่างๆแล้ว สิ่งเหล่านี้ย่อมเปรียบสถานะไม่ต่างอะไรไปจากมารที่ขัดขวางการ เข้าถึงปัญญาญาณ

หลังจากผ่านกระบวนการรับรู้ทั้งหมดจะมาถึงจุดเริ่มต้นของขั้นตอนทดสอบว่าด้วยการ “สลายนาม” ที่จะเกิดขึ้นเป็นลำดับถัดไปนั่นเอง

ภาพที่ 89 ทศนียภาพส่วนดัดเทียม

ที่มา : ผู้ศึกษา

โดยจะเป็นพื้นที่ส่วนเกิดเทียมที่เริ่มต้นด้วยทางเดินซึ่งเชื่อมต่อจากส่วนระเบียงภายนอกของ ส่วนดัดเทียมนำเข้าสู่โถงที่ปรากฏคู่เสา-คานโลหะปิดทองตั้งเป็นช่วง ๆ ตามแนวทางเดินทั้งหมด 6 ช่วง แบ่งออกเป็น 2 ชุด ชุดละ 3 ช่วงเสา โดยชุดที่ 1 จะอยู่ภายในโถงที่ประดับผนังและฝ้าด้วย กระดาษงาผิวเป็นรูปคลื่น ส่วนชุดที่สองจะอยู่เหนือผิวน้ำขึ้นไป ชุดเสา-คานทั้งหมดถูกออกแบบด้วยการถ่ายเส้นรัศมีของเจดีย์ออกมาเพื่อสร้างความต่อเนื่องเชิงแผนผัง ตรงปลายสุดทางเดินที่โผล่พ้นขึ้นเหนือผิวน้ำจะพบเข้ากับชุดเสา-คานช่วงสุดท้ายและคานโค้งทางตั้งรูปครึ่งวงกลมเหนือทางเดินซึ่ง ออกแบบโดยการใช้วัสดุโปร่งใส ปรากฏภาพให้เห็นรูปวงกลมในสี่เหลี่ยมที่อาศัยการสะท้อนภาพ ของผิวน้ำ

การออกแบบพื้นที่ทั้งหมดส่วนนี้ต้องการจะสื่อถึงนัยยะว่าด้วยการปรุงแต่งของจริต ที่สื่อผ่านการสร้างภาพการรับรู้ภายในโถงและพื้นที่เหนือผิวน้ำที่ในลักษณะกลับด้านกัน แสดงถึงความรับรู้ที่เหนือความเป็นจริง เช่นเดียวกับกับสภาวะของจิตที่เมื่อใดถูกควบคุมด้วยจิตแล้วก็จะเกิดการรับรู้ที่ปรุงแต่งให้เป็นไปในสภาวะต่าง ๆ มากมายเช่นกัน เพราะฉะนั้นเสา-คานโลหะปิดทองทั้ง 6 คู่จึงเปรียบเสมือนสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายทำนองเดียวกัน ฉากสุดท้ายของพื้นที่จึงเป็นการทดสอบ สภาวะของจิตใจในมิติที่ว่า ถ้าหากเดินผ่านไปได้โดยปกติก็เท่ากับสามารถดวงจรแห่งปัจจุสมุปบาท ให้เหลือเพียงครึ่งวงด้วยปัญญา แต่ถ้าหากไม่สามารถทำได้ก็เปรียบเสมือนอำนาจของจิตได้ทำหน้าที่ เข้าควบคุมจิตโดยสมบูรณ์แล้วนั่นเอง

ภาพที่ 90 ทศนิยมภาพส่วนต้นของพื้นที่เกิดเทียม

ที่มา : ผู้ศึกษา

ทั้งนี้พื้นที่ทั้งหมดของส่วนจัดแสดงดังกล่าวนี้ยังถูกล้อมไว้ด้วยผนังโปร่งแสงรูปครึ่งวงกลมตามแนวผนังที่ทอดผ่านจากทิศใต้ไปยังทิศตะวันตก แล้วค่อย ๆ โผล่ขึ้นจากผิวน้ำในทำนองเดียวกันกับทางเดิน เพื่อให้เป็นไปในลักษณะตรงกันข้ามกับผนังโค้งในส่วนเกิดแท้ สำหรับสร้างความรู้สึกเปรียบเทียบกันระหว่างการเกิด-ดับตามธรรมชาติอันเป็นความหมายของส่วนเกิดแท้ และการเกิดแห่งจริตที่เป็นความหมายของส่วนเกิดเทียมนั่นเอง

หลังจากที่ก้าวผ่านทางเดินโปร่งแล้ว จะพบกับทางเดินอีกช่วงที่นำไปสู่พื้นที่เกิดเทียมส่วนถัดไปซึ่งออกแบบขึ้นจากการประกอบกันขององค์ประกอบคล้ายฐานเสาและแท่งหินสี่เหลี่ยม ด้วยการจัดวางให้ห่างเท่า ๆ กันในระนาบทางแนวราบ แต่ทว่าระยะตามทางตั้งจะเน้นอยู่ในตำแหน่งที่แตกต่างกันไปตามระดับเนินดิน พื้นที่ดังกล่าวจะมีทางเดินล้อมรอบในลักษณะเวียนจากทิศตะวันตกสู่ทิศตะวันออกเพื่อสร้างการรับรู้จาก 3 มุมมอง ที่สื่อความหมายอย่างต่อเนื่องกันตามลำดับ ได้แก่ มุมจากฝั่งทิศตะวันตกแสดงถึงภาวะของการเริ่มก่อตัวขึ้นของจริตผ่านการเปลี่ยนสภาพของแท่งหินที่ค่อย ๆ เกิดองค์ประกอบแทรกขึ้นมาจนสมบูรณ์ ถัดจากนั้นจึงเป็นมุมมองจากฝั่งทิศเหนือ ที่แสดงการค่อย ๆ สลายไปของจริต เช่นเดียวกับการแปรสภาพที่ย้อนกลับจากรูปของฐานเสาเปลี่ยนสภาพเป็นแท่งหินธรรมชาติตามเดิม พร้อมกันนั้นภาพของบริบทด้านหลังก็จะปรากฏให้เห็นเป็นตึกที่สูงต่ำเช่นเดียวกับการจัดวางของแท่งหินและเสาในพื้นที่ เพื่อเปรียบเปรยถึงสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏตรงหน้านั้นว่าต่างมีสถานะไม่ได้ต่างอะไรจากกัน กล่าวคือล้วนถูกปรุงแต่งด้วยอำนาจแห่งจริตด้วยสัณฐานที่แตกต่างกันออกไปเท่านั้น ซึ่งในท้ายที่สุดแล้วก็จะต้องเสื่อมลงและสลายไป ฉะนั้นเมื่อเกิดความตระหนักรู้และเข้าใจเช่นนี้แล้ว มุมมองสุดท้ายจึงถูกกำหนดให้จบลงด้วยภาพของแท่งหิน 6 ต้นที่ไม่มีมีการก่อรูปใดๆขึ้นอีกต่อไป เพื่อเป็นการสื่อถึงสภาวะแห่งความเข้าใจและพร้อมจะเปลี่ยนผ่านสู่ความดับสนิทของภาพมายาที่ปรุงแต่งขึ้นนั่นเอง

ภาพที่ 91 ทรรศนียภาพแสดงพื้นที่เกิดเทียมในส่วนที่ 2

ที่มา : ผู้ศึกษา

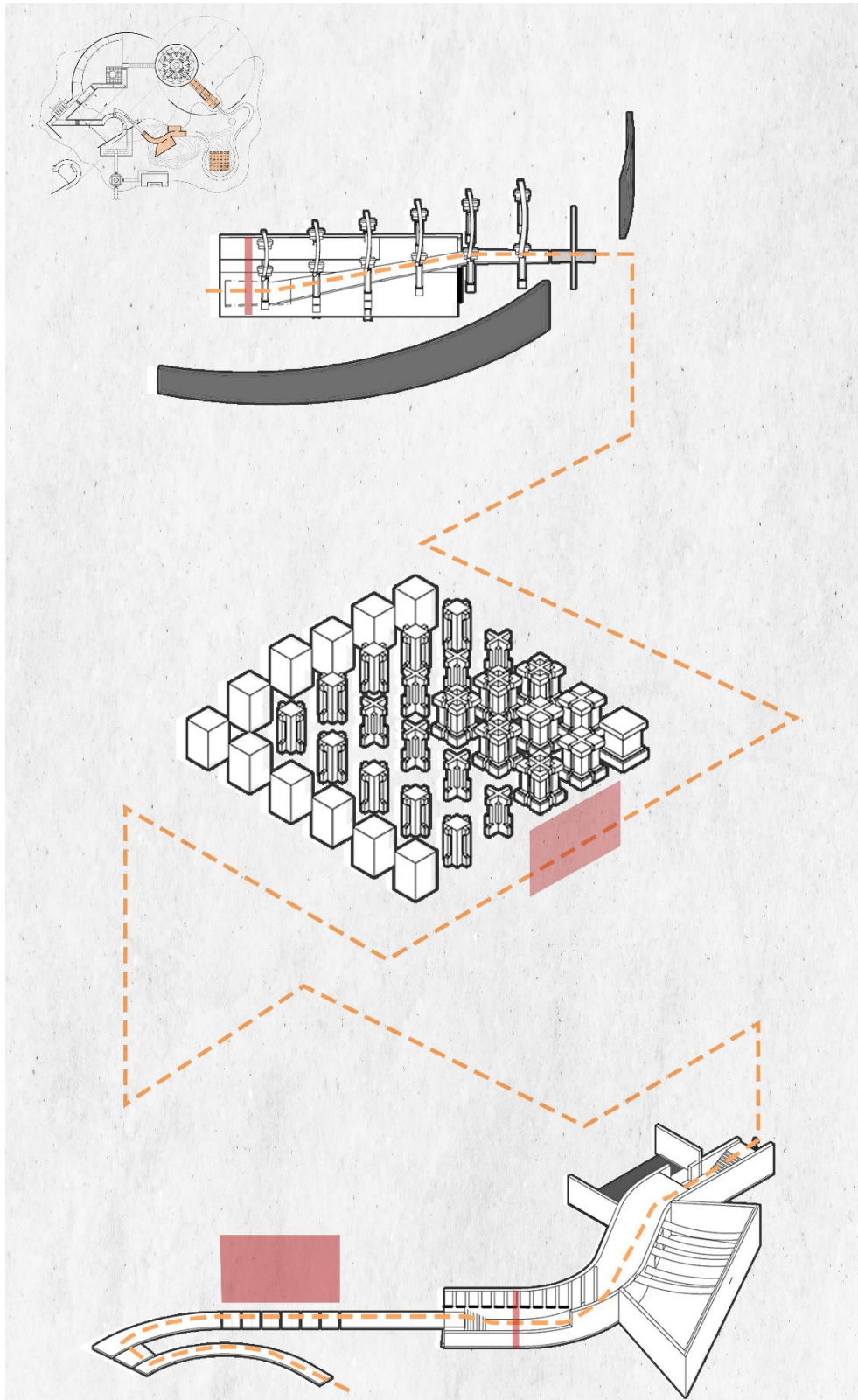
ส่วนสุดท้ายของการเกิดเทียมจึงจบลงด้วยการเข้าไปสู่พื้นที่สำคัญเพื่อการพิจารณาจริตที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ด้วยการจัดการพื้นที่ให้แบ่งออกเป็นส่วนย่อย ๆ 3 ส่วนต่อเนื่องกัน โดยในห้องแรกจะเป็นห้องที่ควบคุมปริมาณและทิศทางของแสงให้ลอดผ่านมากระทบกับผิวน้ำที่สั้นไหวเป็นคลื่นจากการพัดผ่านเข้ามาของลมจากช่องเปิดฝั่งทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งจะทำให้ห้องดังกล่าวเกิดเป็นภาพสะท้อนของแสงรำไรที่เคลื่อนไหวสัมพันธ์กับพริ้วไหวของคลื่นน้ำ ฉะนั้นเมื่อใดที่ไม่มีลมผิวน้ำก็จะสงบนิ่งพร้อมๆกับไร้แสงสะท้อนรูปคลื่นที่จะหายไปเช่นเดียวกัน ในส่วนถัดมาเป็นพื้นที่เปิดโล่งซึ่งชิงผืนผ้าบางๆ เอาไว้ด้านบนเพื่อแปลงสภาวะการเคลื่อนที่ของลมให้เกิดเป็นรูปธรรม ด้วยจุดประสงค์ในการทำงานเดียวกันกับส่วนแรก เพื่อหมายสร้างการเปรียบเทียบถึงจริตแบบสังเคราะห์และจริตตามธรรมชาติ ผ่านมิติที่แตกต่างกัน กล่าวคือการปล่อยให้เป็นไปตามกฎแห่งธรรมชาติซึ่งเกิดขึ้นและดับไป ด้วยเหตุและปัจจัยเสมอ หากไม่เอาตาไปต้องหรือจิตไปจับยึดไว้ ความทุกข์ก็จะเป็นไปไม่ได้ แต่ถ้าหากเมื่อไหร่จิตปล่อยให้จริตทำงานอย่างอิสระ สภาวะอันผืนธรรมชาติก็จะเกิดขึ้นป็นมโนทัศน์แห่งความทุกข์ขึ้นอย่างสมบูรณ์

พื้นที่ดับแท้ในส่วนสุดท้ายจึงเป็นเพียงการเดินทางกลับมาถึงพื้นที่ด้านล่างของจุดเริ่มต้นสำหรับบททวนและพิจารณาภาพเดิมซ้ำอีกครั้งหนึ่ง ทว่าการพิจารณาที่เกิดขึ้นครั้งหลังนี้ย่อมเป็นไปด้วยมโนทัศน์ที่แตกต่างจากเดิม เนื่องด้วยความเข้าใจถึงสาระแห่งการอาศัยกันของนามและรูป จากการเรียนรู้การนำเสนอที่เกิดขึ้นในพื้นที่ต่าง ๆ อย่างเป็นลำดับ ตั้งแต่ส่วนสติและเกิดแท้ ผ่านกระบวนการ “ถอดรูป-ถอดนาม” แล้วเกิดปัญญาจากการทบทวนหรือทดสอบผ่านพื้นที่ดับเทียมและเกิดเทียม ด้วยกระบวนการ “สลายนาม” ดังนั้นการย้อนกลับมาพิจารณาในครั้งนี้จึงเกิดความเข้าใจว่าภาพที่ปรากฏตรงหน้าย่อมไม่มีสิ่งใดเป็นสาระสำคัญที่ควรยึดมั่น ด้วยเหตุที่ว่าสิ่งซึ่งปรากฏอยู่นั้นล้วนเป็นภาพมายาที่ประกอบขึ้นระหว่างนามและรูปทั้งสิ้น ถึงแม้รูปลักษณะจะมีความหลากหลายแต่ก็เป็นเพียงการปรุงแต่งด้วยจริตที่สมมุติให้เห็นแตกต่างกันเพียงเท่านั้น เช่นนั้นแล้วนิยามของการดับแท้ที่เวลานี้จึงไม่ใช่ นิยามของการสร้างพื้นที่อันจะปรากฏออกมาเป็นรูปลักษณะทางสถาปัตยกรรมแต่อย่างใด หากแต่การดับแท้ในที่นี้คือสภาวะทางวิญญาณของจิตที่ว่างลงด้วยอำนาจแห่งสติสดิรู้และปัญญาที่เข้าใจใน “ธรรม” เช่นเดียวกับสภาวะของจิตที่ดับตลอดและไม่ถูกปรุงแต่งให้เกิดขึ้นใหม่จากผัสสะที่มากระทบอายตนะได้อีก กระบวนการ “สลายรูป” อันเป็นจุดประสงค์ที่คาดหวังจึงถือกำเนิดขึ้นจากพื้นที่แห่งนี้นั่นเอง

ภาพที่ 92 ทรรศนียภาพของพื้นที่ดับแท้
ที่มา : ผู้ศึกษา

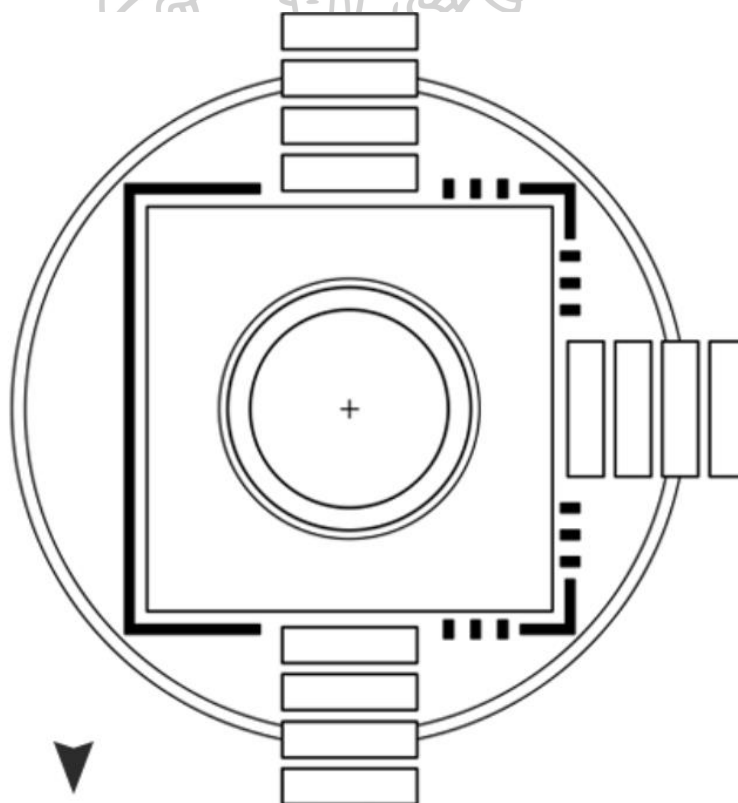

ภาพที่ 93 ภาพ Axonometric แสดงการออกแบบพื้นที่ส่วนเกิดเทียม

ที่มา : ผู้ศึกษา

และด้วยเหตุผลในข้างต้นดังกล่าวจึงเป็นที่มาของการออกแบบทางเข้าด้านหน้าโครงการให้มีลักษณะคล้ายอย่าง โพธิชระ ด้วยผังลักษณะวงกลมล้อมด้วยกรอบสี่เหลี่ยมที่แยกชั้นออกจากกัน โดยวิธีจัดวางรูปแบบผังซึ่งสลับกันกับระบบสัญลักษณ์ของพื้นที่ดับเทียบ เพื่อหมายที่จะสื่อแสดงถึงการดับแท้ที่ไม่จำเป็นต้องอาศัยรูปลักษณ์ของเจดีย์หรือพระพุทธรูปมาเป็นเครื่องหมายทางอีกต่อไป เพราะโพธิปัญญาและธรรมะอันบริสุทธิ์นั้นได้บังเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์จากภายในแล้ว

การแยกชั้นของสัญลักษณ์รูปสี่เหลี่ยมจึงเกิดขึ้นเฉพาะ 3 ด้านซึ่งสัมพันธ์กับการสร้างปัญญาด้วยหลักการทางพระพุทธศาสนาต่อกลุ่มผู้ใช้งานในแต่ละวิธี กล่าวคือทางแยกตามทิศเหนือได้หมายถึงการสลายรูปด้วยการสร้างปัญญาสู่สภาวะแห่งความดับแท้ผ่านการปฏิบัติ ส่วนทางแยกฝั่งทิศตะวันตกนั้นหมายถึงการสร้างหรือต่อยอดปัญญาด้วยการศึกษาหลักธรรมอันเป็นส่วนต่อขยายออกไป ทำให้ทางแยกดังกล่าวเป็นการนำไปสู่พื้นที่ห้องสมุดและส่วนสัมมนานั่นเอง

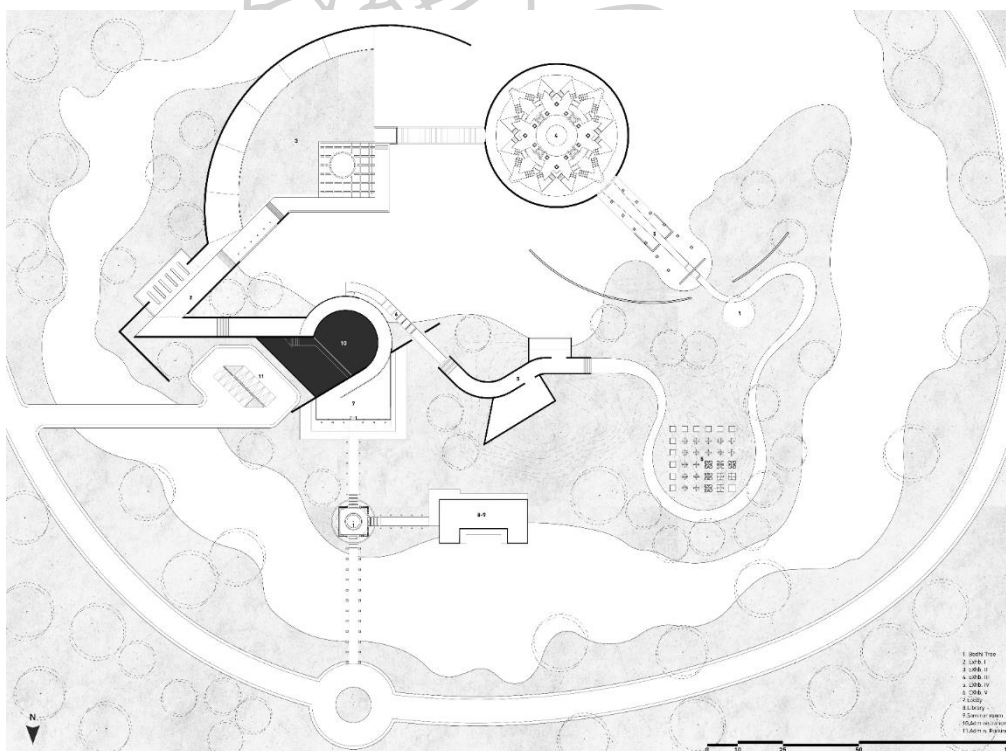
ภาพที่ 94 ผังพื้นบริเวณทางเข้าด้านหน้าโครงการ

ที่มา : ผู้ศึกษา

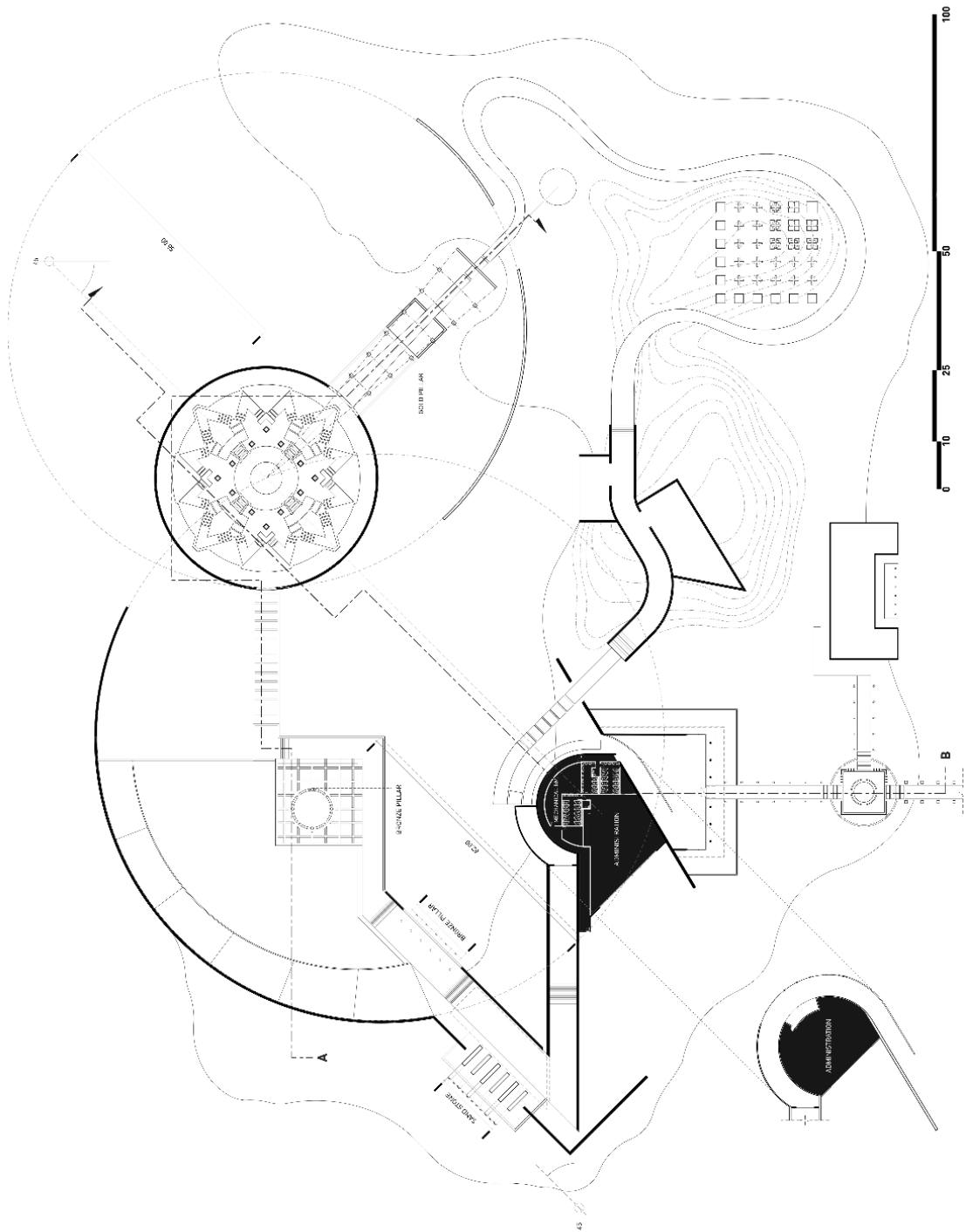
ภาพที่ 95 ทศนียภาพจากทางเข้าด้านหน้าของโครงการ
ที่มา : ผู้ศึกษา

เช่นเดียวกับในเชิงของการออกแบบแผนผังรวมของโครงการที่นอกคำนึงถึงการรับรู้สภาวะในแต่ละพื้นที่แล้ว ความสัมพันธ์ของโครงสร้างเส้นสายในผังที่เกิดขึ้นยังแสดงถึงการคลี่คลายจากพื้นที่ส่วนดับเทียบ ออกเป็น 2 ลักษณะซึ่งสัมพันธ์กัน กล่าวคือในส่วนขั้นตอนการ ถอดรูป-ถอดนาม จะเกิดแบบแผนของผังที่คลี่คลายจากระบบสัญลักษณ์รูปสี่เหลี่ยม วงกลม และสามเหลี่ยม (เหลว) ที่ลดทอนหรือใช้เพียงเค้าโครงบางส่วนของเส้นสายในรูปทรงต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้แสดงนัยยะของการ ถอดรูปถอดนามเป็นเบื้องต้น ทว่าเส้นสายทั้งหมดนั้นยังคงเกาะกลุ่มกันอยู่และยึดอิงกับแนวแกนหลักในการ สร้างพื้นที่ (แนวแกนเฉียง 45 องศา) เนื่องด้วยกระบวนดังกล่าวยังเป็นส่วนที่กำลังจะนำไปสู่การเข้าถึง ปัญหาในระดับต้น ที่จะส่งต่อไปยังการดับเทียบซึ่งถือเป็นจุดเปลี่ยนผ่านของสภาวะต่อไป ฉะนั้นหากสังเกตที่ เส้นโค้งของผนังในผังทิศตะวันออกจะเป็นเส้นโค้งซึ่งวิ่งเข้าหาจุดศูนย์กลางของสัญลักษณ์รับวงกลมใน สี่เหลี่ยมของพื้นที่ดับเทียบ ก่อนจะเกิดเส้นสายของการคลี่คลายรูปทรงในลักษณะที่ 2 ด้วยความตั้งใจที่จะ นำเสนอมิติของการสลายนาม ขณะที่เส้นโค้งครึ่งวงกลมในผังทิศตะวันตกจะเป็นเส้นที่สัมผัสกับเส้นนอกของ วงกลมและเหลวซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนความหมายแห่งการสลายวัฏจักรของปฏิจจสมุปบาทด้วยการทบทวน และทดสอบ เช่นนั้นแล้วโดยนัยก็คือเส้นสายของรูปทรงทั้งหมดของพื้นที่เกิดเทียบสื่อถึงการสลายตัวออก จากกันและไม่ยึดอิงเข้ากับแนวเกิดหลักอีกต่อไป

ภาพที่ 96 ผังพื้นแสดงภาพรวมของโครงการ

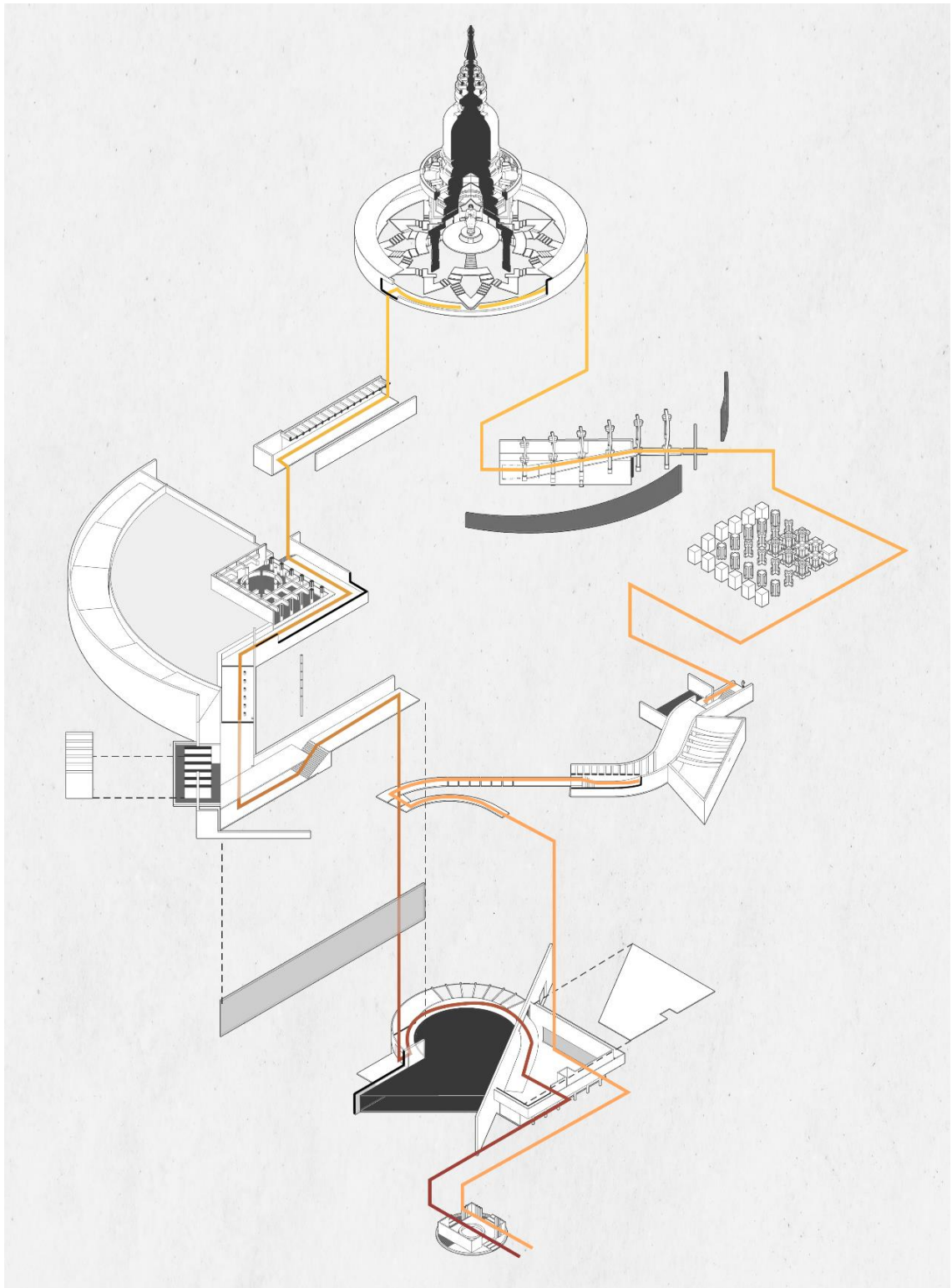
ที่มา : ผู้ศึกษา

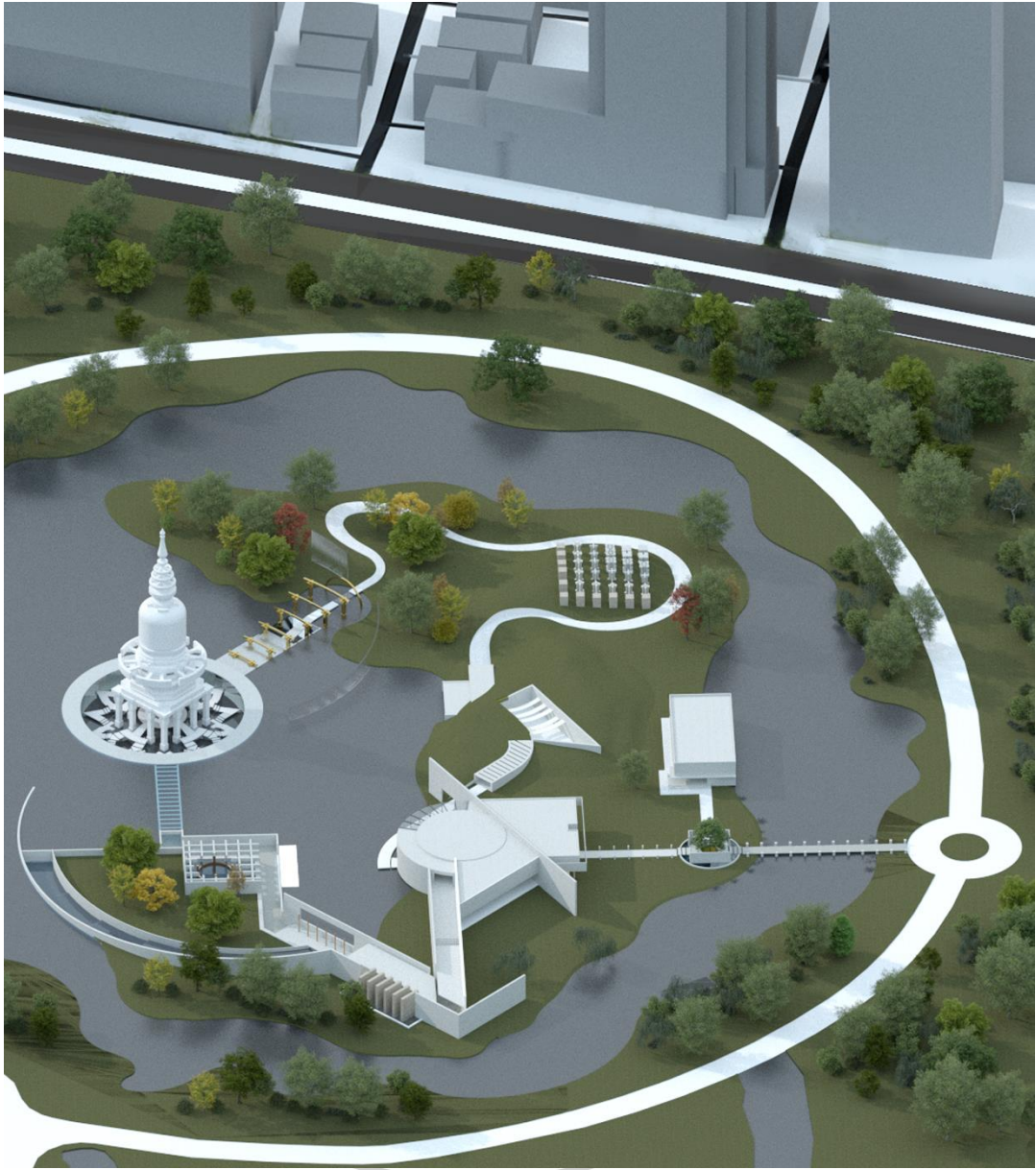
ภาพที่ 97 ผังแสดงที่มาและความสัมพันธ์ของรูปทรงแห่งเส้นสายต่างๆ ของพื้นที่ในมิติเชิงผัง
ที่มา : ผู้ศึกษา

ภาพที่ 98 แบบแสดงรูปตัดของโครงการ
ที่มา : ผู้ศึกษา

ภาพที่ 99 ภาพ Axonometric แสดงความสัมพันธ์ของการเข้าถึงแต่ละพื้นที่ในโครงการ
 ที่มา : ผู้ศึกษา

ภาพที่ 100 ทศนียภาพมุมสูงของโครงการ
ที่มา : ผู้ศึกษา

ภาพที่ 101 หุ่นจำลองมาตราส่วน 1 : 300

ที่มา : ผู้ศึกษา

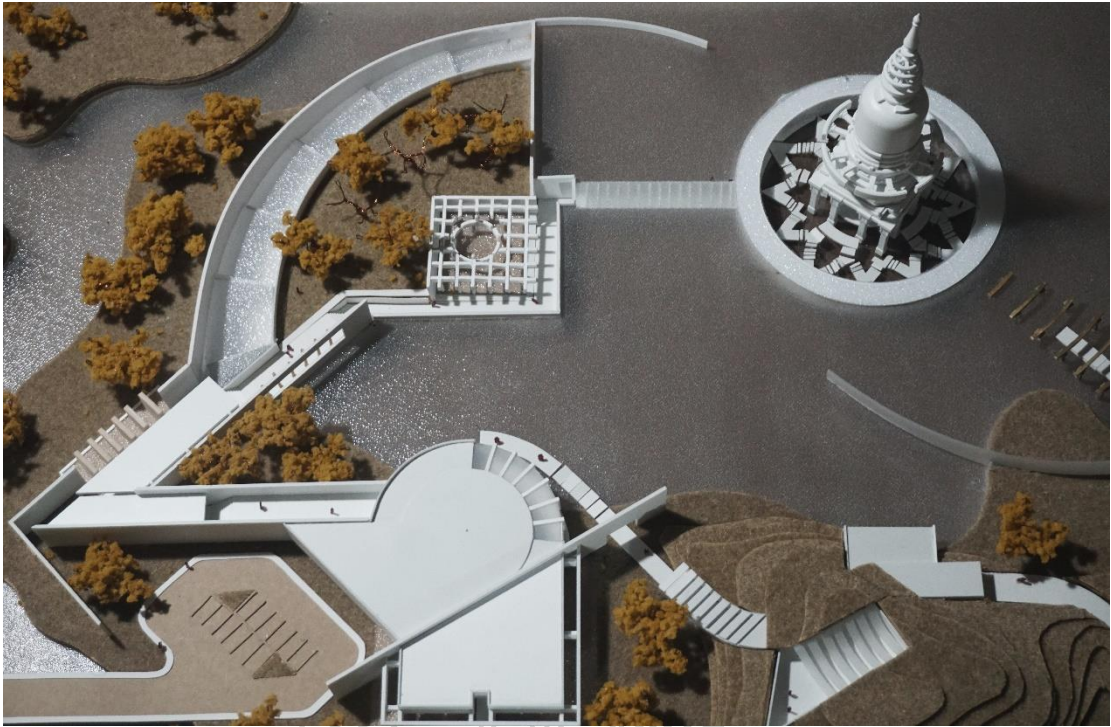
ภาพที่ 102 หุ่นจำลองมาตราส่วน 1 : 300

ที่มา : ผู้ศึกษา

ภาพที่ 103 หุ่นจำลองบริเวณทางเข้าโครงการ

ที่มา : ผู้ศึกษา

ภาพที่ 104 หุ่นจำลองมาตราส่วน 1 : 300

ที่มา : ผู้ศึกษา

ภาพที่ 105 หุ่นจำลองมาตราส่วน 1 : 300

ที่มา : ผู้ศึกษา

บทที่ 6 บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ธัมมอกฆสถาน เป็นโครงการออกแบบธรรมสภาวสถานเชิงทดลอง เพื่อศึกษาถึงวิธีการออกแบบพื้นที่ทางจิตวิญญาณที่สร้างการตระหนักรู้และเข้าใจหลักปรัชญาอันเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา ว่าด้วยเรื่องการเกิดขึ้นและดับลงของวงจรแห่งทุกข์ หรือปฏิจจสมุปบาท โดยหมายที่จะสร้างความเข้าใจในธรรมปรัชญาแก่กลุ่มคนรุ่นใหม่ในนิยามของกลุ่ม Generation Me ที่ในเวลาที่กำลังประสบปัญหาความทุกข์ทางใจจากการเปรียบเทียบตนเองกับภาพชีวิตอันสวยงามหรูหรานี้ในสื่อสังคมออนไลน์ จนนำไปสู่ความรู้สึกขาดแคลนปัจจัยสนับสนุนในการดำเนินชีวิตทั้งทางกายภาพและจิตวิญญาณและก่อให้เกิดเป็นความทุกข์ขึ้นจากภายในอันเป็นชนวนสำคัญซึ่งนำไปสู่ปัญหาทางสังคมต่อไปในที่สุด

กระบวนการศึกษาเริ่มขึ้นผ่านการทบทวนทฤษฎีทางจิตวิทยา, ลำดับขั้นของความต้องการในมนุษย์ และปัจจัยเบื้องหลังการแสดงออกทางพฤติกรรมที่เกิดขึ้นของบุคคล เพื่อเชื่อมโยงไปถึงการทำ ความเข้าใจคุณลักษณะเฉพาะของกลุ่มเป้าหมายในด้านต่างๆ เช่น ทศนคติ ค่านิยม หรือกระบวนการเรียนรู้ อีกทั้งการปรับตัวด้วยท่าทีต่าง ๆ ของพื้นที่ทางพระพุทธศาสนาในอดีตและปัจจุบัน เพื่อแสดงถึงปัญหาและช่องว่างระหว่างคนกับพระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นในสังคมไทย จากนั้นจึงเลือกสรรหลักธรรมปรัชญาที่เหมาะสมสอดคล้องกัน ที่จะนำไปมาคลี่คลายและตีความสู่การออกแบบพื้นที่และสถาปัตยกรรมที่จะเกิดขึ้นในโครงการให้ปรากฏขึ้นต่อไป

จากการศึกษาในครั้งนี้ สามารถสรุปผลการศึกษาออกได้เป็น 4 ประเด็นคือ

หนึ่ง การปรับตัวที่เกิดขึ้นตลอดมาของพื้นที่ทางพระพุทธศาสนาภายหลังการออกประกาศพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 นั้น สัมพันธ์และเกี่ยวเนื่องกันกับค่านิยมในระดับสังคมของคนไทยเสมอ นับตั้งแต่การผนวกเอาพระพุทธศาสนาเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในการสถาปนารัฐชาติสมัยใหม่ของสยามในอดีต หรือการปรับสภาพของพื้นที่เพื่อรับมือกับระบบการทางความคิดสมัยใหม่ที่เกิดการจำแนกโดยนักวิชาการออกเป็น 3 กรณีได้แก่ วัดพระธรรมกาย สวนโมกข์ฯ และสำนักสันติอโศก ที่ตอบสนองต่อกระแสนิยมทางความคิดด้วยท่าทีอันแตกต่างกัน ไม่เพียงเท่านั้นในมิติร่วมเวลาเดียวกันยังพบการปรับตัวอีก 3 ประเภทได้แก่ การกลายสภาพพื้นที่ของวัดป่าอันสมถะเรียบง่ายสู่จินตภาพแบบใหม่ด้วยมหาเจดีย์านุสรณ์ของพระเถรอาจารย์สายวิปัสสนาท่านต่างๆ หรือการ

สร้างรูปเคารพขนาดใหญ่ในวัดที่มีตั้งแต่พระพุทธรองค์ พระสาวก พระเกจิ หรือแม่กระทั่งเทวรูปจาก พหุลัทธิทางความเชื่อในสังคม เช่นเดียวกันกับการกลับมาเข้มแข็งของลัทธิบูชาผีหรือไสยเวท ทั้งหมดนี้ เพื่อมอบความสบายใจและตอบสนองความต้องการที่พึงทางด้านจิตใจแก่คนไทยที่กำลังประสบกับ ความทุกข์ในการดำเนินชีวิต ทั้งนี้จากการศึกษายังพบทำที่แบบร่วมสมัย เช่น การปรากฏตัวในพื้นที่ สื่อสังคมออนไลน์ของพระนักเทศน์แบบร่วมสมัย หรือการเกิดขึ้นของพื้นที่ทางธรรมซึ่งรวบรวมหลังคำ สอนอันเป็นฐานข้อมูลขนาดใหญ่เพื่อการสืบค้นหรือการปฏิบัติธรรมด้วยการภาวนาที่แฝงไว้ใน กิจกรรมภายในโครงการ

อย่างไรก็ดีการทุกปรับตัวที่เกิดขึ้นในปัจจุบันแสดงให้เห็นถึงความต้องการจะเชื่อเชิญคนรุ่นใหม่ให้เกิดความสนใจในพระพุทธศาสนา ผ่านการร่วมประกอบศาสนพิธี หรือปฏิบัติศาสนกิจ ตลอดจนการฝึกวิปัสสนาด้วยวิธีการต่าง ๆ ทว่าในปัจจุบันทำที่แบบเอื้อเพื่อความสบายใจด้วยมิติของ สิ่งศักดิ์สิทธิ์และการประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อนั้นได้รับความสนใจมากกว่าการสร้างความเข้าใจ ในเนื้อหาสำคัญของพระพุทธศาสนา เนื่องด้วยความสะดวกคล้อยกับค่านิยมและทัศนคติที่มากกว่า รวมทั้งเวลาที่มีอย่างจำกัดหรือความเข้าใจในมิติพื้นฐานเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาของคนไทยที่น้อยลง ในปัจจุบัน

สอง หลักปรัชญาทางพระพุทธศาสนานั้นมีอยู่มากมายหลายหมวดให้ศึกษาและเลือกมา ปฏิบัติตามแต่ละสถานการณ์ แต่ถึงกระนั้นหลักธรรมปรัชญาทั้งหมดล้วนเกิดขึ้นจากรากฐานอันเป็น หัวใจสำคัญเดียวกันนั่นก็คือ การดับทุกข์และหนทางเพื่อมุ่งสู่นิพพานอันเป็นสภาวะแห่งการไม่เกิดขึ้น ใหม่ของจิต

สาม สาระแห่งพระพุทธศาสนานั้นสามารถนำมาประยุกต์ใช้ควบคู่กับการแก้ปัญหาทางจิตใจ ได้ เนื่องจากเนื้อหาให้หลายส่วนของทฤษฎีทางจิตวิทยาและขั้นตอนการปฏิบัติเพื่อความเข้าใจทาง พระพุทธศาสนานั้นคล้ายคลึงกัน เช่น ทฤษฎีการแสดงออกทางพฤติกรรมที่เริ่มจากการรับผัสสะและส่ง ต่อไปยังการสัมผัสรู้ สู่อารมณ์ความรู้สึก ซึ่งจะนำไปสู่การตัดสินใจจนแสดงออกเป็นพฤติกรรมในที่สุด ทฤษฎี ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการพิจารณาในระดับจิตนั้นเปรียบเสมือนตัวกำหนดของการเกิดขึ้นแห่ง อารมณ์และพฤติกรรมเสมอ เพราะฉะนั้นหากบุคคลสามารถควบคุมจิตของตนได้ อารมณ์หรือ พฤติกรรมก็จะเป็นไปตามครรลองอันดี เช่นเดียวกันกับหลักการอันเป็นหัวใจสำคัญของ พระพุทธศาสนา ได้แก่อริยสัจ 4 และการพิจารณาหลักปฏิจจสมุပ္บาท ทั้งหมดล้วนมีจุดประสงค์เพื่อ นำไปสู่การดับทุกข์ในระดับจิตวิญญาณทั้งสิ้น โดยเฉพาะหลักปฏิจจสมุပ္บาท ที่แสดงให้เห็นว่าเวทนา

หรือความรู้สึกยินดีในร้ายนั้นจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีการสัมผัสรู้ผ่านอายตนะ ขั้นตอนสำคัญในการหยุดวงจรดังกล่าวก็คือตัดให้หยุดลงเพียงแค่การสัมผัสกระทบ ด้วยการไม่เอาใจหรือจิตไปยึดมั่นไว้จนเกิดการปรุงแต่งต่อไปให้ก่อเป็นความทุกข์ ถ้าทำได้เช่นนั้นก็เท่ากับสามารถตระหนักรู้ในจิตด้วยสติ กำหนดรู้ให้เกิดสมาธิและดับการปรุงแต่งลงด้วยปัญญา

สี่ การออกแบบพื้นที่ทางพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจถึงปัจจัยสนับสนุนอันจะนำไปสู่ความสัมฤทธิ์ผลทางการออกแบบของโครงการ โดยที่ปัจจัยต่างๆ ควรจะต้องทำความเข้าใจเป็นลำดับดังนี้

1. คุณลักษณะเฉพาะของกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่กระบวนการรับสารและเรียนรู้ เพื่อให้ได้มาซึ่งเงื่อนไขตั้งต้นสู่การกำหนดระดับความยากง่าย ลำดับขั้นตอนของสาระและการเรียนรู้ เวลาในการนำเสนอ และเนื้อหาที่จะนำไปสู่การตีความ

2. หลักปรัชญาอันเป็นหัวใจสำคัญ เนื่องด้วยในปัจจุบันคนไทยดำเนินชีวิตภายใต้สังคมที่เกิดช่องว่างทางความเข้าใจต่อพระพุทธศาสนามากขึ้น ความสามารถที่จะเรียนรู้และทำความเข้าใจสาระที่ซับซ้อนและลึกซึ้งของคนรุ่นใหม่จึงทำได้ยากตามกัน หากไม่มีการขมวดให้กระชับหรือย่อให้เหลือแต่ที่จำเป็นตลอดจนคลี่คลายให้มีความซับซ้อนที่น้อยลง เพราะฉะนั้นหากทบทวนความเข้าใจถึงสาระที่จะนำมาเป็นแกนหลักในการก่อรูปของพื้นที่จนกระชับแล้ว การกำหนดพื้นที่ในขั้นตอนออกแบบก็จะดำเนินไปอย่างสัมพันธ์กัน

3. การแปลงสาระสู่ความเป็นรูปธรรม เนื่องจากปรัชญาทางพระพุทธศาสนาค่อนข้างมีคุณลักษณะที่เป็นนามธรรมสูง กระบวนการแปลงสารจึงจำเป็นต้องเกิดขึ้นผ่านความเข้าใจของผู้ออกแบบ เพื่อให้ได้มาซึ่งการสร้างพื้นที่อันปรากฏจินตภาพและจินตลักษณ์ที่สอดคล้องกันกับเนื้อหาสาระและลำดับขั้นตอนการเรียนรู้ อันจะนำไปสู่ความสัมฤทธิ์ผลและการแก้ปัญหาในระดับจิตวิญญาณได้อย่างสมบูรณ์ในที่สุด

รายการอ้างอิง

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	ภูมิ บุรณะ
วัน เดือน ปี เกิด	24 มกราคม 2540
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
วุฒิการศึกษา	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
ที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 25/12 ซ.รังสิต-นครนายก 68 ถ.รังสิต-นครนายก ต.บึงยี่โถ อ. ธัญบุรี จ.ปทุมธานี 12130

Nation online. "เปิดดูบริจาควัดท่าไม้กับการแยกประเภทบุญ." 15 กุมภาพันธ์ 2566 2566.

<https://www.nationtv.tv/news/378867778>.

NovaBizz. "การรับรู้ (Perception)." 30 เมษายน 2563 2563. [https://](https://www.novabizz.com/NovaAce/Behavior/Perception.htm)

www.novabizz.com/NovaAce/Behavior/Perception.htm.

———. "ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ (Freud, 1856-1939)." 30 เมษายน 2563 2563.

www.novabizz.com/NovaAce/Personality/Theory_Freud.htm

Paisan Ekkakul and Pongsakorn Pimphanit. "Characterizations of Thai Educational Students in Millennium Generation Era." *Asian Journal of Science and Technology* 10, no. 1 (2019): 9182-91.

Paritta Wangkiat. "Generation Y Thailand: A New Me Generation?", accessed 24 February 2021. available from

<http://www.bangkokpost.com/learning/advanced/1038478/generation-y-thailand-a-new-me-generation>.

Six Facets Press. "ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของซิกมันด์ ฟรอยด์ บิดาแห่งจิตวิเคราะห์." 30 เมษายน 2563 2563.

<https://www.sixfacetspress.net/content/4849/ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของซิกมันด์-ฟรอยด์-บิดาแห่งจิตวิเคราะห์>.

Tadao Ando. *Tadao Ando Process and Idea 0*. Tokyo: TOTO Publishing, 2019.

The Columnist. "ศาสนาใหม่ของโลกที่กำลังมาแรง ศาสนาของการไม่มีศาสนา." เข้าถึงเมื่อ 14 มกราคม 2564. เข้าถึงได้จาก

<https://www.facebook.com/TheCOLUMNISTth/posts/443827496987450>.

กรมศิลปากร. เจ้านายและข้าราชการกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ. 103 และพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์นิยมกิจ, 2516.

เขมนันท์ โพธิ์ทัด. "พื้นที่อารมณ์ สงบ สติ." *วิทยานิพนธ์ปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 2559.

คณินนิตย์ จันทบุตร. การเคลื่อนไหวของยุวสงฆ์ไทยรุ่นแรก พ.ศ. 2477-2484. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528.

คุณิตา ไตรอักษร. "ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติเลือกเข้าทำงานในองค์กรของกลุ่ม Generation Z." *ปริญญาโท* มหาวิทยาลัยมหิดล, 2562.

- ชนิดา รัตนชล. "ความต้องการสวัสดิการตามเงื่อนไขของบุคลากรสายสนับสนุน มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์." *ปริญญาหมาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์*, 2562.
- ชาติรี ประภิตนทการ. *การเมืองและสังคมในศิลปะสถาปัตยกรรม สยามสมัย ไทยประยุกต์ ชาตินิยม*. (กรุงเทพฯ: มติชน, 2547.
- . *ศิลปะ-สถาปัตยกรรมคณะราษฎร สัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงอุดมการ*. 3 ed. กรุงเทพฯ: มติชน, 2563.
- ชุม [นามแฝง]. "คนไทยสมาธิสั้นลง จะดีหรือเสียในอนาคต?", เข้าถึงเมื่อวันที่ 24 เมษายน 2564. เข้าถึงได้จาก <https://www.thairath.co.th/newspaper/columns/1000039>.
- เดชา เดชะวัฒน์ไพศาล, กฤษยา นุ่มพญา, จีราภา นวลลักษณ์ และชนพัฒน์ ปลื้มบุญ,. "การศึกษาเงื่อนไขของเรขาคณิตและเงื่อนไขของเรขาคณิตในมุมมองต่อคุณลักษณะของตนเองและความคาดหวังต่อคุณลักษณะของเรขาคณิตเรขาคณิตอื่น.". *จุฬาลงกรณ์ธุรกิจปริทัศน์* 36, no. 141 (2557): 4.
- ทศพล กระจ่างน้อย. "ภาวะผู้นำของนักศึกษาสายสังคมศาสตร์." *ปริญญารัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 2555.
- นริศ จรัสจรรยาวงศ์. "ผ่านงานอุปสมบท พระยาพหลพลพยุหเสนา การ "หลอมนิกาย" งานสงฆ์ครั้งใหญ่ยุคคณะราษฎร." 15 กุมภาพันธ์ 2566. https://www.silpa-mag.com/history/article_40979.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. *ปากไก่และใบเรือ*. กรุงเทพฯ: ฟ้าเดียวกัน, 2555.
- นุสรรา จิตตเกษม และปรีดี พิศภูมิวิไล. "รูปเคารพขนาดใหญ่ที่มาจากศาสนา: การเปลี่ยนแปลง กระบวนการสร้างความหมาย และภาพสะท้อนสังคมไทย." *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์* 25, no. 47: 127-33.
- บรรจบ บรรณรุจิ. "ปฏิจลสมุปบาท : ขั้นตอนการรู้แจ้งความจริงของพระพุทธเจ้าและการปรับใช้เพื่อแก้ปัญหาสังคม." *วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์* 4, no. 1 (4): 4-6.
- บุญยกร วชิระเธียรชัย. "“อภิวรรณ” คติความเชื่อ และการสร้างสรรค์งานพุทธปฏิมา." *หน้าจั่ว ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมไทย* 8 (2555): 56-58.
- ประเวศ วะสี. *สวนโมกข์ ธรรมกาย สันติอโศก*. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน, 2530.
- พระธรรมวิสุทธิมงคล. *ประวัติท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2556.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). "การพัฒนาที่ยั่งยืน : Sustainable Development." (2553).
- . *การพัฒนาที่ยั่งยืน : Sustainable Development*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2553.
- พระไพศาล วิสาโล. *พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต*. 3 ed. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2558.
- . *พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2543.
- พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2484. "ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 58, ตอนที่ 72 (14 ตุลาคม 2484) 1409." (2484).

พุทธศาสนิกศ. แก่นพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หนังสือธรรมบูชา, 2505.

———. คู่มือมนุษย์ ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2549.

ไพรวลัย วรรณบุตร. "ที่ 1 สร้อยมงจะมาร่วงในเวทที่นั่นก็ไม่ได้," 2 กุมภาพันธ์ 2566 2565.

https://www.youtube.com/watch?v=Z9_3aAa72L8&t=797s.

ภัทรพร สิริกาญจน. "สันตโตศก ความเป็นมาและบทบาททางศาสนาในสังคมไทย." วารสารพุทธศาสนา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 8, no. 1 (2544): 31.

ภิญญพันธ์ พจนนลาวัฒน์. "การสร้างพื้นที่อภิมหาวิหารและพุทธศิลป์แบบแผนตาซีของวัดพระธรรมกาย." หน้าจั่วว่าด้วยประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมไทย 17.

มูลนิธิธรรมกาย. มหาธรรมกายเจดีย์ มหาเจดีย์เพื่อสันติภาพโลก. ปทุมธานี: มูลนิธิธรรมกาย, 2540.

มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ. รายงานผลการดำเนินงานปี 2558 – 2559. หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ (กรุงเทพฯ).

ลภัสตาครณ์ โชคศิริธัญนากุล และธাত্রี ใต้ฟ้าพล. "รูปแบบการดำเนินชีวิต และพฤติกรรม การบริโภคตราสินค้าของ เจเนอเรชั่นมี." *Journal of Public Relations and Advertising* 13, no. 1 (2020): 24-38.

วัลลภ ภูมรา. "ความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองเรื่องศาสนา อำนาจทางการเมือง และโครงสร้างโอกาสทางการเมือง: กรณีศึกษาคณะปฏิสังขรณ์ การพระศาสนาในสมัยเปลี่ยนแปลง การปกครองของประเทศไทย." วารสารสิทธิและสันติศึกษา 3, no. 2 (2560): 8.

ศิลปวัฒนธรรม. "กำเนิดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยไทยแห่งแรก." เข้าถึงเมื่อ 29 มีนาคม 2564. เข้าถึงได้จาก https://www.silpa-mag.com/this-day-in-history/article_16544.

ส.ศิริรักษ์. ลอกคราบสังคมสงฆ์. กรุงเทพฯ: ยูววิทยา, 2530.

ส.ศิริรักษ์ และคนอื่นๆ. พุทธกับไสยในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา, 2538.

สถาบันอาศรมศิลป์. "หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ." เข้าถึงเมื่อ 25 กันยายน 2563. เข้าถึงได้จาก <https://www.arsomsilp.ac.th/bia/>.

สมคิด จิระทัศน์กุล. งานออกแบบสถาปัตยกรรมไทยฝัพระหัตถ์ สมเด็จพระเจ้า เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์. กรุงเทพฯ: สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556.

———. รู้เรื่อง วัด วิหาร โบสถ์ เจดีย์ พุทธสถาปัตยกรรมไทย กรุงเทพฯ: มิวเซียมเพรส, 2554.

สมคิด จิระทัศน์กุล, โชติมา จตุรวงศ์, และชาญวิทย์ สรรพศิริ. รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของวัดในพระพุทธรูปศาสนา ในชุมชนท้องถิ่น [*Architectural Forms of Buddhist Temple in Local Communities*]. ม.ป.ท., 2548.

สมคิด จิระทัศน์กุล, สิริเดช วังกรานต์ และบุญยกร วชิระเธียรชัย. คิออย่างไทยในไอโซ. กรุงเทพฯ: ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2562.

สมชาติ จิงศิริอารักษ์. สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยาม สมัยรัชกาลที่ 4 - พ.ศ.2480 กรุงเทพฯ: คณะ

สถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.

สมบัติ จันทรวงศ์. "พระพยอมกับสังคมไทย." วารสารพุทธศาสนา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 4, no. 3 (2540): 33.

สายชล สัตยานุรักษ์. โครงการประวัติศาสตร์วิจิตรคดีเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมไทยของปัญญาชน (พ.ศ. 2435-

2535). เชียงใหม่: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550.

เสนอ นิลเดช. แนวคิดและผลงานสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมไทย ศาสตราจารย์พิเศษ เสนอ นิลเดช ศิลปินแห่งชาติ.

กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2564.

หจจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญญา -BIA-. "กว่าจะมาเป็นสวนโมกข์กรุงเทพ." 2560.

———. "ตราสัญลักษณ์และสรุปภาพรวม." 2560.

อนงค์ลักษณ์ ไก่แก้ว. "สุญญตาวิหาร." ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2561.

อรุณฉัตร คุรุวานิชย์ และชนันญา น้อยสันเทียะ. "ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ หรือ Experiential

Learning Theory (Elit)." เข้าถึงเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2564. เข้าถึงได้จาก

<https://www.lifeeducation.in.th/positive-education/>.

